

Національний університет «Львівська політехніка»

Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова праця

на правах рукопису

ФЕДІРКО БОГДАН ОЛЕГОВИЧ

УДК 352/354:061.1EU:327(477+478+479.22)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПОЛІТИКА ЄС ЩОДО ПІДТРИМКИ РЕФОРМУВАННЯ
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ДЕРЖАВАХ «АСОЦІЙОВАНОГО
ТРІО»**

291 – міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії

29 – міжнародні відносини

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ /Б.О.Федірко/

Науковий керівник: **Цебенко Олег Олександрович**, кандидат політичних наук,
доцент

Львів – 2026

АНОТАЦІЯ

Федірко Б. О. Політика ЄС щодо підтримки реформування місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо». – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 291 – «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». – Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2026.

Дисертацію присвячено комплексному аналізу політики ЄС щодо підтримки реформ місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо». Метою роботи є визначення ролі Європейського Союзу в підтримці реформ місцевого самоврядування в Україні, Молдові та Грузії та розробка рекомендацій щодо оптимізації цієї співпраці в контексті набуття членства в ЄС. Досліджено теоретико-методологічні засади функціонування місцевого самоврядування, особливості політики ЄС у сфері місцевого самоврядування, а також механізми впливу ЄС на трансформацію системи публічного управління в державах-партнерах.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, хронологічні та географічні межі дослідження, охарактеризовано наукову новизну, практичне значення роботи, а також розкрито теоретико-методологічні засади й джерельну базу дослідження.

У першому розділі опрацьовано джерельну базу дослідження, визначено концептуальні засади політики ЄС у сфері місцевого самоврядування та розкрито сутність і особливості поняття «місцеве самоврядування» в контексті європейських стандартів. На основі аналізу широкого комплексу джерел, що охоплює нормативно-правові акти, міжнародні документи, наукові праці, аналітичні звіти міжнародних організацій, статистичні дані та матеріали офіційних інституцій, визначено сучасний стан наукової розробки проблематики та виявлено недостатню розробленість комплексних компаративних досліджень

підтримки реформ місцевого самоврядування з боку ЄС у державах «Асоційованого тріо».

Теоретико-методологічну основу дослідження сформовано на засадах концепції нормативної сили ЄС, теорії м'якої сили, теорії трансформаційної сили Європи, політики обумовленості, концепції європеїзації, інституціоналізму та теорії багаторівневого врядування. Політика ЄС щодо підтримки реформ місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо» аналізується крізь призму м'якої та трансформаційної сили, що дало змогу розкрити механізми поширення європейських норм, цінностей і стандартів належного врядування через інструменти фінансової підтримки, технічної допомоги та політичної обумовленості. Особливу увагу приділено теоріям європейської інтеграції, зокрема неофункціоналізму, ліберальному міжурядовому підходу та теорії багаторівневого врядування, яка пояснює перерозподіл повноважень між наднаціональним, національним і місцевим рівнями влади. Концепція європеїзації дозволила дослідити процес адаптації інституційних та управлінських практик держав «Асоційованого тріо» до стандартів ЄС, а інституціональний підхід і концепція належного врядування використані для аналізу закріплення принципів прозорості, підзвітності, участі громадян та верховенства права у функціонуванні систем місцевого самоврядування. Розкрито сутність поняття «місцеве самоврядування», проаналізовано його основні ознаки, принципи функціонування та особливості правового закріплення в Україні, Республіці Молдова та Грузії. Встановлено, що національні моделі місцевого самоврядування загалом відповідають положенням Європейської хартії місцевого самоврядування, однак характеризуються різним рівнем інституційної та фінансової спроможності.

У другому розділі проаналізовано перебіг і специфіку реформ місцевого самоврядування в Україні, Республіці Молдова та Грузії, виокремлено здобутки й проблеми децентралізації в кожній із держав. Здійснено порівняльний аналіз реформ місцевого самоврядування у трьох досліджуваних державах, визначено основні етапи та результати децентралізаційних реформ, а також чинники, що

сприяли або перешкоджали їх реалізації. Встановлено, що Україна демонструє найвищий рівень успішності реформи місцевого самоврядування, який проявляється у формуванні спроможних територіальних громад, суттєвому зростанні фінансової автономії місцевого рівня та підвищенні ролі громад у забезпеченні національної стійкості в умовах повномасштабної війни. Республіка Молдова перебуває на етапі активного реформування та адаптації системи місцевого самоврядування до європейських стандартів, тоді як у Грузії, поряд із досягнутими результатами, спостерігаються тенденції до уповільнення реформ, послаблення євроінтеграційної динаміки та окремі рецентралізаційні прояви.

У третьому розділі досліджено інституційно-правовий вимір співпраці ЄС і держав «Асоційованого тріо», ключові інструменти та напрями їхньої взаємодії, а також роль ініціативи Східного партнерства у трансформації місцевої влади. Визначено, що основу співробітництва становлять Угоди про асоціацію, механізми політичної обумовленості та інструменти секторальної підтримки. Досліджено ключові інструменти підтримки ЄС, серед яких програми U-LEAD with Europe, EU4Moldova, EU4Georgia, EU4Ukraine, інструменти Twinning, TAIEX і SIGMA, програма Interreg NEXT, а також фінансові механізми Європейського інвестиційного банку та Європейського банку реконструкції та розвитку. Окрему увагу приділено ролі Ініціативи ЄС «Східне партнерство» у поширенні європейських стандартів врядування на місцевому рівні та зміцненні спроможності громад. З'ясовано, що ЄС виступає не лише донором фінансової допомоги, а й агентом трансформаційних змін, який сприяє впровадженню принципів належного врядування, субсидіарності, фінансової автономії громад і багаторівневого врядування.

У четвертому розділі оцінено ступінь ефективності впровадження реформ місцевого самоврядування, систематизовано спільні та специфічні проблеми й виклики для держав «Асоційованого тріо», а також окреслено перспективи подальших трансформацій. На основі результатів експертного опитування представників органів місцевого самоврядування здійснено комплексну оцінку ефективності впровадження реформ децентралізації в Україні, Республіці

Молдова та Грузії за підтримки ЄС. Аналіз Індексу Східного партнерства, Індексу розвитку електронного урядування ООН, Індексу публічності місцевого самоврядування та моніторингових звітів SIGMA засвідчив, що результативність реформ значною мірою залежить від внутрішньополітичної стабільності, рівня демократичного розвитку, адміністративної спроможності органів влади та інтенсивності взаємодії з ЄС. Виявлено зовнішні та внутрішні виклики розвитку місцевого самоврядування, серед яких російська агресія, геополітична нестабільність, корупція, кадровий дефіцит, інституційна слабкість, політична поляризація, сепаратистські рухи, конкуренція між регіонами, недосконалість реформаторської політики, соціокультурні відмінності, недостатній рівень інформування населення та внутрішній опір змінам. Подано сценарії розвитку політики ЄС щодо підтримки реформ децентралізації в державах «Асоційованого тріо»: інтеграційно-прискорений, диференційованої підтримки, обмежено-стабілізаційний, реформаторсько-відновлювальний (для України) та рецентралізаційний. Обґрунтовано, що найбільш імовірним є сценарій диференційованої підтримки, за якого обсяги та інтенсивність взаємодії з ЄС залежатимуть від результативності реформ, рівня демократичного розвитку та прогресу на шляху європейської інтеграції. На цій основі розроблено науково-практичні рекомендації для органів місцевого самоврядування, урядів досліджуваних держав та інституцій ЄС, спрямовані на посилення позитивних результатів реформ і мінімізацію наявних недоліків.

У висновках узагальнено результати дослідження. Одержані результати дослідження можуть використовуватися для поглиблення наукових уявлень про механізми реформування публічного управління та децентралізації в умовах трансформаційних процесів, а також для вдосконалення методологічних підходів до оцінки впливу Європейського Союзу на реформи місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо». Крім того, вони можуть бути застосовані органами державної влади України та інших країн-партнерів під час розроблення та коригування стратегій регіонального розвитку й євроінтеграційних дорожніх карт.

Також результати дослідження можуть використовуватися органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями для підвищення інституційної спроможності, ефективнішого залучення ресурсів європейських програм і впровадження європейських стандартів публічного управління. Окрім того, вони можуть бути використані в освітньому процесі під час викладання дисциплін, пов'язаних із політологією, державним управлінням та європейською інтеграцією, а також слугувати базою для подальших наукових досліджень у відповідній сфері.

Ключові слова: місцеве самоврядування, децентралізація, «Асоційоване тріо», Європейський Союз, Східне партнерство, нормативна сила, європеїзація, фінансова автономія, адміністративно-територіальна реформа, принцип субсидіарності, стійкість громад, європейська інтеграція, публічне управління.

ABSTRACT

Fedirko B. O. EU Policy on Supporting Local Self-Government Reform in the States of the "Associated Trio". – Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in speciality 291 – "International Relations, Public Communications and Regional Studies". – Lviv Polytechnic National University, Lviv, 2026.

The dissertation is devoted to a comprehensive analysis of EU policy on supporting local self-government reform in the states of the "Associated Trio". The aim of the work is to determine the role of the European Union in supporting local self-government reform in Ukraine, Moldova and Georgia, and to develop recommendations for optimising this cooperation in the context of attaining EU membership. The study examines the theoretical and methodological foundations of the functioning of local self-government, the specific features of EU policy in the sphere of local self-government, and the mechanisms of EU influence on the transformation of the public administration system in the partner states.

The introduction substantiates the relevance of the research topic, defines its aim, objectives, object, subject, and chronological and geographical scope, characterises the scientific novelty and the practical significance of the work, and outlines the theoretical and methodological foundations and the source base of the study.

The first chapter processes the source base of the study, defines the conceptual foundations of EU policy in the sphere of local self-government, and reveals the essence and specific features of the concept of "local self-government" in the context of European standards. Based on an analysis of a broad body of sources encompassing normative legal acts, international documents, scholarly works, analytical reports of international organisations, statistical data and materials of official institutions, the current state of scholarly research on the topic is determined, and the insufficient development of comprehensive comparative studies of EU support for local self-government reform in the states of the "Associated Trio" is revealed.

The theoretical and methodological basis of the study is formed on the foundations of the concept of the normative power of the EU, the theory of soft power, the theory of the transformative power of Europe, the policy of conditionality, the concept of Europeanisation, institutionalism and the theory of multi-level governance. EU policy on supporting local self-government reform in the states of the "Associated Trio" is analysed through the prism of soft and transformative power, which made it possible to reveal the mechanisms for disseminating European norms, values and standards of good governance through the instruments of financial support, technical assistance and political conditionality. Particular attention is paid to theories of European integration, namely neofunctionalism, the liberal intergovernmental approach and the theory of multi-level governance, which explains the redistribution of powers among the supranational, national and local levels of government. The concept of Europeanisation made it possible to study the process of adapting the institutional and managerial practices of the states of the "Associated Trio" to EU standards, while the institutional approach and the concept of good governance are used to analyse the entrenchment of the principles of transparency, accountability, citizen participation and the rule of law in the functioning of local self-government

systems. The essence of the concept of "local self-government" is revealed, and its main features, principles of functioning and specific features of legal entrenchment in Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia are analysed. It is established that the national models of local self-government generally comply with the provisions of the European Charter of Local Self-Government, yet they are characterised by different levels of institutional and financial capacity.

The second chapter analyses the course and specific features of local self-government reform in Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia, and identifies the achievements and problems of decentralisation in each of the states. A comparative analysis of local self-government reform in the three states under study is carried out, the main stages and results of decentralisation reforms are determined, as well as the factors that facilitated or hindered their implementation. It is established that Ukraine demonstrates the highest level of success in local self-government reform, which manifests itself in the formation of capable territorial communities, a substantial increase in the financial autonomy of the local level, and the enhanced role of communities in ensuring national resilience under the conditions of the full-scale war. The Republic of Moldova is at the stage of active reform and adaptation of its local self-government system to European standards, whereas in Georgia, alongside the results achieved, there are tendencies towards a slowdown of reforms, a weakening of the European integration dynamic, and individual recentralisation manifestations.

The third chapter examines the institutional and legal dimension of cooperation between the EU and the states of the "Associated Trio", the key instruments and directions of their interaction, and the role of the Eastern Partnership initiative in the transformation of local government. It is determined that the basis of the cooperation is constituted by the Association Agreements, the mechanisms of political conditionality and the instruments of sectoral support. The key EU support instruments are examined, including the U-LEAD with Europe, EU4Moldova, EU4Georgia and EU4Ukraine programmes, the Twinning, TAIEX and SIGMA instruments, the Interreg NEXT programme, as well as the financial mechanisms of the European Investment Bank and the European Bank for Reconstruction and Development. Particular attention

is paid to the role of the EU's Eastern Partnership initiative in disseminating European standards of governance at the local level and strengthening the capacity of communities. It is found that the EU acts not only as a donor of financial assistance but also as an agent of transformative change, which promotes the implementation of the principles of good governance, subsidiarity, the financial autonomy of communities and multi-level governance.

The fourth chapter assesses the degree of effectiveness of the implementation of local self-government reforms, systematises the common and specific problems and challenges for the states of the "Associated Trio", and outlines the prospects for further transformations. On the basis of the results of an expert survey of representatives of local self-government bodies, a comprehensive assessment of the effectiveness of the implementation of decentralisation reforms in Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia with EU support is carried out. The analysis of the Eastern Partnership Index, the UN E-Government Development Index, the Local Self-Government Transparency Index and the SIGMA monitoring reports has demonstrated that the effectiveness of the reforms largely depends on internal political stability, the level of democratic development, the administrative capacity of the authorities, and the intensity of interaction with the EU. External and internal challenges to the development of local self-government are identified, among which are Russian aggression, geopolitical instability, corruption, staffing shortages, institutional weakness, political polarisation, separatist movements, competition among regions, the imperfection of reform policy, socio-cultural differences, an insufficient level of public awareness, and internal resistance to change. Scenarios for the development of EU policy on supporting decentralisation reforms in the states of the "Associated Trio" are presented: the integration-accelerated scenario, the differentiated-support scenario, the limited-stabilisation scenario, the reform-and-recovery scenario (for Ukraine), and the recentralisation scenario. It is substantiated that the most probable is the differentiated-support scenario, under which the volume and intensity of interaction with the EU will depend on the effectiveness of reforms, the level of democratic development and progress on the path of European integration. On this basis, scientific and practical

recommendations are developed for local self-government bodies, the governments of the states under study, and EU institutions, aimed at strengthening the positive results of the reforms and minimising the existing shortcomings.

The conclusions summarise the results of the study. The obtained research results may be used to deepen scholarly understanding of the mechanisms of public administration reform and decentralisation under the conditions of transformation processes, as well as to improve methodological approaches to assessing the influence of the European Union on local self-government reforms in the states of the "Associated Trio". In addition, they may be applied by the public authorities of Ukraine and other partner countries in developing and adjusting strategies of regional development and European integration roadmaps.

The research results may also be used by local self-government bodies and civil-society organisations to enhance institutional capacity, attract the resources of European programmes more effectively, and implement European standards of public administration. Furthermore, they may be used in the educational process in teaching disciplines related to political science, public administration and European integration, and may serve as a basis for further scholarly research in the relevant field.

Keywords: local self-government, decentralisation, "Associated Trio", European Union, Eastern Partnership, normative power, Europeanisation, fiscal autonomy, administrative-territorial reform, the principle of subsidiarity, community resilience, European integration, public administration.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Федірко Б. О. Децентралізація публічної влади в Україні: досвід європейських держав. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2023. Вип. 2 (16). С. 286–300. DOI: [10.29038/2524-2679-2023-02-286-300](https://doi.org/10.29038/2524-2679-2023-02-286-300)
2. Федірко Б. О. Співробітництво України та Європейського Союзу у сфері реформування системи місцевого самоврядування. Міжнародні та політичні дослідження. 2024. Вип. 37. С. 55–65. DOI: [10.32782/2707-5206.2024.37.5](https://doi.org/10.32782/2707-5206.2024.37.5)
3. Федірко Б. О. Співпраця ЄС та Грузії у реформуванні місцевого самоврядування: виклики та перспективи. Публічне управління і політика. 2025. Вип. 3 (7). С. 48–59. DOI: [10.70651/3041-2498/2025.3.03](https://doi.org/10.70651/3041-2498/2025.3.03)
4. Федірко Б. О. Реформування системи місцевого самоврядування в Республіці Молдова: вплив ЄС. Суспільство та безпека. 2025. Вип. 2 (8). С. 44–51. DOI: [10.26642/sas-2025-2\(8\)-44-51](https://doi.org/10.26642/sas-2025-2(8)-44-51)
5. Федірко Б. О. Виклики та перспективи розвитку системи місцевого самоврядування в країнах Асоційованого Тріо. Актуальні проблеми сталого розвитку. 2025. Т. 2, № 9. С. 251–258. DOI: [10.60022/2\(9\)-29S](https://doi.org/10.60022/2(9)-29S)

Статті у наукових фахових виданнях України англійською мовою:

6. Tsebenko O., Fedirko B. The EU Eastern Partnership Initiative as a Tool for Supporting Local Government Reform in the Countries of the “Associated Trio”. Публічне управління і політика. 2026. Вип. 2 (18). DOI: [10.70651/3041-2498/2026.2.05](https://doi.org/10.70651/3041-2498/2026.2.05) Внесок авторів: Концепція дослідження – О. Цебенко; збір матеріалу та аналіз даних – О. Цебенко, Б.Федірко; написання тексту – О. Цебенко, Б.Федірко; фінальне редагування – О. Цебенко.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації (тези доповідей)

7. Федірко Б. О. Особливості програми U-LEAD щодо підтримки об'єднаних територіальних громад в Україні. Актуальні проблеми міжнародних відносин

- та зовнішньої політики: збірник наукових праць за матеріалами XI Всеукраїнської науково-практичної конференції. Львів, 2024. С. 390–393.
8. Федірко Б. О. Роль та місце ЄС у підтримці місцевого самоврядування в державах Асоційованого Тріо. Сталий розвиток ЄС: кращі практики для України: збірник наукових праць за матеріалами інтернет-конференції. Львів, 2024. С. 184–188.
 9. Федірко Б. О. Особливості реформування місцевого самоврядування в Грузії. Актуальні проблеми міжнародних відносин та зовнішньої політики: збірник наукових праць за матеріалами X Всеукраїнської науково-практичної конференції. Львів, 2023. С. 181–184.
 10. Федірко Б. О. Ключові етапи та аспекти реформування місцевого самоврядування в Республіці Молдова. Україна в координатах Східного партнерства: пошук геополітичних пріоритетів крізь призму національної безпеки: збірник наукових праць за матеріалами інтернет-конференції. Львів, 2023. С. 70–72.
 11. Федірко Б. О. Виклики українській реформі децентралізації в умовах євроінтеграції. Сталий розвиток ЄС – кращі практики для України: матеріали інтернет-конференції. Львів, 2025. С. 179–182.
 12. Федірко Б. О. Особливості реалізації програми міжрегіональної співпраці Interreg Europe в Україні. Україна у світових міжнародно-регіональних політичних та економічних процесах: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків, 2024. С. 170–172.
 13. Федірко Б. О. Особливості імплементації Хартії місцевого самоврядування в Україні. Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень: матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Луцьк, 2025. С. 35–37.
 14. Федірко Б. О. Роль Комітету регіонів ЄС у розвитку місцевого самоврядування в країнах Асоційованого Тріо. Актуальні проблеми міжнародних відносин та зовнішньої політики: збірник матеріалів XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції. Львів, 2026. С. 204–205.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	15
ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО–МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ ЄС У СФЕРІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	25
1.1. Джерельна база та методологія дослідження.....	25
1.2. Концептуальні засади політики ЄС у сфері місцевого самоврядування.....	35
1.3. Суть поняття «місьцеве самоврядування» та його особливості.....	48
Висновки до розділу 1.....	59
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ДЕРЖАВАХ «АСОЦІЙОВАНОГО ТРІО».....	64
2.1. Реформування місцевого самоврядування в Україні.....	64
2.2. Особливості проведення реформ місцевих органів влади в Республіці Молдова	82
2.3. Грузія та реформи місцевого самоврядування: ключові аспекти.....	97
Висновки до розділу 2.....	109
РОЗДІЛ 3. РОЛЬ ТА МІСЦЕ ЄС У ПІДТРИМЦІ РЕФОРМ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ДЕРЖАВАХ «АСОЦІЙОВАНОГО ТРІО».....	113
3.1. Інституційно-правовий вимір співпраці	113
3.2. Ключові форми взаємодії ЄС та держав «Асоційованого тріо».....	125
3.3. Ініціатива ЄС Східне партнерство: особливості реформування місцевого самоврядування.....	152
Висновки до розділу 3.....	178
РОЗДІЛ 4. ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ДЕРЖАВАХ «АСОЦІЙОВАНОГО ТРІО» ЗА ПІДТРИМКИ ЄС.....	182
4.1. Оцінка ступеня ефективності впровадження реформ місцевого самоврядування.....	182

4.2. Проблеми та виклики державам «Асоційованого тріо» у напрямі реформування місцевого самоврядування.....214

4.3. Перспективи та рекомендації щодо впровадження реформ.....234

Висновки до розділу 4.....253

ВИСНОВКИ.....257

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ266

ДОДАТКИ.....323

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- АТ** – «Асоційоване тріо» (формат співпраці України, Грузії та Молдови з ЄС)
- ГУАМ** – Організація за демократію та економічний розвиток (Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова)
- ЄК** – Європейська Комісія
- ЄП** – Європейський Парламент
- ЄРР** – Європейська рада регіонів (Комітет регіонів ЄС)
- ЄС** – Європейський Союз
- ЄХМС** – Європейська хартія місцевого самоврядування
- ЗВТ** – Зона вільної торгівлі
- КМЄС** – Консультативна місія Європейського Союзу
- МС** – Місцеве самоврядування
- ОМС** – Органи місцевого самоврядування
- ОТГ** – Об'єднана територіальна громада
- РЄ** – Рада Європи
- СхП** – Ініціатива ЄС «Східне партнерство»
- ТГ** – Територіальна громада
- ENP** – Європейська політика сусідства
- SIGMA** – Програма підтримки вдосконалення врядування та менеджменту
- U-LEAD** – Програма «U-LEAD з Європою»
- NALAG** – Національна асоціація місцевих влад Грузії
- CORLEAP** – Конференція регіональних і місцевих органів влади країн Східного партнерства
- OECD** – Організація економічного співробітництва та розвитку
- DCFTA** – Поглиблена і всеохоплююча зона вільної торгівлі

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку відносин між Європейським Союзом та державами «Асоційованого тріо» характеризується поглибленням інтеграційних процесів і посиленням європейського впливу на трансформацію цих держав. У сучасних геополітичних умовах ЄС виступає не лише економічним партнером, а й важливим нормативним актором, який сприяє поширенню демократичних цінностей, принципів належного врядування та стандартів публічного управління. Особливої актуальності ці процеси набули після надання Україні, Молдові та Грузії статусу кандидатів на членство в Європейському Союзі. Новий етап європейської інтеграції розпочався із відкриття переговорного процесу щодо вступу України та Молдови до ЄС, зокрема започаткування переговорів за кластером «Основи», який охоплює питання верховенства права, демократичного врядування, функціонування державних інституцій та реформи публічної адміністрації. За таких умов успішність реформування системи державного управління та місцевого самоврядування стає одним із ключових критеріїв оцінки готовності держав-кандидатів до майбутнього членства в ЄС.

Одним із пріоритетних напрямів взаємодії ЄС з державами регіону є реформування системи місцевих органів влади. Розвинене місцеве самоврядування розглядається Європейським Союзом як важливий показник демократичності, інституційної спроможності та ефективності державного управління. Особливого значення набуває реалізація принципу субсидіарності, який є однією з основ функціонування ЄС та закріплений у положеннях Європейської хартії місцевого самоврядування. Формування спроможних територіальних громад, передача повноважень на місцевий рівень та забезпечення фінансової автономії органів місцевого самоврядування є важливими передумовами успішного проходження переговорного процесу та подальшої інтеграції України, Молдови і Грузії до європейського простору.

Попри спільний євроінтеграційний курс, держави «Асоційованого тріо» демонструють різні підходи, темпи та результати реалізації реформ місцевого самоврядування. Це зумовлює необхідність комплексного аналізу як внутрішніх чинників реформування, так і ролі ЄС у підтримці цих перетворень. Особливо актуальним є дослідження ефективності інструментів, програм та механізмів підтримки ЄС, а також їхнього впливу на інституційну спроможність органів місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо».

В умовах повномасштабної російської агресії та одночасного просування України до членства в ЄС реформування місцевого самоврядування є стратегічно важливим завданням. Проведена реформа децентралізації продемонструвала свою ефективність як чинник підвищення стійкості держави, забезпечивши належне функціонування територіальних громад, надання базових послуг населенню, підтримку внутрішньо переміщених осіб та реагування на кризові виклики. У цьому контексті комплексне дослідження ролі Європейського Союзу у підтримці реформ місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо» є актуальним як з наукової, так і з практичної точки зору. Воно дозволить оцінити ефективність європейських механізмів підтримки, визначити основні проблеми реалізації реформ та сформулювати рекомендації щодо вдосконалення політики ЄС у сфері місцевого самоврядування в умовах переговорного процесу та майбутнього членства держав регіону в Союзі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах комплексної наукової програми кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету «Львівська політехніка» «Сучасні тенденції міжнародних відносин і зовнішньої політики України» (номер державної реєстрації 0122U000733).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є дослідження ролі Європейського Союзу у підтримці реформ місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо», з'ясування особливостей, механізмів та ефективності реалізації політики ЄС у цій сфері, а також вироблення рекомендацій щодо

підвищення ефективності взаємодії з державами регіону у сфері місцевого самоврядування.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

1. Проаналізувати джерельну базу, стан наукового вивчення проблеми та методологічні засади дослідження ролі Європейського Союзу у підтримці реформ місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо»;
2. З'ясувати концептуальні засади політики Європейського Союзу у сфері місцевого самоврядування та розкрити сутність поняття «місцеве самоврядування», його основні характеристики й особливості функціонування;
3. Дослідити особливості реалізації реформи місцевого самоврядування в Україні та визначити її ключові результати та проблеми в контексті європейської інтеграції;
4. Охарактеризувати основні напрями та специфіку реформування системи місцевого самоврядування в Республіці Молдова;
5. Визначити особливості реформування місцевого самоврядування в Грузії та виокремити чинники;
6. Розкрити інституційно-правові засади співпраці Європейського Союзу та держав «Асоційованого тріо» у сфері реформування місцевого самоврядування, а також дослідити основні форми та механізми такої взаємодії;
7. Оцінити роль ініціативи ЄС «Східне партнерство» у підтримці та стимулюванні реформ місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо»;
8. Здійснити оцінку ефективності впровадження реформ місцевого самоврядування в досліджуваних державах, а також виявити основні проблеми та виклики, що впливають на результативність цієї реформи;
9. Обґрунтувати перспективи подальшого реформування місцевого самоврядування та розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення механізмів підтримки ЄС.

Об'єктом дослідження є політика ЄС щодо підтримки реформування місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо».

Предметом дослідження особливості, механізми, виклики та перспективи підтримки Європейським Союзом реформи місцевого самоврядування в Україні, Республіці Молдова та Грузії.

Методологія дослідження. Методологічну основу роботи становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, підходів, а також наукових принципів, що дали змогу комплексно розкрити тему дисертації.

Дослідження ґрунтується на принципах наукової об'єктивності, неупередженості та історизму. Принцип наукової об'єктивності застосовувався для формування висновків на основі комплексного аналізу нормативно-правових актів, офіційних документів Європейського Союзу, держав «Асоційованого тріо», статистичних даних та результатів наукових досліджень. Принцип неупередженості забезпечує рівний підхід до оцінювання процесів реформування місцевого самоврядування в Україні, Молдові та Грузії, а також до аналізу результативності інструментів підтримки ЄС. Принцип історизму дає можливість розглядати реформи місцевого самоврядування та політику Європейського Союзу в їхньому історичному розвитку, враховуючи політичні, інституційні та суспільні передумови трансформаційних процесів у досліджуваних державах.

Теоретико-методологічну основу роботи становлять комплексний, інституційний, нормативно-ціннісний підходи. Комплексний підхід дав змогу розглядати підтримку реформ місцевого самоврядування ЄС як багатовимірний процесу, що охоплює політичні, правові, інституційні та управлінські аспекти взаємодії ЄС і держав «Асоційованого тріо». Інституційний підхід використано для аналізу структури, повноважень і функцій інституцій Європейського Союзу, органів державної влади та місцевого самоврядування України, Республіки Молдова і Грузії в процесі імплементації європейських стандартів врядування. Нормативно-ціннісний підхід дозволив дослідити роль Європейського Союзу як нормативного актора, що сприяє поширенню принципів демократичного врядування, субсидіарності, верховенства права та належного управління.

У процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів. До загальнонаукових методів належать системний, структурно-функціональний, історичний та порівняльний методи. Системний метод дав змогу розглядати підтримку реформ місцевого самоврядування Європейським Союзом як цілісну систему взаємодії між європейськими інституціями та державами «Асоційованого тріо». Структурно-функціональний метод застосовано для аналізу розподілу повноважень між центральними та місцевими органами влади, а також трансформації їхніх функцій у процесі децентралізації. Історичний метод використано для дослідження еволюції систем місцевого самоврядування в Україні, Республіці Молдова та Грузії. Порівняльний метод дозволив зіставити особливості, результати та проблеми реформування місцевого самоврядування в досліджуваних державах.

Серед спеціальних методів використано аналіз документів і контент-аналіз, що забезпечили дослідження установчих документів Європейського Союзу, Угод про асоціацію, національного законодавства та програмних документів у сфері місцевого самоврядування. Статистичний метод застосовано для систематизації та порівняння кількісних показників реформ. Також для оцінки міжнародних рейтингів та індексів застосовано метод аналізу індексів. Метод кейс-стаді використано для поглибленого вивчення досвіду реформування місцевого самоврядування в Україні, Республіці Молдова та Грузії. SWOT-аналіз дав можливість визначити сильні та слабкі сторони, можливості та загрози процесу реформування місцевого самоврядування за підтримки ЄС. Метод експертного соціологічного опитування застосовано для отримання та узагальнення оцінок фахівців щодо ефективності реформ місцевого самоврядування та ролі Європейського Союзу в їх підтримці. Прогностичний метод застосовано для обґрунтування перспектив подальшого розвитку місцевого самоврядування та вдосконалення механізмів підтримки реформ з боку Європейського Союзу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в комплексному політологічному аналізі політики ЄС щодо підтримки децентралізації у форматі «Асоційованого тріо», а саме:

Уперше:

- здійснено комплексне дослідження ролі Європейського Союзу у підтримці реформи місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо», що охоплює політичні, інституційно-правові та практичні аспекти реалізації відповідної політики ЄС;
- на основі результатів авторського експертного опитування представників органів місцевого самоврядування України, Молдови та Грузії визначено рівень ефективності механізмів підтримки Європейським Союзом реформи місцевого самоврядування та виявлено ключові виклики політиці ЄС у цій сфері;
- розроблено комплекс рекомендацій щодо підвищення ефективності підтримки Європейським Союзом реформи місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо» та обґрунтовано прогностні сценарії подальшої трансформації систем місцевого самоврядування в умовах поглиблення європейської інтеграції та підготовки до членства в ЄС.

Удосконалено:

- підходи до аналізу викликів взаємодії Європейського Союзу та держав «Асоційованого тріо» у сфері реформування місцевого самоврядування шляхом систематизації політичних, інституційних, фінансових та управлінських чинників, а також виявлення внутрішніх та зовнішніх загроз, що впливають на ефективність реалізації відповідних реформ;
- розуміння інструментарію впливу Європейського Союзу на процеси реформування місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо» шляхом конкретизації механізмів фінансової, інституційної та консультативної підтримки, а також визначення особливостей їхнього практичного застосування в умовах європейської інтеграції;
- концептуалізацію політики Європейського Союзу у сфері підтримки реформ місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо» шляхом визначення спільних і відмінних характеристик її реалізації в цих державах.

Набули подальшого розвитку:

- теоретичні підходи до тлумачення поняття «місцеве самоврядування» та його ролі в процесах демократизації, децентралізації влади й європейської інтеграції;
- підходи щодо розуміння засад політики Європейського Союзу у сфері місцевого самоврядування;
- положення щодо особливостей реалізації реформ місцевого самоврядування в Україні, Молдові та Грузії через визначення спільних тенденцій, відмінностей та чинників, які впливають на результативність трансформаційних процесів;
- наукові уявлення про інституційно-правові засади співпраці Європейського Союзу та держав «Асоційованого тріо» у сфері місцевого самоврядування через поглиблення розуміння особливостей нормативного та інституційного забезпечення реформ.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Теоретичне значення полягає у поглибленні та систематизації наукових знань щодо ролі Європейського Союзу у підтримці реформ місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо», а також у розвитку теоретичних положень про взаємозв'язок процесів децентралізації, демократичного врядування та європейської інтеграції. Результати дослідження сприяють розширенню наукових уявлень про механізми, інструменти та особливості впливу ЄС на трансформацію систем місцевого самоврядування в досліджуваних державах. Запропонований методологічний інструментарій оцінювання ефективності підтримки реформ місцевого самоврядування ЄС може бути використаний у подальших дослідженнях проблем європейської інтеграції, децентралізації та багаторівневого врядування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання сформульованих у дисертації висновків і рекомендацій органами державної влади України, зокрема Міністерством закордонних справ України, Міністерством розвитку громад та територій України, а також іншими органами, залученими до реалізації державної політики у сфері місцевого самоврядування

та європейської інтеграції. Результати дослідження можуть бути використані під час удосконалення стратегічних документів у сфері регіонального розвитку, децентралізації та адаптації національного законодавства до стандартів Європейського Союзу.

Практична цінність дослідження посилюється в умовах відкриття переговорного процесу щодо вступу України та Молдови до ЄС, оскільки запропоновані рекомендації можуть сприяти ефективнішому виконанню зобов'язань, пов'язаних із реформуванням системи місцевого самоврядування та регіональної політики відповідно до вимог *acquis* ЄС.

Результати дослідження можуть бути використані органами місцевого самоврядування, асоціаціями органів місцевої влади та неурядовими організаціями для підвищення інституційної спроможності громад, удосконалення механізмів залучення фінансової допомоги ЄС, розвитку транскордонного співробітництва та впровадження європейських стандартів публічного управління. Запропоновані підходи також можуть бути використані в процесі вироблення рекомендацій щодо поглиблення співпраці між державами «Асоційованого тріо» у сфері місцевого самоврядування та європейської інтеграції. Одержані результати можуть бути використані у науково-дослідній та освітній діяльності, зокрема під час викладання навчальних дисциплін «Політологія», «Європейська інтеграція», «Державне управління», «Регіональна політика Європейського Союзу», «ЄС у міжнародних відносинах», а також при підготовці навчально-методичних матеріалів і проведенні подальших досліджень проблем децентралізації та європейської інтеграції.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дослідження оприлюднено на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Україна в координатах Східного партнерства: пошук геополітичних пріоритетів крізь призму національної безпеки» (Львів, 2023); X Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми міжнародних відносин та зовнішньої політики» (Львів, 2023); інтернет-конференції «Сталий розвиток ЄС – кращі практики для України» (Львів, 2024);

Всеукраїнській науково-практичній конференції «Україна у світових міжнародно-регіональних політичних та економічних процесах» (Харків, 2024); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень» (Луцьк, 2025); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми міжнародних відносин та зовнішньої політики» (Львів, 2026).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 14 наукових праць, з них 6 статей – у фахових виданнях України та 8 – тези доповідей у збірниках всеукраїнських і міжнародних наукових конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, поділених на дванадцять підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 340 сторінок, з яких 251 сторінка – основна частина роботи, 57 сторінок – список використаних джерел, що налічує 465 позицій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО–МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ ЄС У СФЕРІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

1.1. Джерельна база та методологія дослідження

Вивчення ролі ЄС у підтримці реформи місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо» потребує аналізу джерельної бази. Її формування зумовлене складністю предмета дослідження, що поєднує правові, політичні, інституційні та соціально-економічні аспекти трансформаційних процесів у державах СхП. Комплекс джерел дає змогу комплексно розкрити як теоретичні засади місцевого самоврядування, так і практичні механізми впливу ЄС на реформування цієї сфери в Україні, Республіці Молдова та Грузії. У дослідженні виокремлено кілька груп джерел, зокрема нормативно-правові акти, наукові статті та монографії, офіційні вебсайти державних і міжнародних інституцій, дослідження аналітичних центрів, публікації у засобах масової інформації, дані національних і міжнародних індексів, показники яких відображають стан розвитку місцевого самоврядування в досліджуваних державах.

Першою групою джерел є нормативно-правові документи, що визначають правові рамки функціонування місцевого самоврядування та взаємодії держав із ЄС. Для нашого дослідження цінними були такі нормативні акти, як Договір про заснування Європейської Спільноти [28], Європейська хартія місцевого самоврядування [179], а також Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [140], яка є основою реформ у сфері публічного управління. Важливими також є міжнародні угоди про фінансування програм підтримки реформ, зокрема «U-LEAD з Європою» для України, EU4Moldova для Республіки Молдова [310], EU4ITD для Грузії [453] та інші інструменти секторальної допомоги [29; 139; 141].

На національному рівні засадничими є Конституція України [51], Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [38], Закон України «Про

добровільне об'єднання територіальних громад» [37], Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади [98], Закон України «Про співробітництво територіальних громад» [39] і Закон України «Про асоціації органів місцевого самоврядування» [36]. Для Республіки Молдова базовими є Конституція Республіки Молдова [50] та законодавчі акти щодо адміністративно-територіального устрою й реформування місцевої влади, зокрема Закон «Про місцеве публічне управління» [34], Закон «Про адміністративну децентралізацію» [33], Національна стратегія децентралізації [127] і Стратегія реформи державного управління Республіки Молдова на 2023–2030 роки [338]. Для Грузії базовими є Конституція Грузії [49], Органічний закон Грузії «Кодекс місцевого самоврядування» [80] та Стратегія децентралізації Грузії на 2020–2025 роки [125]. Аналіз цих джерел дає змогу встановити правові засади децентралізації, закріплення принципу субсидіарності та орієнтацію на європейські стандарти врядування, хоча їхній формальний характер потребує доповнення іншими типами джерел.

Частину джерельної бази становлять офіційні інтернет-ресурси органів влади держав «Асоційованого тріо», інституцій ЄС та міжнародних програм, що відображають практичний вимір реалізації реформ. Серед них варто виокремити урядові портали України та ресурси співпраці з ЄС [66; 121; 124], платформу децентралізації [97], а також документи щодо програм підтримки, зокрема «U-LEAD з Європою» [95], Interreg [100], EU4Digital [104] та ініціативу «Мери за економічне зростання» [192]. Цінність цієї групи джерел полягає в тому, що вона надає первинну та актуалізовану інформацію безпосередньо від виконавців реформ, дозволяючи відстежувати актуальні результати реформ.

Вагоме значення для дослідження мають також матеріали міжнародних організацій і структур ЄС, зокрема звіти ЄК щодо прогресу України, Республіки Молдова та Грузії в межах пакета розширення, насамперед за кластером «Основи» (Fundamentals), що охоплює реформу державного управління, верховенство права та демократичні інститути, і Кластером 5 «Ресурси, сільське господарство та згуртованість» (Resources, Agriculture and Cohesion), який

включає регіональну політику, місцевий розвиток, багаторівневе врядування та інструменти територіальної згуртованості, а також матеріали ПРООН, GIZ і Ради Європи [221; 265; 321; 369]. Ці джерела дають змогу простежити, як саме реалізується політика ЄС через фінансову допомогу, технічну підтримку, розвиток місцевої спроможності та транскордонне співробітництво. Водночас їхнє обмеження полягає у переважно описовому характері та браку глибокого критичного аналізу.

Теоретико-методологічну основу дослідження формують наукові праці, серед яких монографії та статті, присвячені місцевому самоврядуванню як політико-правовому інституту. Важливими є праці О. Батанова [3; 4], Н. Камінської [46], Ю. Панейка [83], що розкривають сутність територіальної громади, природу муніципальної влади та історичні основи самоврядування. Сучасні дослідження, зокрема роботи М. Бучина [11], С. Швидюка [159], М. Пивовар [84; 85], зосереджені на трансформації місцевого самоврядування в умовах європейської інтеграції, аналізують інституційні механізми співпраці з ЄС та оцінюють результати реформ. Важливим теоретичним підґрунтям є також дослідження концепції європеїзації [91], принципу субсидіарності [6; 15] та належного врядування [7; 43]. У контексті міжнародних підходів варто виділити праці Л. Хуге та Г. Маркса щодо багаторівневого врядування [326], С. Лавенекс і Ф. Шимельфеніга щодо зовнішнього управління ЄС [336], Я. Маннерса про нормативну силу Європи [349] та Дж. Ная про м'яку силу [373]. Ці праці дають змогу концептуалізувати роль ЄС як трансформаційного актора у процесах реформування.

Ще однією групою є статистичні джерела, які включають дані міжнародних індексів, зокрема Індекс Східного партнерства [190], Індекс розвитку ЦНАП [189], Індекс сприйняття корупції [226] та Індекс «Нації в транзиті» [313]. Вони дають змогу виміряти ефективність реформ, рівень демократизації, інституційну спроможність і ступінь наближення до стандартів ЄС. Водночас їх використання потребує критичного осмислення, оскільки результати не завжди відображають повну картину трансформацій.

Складовою джерельної бази також є аналітичні матеріали дослідницьких центрів і громадських організацій, зокрема Центру «Нова Європа» [22], CEDOS [105], Prism UA [161], Expert-Grup [212], ICPS [65]. Вони дають змогу виявити проблемні аспекти реформ, такі як інституційна слабкість, політичний клієнтелізм, нерівномірність розвитку громад і залежність від зовнішньої підтримки. Ці джерела є важливими для критичного осмислення політики ЄС, хоча можуть містити елементи експертної суб'єктивності.

Окрему групу становлять публікації у засобах масової інформації, що відображають актуальні події та динаміку реформ, зокрема матеріали EU Neighbours East [327; 73; 195], Logos [209] тощо. Вони дають змогу доповнити науковий аналіз сучасним контекстом, однак не можуть слугувати самостійною доказовою базою з огляду на їхній інформаційний характер.

Важливою групою джерел є соціологічні дослідження, що відображають сприйняття реформи децентралізації громадянами та експертним середовищем і дають змогу верифікувати її суспільну легітимність. Найбільш системним прикладом є всеукраїнське соціологічне дослідження «Децентралізація та реформа місцевого самоврядування», яке впродовж 2015–2017 років хвилями проводив Київський міжнародний інститут соціології спільно з Програмою Ради Європи та Міністерством регіонального розвитку України [25]. Це дослідження фіксувало рівень поінформованості населення про реформу, підтримку її потреби та оцінку змін, що відбулися, забезпечуючи узгодженість результатів у часі та між загальнонаціональною вибіркою і вибіркою мешканців громад.

Доповнюють цю групу експертно-соціологічні опитування Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, у яких поряд із масовим опитуванням населення застосовано опитування експертів щодо темпів і якості реалізації реформи [26]. Окрему наукову цінність має комплексне дослідження «Децентралізація в Україні: соціологічний погляд», підготовлене за участі фахівців Інституту соціології НАН України та Центру соціальних експертиз у межах діяльності проєкту DESPRO, у якому поєднано контент-аналітичний інструментарій, анкетування мешканців громад, керівників і депутатів місцевих

рад та експертне опитування [23]. Поєднання масового та експертного складників у цих дослідженнях відповідає застосованому в дисертації методу експертного соціологічного опитування, що дає змогу зіставити суб'єктивні оцінки громадян із фаховими висновками щодо результативності європейської підтримки децентралізації.

Аналіз стану наукової розробки проблеми засвідчує, що найбільш дослідженою є реформа місцевого самоврядування в Україні. У працях О. Батанова, М. Бучина, С. Швидюка, В.Куйбіди, П.Жука, І.Коліушка, Ю.Ганущака, Н. Камінської, Ю. Панейка, В. Погорілка розкрито інституційні та правові аспекти децентралізації, механізми впливу ЄС і результати реформ. У Республіці Молдова основну увагу приділено впливу європейської інтеграції на реформування публічного управління, що відображено у працях П. Байора [1] та аналітичних дослідженнях центру Expert-Grup [212]. Для Грузії характерним є поєднання досліджень реформ місцевого самоврядування з аналізом політичних процесів і євроінтеграційних перспектив, що представлено у працях К. Швеця [157]. Водночас порівняльні дослідження реформ у державах «Асоційованого тріо» залишаються обмеженими, що підкреслює актуальність і наукову новизну дисертаційної теми.

Окрему складову джерельної бази становлять праці, присвячені теоретичним аспектам місцевого самоврядування та його реформування, що формують концептуальне підґрунтя дисертаційного дослідження. У класичному вимірі сутність місцевого самоврядування як форми народовладдя, інституту публічної влади та елемента демократичної політичної системи розкривали українські дослідники О. Батанов, Н. Камінська, Ю. Панейко, В. Погорілко, які обґрунтовують роль територіальної громади як базового суб'єкта самоврядування та наголошують на його зв'язку з принципами демократичної держави й правової системи [3; 4; 46; 64; 83]. Важливий внесок у розвиток теоретичних підходів зробили також В.Куйбіда, А.Ткачук, О.Васильєва, А. Лелеченко, Ю.Ганущак [57; 16]. , які аналізують місцеве самоврядування як складник децентралізації та механізм забезпечення ефективного управління,

зокрема в контексті трансформацій постсоціалістичних держав, наголошуючи на його ролі у перерозподілі владних повноважень і наближенні публічних послуг до громадян. Сучасні українські науковці, М. Бучин [12], О. Івасечко [12], С. Швидюк [159; 56; 158], Ю. Окуньовська [76; 77], В. Желтовський [463; 464; 461; 462], М. Пивовар [86; 85; 87] розвивають ці підходи, доповнюючи їх категоріями європеїзації, багаторівневого врядування та інституційної адаптації до стандартів ЄС. У сукупності ці теоретичні дослідження створюють наукову основу для розуміння реформи місцевого самоврядування як складного багатовимірного процесу, що поєднує внутрішні інституційні зміни та зовнішні інтеграційні впливи.

У молдовській науковій літературі проблематика реформування місцевого самоврядування розглядається переважно крізь призму фінансової спроможності місцевої влади та європейської інтеграції. А. Петрося досліджує фіскальну децентралізацію в Республіці Молдова, обґрунтовуючи залежність реформи місцевого публічного управління від ефективного фінансування [382]. Автор пов'язує стратегічне бачення реформи місцевого та регіонального публічного управління з консолідацією верховенства права й оптимізацією системи органів влади відповідно. Політико-інституційний вимір європейської інтеграції Молдови у складі «Асоційованого тріо» ґрунтовно проаналізували Д. Ченуша та К. Лонгurst, які простежили перетворення формату асоційованих партнерів на «тріо кандидатів» під впливом російської агресії проти України [210].

Грузинська історіографія децентралізації сконцентрована навколо суперечності між проголошеним курсом на передання повноважень громадам та збереженням централізованої моделі врядування. Б. Чичинадзе, аналізуючи особливості розвитку місцевого самоврядування в Грузії, доводить, що впродовж десятиліть місцева влада неефективно використовувала наявні резерви, не мала сучасного плану соціально-економічного розвитку територій, а ключові проблеми, розмежування повноважень між центром і самоврядуванням, брак фінансових ресурсів і компетенцій, залишилися невирішеними попри численні реформи [211].

Окремий напрям у джерельній базі становлять дослідження, присвячені ролі ЄС у впровадженні та підтримці реформи місцевого самоврядування, а також аналізу європейського досвіду у цій сфері. В українській науковій традиції вагомий внесок у розробку цієї проблематики зробили М. Бучин, який досліджує трансформацію місцевого самоврядування під впливом європейських інтеграційних процесів [11], а також М. Бучин і О. Івасечко, які аналізують інституційно-правову основу співпраці ЄС та України у сфері реформування місцевого самоврядування [12]. Окремо слід виокремити наукові праці, присвячені ініціативі «Східне партнерство» як ключовому інструменту впливу ЄС на реформи в регіоні, зокрема дослідження О. Цебенка та Б. Федірка [156], а також колективну монографію за участю Я. Турчин та інших авторів, у якій розкрито стратегічні аспекти розвитку цієї ініціативи та її роль як інструмента впливу на реформи в державах СхП [134]. Теоретичне підґрунтя аналізу ролі ЄС як трансформаційного актора доповнюють праці, що висвітлюють концепції європеїзації та зовнішнього впливу ЄС, зокрема дослідження Н. Попової [91], які дають змогу інтерпретувати підтримку реформ місцевого самоврядування як складник ширшої політики поширення норм і стандартів ЄС.

Методологічну основу дослідження становить сукупність наукових принципів, теоретико-методологічних підходів та методів, застосування яких забезпечило достовірність і обґрунтованість отриманих результатів. Принцип наукової об'єктивності реалізовано через аналіз нормативно-правових актів, офіційних документів ЄС, статистичних даних і наукових праць без впливу суб'єктивних оцінок, що дало змогу комплексно дослідити процеси реформування місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо». Принцип неупередженості забезпечив рівний підхід до оцінювання досягнень, проблем і викликів України, Республіки Молдова та Грузії без надання переваги жодній із них, а принцип історизму дав змогу дослідити еволюцію політики ЄС щодо підтримки реформ місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо», простежити закономірності їх розвитку та оцінити вплив історичних і політичних умов на перебіг процесів децентралізації.

Концептуальну рамку дослідження сформували два взаємодоповнювані підходи. Інституційний підхід застосовано для аналізу структури та функцій інституцій ЄС і національних органів влади з акцентом на тому, як європейські стандарти імплементуються в законодавство України, Республіки Молдова та Грузії, змінюючи архітектуру публічного управління й посилюючи спроможність громад. Нормативно-ціннісний підхід дав змогу інтерпретувати роль ЄС як нормативної сили, що поширює стандарти демократичного врядування, верховенства права та прав людини через механізми м'якої сили й політичної обумовленості, а отже розглядати підтримку реформ не як суто технічну допомогу, а як складник ширшої політики трансформації управлінської культури [349]. Комплексний підхід забезпечив всебічне дослідження політики ЄС щодо підтримки реформ місцевого самоврядування шляхом поєднання аналізу політичних, правових, інституційних, фінансових та суспільних аспектів взаємодії з державами «Асоційованого тріо».

На рівні загальнонаукових методів системний метод дав змогу розглянути місцеве самоврядування держав «Асоційованого тріо» як складну багаторівневу й відкриту систему, елементи якої (центральна влада, регіональні органи, муніципалітети, громадянське суспільство) перебувають у постійній взаємодії між собою та з інституціями ЄС. Структурно-функціональний метод показав, як гармонізація національних законодавств із нормами ЄС та імплементація положень Європейської хартії місцевого самоврядування перерозподіляють функції між центром і громадами на користь децентралізації та субсидіарності. Історичний метод використано для аналізу еволюції систем місцевого самоврядування від здобуття державами незалежності до сучасного етапу, а порівняльний (компаративний) метод став ключовим для зіставлення моделей реформ в Україні, Республіці Молдова та Грузії, виявлення спільного й відмінного в підходах та оцінювання реальної динаміки децентралізаційних процесів поза межами суто нормативного аналізу [341].

Емпіричний рівень дослідження забезпечила група методів збору та опрацювання фактичного матеріалу. Метод аналізу документів використано для

вивчення Угод про асоціацію з ЄС, профільного національного законодавства трьох держав, а також офіційних звітів, стратегій і резолюцій європейських інституцій, що дало змогу виявити ступінь відповідності національних правових актів європейським стандартам муніципального управління. Метод контент-аналізу забезпечив систематичне опрацювання нормативно-правових актів, офіційних документів ЄС, аналітичних звітів і наукових публікацій з метою виявлення ключових напрямів, інструментів та результатів підтримки реформ місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо». Метод експертного соціологічного опитування застосовано для емпіричного вимірювання суспільного й фахового сприйняття ефективності реформ за допомогою спеціалізованого опитувальника та репрезентативної вибірки, адаптованих до особливостей України, Республіки Молдова та Грузії. Статистичний метод послугував для систематизації та порівняння даних про масштаби й динаміку адміністративно-територіальних перетворень, зокрема кількості укрупнених громад, чисельності населення та щільності охоплення адміністративними послугами. Метод аналізу індексів забезпечив порівняльне оцінювання прогресу держав за Індексом Східного партнерства, Індексом розвитку електронного урядування та Індексом публічності місцевого самоврядування [243], а метод кейс-стаді дав змогу детально вивчити кращі практики реформування на прикладі європейських держав та оцінити ефективність використання грантової підтримки ЄС.

Завершальну групу становлять аналітико-прогностичні методи. SWOT-аналіз застосовано для визначення сильних і слабких сторін, можливостей і загроз процесу реформування та для комплексного оцінювання впливу ЄС, а прогностичний метод використано для моделювання сценаріїв подальшого розвитку систем місцевого самоврядування держав «Асоційованого тріо» в контексті поглиблення співпраці з ЄС, що дало змогу окреслити стратегічні перспективи трансформації та забезпечити обґрунтованість підсумкових рекомендацій.

На основі проведеного аналізу джерельної бази можна сформулювати узагальнений висновок щодо стану наукової розробки проблеми ролі ЄС у підтримці реформи місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо». Загалом сучасний стан дослідження цієї проблематики характеризується високим рівнем наукового інтересу, міждисциплінарністю підходів і поступовим переходом від суто описових до аналітичних і порівняльних досліджень. Як засвідчує аналіз джерел, сформовано вагоме теоретико-методологічне підґрунтя, що дає змогу розглядати місцеве самоврядування як складний політико-правовий інститут, а також як ключовий елемент демократичного врядування, децентралізації та європеїзації. Водночас значна частина наукових праць зосереджена або на внутрішніх аспектах реформування системи місцевого самоврядування, або на загальних питаннях європейської інтеграції, що зумовлює потребу їх подальшого синтезу в контексті аналізу ролі ЄС як зовнішнього актора трансформацій.

Аналіз наукових публікацій засвідчує, що в українському науковому просторі досить ґрунтовно досліджено правові та інституційні засади реформи децентралізації, а також окремі механізми співпраці з ЄС. Зокрема, у працях українських дослідників розкрито вплив європейських стандартів належного врядування, принципу субсидіарності та багаторівневого врядування на трансформацію системи місцевої влади, а також роль програм технічної та фінансової допомоги ЄС у підвищенні спроможності громад [11; 12]. Водночас ці дослідження часто мають національно орієнтований характер і недостатньо враховують порівняльний вимір, що обмежує можливості узагальнення досвіду держав «Асоційованого тріо».

Щодо Республіки Молдова та Грузії, то наукова розробка проблеми є менш системною і здебільшого представлена окремими дослідженнями або аналітичними матеріалами, що зосереджуються на впливі європейської інтеграції на реформування публічного управління загалом. У цих роботах підкреслено значення фінансової допомоги ЄС, програм розвитку місцевого самоврядування, а також інституційної підтримки через механізми СхП. Разом із

тим відсутність комплексних теоретико-порівняльних досліджень, що одночасно охоплюють Україну, Республіку Молдова та Грузію, свідчить про наявність наукової прогалини у вивченні цієї тематики.

Важливою особливістю сучасного стану дослідження є активне використання аналітичних матеріалів міжнародних організацій, програм ЄС та дослідницьких центрів, що дають змогу оцінити практичну реалізацію реформ і виявити їх проблемні аспекти. Це сприяє поглибленню емпіричної бази досліджень, однак водночас зумовлює певну залежність наукового дискурсу від прикладних і проєктно орієнтованих підходів, які не завжди супроводжуються достатнім рівнем теоретичного узагальнення.

Дослідження ролі ЄС у підтримці реформи місцевого самоврядування перебуває на етапі активного розвитку, проте характеризується фрагментарністю, переважанням окремих національних випадків і недостатнім рівнем системного порівняльного аналізу. Це зумовлює потребу подальшого наукового осмислення проблематики, зокрема через інтеграцію теоретичних підходів європеїзації, зовнішнього управління та багаторівневого врядування з емпіричним аналізом реформ у державах «Асоційованого тріо». Саме така комплексна перспектива дає змогу розглядати ЄС не лише як джерело фінансової допомоги, а й як системного трансформаційного актора, що формує інституційні, нормативні та управлінські зміни у сфері місцевого самоврядування.

1.2. Концептуальні засади політики ЄС у сфері місцевого самоврядування

Політика ЄС у сфері місцевого самоврядування та належного врядування ґрунтується на комплексній системі ціннісних і нормативних засад, які виходять за межі суто економічної інтеграції. У сучасному міжнародному середовищі ЄС виступає не лише як потужний економічний актор, а й як «нормативна сила», що поширює стандарти демократичного управління та децентралізації влади. Розуміння концептуальних основ цієї політики потребує аналізу механізмів впливу ЄС, зокрема концепцій м'якої сили та політики обумовленості

(кондиціональності), а також ролі принципу субсидіарності як ключового інструменту регіонального розвитку. Через упровадження принципів належного врядування в державах-партнерах ЄС прагне забезпечити стабільність, безпеку та сталий розвиток на континенті, що перетворює реформи місцевого самоврядування на стратегічний пріоритет його зовнішньої політики.

У сучасній політичній науці ЄС розглядається крізь призму концепції нормативної сили, яка визначає його здатність формувати міжнародний порядок шляхом поширення власних фундаментальних цінностей. Відповідно до цього підходу ЄС виступає глобальним актором, який не стільки застосовує традиційні інструменти примусу, скільки встановлює нормативні стандарти у сферах демократії, верховенства права та прав людини. Ця особливість дає змогу ЄС здійснювати глибоку трансформацію інститутів управління в державах-партнерах, інтегруючи їх у європейський правовий і ціннісний простір через механізми політичної соціалізації та гармонізації законодавства.

Основоположною для розуміння природи впливу ЄС є концепція нормативної сили Європи, уперше системно обґрунтована британським дослідником Я. Маннерсом на початку 2000-х років. Згідно з цією теорією, ЄС є специфічним актором на світовій арені, який не вписується в традиційну дихотомію військових («жорстких») та суто економічних («цивільних») держав. Його ключова спроможність полягає не в матеріальному примусі чи територіальній експансії, а у здатності формувати уявлення про те, що вважається нормою в міжнародній політиці. З огляду на це, вплив ЄС ґрунтується на визначенні універсальних принципів і стандартів, які згодом стають обов'язковими орієнтирами для інших держав [349].

Відтак ЄС виступає не просто як ефективний економічний блок чи регіональний альянс, а як нормативний актор, що діє за допомогою ціннісних та ідейних наративів. Його зовнішня політика спрямована на поширення власної ідентичності, яка ґрунтується на п'яти фундаментальних принципах: мирі, свободі, демократії, верховенстві права та повазі до прав людини. Вплив реалізується через механізм поширення норм, коли держави-партнери

добровільно інтегрують європейські стандарти у власне законодавство, сприймаючи їх не як нав'язані ззовні вимоги, а як еталон ефективного врядування [349].

У цьому контексті нормативна сила ЄС діє превентивно та конструктивно, трансформуючи внутрішні політичні системи сусідніх держав без застосування військового примусу. Замість військово-силових інструментів ЄС спирається на привабливість власної моделі соціально-політичного устрою. Це дає змогу ЄС діяти як суб'єкт міжнародної нормотворчості, обґрунтовуючи тезу про те, що демократичне врядування, децентралізація та захист прав меншин є не партикулярними європейськими преференціями, а універсальними передумовами стабільності та сталого розвитку держави [349].

ЄС поширює власні внутрішні норми (демократія, верховенство права, права людини) у площину зовнішньої політики. Він прагне поширювати свою модель розвитку, оскільки розглядає її як еталонну для забезпечення миру та стабільності. Цей підхід співставний ідеям М. Леонарда, автора праці «Чому Європа керуватиме XXI століттям» [340]. Дослідник зазначає, що ЄС прагне трансформувати навколишній світ відповідно до власної моделі розвитку, розглядаючи уніфікацію політичних систем держав-сусідів із європейськими нормами як найнадійнішу гарантію миру та довгострокової безпеки в регіоні.

У цьому контексті ЄС постає як послідовний провідник ліберально-демократичних цінностей, що використовує механізми політичної соціалізації та нормативної дифузії. Інтегруючи власні правові й управлінські стандарти в законодавство третіх держав, він формує зону стабільності та передбачуваності біля своїх кордонів. Держави-партнери добровільно приймають ці умови, вбачаючи в них передумову модернізації, що дає змогу ЄС здійснювати глибокі структурні реформи поза межами спільноти без застосування силового примусу [339].

Основним механізмом реалізації нормативного впливу ЄС є концепція м'якої сили, уведена в науковий обіг американським політологом Дж. Наєм. На відміну від жорсткої сили, що спирається на військовий примус або економічні

санкції, м'яка сила діє через привабливість політичних цінностей, культури та успішної соціально-економічної моделі. Для держав-сусідів ЄС виступає як еталон стабільності й добробуту, що спонукає їхні політичні еліти та громадянське суспільство добровільно прагнути імплементації європейських норм, розглядаючи її як шлях до модернізації власної держави [373].

Реформа місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо» є репрезентативним прикладом застосування інструментарію м'якої сили ЄС. Його вплив реалізується через механізм нормативної експансії, у якому еталоном виступає Європейська хартія місцевого самоврядування [179], а принцип субсидіарності імплементується як базова засада розподілу владних повноважень. ЄС діє не через примус, а через привабливість власної моделі, пропонуючи децентралізацію як інструмент послаблення корупційних вертикальних зв'язків та підвищення ефективності публічних послуг. У цьому контексті європеїзація локального рівня розглядається як основа для побудови стійких демократичних інститутів, здатних функціонувати навіть в умовах політичної нестабільності центральної влади.

Практична реалізація цього впливу здійснюється через поєднання фінансової обумовленості та технічної соціалізації. Програми секторальної бюджетної підтримки та ініціативи, як-от «Мери за економічне зростання», створюють прямі стимули для громад упроваджувати європейські стандарти прозорості та підзвітності. За допомогою інструментів Twinning і TAIEХ європейські експерти безпосередньо залучаються до розроблення національного законодавства та стратегій регіонального розвитку в Києві, Кишиневі та Тбілісі, фактично поширюючи власний досвід у правові системи держав-партнерів. Така соціалізація місцевих еліт та управлінців формує нову генерацію службовців, чії професійні компетенції й ціннісні орієнтири гармонізовані з практиками ЄС, що сприяє незворотності євроінтеграційних процесів на низовому рівні [192; 423].

Стратегічним виміром політики м'якої сили є формування «поясу безпеки» через посилення спроможності громад. Інвестуючи в децентралізацію, ЄС сприяє зниженню соціальної напруги та регіональних диспропорцій, які в

державих «Асоційованого тріо» нерідко використовуються зовнішніми акторами для дестабілізації. Сильні громади, інтегровані в європейські мережі співпраці, виступають стабілізаційним чинником для держави загалом. Таким чином, м'яка сила ЄС у сфері місцевого самоврядування набуває безпекового виміру, що перетворює периферійні регіони СхП з джерел потенційних ризиків на складник європейського політико-економічного простору.

Окрім зазначених концепцій, теоретичну рамку дослідження доцільно доповнити класичними теоріями європейської інтеграції, систематизованими, зокрема, у праці О. Борисової та Д. Руднік «Теоретичні засади та моделі європейської інтеграції» [8]. З-поміж основних інтеграційних теорій варто виокремити три. Неофункціоналізм пояснює європейську інтеграцію як самопідтримуваний процес, у якому співпраця в одній галузі породжує функціональний тиск на інтеграцію суміжних сфер, а рушіями поглиблення виступають наднаціональні інституції та зацікавлені групи. У контексті нашого дослідження ця теорія пояснює, чому секторальна підтримка ЄС, започаткована в одній площині публічного управління (наприклад, реформа державної служби чи фіскальна децентралізація), поступово поширюється на суміжні напрями, такі як бюджетна автономія громад, цифровізація адміністративних послуг, регіональну політику, і тим самим стимулює дедалі глибшу децентралізацію. Саме механізмом переливання можна пояснити, як точкові проєкти технічної допомоги (U-LEAD with Europe, EU4Moldova, EU4Georgia) із часом переростають у системну розбудову спроможності місцевого самоврядування в Україні, Республіці Молдова та Грузії.

Ліберальний міжурядовий підхід дозволяє врахувати визначальну роль національних урядів, які залишаються ключовими суб'єктами, що визначають межі та темпи делегування повноважень на субнаціональний рівень. Саме цим підходом можна пояснити різну динаміку реформ у досліджуваних державах, від послідовного поглиблення в Україні до поступової адаптації в Республіці Молдова та деструктивних тенденцій у Грузії, де національний уряд свідомо стримує передання повноважень на субнаціональний рівень.

Важливе значення має теорія багаторівневого врядування Л. Хуге та Г. Маркса [326], оскільки вона безпосередньо описує перерозподіл владних повноважень одночасно вгору до наднаціонального рівня ЄС, вниз до регіонів і муніципалітетів, та горизонтально до недержавних акторів. Як зауважують Т. Кагановська та В. Серьогін, у вертикальному вимірі багаторівневе врядування означає продовження політики децентралізації та зміцнення місцевого самоврядування, а в горизонтальному розвиток інструментів партисипативної демократії [45], що робить цю теорію ключовою аналітичною призмою для осмислення впливу ЄС саме на субнаціональний рівень держав «Асоційованого тріо».

Окремими концептуальними складниками виступають теорія трансформаційної сили Європи та інституціоналізм у теорії міжнародних відносин. Теорія трансформаційної сили Європи Т. Бьорцель та Т. Ріссе розкриває здатність ЄС перетворювати внутрішні інституції держав-сусідів і кандидатів через поєднання обумовленості, соціалізації та нормативного впливу [206]. У нашому дослідженні вона є засадничою для пояснення того, як ЄС трансформує системи місцевого самоврядування держав «Асоційованого тріо» не прямим тиском, а комбінацією важелів є прив'язкою допомоги та поступу в інтеграції до конкретних реформ, соціалізацією еліт через програми співпраці та поширенням європейських стандартів належного врядування, це дає змогу осмислити різну глибину перетворень в Україні, Республіці Молдова та Грузії.

Інституціоналізм у теорії міжнародних відносин пояснює механізми закріплення європейських правил і норм у внутрішніх інституціях держав-партнерів та перетворення їх на сталі практики публічного управління [335]. Згідно з цим підходом, міжнародні інституції, до яких належить і ЄС, не лише регулюють поведінку держав, а й формують їхні інтереси та ідентичності, що пояснює стійкість європеїзаційних змін навіть за відсутності прямого примусу. Для дисертації ця теорія важлива тим, що пояснює, чому впроваджені за підтримки ЄС реформи не згортаються після завершення програм, а вкорінюються як усталені інституційні практики і водночас допомагає виявити

інституційну інерцію та опір змінам, що в окремих державах «Асоційованого тріо» обертається рецентралізаційним відкатом.

Фундаментальною засадою функціонування публічної адміністрації у правовій державі є принцип належного врядування, зміст якого зазнав суттєвої еволюції у процесі становлення. Трансформація управлінських парадигм від класичної бюрократичної моделі та «нового публічного менеджменту» до сучасних підходів відображає переорієнтацію системи на якісне та справедливе задоволення суспільних потреб. Сформувавшись у 1990-х роках на ґрунті західної правової доктрини, демократії та верховенства права, ця концепція передбачає взаємодію влади, громадянського суспільства та бізнесу задля формування ефективних політик та інституцій. У сучасному науковому дискурсі належне врядування тлумачиться як динамічний і багатоаспектний феномен, що виходить за межі суто адміністративних процедур. Концепт належного урядування лежить в основі політики державного управління ЄС, які він екстраполює на реформування місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо». Як інтегральний принцип, воно охоплює імперативи підзвітності, прозорості, участі громадськості, відкритості та неухильного дотримання законності, що в сукупності є гарантією суспільного добробуту [7].

Впровадження європейської моделі публічного управління в державах «Асоційованого тріо» базується на інтеграції концепції належного врядування у функціональну структуру місцевого самоврядування. Для ЄС децентралізація не зводиться лише до перерозподілу бюджетних ресурсів чи адміністративних повноважень, а розглядається як інструмент утвердження верховенства права та підзвітності влади на базовому рівні. Через механізми Угод про асоціацію ЄС просуває модель, у якій органи місцевого самоврядування трансформуються з елементів державної вертикалі на сервісно орієнтовані інституції. Ключовими індикаторами цієї трансформації є прозорість ухвалення рішень, залучення громадян до управління та ефективність надання адміністративних послуг.

У довгостроковій перспективі утвердження принципів належного врядування на місцях є фундаментом політичної стабільності та суспільної

довіри до держави. Створення спроможних громад, які керуються європейськими стандартами відкритості та ефективності, формує інституційну основу безпеки, здатну нівелювати ризики політичних криз центральної влади. Таким чином, інвестуючи в якість муніципального управління в Україні, Республіці Молдова та Грузії, ЄС фактично здійснює експорт власної політичної культури та сприяє посиленню стійкості процесів європейської інтеграції цих держав.

Для перетворення цієї привабливості на конкретні політичні кроки ЄС застосовує інструментарій політики обумовленості. Цей підхід, відомий як принцип «більше за більше», передбачає встановлення чіткої залежності між глибиною реформ у державі-партнері та обсягом винагороди з боку ЄС. Доступ до єдиного ринку, лібералізація візового режиму чи надання макрофінансової допомоги здійснюються виключно в обмін на виконання конкретних нормативних вимог. Як зазначають дослідники Ф. Шиммельфенніг та У. Седельмесер, саме обумовленість (кондиціональність) є найдієвішим важелем впливу ЄС, що трансформує декларативні наміри урядів у реальні законодавчі зміни [404].

Принцип обумовленості ґрунтується на прагматичному розрахунку співвідношення витрат і вигод для держав-партнерів. Цей механізм дає змогу ЄС поширювати власні моделі врядування, встановлюючи їх як обов'язкові передумови для отримання винагород, від доступу до єдиного ринку та фінансової допомоги до підписання інтеграційних угод. Реалізуючи цей підхід, ЄС надає перевагу стратегії «позитивної обумовленості»: замість репресивних санкцій застосовується тактика відкладеної вигоди, за якої надання преференцій затримується до моменту повної імплементації реформ. Ефективність впливу при цьому прямо корелює з привабливістю пропонованих стимулів та послідовністю вимог ЄС [91].

Реформа місцевого самоврядування є не просто бажаним елементом демократичного розвитку, а однією з фундаментальних вимог до будь-якої держави, що прагне приєднатися до ЄС або отримати від нього системну

макрофінансову підтримку. Для ЄС децентралізація є не просто адміністративною перебудовою, а ключовим індикатором готовності держави імплементувати європейські стандарти врядування, забезпечити верховенство права та ефективно управляти публічними фінансами на всіх рівнях.

Важливість цієї реформи зумовлена самою природою ЄС. Європейська політика згуртованості передбачає розподіл значних фінансових ресурсів саме через регіональні та місцеві органи влади. Якщо держава-кандидат не має спроможних громад, здатних прозоро й ефективно використовувати ці кошти, вона не зможе інтегруватися в єдиний економічний простір. Тому ЄС ретельно контролює наявність дієвої системи місцевого самоврядування як запобіжника корупції та гарантії того, що європейські інвестиції дійдуть до громадянина, кінцевого користувача публічних послуг.

Крім того, децентралізація є критично важливою для політичної стабільності та демократії. Вона наближає владу до громадян, реалізуючи принцип субсидіарності, згідно з яким рішення мають ухвалюватися на рівні, максимально наближеному до громадянина. Сильні громади виступають своєрідною «школою демократії», у якій формується нове покоління лідерів, та створюють систему стримувань і противаг для центральної влади. Без такої архітектури врядування держава ризикує еволюціонувати в бік авторитаризму, що прямо суперечить Копенгагенським критеріям членства в ЄС [297]. Відтак для ЄС відсутність децентралізації означає неготовність держави до членства в Союзі.

Фундаментальним елементом інституційної архітектури ЄС є принцип субсидіарності, офіційно закріплений Маастрихтським договором у 1992 році (стаття 5 Договору про ЄС) [7, с. 76; 22]. Цей принцип визначає, що політичні рішення в межах Спільноти мають ухвалюватися на рівні, максимально наближеному до громадянина. Втручання наднаціональних або центральних органів влади виправдане лише тоді, коли місцевий рівень об'єктивно не здатний ефективно вирішити поставлене завдання. Субсидіарність трансформує ієрархічну модель управління в систему багаторівневого врядування, у якій

місцеве самоврядування визнається не підлеглим виконавцем, а рівноправним партнером у процесі ухвалення рішень [438, с. 8–11].

Практична реалізація цього підходу зумовила формування концепції «Європи регіонів», у межах якої ЄС вибудовує прямі комунікаційні та інституційні зв'язки з регіональними елітами, нерідко оминаючи центральні уряди національних держав. Інституційним втіленням цієї політики став Комітет регіонів, дорадчий орган ЄС, який забезпечує представництво інтересів місцевих та регіональних влад у законодавчому процесі. Це дає змогу враховувати специфіку територій ще на етапі розроблення європейських директив, посилюючи демократичну легітимність ухвалених рішень [326]. Як зазначає український дослідник О. Батанов, такий механізм дає змогу регіонам бути активними суб'єктами європейської політики, а не пасивними реципієнтами допомоги, що є важливим орієнтиром для українських громад в умовах децентралізації [3].

Критична важливість дієвого місцевого самоврядування для ЄС зумовлена також прагматичними цілями ефективного розподілу фінансів. Європейська політика згуртованості передбачає спрямування значних обсягів структурних фондів на вирівнювання диспропорцій розвитку територій. Бенефіціарами цих коштів є переважно муніципалітети та регіони, тому їхня інституційна спроможність є ключовою умовою отримання допомоги. Без компетентного місцевого самоврядування, здатного прозоро управляти проєктами та звітувати про використання ресурсів, фінансова підтримка ЄС стає неможливою. Саме тому реформа децентралізації в державах «Асоційованого тріо» розглядається як інструмент створення таких спроможних інституцій, готових до роботи з європейськими фондами.

Сучасна архітектура міжнародних відносин на європейському континенті значною мірою визначається нормативною силою ЄС. Традиційний погляд на підтримку реформ у державах «Асоційованого тріо» нерідко помилково зводиться до концепції політичного альтруїзму або «експорту демократії» заради самих цінностей. Однак аналіз стратегічних документів ЄС демонструє, що його

зовнішня діяльність базується на чіткому раціональному розрахунку. Інвестиції у трансформацію державного управління, децентралізацію та верховенство права в державах-сусідах є інструментом забезпечення власної безпеки та економічного добробуту ЄС. Відповідь на питання про доцільність такої підтримки перебуває у площині прагматичної потреби формування «поясу стабільності», у якому реформований сусід виступає не реципієнтом допомоги, а бар'єром проти загроз.

Фундаментальною засадою взаємодії ЄС із суміжними державами є Європейська політика сусідства, концептуалізована у 2003–2004 роках. У зверненні ЄК «Ширша Європа» було чітко сформульовано мету, уникнення появи нових розділових ліній у Європі та сприяння стабільності й добробуту [214]. Тодішній президент ЄК Р. Проді окреслив цю стратегію як створення «кільця друзів», що простягається від Кавказу до Магрибу [386].

З наукового погляду, Європейська політика сусідства є механізмом зовнішнього управління, за допомогою якого ЄС поширює свої регуляторні норми за межі власних кордонів без надання перспективи негайного членства. Логіка цього підходу полягає в тому, що інтеграція сусідів у спільний правовий та економічний простір знижує ризики для самого Союзу. Він діє як нормативна сила, яка формує поведінку сусідів не через військовий примус, а через встановлення стандартів, дотримання яких стає умовою доступу до європейських ринків та програм фінансування [305].

Визначальним мотивом реформування сусідів виступає безпековий фактор. Європейська безпекова стратегія 2003 року («Безпечна Європа у кращому світі») та Глобальна стратегія ЄС 2016 року прямо вказують на кореляцію між внутрішньою безпекою ЄС та стабільністю його сусідства. Слабке врядування в сусідніх державах розглядається як пряма загроза національній безпеці держав-членів ЄС [19].

Логіка, якою керується ЄС, має такий вигляд: інституційна слабкість та корупція призводять до економічної стагнації й бідності, а бідність провокує соціальні заворушення та конфлікти, що, своєю чергою, породжує

неконтрольовані потоки нелегальної міграції, транскордонну злочинність і незаконний обіг зброї та наркотиків безпосередньо біля кордонів ЄС.

Таким чином, інвестуючи в реформу державного управління, поліції чи судової системи в державах «Асоційованого тріо», ЄС фактично здійснює превентивне забезпечення безпеки власних кордонів. Концепція стійкості, що стала центральною у Глобальній стратегії ЄС 2016 року [406], передбачає здатність держав-партнерів самостійно витримувати внутрішні та зовнішні шоки. Для ЄС вигідно мати сусіда, чий державні інститути здатні ефективно реагувати на кризи, запобігаючи їх поширенню на територію Співтовариства.

Економічний аспект зацікавленості ЄС у реформах сусідів виходить за межі простого відкриття ринків збуту. Головним інтересом європейського бізнесу є правова визначеність та передбачуваність, які забезпечуються лише через верховенство права. Інвестори з держав-членів ЄС орієнтовані на діяльність в умовах прозорих регуляторних рамок. Корупція, відсутність незалежного судочинства та рейдерство в державах-партнерах підвищують ризикованість інвестицій та знижують ефективність торгівлі. За допомогою механізмів поглиблених і всеохоплюючих зон вільної торгівлі, які є частиною Угод про асоціацію з Україною, Грузією та Республікою Молдова, ЄС фактично поширює власні регуляторні стандарти.

Вимога гармонізації законодавства партнерів із нормами ЄС має суто прагматичну мету, знизити транзакційні витрати для європейських компаній. Коли українська чи молдовська митниця, антимонопольний комітет чи служба безпеки харчових продуктів працюють за тими самими протоколами, що й німецька чи французька, це формує інтегрований економічний простір. Відтак дерегуляція та антикорупційні реформи в сусідніх державах постають не як нормативний імператив, а як засіб формування сприятливого середовища для капіталу ЄС [336].

Особливу увагу слід звернути на логіку підтримки Євросоюзом реформи децентралізації та розширення повноважень місцевих громад, ключовою метою якої є забезпечення стабільності та безпеки. Централізовані держави з

неефективним управлінням є вразливими: політична криза в столиці нерідко призводить до паралічу всієї системи врядування. Натомість система дієвого місцевого самоврядування створює додаткові гарантії стабільності. Спроможні громади забезпечують базові послуги та соціальну стабільність навіть у періоди нестабільності центральної влади.

Стратегічне бачення ЄС ґрунтується на чіткому алгоритмі, у якому інституційна та фінансова спроможність місцевих громад стимулює економічну активність, що сприяє зниженню міграційного тиску та зміцнює внутрішню стабільність держави-партнера. Такий підхід забезпечує безпеку кордонів самого ЄС. У цьому контексті підтримка регіонального розвитку виступає превентивним механізмом проти утворення депресивних територій, які традиційно є підґрунтям для радикалізму та сепаратизму. Відтак інвестування в інфраструктуру розглядається як прагматичний інструмент мінімізації ризиків виникнення зон нестабільності у безпосередньому сусідстві з ЄС.

Підсумовуючи, можна припустити, що політика ЄС щодо підтримки реформ місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо» є поєднанням нормативної експансії та стратегічного прагматизму. Поширення принципів належного врядування і субсидіарності виходить за межі суто технічної гармонізації законодавства, виступаючи інструментом м'якої сили для забезпечення безпеки самого ЄС. За допомогою механізмів позитивної обумовленості та інституційної соціалізації ЄС фактично формує нову адміністративну культуру в державах-партнерах, у яких спроможні громади стають фундаментом стійкості держави та запобіжником авторитарних чи дезінтеграційних тенденцій.

Відтак інвестиції ЄС у децентралізацію та інфраструктурний розвиток сусідів слід розглядати як раціональну стратегію створення «поясу стабільності» на зовнішніх кордонах Співтовариства. Перетворення України, Республіки Молдова та Грузії на передбачуваних партнерів із прозорим регуляторним середовищем мінімізує безпекові та міграційні ризики для ЄС, а також розширює простір для економічної діяльності. Таким чином, європеїзація системи

публічного управління в цих державах є взаємовигідним процесом, що перетворює геополітичну периферію на частину єдиного європейського нормативно-ціннісного простору.

1.3. Суть поняття «місцеве самоврядування» та його особливості

Місцеве самоврядування є фундаментом демократичного устрою будь-якої правової держави та однією з найважливіших форм народовладдя. Цей інститут забезпечує децентралізацію управління, надаючи територіальним громадам реальну можливість самостійно вирішувати питання місцевого значення. Ключовим є визначення суті місцевого самоврядування, його правової природи, а також характеристика особливостей, які роблять цей інститут автономним відносно державної вертикалі.

Історичні витоки місцевого самоврядування сягають давніх цивілізацій, у яких громади самостійно вирішували локальні питання. З формуванням держав цей інститут еволюціонував, адаптуючись до нових суспільно-політичних умов. Етимологічно поняття співвідноситься з англійським терміном *self-government*, що буквально означає «самоуправління», здатність спільноти автономно керувати власними справами. Термін позначає спроможність територіальних одиниць самостійно впорядковувати свої внутрішні питання. Це універсальний принцип, який у політичному та соціальному вимірах зводиться до права на самоорганізацію без зовнішнього втручання [122, с. 206].

Актуалізація ідеї самоврядування відбулася під час Великої французької революції, а її теоретичне обґрунтування пов'язане з пруським реформатором бароном фон Штейном. Він розглядав це явище передусім як незалежність спільноти від держави, а не просто як участь в управлінні. У науковий обіг термін «місцеве самоврядування» ввів у XIX ст. Р. Гнейст. Він визначив його як право історично сформованих громад самостійно вирішувати внутрішні питання в межах закону, без втручання державної адміністрації [122, с. 207].

Для глибшого розуміння специфіки цього явища доцільно звернутися до доробку вітчизняних авторів, які наголошують на особливому статусі територіальних громад та децентралізації влади.

Правознавець Ю. Панейко розглядав самоврядування як форму децентралізованої державної адміністрації, що базується на законі. На його думку, це здійснення владних повноважень місцевими органами, які не мають ієрархічного підпорядкування іншим структурам і діють самостійно в межах загального правопорядку [5, с. 152].

О. Батанов визначає місцеве самоврядування як фундаментальну умову та рушійну силу побудови демократичної, правової держави, оскільки саме воно ініціює процеси оновлення суспільства від локальних спільнот. Науковець наголошує, що цей інститут виступає ключовим інструментом соціальної інтеграції та політичної мобілізації, даючи громадянам змогу безпосередньо впливати на реформи та зберігати самобутність своїх територій. Покликаючись на ідеї А. де Токвіля, О. Батанов розглядає місцеві інституції як «школу свободи», яка виховує громадянську відповідальність і є запобіжником проти відродження деспотизму, формуючи дух незалежності нації [4].

В. Погорілко визначає місцеве самоврядування як окрему «муніципальну владу» територіальних громад у загальній системі народовладдя, у якій органи місцевого самоврядування організаційно відокремлені від органів державної влади [16, с. 60; 297].

У своїй монографії Н. Камінська досліджує місцеве самоврядування як комплексний соціальний феномен. Вона визначає його як право територіальної громади на самостійну організацію та вирішення місцевих справ, а також як одну з форм реалізації публічної влади. Авторка аналізує місце цього інституту в системі «держава – громадянське суспільство», його зв'язок із демократією та місцевим управлінням, а також визначає його роль для населення [16, с. 96; 298].

Інший погляд пропонує В. Зимогляд, який розглядає самоврядування крізь призму культурології, як результат соціокультурної еволюції. Дослідник зауважує, що для розбудови місцевого самоврядування в Україні необхідно враховувати не лише законодавчі норми, а й соціокультурні чинники [16, с. 96; 299].

С. Возний підходить до вивчення цього явища як до політико-правового інституту. Спираючись на концепцію громадянського суспільства, він визначає структурні межі, у яких місцеве самоврядування функціонує як специфічна «перехідна дотична інституція» [16, с. 96; 300].

Водночас В. Бурега аналізує державне управління та місцеве самоврядування як складові єдиного процесу соціального управління. Автор аргументує необхідність відмови від чинної «субординаційної» моделі, де пріоритет надається державі, на користь «суспільно-партнерської». Така зміна має забезпечити баланс та реальну рівноправність між інститутами державного управління та місцевого самоврядування [16, с. 96; 301].

Грузинські науковці Н. Русадзе, Н. Чіхладзе, Т. Надірадзе-Гоголадзе визначають місцеве самоврядування як дуалістичну систему публічного управління та специфічну корпоративну структуру, яка має спільну з державою публічно-правову природу, але володіє певною організаційною автономією для вирішення справ місцевого значення власними силами та під свою відповідальність, балансує між інтересами окремих територій та загальнодержавними цілями [403].

А. Сванішвілі зазначає, що сутність місцевого самоврядування полягає в автономному регулюванні суспільних справ безпосередньо членами громади під їхню особисту відповідальність. Функціонування цього інституту неможливе без самоорганізації громадян, об'єднаних метою вирішення нагальних питань. Саме наявність таких колективних інтересів, що спонукають населення до створення місцевої спільноти, виступає фундаментальним критерієм, який відмежовує природу місцевого самоврядування від державного управління [420].

Румунський дослідник І. Нікола трактує місцеве самоврядування як базову структурну одиницю та відокремлену організаційну форму реалізації публічної влади. Ця структура складається з однієї чи групи осіб і наділена правоздатністю виконувати специфічні для публічної влади завдання від власного імені. Звідси випливає, що публічний орган це не просто владна інституція з широкими повноваженнями: він несе відповідальність перед державою, політичними

силами та, що найважливіше, перед суспільно-моральною оцінкою громадян [372].

Молдовський дослідник А. Сімботяну зазначає, що публічна влада слугує нації та діє виключно в інтересах усіх громадян. У цьому контексті ключовою характеристикою управління стає його організаційна складова, яка забезпечує впорядкований розвиток суспільних відносин згідно з волею виконавчої влади. Важливим аспектом управління є виконання формальних функцій: керівництва, координації, орієнтації, контролю та практичної імплементації законодавчих норм [421].

Розглянуті доктринальні підходи дають змогу розкрити складну соціально-правову природу місцевого самоврядування. Однак для повного розуміння механізму його функціонування необхідно проаналізувати, як ці теоретичні концепції імplementовані у правову площину. Саме законодавчі акти трансформують наукові ідеї про самоорганізацію та децентралізацію у чіткі юридичні конструкції. Доцільно звернути увагу на юридичне закріплення сутності місцевого самоврядування у національних законах та міжнародних документах.

Відповідно до Конституції України, місцеве самоврядування є одним із ключових чинників демократичного устрою, що разом із принципом поділу влади формує основу державного управління. Закріплення цього інституту на конституційному рівні передбачає перехід до децентралізованої моделі та встановлення принципово нових відносин між центральною владою та органами на місцях, відмінних від жорсткої централізації [51].

Стаття 7 Основного Закону гарантує визнання місцевого самоврядування в Україні, а стаття 140 розкриває його зміст як право територіальної громади (жителів сіл, селищ та міст) самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах чинного законодавства. Це право реалізується громадою як безпосередньо, так і через систему виборних органів, місцеві ради та їхні виконавчі структури. Крім того, передбачена можливість створення органів

самоорганізації населення (будинкових, вуличних комітетів тощо), яким можуть делегуватися певні повноваження та ресурси [52].

С. Гончар вважає, що системний аналіз конституційних норм дає змогу виокремити ключові аспекти місцевого самоврядування, а саме: мету, не саме існування інституції, а підвищення якості життя громадян; пріоритет, вирішення місцевих проблем, хоча можливе виконання й загальнодержавних завдань за умови належного матеріально-фінансового забезпечення; фундамент, принцип відповідальності за ухвалені рішення; широке використання форм прямої демократії (вибори, референдуми) та наявність виборних органів влади [17, с. 97].

У законодавстві Республіки Молдова місцеве самоврядування визначається як право і реальна спроможність адміністративно-територіальних одиниць вирішувати та управляти суттєвою частиною публічних справ під власну відповідальність і в інтересах місцевого населення. Згідно із Законом «Про місцеве публічне управління», ця система функціонує на засадах адміністративної децентралізації та місцевої автономії, у якій виборні органи влади, місцеві ради та примарі є відокремленими від державного апарату, мають власну компетенцію, бюджет та майно, а їхні відносини з центральною владою будуються на принципах співпраці та законності [338].

У Грузії поняття місцевого самоврядування закріплене в Органічному законі «Кодекс місцевого самоврядування» як право та здатність громадян, зареєстрованих у самоврядній одиниці, самостійно вирішувати питання місцевого значення через обрані ними органи. Ключовою характеристикою грузинської моделі є надання муніципалітету статусу юридичної особи публічного права з чіткими адміністративними межами, власними фінансовими ресурсами та майном. Закон чітко розмежовує виключні повноваження муніципалітету та повноваження, делеговані державою, які виконуються представницьким органом (Сакребуло) та виконавчою владою в особі мера [376].

В основі наведених національних дефініцій лежить Європейська хартія місцевого самоврядування, яку вважають фундаментом муніципального

розвитку. Стаття 3 Хартії визначає місцеве самоврядування як право і реальну спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою суспільних справ під власну відповідальність та в інтересах місцевого населення. Це визначення є базовим стандартом для держав-членів РЄ, що вимагає від національних законодавств не лише декларації прав, а й забезпечення реальних механізмів їх реалізації [420].

Законодавство Республіки Молдова демонструє повну відповідність цьому європейському стандарту. У Законі «Про місцеве публічне управління» дефініція місцевої автономії майже дослівно відтворює формулювання Хартії, трактуючи її як «право й ефективну здатність» місцевих органів влади вирішувати публічні справи. Така інтерпретація підтверджує пряму імплементацію статті 3 Європейської хартії в національне правове поле, наголошуючи на адміністративній спроможності та відповідальності перед громадою [338].

Грузинська модель, закріплена в Кодексі місцевого самоврядування, також базується на принципах Хартії, проте має певну специфіку у формулюванні суб'єкта права. Якщо в Хартії йдеться про право «органів», то грузинський закон визначає самоврядування як право та спроможність безпосередньо «громадян Грузії», що реалізується через обрані органи. Попри цей акцент на первинному суб'єкті влади (народі), визначення цілком відповідає сутності статті 3 Хартії, оскільки зберігає ключові критерії: самостійність ухвалення рішень, чітку окресленість повноважень та спрямованість на інтереси місцевого населення [376].

Український підхід, закріплений у Законі «Про місцеве самоврядування в Україні», також базується на Європейській хартії, проте має виразну особливість у визначенні суб'єкта права. Якщо у статті 3 Хартії йдеться передусім про спроможність «органів», то українське законодавство визначає самоврядування як гарантоване державою право та реальну здатність безпосередньо територіальної громади, жителів села, селища чи міста. Таке формулювання не суперечить Хартії, а радше поглиблює її демократичний зміст, підкреслюючи, що

органи влади є лише інструментом реалізації волі громади, яка залишається первинним носієм цього права [38].

Є. Бутирін вважає, що нині в науці немає єдиного підходу до розуміння місцевого самоврядування, оскільки його форми змінюються відповідно до історичного розвитку суспільства. Головна дискусія точиться навколо статусу громади: чи є вона незалежною публічною корпорацією, чи інтегрованою частиною державного механізму [10].

Наукова дискусія щодо природи місцевого самоврядування традиційно обертається навколо трьох фундаментальних теорій громадівської, державної та політичної. Громадська теорія виходить із природного права територіальної громади на самоврядування, наголошуючи, що громада є первинною щодо держави, а її права є непорушними. Згідно з цим підходом, місцеве самоврядування має займатися виключно господарськими питаннями, відокремленими від загальнополітичних завдань держави. На противагу цьому, державна теорія розглядає самоврядування виключно як форму децентралізації державного управління, у якій органи влади на місцях діють за мандатом держави та залишаються інтегрованими в єдину виконавчу вертикаль. Сучасна наука схиляється до політичної (дуалістичної) теорії, яка поєднує ці підходи: визнаючи органи самоврядування невід'ємною частиною системи публічної влади, вона водночас підкреслює їхню відносну політичну автономію. Ця теорія стверджує, що муніципальні органи мають подвійну природу: з одного боку, вони реалізують державні функції (у межах делегованих повноважень), а з іншого представляють специфічні інтереси місцевих жителів, виступаючи інститутом громадянського суспільства, що забезпечує баланс між державним централізмом та місцевими потребами [81, с. 17].

У сучасній науці прийнято виокремлювати кілька базових моделей організації місцевого самоврядування, кожна з яких відображає специфіку історичного розвитку, правової традиції та політичної культури відповідних держав. Класифікація цих моделей має принципове значення для розуміння трансформаційних процесів у державах «Асоційованого тріо», оскільки дає

змогу ідентифікувати вихідну точку реформ (радянська модель) та цільовий орієнтир (континентальна та змішана моделі, що домінують у державах-членах ЄС).

Англосаксонська модель (Велика Британія, США, Канада, Австралія) характеризується високим ступенем автономії місцевих органів влади від центрального уряду та відсутністю на місцях уповноважених представників держави, які б здійснювали прямий адміністративний нагляд. Муніципалітети діють як самостійні юридичні особи в межах повноважень, прямо наданих їм законом, а контроль за їхньою діяльністю здійснюється переважно через судову систему та фінансовий аудит. Ця модель ґрунтується на традиціях загального права та розглядає місцеве самоврядування як природне право громади, що історично передує державі [56].

Континентальна (французька) модель (Франція, Італія, Бельгія, більшість держав Латинської Америки) поєднує місцеве самоврядування з прямим державним управлінням на місцях. Поряд із виборними органами (мерами, муніципальними радами) на території діють призначені центральним урядом представники (префекти, комісари), які здійснюють адміністративний нагляд за законністю рішень місцевої влади. Ця модель базується на романо-германській правовій традиції та принципі адміністративної опіки, за якого держава зберігає контрольні функції, водночас визнаючи автономію громад у вирішенні питань місцевого значення [56].

Іберійська модель (Іспанія, Португалія, окремі держави Латинської Америки) є специфічним варіантом, у якому обрані населенням голови місцевих адміністрацій (алькальди) одночасно виконують функції представників центральної влади на відповідній території. Таким чином, в одній особі поєднуються повноваження місцевого самоврядування та державного управління, що усуває потребу в окремому інституті призначених урядом чиновників, але створює ризик концентрації влади та конфлікту інтересів між місцевими потребами та державними завданнями [56].

Змішана модель (Німеччина, Австрія, Японія) інтегрує елементи англосаксонської та континентальної систем, формуючи гнучку архітектуру, у якій ступінь автономії місцевого самоврядування варіюється залежно від рівня управління та регіональної специфіки. У федеративних державах, зокрема в Німеччині, організація місцевого самоврядування належить до компетенції земель, що породжує значну різноманітність муніципальних моделей у межах однієї держави. Ця модель забезпечує баланс між державним контролем та місцевою автономією через чітке розмежування компетенцій та розвинену систему фінансового вирівнювання [56].

Радянська модель (КНР, Куба, В'єтнам) принципово відрізняється від усіх попередніх тим, що заперечує саму ідею автономії місцевої влади від держави. Місцеві ради формально обиралися населенням, проте фактично функціонували як нижня ланка єдиної вертикалі державної влади під керівництвом комуністичної партії. Принцип «демократичного централізму» передбачав обов'язковість рішень вищих органів для нижчих, що повністю виключало фінансову автономію, власну компетенцію та реальну підзвітність перед виборцями. Саме ця модель була успадкована Україною, Республікою Молдова та Грузією після здобуття незалежності у 1991 році, і саме її подолання становить сутність реформ децентралізації, що здійснюються за підтримки ЄС [56].

Для ідентифікації місцевого самоврядування як дієвого інституту демократії виокремлюють його конститутивні ознаки. Першочерговою є наявність власної (виключної) компетенції з чітко окресленого кола питань, у вирішення яких держава не має права втручатися, окрім випадків нагляду за законністю. Ця правова спроможність неможлива без фінансової автономії, що передбачає не лише наявність окремого бюджету, а й закріплені джерела доходів та право вільно розпоряджатися ресурсами. Легітимність системи базується на виборності органів, що забезпечує представництво інтересів громади, та відповідальності перед населенням, що перетворює владу з інструменту примусу на інституцію, орієнтовану на надання послуг [88, с. 169–170].

Ефективність функціонування муніципальної влади ґрунтується на спеціальних принципах діяльності, серед яких ключовим є принцип субсидіарності. Він вимагає передачі повноважень на найнижчий рівень управління, який здатний якісно виконувати їх, наближаючи послуги безпосередньо до людини. Цей принцип нерозривно пов'язаний із принципом спроможності (інституційної та фінансової здатності громад виконувати покладені на них функції) та принципом повсюдності, який гарантує, що юрисдикція місцевого самоврядування поширюється на всю територію держави, усуваючи прогалини в адмініструванні та забезпечуючи рівний доступ громадян до публічних послуг незалежно від місця проживання [184].

У сучасному світі поняття місцевого самоврядування зазнає трансформацій під впливом реформ. Децентралізація розглядається не просто як технічний перерозподіл повноважень, а як зміна філософії управління: від ієрархічної підпорядкованості до партнерських відносин між центром і регіонами. Реформа актуалізує перехід до моделі «належного врядування, у якій громада стає повноправним суб'єктом розвитку, а самоврядування фундаментом стійкості держави перед внутрішніми та зовнішніми викликами. Це логічно завершує еволюцію інституту, перетворюючи його на гнучкий механізм реагування на потреби суспільства [43].

Сучасна трансформація поняття місцевого самоврядування в Україні нерозривно пов'язана з процесом децентралізації влади. Якщо раніше акцент робився на формально-юридичній наявності органів влади, то нині ключовим критерієм стає їхня реальна інституційна та фінансова спроможність. Децентралізація виступає інструментом, що наповнює юридичну форму (громаду) матеріальним змістом, передаючи повноваження, ресурси та відповідальність від центрального уряду на місця. Цей процес змінює парадигму управління: замість вертикальної підпорядкованості впроваджується партнерська модель, у якій держава встановлює стандарти та здійснює нагляд, а громада забезпечує надання публічних послуг.

Центральним елементом цієї еволюції стало запровадження в науковий та правовий обіг категорії «спроможна територіальна громада». Це поняття, що лягло в основу реформи 2014 року, визначає громаду не просто як адміністративну одиницю, а як самодостатню соціально-економічну систему. Спроможна громада це таке територіальне утворення, яке внаслідок добровільного об'єднання здатне самостійно, за рахунок власних кадрових та фінансових ресурсів, вирішувати питання місцевого значення на рівні, що відповідає державним стандартам якості життя [160, с. 43].

Такий перехід відображає імплементацію європейського принципу субсидіарності, згідно з яким управлінські рішення мають ухвалюватися на рівні, найбільш наближеному до громадянина, але за умови, що цей рівень є достатньо ресурсним для їх реалізації. Відтак поняття місцевого самоврядування трансформувалося з права на управління в обов'язок забезпечувати розвиток. Це означає відхід від радянської моделі дотаційних сілрад до створення потужних муніципальних утворень, які є повноцінними суб'єктами публічного права та рушіями економічного зростання регіонів.

Узагальнюючи, слід констатувати, що місцеве самоврядування є фундаментом демократичної архітектури сучасної держави, природа якого еволюціонувала від громадівської та державної теоретичних конструкцій до закріплення як гарантованого конституційного права територіальних спільнот. Аналіз законодавства України, Республіки Молдова та Грузії засвідчує єдність підходів в імплементації принципів Європейської хартії місцевого самоврядування, у якій домінує розуміння цього інституту не лише як форми адміністративної децентралізації, а як автономної спроможності громад вирішувати питання місцевого значення під власну відповідальність.

На нашу думку, ключовим вектором сучасного розвитку місцевого самоврядування стає перехід від формально-правового визначення статусу до критерію реальної інституційної та фінансової спроможності. Трансформація моделі управління в умовах реформ утверджує принцип субсидіарності та модель «належного врядування», у якій спроможна громада виступає не об'єктом

державної опіки, а рівноправним партнером центральної влади та рушієм соціально-економічного розвитку регіонів. Таким чином, ефективне місцеве самоврядування є необхідною умовою формування зрілого громадянського суспільства та запорукою стійкості національної державності перед викликами сучасності.

Разом із ними реформи закріплюють принципи повсюдності місцевого самоврядування, організаційної та інституційної автономії громад, їхньої фінансової самостійності, а також багаторівневого врядування як механізму розподілу повноважень між наднаціональним, національним і місцевим рівнями. Своєю чергою, до основних ознак децентралізації влади належать: передача владних повноважень і ресурсів від центральних органів до органів місцевого самоврядування, формування спроможних територіальних громад із власними бюджетами та власністю, розмежування повноважень між рівнями влади за принципом субсидіарності, запровадження прямих міжбюджетних відносин і закріплення за громадами стабільних джерел доходів, автономність органів місцевого самоврядування у формуванні власних структур і кадровій політиці, а також посилення підзвітності, прозорості та участі громадян у виробленні й ухваленні рішень на місцевому рівні. Саме поєднання цих ознак, а не лише декларування субсидіарності, дає змогу оцінювати реальну глибину децентралізаційних реформ у державах «Асоційованого тріо».

Висновки до розділу 1

Аналіз джерельної бази дослідження дав змогу виявити структурну специфіку наукового забезпечення проблематики підтримки реформ місцевого самоврядування ЄС у державах «Асоційованого тріо» та сформулювати комплексне уявлення про стан дослідження теми. Систематизація засвідчила, що джерельна база має міждисциплінарний характер та охоплює вісім основних груп: нормативно-правові акти міжнародного та національного рівня; теоретичні монографії та наукові статті українських, молдовських, грузинських та європейських дослідників; офіційні інтернет-ресурси державних органів влади

та інституцій ЄС; матеріали міжнародних організацій (European Commission, UNDP, GIZ, Council of Europe); статистичні дослідження та міжнародні індекси (Індекс Східного партнерства, Індекс розвитку електронного урядування ООН, Індекс публічності місцевого самоврядування); соціологічні дослідження сприйняття реформи (всеукраїнські опитування Київського міжнародного інституту соціології спільно з Радою Європи та Мінрегіоном, опитування Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, дослідження проєкту DESPRO); аналітичні матеріали дослідницьких центрів та громадських організацій (Центр «Нова Європа», CEDOS, PrismUA, Expert-Grup, ICPS); а також публікації у засобах масової інформації. Така структурна різноманітність зумовлена комплексним характером предмета дослідження, що поєднує правовий, політологічний, інституційний та соціально-економічний виміри європеїзації публічного управління.

Аналіз історіографії проблеми засвідчив виразну асиметрію наукової розробленості теми у трьох досліджуваних державах. Українська школа, представлена працями О. Батанова, Н. Камінської, Ю. Панейка, В. Погорілка, М. Бучина, О. Івасечко, В. Желтовського, С. Швидюка, М. Пивовара, О. Цебенка, Б. Федірка та інших дослідників, є найґрунтовнішою та охоплює як інституційно-правові засади децентралізації, так і механізми взаємодії з ЄС. Молдовська наукова традиція представлена насамперед працями П. Байора, І. Ніколи, В. Табари та аналітичними дослідженнями центру Expert-Grup, грузинська дослідженнями Н. Русадзе, Н. Чіхладзе, Т. Надірадзе-Гоголадзе та А. Сванішвілі, а також Б. Чичинадзе і Н. Зотікішвілі. Європейський рівень осмислення проблеми представлений працями І. Маннерса, Ф. Шиммельфенніга та У. Седельмеєра. Ідентифіковано низку дискусійних питань, що залишаються невирішеними у науковому дискурсі: по-перше, бракує комплексних компаративних досліджень, які одночасно охоплювали б усі три держави «Асоційованого тріо» в єдиній теоретико-методологічній перспективі; по-друге, невирішеним залишається питання методології кількісного вимірювання впливу ЄС на внутрішні реформи (кореляція між обсягами фінансової допомоги та

реальними інституційними змінами); по-третє, недостатньо дослідженою є трансформація європейської підтримки місцевого самоврядування в умовах воєнного стану в Україні та демократичного регресу в Грузії після 2024 р.; по-четверте, дискусійним є питання меж ефективності інструменту політичної обумовленості у випадках, коли національні уряди свідомо обирають конфронтацію з ЄС; по-п'яте, недостатньо опрацьованою є взаємодія між реформою децентралізації та процесами повоєнної відбудови. Виявлені прогалини обґрунтовують наукову новизну дисертаційного дослідження.

Концептуальні засади та методологія дослідження включають синтез кількох взаємодоповнювальних теоретичних підходів, що формують комплексну рамку інтерпретації ролі ЄС як трансформаційного актора у сфері реформування місцевого самоврядування держав «Асоційованого тріо». Базовим концептуальним підґрунтям виступає теорія «нормативної сили Європи» Я. Маннерса, яка концептуалізує ЄС як актора, чий вплив базується не на матеріальному примусі, а на здатності визначати універсальні принципи та стандарти, що добровільно інтегруються державами-партнерами. Цей підхід доповнено концепцією м'якої сили Дж. Ная, яка пояснює механізм трансформації привабливості європейської моделі у конкретні політичні рішення держав-партнерів. Інструментальний вимір європейського впливу розкриває концепція політики обумовленості Ф. Шиммельфенніга та У. Седельмеєра з принципом «більше за більше» для держав СхП та доповнена концепцією трансформаційної сили ЄС. Структурно-функціональний вимір багаторівневої взаємодії між наднаціональним, національним та субнаціональним рівнями забезпечує теорія багаторівневого врядування Л. Хуге та Г. Маркса, що знаходить інституційне втілення у концепції «Європи регіонів» та діяльності Комітету регіонів ЄС. Концепція зовнішнього управління С. Лавенекса та Ф. Шиммельфенніга дає змогу інтерпретувати механізм поширення європейських регуляторних норм за межі ЄС, тоді як концепція європеїзації Н. Попової забезпечує методологічну операціоналізацію поняття «впливу ЄС» на внутрішні трансформації держав-партнерів.

Ключовим є принцип субсидіарності, який визначає, що політичні рішення мають ухвалюватися на рівні, максимально наближеному до громадянина, що корелює з принципом належного врядування як інтегральним принципом публічної адміністрації. Стратегічно-безпековий вимір європейської політики щодо «Асоційованого тріо» пояснює підтримку реформ як інструмент формування «поясу стабільності» на зовнішніх кордонах ЄС. Такий теоретико-методологічний синтез дає змогу розглядати ЄС не лише як донора фінансової допомоги, а як системного трансформаційного актора, що формує інституційні, нормативні та управлінські зміни через комбінацію нормативної експансії, фінансової обумовленості, технічної соціалізації та стратегічного прагматизму.

Зміст та особливості поняття «місцеве самоврядування» визначено як складний багатовимірний політико-правовий інститут, що становить фундамент демократичної архітектури сучасної держави та є однією з найважливіших форм народовладдя. Природа цього інституту розкривається у синтезі трьох доктринальних підходів: громадівської теорії, що визнає первинність територіальної громади відносно держави та її природне право на самоврядування; державної теорії, яка інтерпретує самоврядування як форму децентралізації державного управління; та політичної (дуалістичної) теорії, що визнає одночасно інтегрованість муніципальних органів у систему публічної влади та їхню відносну автономію як інституту громадянського суспільства. Узагальнення наявних дефініцій засвідчує концептуальний консенсус щодо розуміння місцевого самоврядування як автономної спроможності територіальних спільнот вирішувати питання місцевого значення під власну відповідальність. Основними ознаками сучасного місцевого самоврядування є наявність власної (виключної) компетенції, фінансова автономія, виборність органів, відповідальність перед населенням та функціонування на засадах субсидіарності, спроможності й повсюдності.

Ключовим вектором сучасної еволюції цього інституту є перехід від формально-юридичного визначення статусу до критерію реальної інституційної та фінансової спроможності, що знайшло втілення в категорії «спроможна

територіальна громада». Водночас у науковому дискурсі залишається низка дискусійних питань: по-перше, триває методологічна дискусія щодо співвідношення громадівської, державної та дуалістичної теорій у поясненні правової природи місцевого самоврядування в умовах постсоціалістичних трансформацій; по-друге, дискусійним є оптимальний баланс між автономією громад і державним наглядом, особливо в умовах воєнного стану (українська ситуація з військовими адміністраціями), політичної фрагментації (молдовський випадок) чи демократичного регресу (грузинський досвід); по-третє, триває полеміка щодо мінімального порога «спроможності» громади та критеріїв його вимірювання; по-четверте, недостатньо концептуалізованою залишається адаптація європейських стандартів до національних історичних, етнічних та соціокультурних особливостей; по-п'яте, потребує опрацювання теоретична проблема співвідношення принципу субсидіарності та принципу солідарності в умовах нерівномірного розвитку територій.

Утвердження моделі «належного врядування», у якій спроможна громада виступає не об'єктом державної опіки, а рівноправним партнером центральної влади та рушієм соціально-економічного розвитку регіонів, є ключовим напрямом сучасної трансформації інституту місцевого самоврядування та відповідає основним тенденціям європейської муніципальної доктрини.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ДЕРЖАВАХ «АСОЦІЙОВАНОГО ТРІО»

2.1. Реформування місцевого самоврядування в Україні

Після здобуття незалежності Україна успадкувала від СРСР централізовану систему управління та адміністративно-територіального устрою, яка передбачала концентрацію владних повноважень у центрі та виявилася неефективною для розбудови демократичної держави. Це зумовило потребу в реформуванні зазначеної системи та її приведенні у відповідність до сучасних вимог децентралізованого місцевого самоврядування. Ефективне функціонування системи місцевого самоврядування потребує висхідного руху ініціатив і рішень, від нижчих рівнів управління до вищих. Саме задля досягнення цього було проведено реформування системи місцевого самоврядування, зокрема утворено об'єднані територіальні громади замість колишніх сільських, селищних та міських рад [151].

Перехід до децентралізації влади та розбудови дієвого місцевого самоврядування став одним із найскладніших трансформаційних процесів у новітній історії держави. Здобувши незалежність у 1991 році, Україна успадкувала глибоко вкорінену, жорстко централізовану радянську модель управління, за якої регіони, міста та села перебували в повній адміністративній та фінансовій залежності від центру. Місцеві ради функціонували радше як номінальні виконавці рішень центрального уряду, ніж як самостійні інституції, здатні забезпечувати розвиток власних територій. Демонтаж цієї системи тривав майже три десятиліття й охопив кілька ключових етапів, від декларативних спроб до реальної передачі владних повноважень і фінансових ресурсів на місця, а згодом до випробування повномасштабною війною.

У перші роки незалежності пріоритетним завданням держави було збереження керованості, проте запит регіонів на самостійність поступово зростав. Першим фундаментальним кроком стало ухвалення Конституції України

в червні 1996 року, у якій місцевому самоврядуванню було присвячено окремий Розділ XI [52].

Конституція де-юре визнала та гарантувала право територіальних громад самостійно вирішувати питання місцевого значення. Це засвідчило принципову світоглядну зміну, держава визнала, що влада на місцях не є продовженням державної вертикалі, а походить від самих жителів громади. Проте де-факто це право залишалося значною мірою декларативним. Фінансова система зберігала радянську сутність, так звану модульну систему, за якої кошти розподілялися згори вниз, від державного бюджету до обласного, від обласного до районного, і лише частково доходили до сіл та міст. За відсутності власних ресурсів конституційні гарантії не мали практичного втілення.

Наступним кроком стало ухвалення в 1997 році Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», який і сьогодні (зі змінами) залишається базовим для діяльності громад [38]. Того ж року Україна ратифікувала Європейську хартію місцевого самоврядування, узявши на себе міжнародне зобов'язання імплементувати європейський принцип субсидіарності, згідно з яким питання вирішуються на найближчому до громадянина рівні влади [179].

Закон визначив структуру самоврядування (ради, голови, виконавчі комітети), однак закріпив суперечливу ситуацію, на місцевий рівень держава делегувала значний обсяг повноважень (утримання шкіл, лікарень, доріг, об'єктів житлово-комунального господарства), проте не підкріпила їх відповідними фінансовими ресурсами. Місцеві голови були змушені регулярно звертатися до центральних та обласних органів влади з клопотанням про виділення субвенцій або дотацій на базові потреби громад, що породжувало значну політичну залежність та корупційні ризики.

Після Помаранчевої революції було здійснено першу спробу демонтажу попередньої системи, що увійшла в історію як «реформа Романа Безсмертного», тодішнього віце-прем'єр-міністра з питань адміністративної реформи. Було розроблено прогресивні законопроекти, які передбачали укрупнення районів, утворення спроможних громад і передачу їм фінансових ресурсів [132].

Проте спроба змінити адміністративно-територіальний устрій виявилася комунікаційно непідготовленою і наštовхнулася на суттєвий опір. Місцеві еліти побоювалися втрати посад у розформованих сільських радах та районних державних адміністраціях. Представники популістських політичних сил поширювали серед населення занепокоєння щодо ймовірного закриття шкіл, лікарень та зникнення сіл. Унаслідок протестів і браку політичної волі на найвищому рівні реформу було згорнуто, а тема децентралізації фактично залишалася поза порядком денним державної політики майже десятиліття [132].

Поштовхом до кардинальних змін стала Революція Гідності. Надмірна централізація влади періоду президентства Віктора Януковича засвідчила свою неефективність і стала однією з причин глибокої політичної кризи. Крім того, початок російської агресії та анексія Криму довели, що стійкість держави безпосередньо залежить від сили та згуртованості її громад.

1 квітня 2014 року Уряд затвердив Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (розпорядження Кабінету Міністрів України № 333-р), яка стала офіційною дорожньою картою децентралізації [98]. На відміну від 2005 року, реформу розпочали не зі зміни адміністративних меж, а з передачі фінансових ресурсів. У грудні 2014 року Верховна Рада ухвалила зміни до Бюджетного та Податкового кодексів, що поклали початок фінансовій децентралізації, громадам передали вагомі джерела доходів, 60 % податку на доходи фізичних осіб, 100 % єдиного податку, акцизні збори, податки на нерухоме майно та землю [27].

Наявність фінансового стимулу підготувала підґрунтя для територіального етапу реформи. У лютому 2015 року Верховна Рада ухвалила ключовий Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [37].

Держава запропонувала механізм, за яким малі та фінансово неспроможні сільські ради, нездатні самостійно утримувати школи чи ремонтувати дороги, добровільно об'єднувалися у спроможні громади з єдиним адміністративним центром. Натомість такі громади отримували статус, аналогічний містам обласного значення, тобто прямі міжбюджетні відносини з Міністерством

фінансів (минаючи районний та обласний рівні) та розширені повноваження у сферах формування бюджету, освіти, медицини й архітектури. Того ж року перші громади скористалися запропонованим механізмом, було утворено 159 об'єднаних територіальних громад [155]. Їхні швидкі результати (нові амбулаторії, відремонтовані школи, освітлені вулиці) стали переконливою демонстрацією результативності децентралізації для всієї держави.

Після оприлюднення результатів діяльності перших 159 громад процес добровільного об'єднання набув масового характеру, сотні сіл і містечок розпочали формування нових громад. Цей період характеризувався безпрецедентним зростанням фінансової спроможності місцевого рівня.

Статистичні дані засвідчують суттєве зростання, власні доходи місцевих бюджетів збільшилися з 68,6 млрд грн у 2014 році до 275 млрд грн у 2019 році. Окрім власних доходів, держава виділяла спеціальні субвенції на розвиток інфраструктури громад. За ці п'ять років у селах і малих містах було збудовано та відремонтовано більше доріг, шкіл, закладів дошкільної освіти й центрів надання адміністративних послуг, ніж за попередні 25 років незалежності [22].

До 2020 року потенціал добровільного об'єднання було значною мірою вичерпано. Адміністративно-територіальна карта України залишалася фрагментарною, що порушувало конституційне право громадян на рівний доступ до якісних послуг. Добровільне об'єднання населених пунктів у спроможні громади стало важливим, проте недостатнім кроком. Одним із чинників, що гальмували реформу, був саме добровільний характер об'єднання, сприйняття цієї можливості на місцях подекуди супроводжувалося спекуляціями та відвертим саботажем з боку місцевих еліт. В окремих регіонах громади не скористалися можливістю добровільного об'єднання попри державне заохочення у вигляді субвенцій і дотацій. Важливу роль відіграла Верховна Рада, яка, провівши попередні консультації з органами місцевої влади, науковими установами та громадськістю, законодавчо визначила й закріпила територіальну структуру базового рівня, оскільки не всі громади завершили процес добровільного об'єднання [151].

Реорганізація територіального устрою на субрегіональному (районному) рівні відбувалася за дещо іншим сценарієм. Укрупнення районів стало закономірним етапом реформи децентралізації, оскільки новостворені територіальні громади перебрали значну частину функцій і повноважень районних органів влади, а за масштабами території та ресурсної бази в окремих випадках були співставними з районами. Водночас процес формування укрупнених районів не супроводжувався таким рівнем суспільної дискусії, як створення територіальних громад. Крім того, реформування районного рівня залишається незавершеним, адже новоутворені райони не були забезпечені достатнім обсягом компетенцій та управлінських інструментів, що негативно впливає на ефективність їхнього функціонування [9].

У червні–липні 2020 року Уряд і парламент ухвалили непопулярне, проте історично необхідне рішення про перехід до адміністративного етапу реформи. Своїми розпорядженнями Кабінет Міністрів України затвердив новий адміністративно-територіальний устрій базового рівня на всій території держави.

Замість понад 11 тисяч розрізнених сільських, селищних та міських рад було сформовано 1469 спроможних територіальних громад (на підконтрольній Україні території). Одночасно реформовано субрегіональний рівень, Верховна Рада ліквідувала 490 районів радянського зразка (повноваження яких уже перейшли до громад) та утворила 136 укрупнених районів. Восени 2020 року відбулися місцеві вибори на новій територіальній основі, чим було офіційно завершено базовий рівень децентралізації [78; 97].

Вторгнення РФ 24 лютого 2022 року та війна стали безпрецедентним викликом для нової системи місцевого самоврядування. Практика засвідчила, що децентралізація забезпечила збереження керованості державою в перші місяці війни. Поки центральні органи влади зосереджувалися на обороні загальнодержавного рівня та залученні міжнародної підтримки, голови громад брали на себе відповідальність на місцях, організовували територіальну оборону, логістику для армії, приймали внутрішньо переміщених осіб, забезпечували роботу лікарень і комунальних служб в умовах тривалих відключень

електропостачання. Громади продемонстрували стійкість і здатність до самоорганізації.

Водночас війна зумовила потребу в адаптації законодавства. Для оперативного управління у прифронтових, тимчасово окупованих та деокупованих територіях було запроваджено інститут військових адміністрацій населених пунктів (Закон України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII) [94]. Це тимчасовий механізм, що передбачає передачу повноважень від обраних рад і голів громад до призначених державою начальників військових адміністрацій.

У зв'язку з війною рф проти України виникли нові виклики. Значні видатки на оборону зумовили тимчасову фінансову централізацію, восени 2023 року парламент ухвалив закон про вилучення з місцевих бюджетів так званого «військового ПДФО», податку із грошового забезпечення військовослужбовців, який раніше наповнював бюджети громад і становив десятки мільярдів гривень, до спеціального фонду державного бюджету на закупівлю безпілотних літальних апаратів та боєприпасів [147].

На сучасному етапі реформа перебуває в стані складного балансування між потребою в жорсткій управлінській вертикалі для забезпечення обороноздатності та збереженням демократичних здобутків європейської моделі самоврядування, що є критично важливим для повоєнної відбудови та вступу України до ЄС.

Реформа місцевого самоврядування належить до найбільш детально врегульованих у вітчизняному законодавстві, за час її впровадження ухвалено понад 150 ключових нормативно-правових актів. Фундаментальне значення мають зміни до Бюджетного кодексу України від 28 грудня 2014 року, які заклали основу фінансової самостійності базового рівня влади. Згідно з цими змінами, громади отримали право залишати у власних бюджетах 60 % податку на доходи фізичних осіб, 100 % єдиного податку, а також податки на нерухоме майно та землю. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» № 1508-VII від 17 червня 2014 року надав органам місцевого самоврядування можливість

спільно фінансувати масштабні проєкти, наприклад спорудження одного підприємства з перероблення відходів для потреб кількох громад [27].

Наступним кроком стало ухвалення 5 лютого 2015 року Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» № 157-VIII [37], який установив чіткий механізм об'єднання сіл, селищ та міст у спроможні адміністративні одиниці з єдиним бюджетом і розширеними повноваженнями. Крім того, 5 лютого 2015 року парламент ухвалив Закон України «Про засади державної регіональної політики» № 156-VIII, суттєво оновлений 9 липня 2022 року. Цей закон запровадив прозору систему фінансування регіонів через Державний фонд регіонального розвитку на конкурсних засадах, що унеможливило застосування політичних квот при розподілі коштів [40].

Інституційна основа реформи розподілена між національним і місцевим рівнями управління. На національному рівні формування державної політики здійснює Міністерство розвитку громад та територій України як головний орган виконавчої влади у цій сфері. Основним законодавчим суб'єктом є Комітет Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування. На місцевому рівні імплементацію реформи забезпечують безпосередньо органи місцевого самоврядування та їхні профільні об'єднання. Всеукраїнська асоціація об'єднаних територіальних громад, Асоціація міст України та Українська асоціація районних і обласних рад представляють інтереси базового рівня влади у відносинах із центральним урядом [74].

Формати взаємодії з європейськими інституціями характеризуються системністю та багаторівневістю. Координація міжнародної допомоги здійснюється через Донорську раду з питань децентралізації при профільному міністерстві та спільні керівні комітети міжнародних програм.

Аналіз результатів реформи децентралізації дозволяє сформулювати комплексне бачення її здобутків і викликів на початковому етапі. Загалом прогнозується успішне завершення реформи та її позитивний вплив на розвиток

держави. Темпи впровадження змін можна оцінити як помірні, що свідчить про поступальний рух без надмірного форсування подій.

Кінцевою метою децентралізації є насамперед економічний результат, створення фінансово самостійних і спроможних територіальних громад із розширеними повноваженнями. Вагомим зовнішнім чинником успіху визнається орієнтація на європейський досвід. Виконання Угоди про асоціацію з ЄС розглядається як потужний каталізатор реформи, а половина опитаних експертів вважає польську модель місцевого самоврядування найбільш релевантною для українських реалій. Експерти також позитивно оцінюють залучення іноземних консультантів.

Поряд із високими очікуваннями існують серйозні ризики та перешкоди. Прикметно, що основні загрози пов'язані не стільки з небажанням центральної влади делегувати повноваження, скільки з проблемами на базовому рівні. Ключовими чинниками гальмування названо пасивність і патерналізм громадян, а також низьку кваліфікацію та корумпованість частини місцевих еліт. Найбільшим структурним ризиком є ймовірність перетворення окремих регіонів на закриті зони впливу місцевих олігархічних угруповань. У фінансовій сфері фахівці висловлюють побоювання щодо інституційної неспроможності громад відповідально розпоряджатися отриманими коштами та залучати інвестиції [347].

Оцінюючи діяльність ключових учасників процесу, слід відзначити вагомі законодавчі успіхи органів влади, зокрема ухвалення нормативних актів про добровільне об'єднання громад та бюджетну децентралізацію. Водночас органи влади піддаються критиці за слабку інформаційну кампанію та непослідовність окремих рішень. Громадянське суспільство результативно впливає на зміст і якість реформи через моніторинг, експертизу та навчання, проте має вкрай обмежений вплив на темпи її політичної реалізації [65].

Децентралізацію публічної влади обґрунтовано визнано міжнародними партнерами та українським суспільством найуспішнішою структурною реформою в новітній історії незалежної України. За офіційними даними

Міністерства розвитку громад та територій України, сучасний адміністративно-територіальний устрій держави охоплює 1469 функціональних територіальних громад, а на субрегіональному рівні шляхом укрупнення утворено 136 районів. Дані урядового порталу «Децентралізація» та Міністерства цифрової трансформації України підтверджують, що до початку повномасштабного вторгнення в державі функціонувало понад 3000 точок доступу до адміністративних послуг, до яких належать центри надання адміністративних послуг, їхні територіальні філії та віддалені робочі місця. Більшість цих інфраструктурних об'єктів створено за активної співпраці з програмами фінансової підтримки ЄС [189].

Регулярний моніторинг результатів реформи здійснює Рада Європи спільно з Київським міжнародним інститутом соціології. У науковому та суспільному вимірах цей процес є вітчизняним аналогом європейського дослідження «Євробарометр». Дані всеукраїнських соціологічних опитувань 2023–2024 років демонструють високі показники суспільної підтримки, за офіційним звітом Офісу Ради Європи в Україні, оприлюдненим восени 2024 року, 77 % громадян вважають децентралізацію найважливішою реформою та послідовно виступають за її продовження [391].

Крім того, децентралізація виявилася критичним чинником національної стійкості в умовах збройної агресії. Результати досліджень Київського міжнародного інституту соціології свідчать, що близько 65 % громадян переконані у вирішальній ролі цієї реформи для відбудови держави, на їхню думку, саме розширені фінансові та управлінські повноваження органів місцевого самоврядування дозволили містам і селам вистояти в перші місяці вторгнення. Опитування також фіксують високий рівень довіри до голів громад, стабільно в межах 50–55 %. У науковому дискурсі такий рівень суспільної підтримки вважається винятково високим для політичних фігур місцевого рівня; за соціологічними даними того ж інституту, вищі показники довіри мають лише Президент України та Збройні Сили України. Наведені дані офіційних

досліджень підтверджують ефективність нової моделі управління та високий рівень інституційної спроможності місцевого самоврядування в Україні [111].

На шляху реформи децентралізації діяло чимало несприятливих чинників, часта зміна влади та державного курсу, опір чиновницького апарату, недостатнє фінансування, а також брак політичної волі й готовності суспільства до змін. Реформа децентралізації, що мала на меті передачу значних повноважень і ресурсів від центральної влади до місцевої, принесла позитивні зміни, проте її впровадження супроводжувалося численними викликами.

Ефективне функціонування системи місцевого самоврядування є важливим елементом діяльності держави. Після проведення реформи місцевого самоврядування в Україні, маючи низку невирішених проблем, додатково зіткнулося з викликом війни. З огляду на те що війна триває, гостро постає проблема адекватного реагування на нові виклики й загрози (див. додаток А). Їх доцільно розподілити на зовнішні та внутрішні; основним зовнішнім викликом є війна, і більшість наявних загроз походять саме від неї [154].

Аналіз наведених даних свідчить, що співпраця ЄС та України у сфері місцевого самоврядування ускладнюється масштабним комплексом зовнішніх і внутрішніх чинників, ключовим серед яких є збройна агресія РФ проти України. Зовнішні загрози зумовлені безпосередньою окупацією частини громад, посяганням на державний суверенітет та трансформацією процесів залучення міжнародного фінансування. Внутрішні перешкоди охоплюють вимушену централізацію управління, утворення військових адміністрацій замість традиційних органів самоврядування, суттєве зниження фінансової спроможності територій, відтік кваліфікованих кадрів, потребу в інтеграції внутрішньо переміщених осіб та наявні корупційні ризики. Подолання зазначених проблем потребує комплексного підходу до інституційного відновлення публічної влади на місцях і забезпечення стабільного розвитку регіонів.

Для формування цілісного бачення стану реформування місцевого самоврядування в Україні та визначення ключових внутрішніх і зовнішніх

чинників, що впливають на цей процес, було застосовано метод SWOT-аналізу. Це дозволило не лише описати поточні досягнення та проблеми, а й оцінити потенційні ризики й можливості, що відкриваються перед системою місцевого самоврядування в контексті євроінтеграційних прагнень держави (див. додаток В).

Проведений аналіз засвідчує складний і багатовекторний характер функціонування територіальних громад в умовах сучасних викликів. Здобута фінансова самостійність та високий рівень суспільної довіри до інституту місцевого самоврядування створюють надійне підґрунтя для розбудови демократичних інституцій. Водночас наявний потенціал суттєво обмежується низкою деструктивних чинників. Збройна агресія та виникнення інституційної паралельності між військовими адміністраціями й органами місцевого самоврядування значно ускладнюють управління бюджетними ресурсами. Додатковим обтяженням є потреба в забезпеченні внутрішньо переміщених осіб за умов гострого кадрового дефіциту та зростання нерівномірності розвитку окремих територій.

Подальша еволюція системи децентралізації потребує максимальної реалізації наявних можливостей шляхом підвищення прозорості управління та мобілізації локальних ресурсів. Суттєва підтримка європейських партнерів і перспектива прямого доступу до міжнародних фондів відкривають нові шляхи для залучення інвестицій. Для реалізації цих перспектив критично важливо своєчасно мінімізувати наявні загрози. Нівелювання корупційних ризиків та збалансування владних повноважень на різних рівнях управління дозволять запобігти втраті державного контролю й забезпечити сталий розвиток громад у процесі європейської інтеграції.

Курс України на інтеграцію до ЄС передбачає виконання значного обсягу реформ, зокрема у сфері місцевого самоврядування. Це потребує адаптації українського законодавства до стандартів ЄС, що, своєю чергою, вимагає тісної співпраці та підтримки з боку Союзу. ЄС активно сприяє цьому процесу шляхом надання фінансової допомоги, експертного супроводу та обміну досвідом.

Реформа місцевого самоврядування спрямована не лише на децентралізацію влади, а й на підвищення ефективності місцевих органів влади, поліпшення якості надання послуг населенню, посилення прозорості та підзвітності. Співпраця з ЄС дозволяє Україні впроваджувати кращі європейські практики та стандарти в цих сферах, а також забезпечує підтримку сталого розвитку громад, зокрема через програми економічного й соціального розвитку, підвищення якості освіти, охорони здоров'я та доступу до якісних публічних послуг [154].

В умовах війни питання реформування місцевого самоврядування та децентралізації набувають особливої ваги з погляду забезпечення національної безпеки, стійкості регіонів та їхньої здатності ефективно реагувати на виклики. ЄС надає Україні значну фінансову допомогу для реалізації реформ, що сприяє розвитку та модернізації місцевого самоврядування. З огляду на викладене, тема співробітництва України та ЄС у сфері реформування системи місцевого самоврядування є надзвичайно важливою для подальшого розвитку держави, зміцнення її демократичних інститутів, економічного зростання та європейської інтеграції [154].

Європейські інституції послідовно відстоюють територіально орієнтований підхід, який унеможливорює монополізацію процесів відбудови центральними органами влади. Для фінансового забезпечення цієї стратегії згідно з регламентом Європейського Парламенту створено спеціальний фонд Ukraine Facility із загальним бюджетом 50 млрд євро на період 2024–2027 років [292]. Фундаментальною вимогою європейських партнерів є спрямування значної частини цих коштів безпосередньо до спроможних територіальних громад, минаючи зайві бюрократичні механізми профільних міністерств.

ЄС виступає стратегічним партнером, головним донором і наставником реформи децентралізації в Україні. Сутність європейської підтримки не обмежується фінансовими траншами, а полягає насамперед у розбудові інституційної спроможності органів місцевого самоврядування. Завдяки цій взаємодії місцеві службовці здобувають компетентності з підготовки грантових заявок, просторового планування територій, упровадження інструментів

електронного врядування, формування прозорих бюджетів та надання якісних послуг через центри надання адміністративних послуг.

Починаючи з 2022 року вектор допомоги суттєво змінився під впливом повномасштабного вторгнення, зосередившись на невідкладних потребах. Європейські інституції забезпечили українські громади генераторами, спеціалізованою технікою, шкільними автобусами та модульними містечками для внутрішньо переміщених осіб. Загальний обсяг фінансової підтримки децентралізації з боку ЄС перевищує 350 млн євро та реалізується через низку масштабних ініціатив. Найбільшою у світі програмою підтримки місцевого самоврядування є ініціатива «U-LEAD з Європою». Першу фазу програми реалізовано впродовж 2016–2020 років із загальним бюджетом близько 102 млн євро за спільного фінансування ЄС, Німеччини, Швеції, Данії, Польщі та Естонії; її результатом стало відкриття понад 600 нових центрів надання адміністративних послуг і проведення тисяч фахових тренінгів. Другу фазу реалізовано впродовж 2020–2024 років із бюджетом близько 40 млн євро; її було зосереджено на управлінні ресурсами, розбудові інфраструктури та антикризовому менеджменті в умовах воєнного стану. Нині впроваджується третя фаза програми, що триватиме до 2027 року із загальним бюджетом 62 млн євро [277]. Ще одним вагомим інструментом є програма «Мери за економічне зростання», що реалізується спільно з Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй; третя фаза цієї ініціативи стартувала у 2025 році та триватиме до 2028 року, зосереджуючись на інклюзивному, «зеленому» та інноваційному економічному відродженні муніципалітетів [62].

Окрім грантових і навчальних програм, вагому роль відіграє Європейський інвестиційний банк як головна фінансова інституція ЄС. Банк виділив понад 340 млн євро на реалізацію Програми відновлення України, що передбачає пряме фінансування відбудови шкіл, лікарень та центрів надання адміністративних послуг безпосередньо в постраждалих територіальних громадах [113]. У 2025 році набула чинності угода про фінансування третьої фази цієї програми, що

розширює можливості залучення європейських інвестицій для модернізації муніципальної інфраструктури [62].

Взаємодія також охоплює механізми секторальної бюджетної підтримки, що передбачають прямі транші європейських коштів до державного бюджету України за умови виконання конкретних індикаторів успішності реформи. Додатково застосовується надання прямої грантової допомоги окремим громадам, переможцям цільових конкурсних програм для реалізації проєктів розвитку та відбудови [113].

Основним документом і правовою основою реформування місцевого самоврядування в Європі є Європейська хартія місцевого самоврядування, відкрита для підписання 15 жовтня 1985 року. Вона узагальнює досвід держав, які пройшли шлях реформування місцевого самоврядування. Україна ратифікувала Хартію в 1997 році. Документ визначає основні принципи та механізми діяльності органів місцевого самоврядування в державах, членах Ради Європи, а його головною ідеєю є децентралізація влади та застосування принципу субсидіарності. Хартія закріплює політичні та економічні права місцевого самоврядування і його незалежність від центральних органів влади [179].

Європейська хартія місцевого самоврядування справила значний вплив на трансформацію відповідної системи в Україні, особливо на її політико-правовий вимір. Ратифікація Хартії безпосередньо вплинула на процес ухвалення законів про місцеве самоврядування. Підписання Хартії передбачалося приєднанням України до Статуту Ради Європи й сприяло формуванню позитивного іміджу держави на шляху європейського розвитку [151].

Загалом у процесі реформування системи місцевого самоврядування Україна перейшла до загальноєвропейської концепції самоврядування, що передбачає основоположні права місцевих органів влади. Виконання умов Європейської хартії місцевого самоврядування привело до впровадження низки умов, необхідних для успішного функціонування реформованої системи, а саме, запровадження принципу субсидіарності, упорядкування системи делегування

повноважень та формування бюджетної системи, яка дозволяє органам місцевого самоврядування діяти автономно. Відкритим залишається питання коригування системи та її нормативно-правової бази, що потребує постійного контролю й роботи з боку вищих органів державної влади [151].

Попри досягнуті результати, реформа характеризується наявністю окремих проблемних аспектів, що потребують подальшого вдосконалення нормативно-правових та інституційних механізмів її реалізації. Повноваження, надані другому (районному) рівню, є недостатніми, що робить його недостатньо спроможною ланкою місцевого самоврядування. Тому наступним кроком має стати наділення районного рівня достатнім обсягом управлінських повноважень після проведення відповідних обговорень. Питання повноважень потребує врегулювання шляхом ухвалення відповідних законів та внесення необхідних конституційних змін. З огляду на передачу частини повноважень районів новоутвореним територіальним громадам, доцільно розглянути можливість передання окремих повноважень обласного рівня новим районам. Частину повноважень обласного рівня, які не підлягають делегуванню, доцільно залишити за відповідними органами обласного управління, що загалом збалансувало б систему місцевого самоврядування на трьох рівнях. Попри наявні труднощі, реформа децентралізації принесла позитивні зміни, посилення процесу ухвалення рішень на місцях, поліпшення надання публічних послуг та активізацію залучення громади. Докладаються зусилля для вирішення пов'язаних із реформою проблем і її подальшого впровадження більш комплексним та ефективним способом [151].

Успішне проведення реформи місцевого самоврядування є лише першим кроком до досягнення відповідного політичного результату. Наступними мають стати підтримка реформи, її оцінювання та розвиток, реагування на виклики й загрози, а також контроль за дотриманням законодавчих норм і політичних зобов'язань. Саме тому підтримка європейських партнерів є важливою складовою впровадження та продовження реформи місцевого самоврядування [154].

Успішна реформа місцевого самоврядування та децентралізація є ключовими на шляху євроінтеграції України. Після початку війни місцеві муніципалітети відіграли важливу роль у збереженні стійкості держави й відіграватимуть її в післявоєнному відновленні країни. Співпраця між ЄС та Україною в межах реформи місцевого самоврядування здійснюється за багатьма напрямками, зокрема:

- фінансова підтримка місцевого самоврядування, зокрема збільшення обсягів грантової допомоги та окремої фінансової підтримки в умовах війни;
- юридична та консультаційна підтримка у сфері управління фінансами й залучення інвестицій;
- співпраця у протидії корупції та злочинності, зокрема щодо оптимізації функцій держави й місцевого самоврядування та запобігання дублюванню повноважень;
- реформа державного управління, зокрема підготовка законопроектів щодо вдосконалення функціонування та розвитку системи місцевого самоврядування;
- прикордонний контроль, зокрема роль місцевого самоврядування та прикордонних територіальних громад у сфері прикордонної безпеки;
- розвиток медичної сфери та громадського здоров'я в межах місцевого самоврядування;
- співпраця в межах транскордонних регіонів та забезпечення сталого регіонального розвитку;
- інформаційна підтримка розвитку місцевого самоврядування;
- співпраця у подоланні викликів війни, наданні допомоги українським муніципалітетам та післявоєнному відновленні [154].

З огляду на власне політичне та економічне становище, а також на євроатлантичний курс України, ЄС застосовує низку важелів та інструментів впливу задля контролю й успішного розвитку системи місцевого самоврядування в Україні. Серед основних інструментів впливу ЄС варто виокремити:

- економічні та фінансові інструменти для забезпечення сталого розвитку й підтримки місцевого самоврядування, зокрема залучення ЄБРР;
- проведення результативної інвестиційної політики на рівні місцевого самоврядування;
- механізми політичного впливу (зустрічі вищих посадових осіб держав, урядів, міністрів і депутатів; вплив через перспективу вступу України до ЄС);
- енергетичні важелі впливу (трансформація енергетичних систем муніципалітетів);
- взаємодію з організаціями громадянського суспільства (проведення міжнародних громадських форумів, платформ тощо);
- ініціативу «Східне партнерство» (система колективного впливу);
- європейську політику сусідства, зокрема вплив через програми транскордонного співробітництва («Interreg NEXT», «Буг», «Карпати», «Нижній Дунай» тощо);
- міждержавні договори та програми співпраці («U-LEAD»);
- програми розвитку та допомоги місцевому самоврядуванню («Interreg»);
- кліматичні та природоохоронні програми у сфері місцевого самоврядування («Life Programme», «Phoenix»);
- співпрацю в межах міст-партнерів або громад-партнерів та програми прямої співпраці між українськими та європейськими муніципалітетами («Cities 4 Cities / United 4 Ukraine»);
- програми розвитку технологій та інновацій у сфері місцевого самоврядування («Horizon Europe»);
- додаткові важелі, ініціативи та директиви в межах співпраці з розвитку місцевого самоврядування [154].

Дослідження механізмів міжнародного партнерства підтверджує багатовимірний характер взаємодії між європейськими інституціями та Україною у сфері реформування місцевого самоврядування. Широкий спектр напрямів співробітництва охоплює критично важливі аспекти життєдіяльності громад, від

фінансового забезпечення та правової підтримки до розвитку медичної інфраструктури й транскордонної комунікації. Особливої актуальності набуває консолідація спільних зусиль для подолання наслідків військової агресії та забезпечення повоєнного відновлення територій. Така всеохоплююча допомога сприяє інституційному зміцненню муніципалітетів і загальній оптимізації функцій публічного управління.

З метою стимулювання сталого розвитку та ефективної імплементації реформ іноземні партнери застосовують потужний арсенал важелів впливу. Використання економічних стимулів і продуманої інвестиційної політики доповнюється активною політичною комунікацією та реалізацією спеціалізованих проєктних ініціатив у кліматичній й інноваційній сферах. Розгалужена мережа безпосередніх контактів між європейськими та українськими містами разом із залученням організацій громадянського суспільства виступає дієвим чинником муніципального розвитку. Цілеспрямоване застосування зазначених інструментів формус надійне підґрунтя для повноцінної адаптації вітчизняної системи самоврядування до міжнародних стандартів.

Реформа місцевого самоврядування є однією з ключових реформ на шляху європейської інтеграції України. Співпраця в межах її проведення здійснюється за багатьма напрямками, фінансовим, політичним, юридичним, безпековим, інституційним та інформаційним. Для ефективного контролю ЄС використовує різноманітні інструменти впливу, основними з яких є фінансові (програми розвитку, інвестиції), механізми політичного впливу (європейська політика сусідства, саміти, форуми) та взаємодія з організаціями громадянського суспільства. Успішне функціонування реформованої системи місцевого самоврядування неможливе без подолання актуальних викликів і загроз, війни, обмеженого фінансування, корупції, та проведення майбутнього оцінювання стану реформи. З урахуванням позитивного досвіду держав ЄС можна виокремити низку рекомендацій, що здатні суттєво поліпшити стан місцевого самоврядування, зокрема, запуск центрів підтримки місцевого самоврядування,

забезпечення доступу територіальних громад до європейських програм і фондів, використання транскордонного співробітництва для налагодження співпраці між громадами, запровадження інституту наставництва серед українських та європейських муніципалітетів, а також проведення оцінювання якості й успішності реформи. Для ефективного функціонування реформованої системи необхідний якісний аудит, проведення якого потребує розроблення нової системи механізмів оцінювання якості та успішності місцевого самоврядування, формування команди кваліфікованих експертів, відповідного навчання та законодавчого забезпечення цього процесу. Цей крок є логічним продовженням проведеної реформи, і роль ЄС у ньому має бути однією з ключових.

2.2. Особливості проведення реформ місцевих органів влади в Республіці Молдова

Після проголошення незалежності в 1991 році в Республіці Молдова розпочалися перші дискусії щодо реформування системи місцевого самоврядування, оскільки стало очевидним, що радянська централізована модель управління не відповідала новим політичним і соціально-економічним реаліям. У 1994 році було ухвалено перші закони про місцеве публічне управління та територіальний устрій. Ці документи переважно зберігали радянську модель устрою, проте запровадили автономний статус для Гагаузії. Ухвалення Конституції Республіки Молдова в 1994 році закріпило принципи місцевого самоврядування, що стало основою для подальших реформ. Водночас цей період характеризувався нерівномірним упровадженням змін, оскільки централізація влади залишалася домінуючою [152; 465, с. 35–37].

Спроба реформування місцевого самоврядування 1998 року стала однією з перших значних ініціатив, спрямованих на впровадження децентралізації після здобуття незалежності. Зміни відбулися наприкінці того ж року з ухваленням нового закону про адміністративно-територіальний устрій. Основним завданням реформи було створення нової системи адміністративно-територіального управління, яка відповідала б потребам громадян та сучасним стандартам

урядування. У Республіці Молдова було запроваджено дворівневу систему місцевого самоврядування, що складалася з першого рівня (комуни, села, міста) та другого рівня (повіти). Замість радянської моделі було ліквідовано 40 районів і створено 10 повітів, автономну територію Гагаузія та муніципії Кишинів і Бельці. Така структура мала сприяти ефективнішому управлінню ресурсами, зменшенню бюрократії та посиленню місцевої автономії. Одночасно мінімальну чисельність населення для громад було підвищено до 2500 осіб, що скоротило кількість сільських адміністрацій і посилило їхню економічну спроможність [152; 465, с. 35–37].

Реформа була спрямована на забезпечення більшої автономії місцевих органів влади, передання їм частини повноважень та фінансових ресурсів. Вона також передбачала впровадження принципів Європейської хартії місцевого самоврядування, яку Республіка Молдова ратифікувала в 1997 році. Однак ця спроба мала обмежений успіх і зіткнулася з низкою проблем, серед яких, відсутність належної підготовки до змін, слабкість інституційної бази, низький рівень фінансової незалежності місцевих органів влади та політична нестабільність. Уже в 2001 році, після зміни влади, реформу було фактично скасовано, а країна повернулася до попередньої трирівневої моделі адміністративно-територіального устрою [152; 465, с. 35–37].

Наступні спроби системного реформування розпочалися на межі 2000-х років, коли уряд розпочав законодавче оформлення місцевої автономії та фактично ініціював повернення до попередньої системи управління. У 2003 році було ухвалено Закон про місцеве самоврядування, який мав на меті забезпечити децентралізацію повноважень, проте зберігав значну залежність місцевих органів влади від центрального бюджету. Зміни повноцінно набули чинності після місцевих виборів 2003 року, відновивши поділ держави на 32 райони та скасувавши повіти. Законодавчі ініціативи того часу мали обмежений ефект через брак фінансових ресурсів, політичну нестабільність і слабкість місцевих адміністрацій [152; 465, с. 35–37].

Важливим етапом стало ухвалення в 2006 році Закону про адміністративну децентралізацію, який визначив принципи передачі повноважень і ресурсів від центрального до місцевого рівня. Згідно з цим документом, перший рівень формували села й міста, а другий, райони та муніципалітети. Попри це, на практиці реформа стикалася з численними труднощами, серед яких, низька кваліфікація кадрів на місцях, недостатня фінансова база громад і суперечливі політичні інтереси [364].

Реформаторські зусилля активізувалися після 2009 року, коли новий уряд проголосив прихильність до європейського курсу та інтеграції з ЄС. У 2012 році було ухвалено Національну стратегію децентралізації на 2012–2016 роки, що стала першим комплексним документом у цій сфері. Стратегія передбачала створення правових і фінансових умов для зміцнення місцевого самоврядування, проте її реалізація була лише частково успішною через структурні проблеми в управлінні та економічні виклики [152; 361].

Новітній етап децентралізації розпочався у 2023 році з розробленням урядом Стратегії реформування державного управління на період до 2030 року [381]. Головною особливістю цієї стратегії є впровадження механізму добровільного об'єднання невеликих територіальних громад для підвищення їхньої фінансової незалежності [197]. Очікується, що до кінця 2026 року уряд Молдови повністю завершить комплексну реформу, щоб провести місцеві вибори 2027 року в умовах нового територіального устрою з укрупненими громадами та реорганізованими регіонами.

Законодавча та інституційна база реформування місцевого самоврядування в Республіці Молдова формується, імплементується та контролюється комплексом державних і неурядових інституцій. Головним органом виконавчої влади, відповідальним за розроблення та реалізацію політики децентралізації, є Державна канцелярія Республіки Молдова, що діє під безпосереднім керівництвом глави уряду. Важливу роль відіграють Міністерство фінансів, яке регулює формування місцевих бюджетів, та Міністерство інфраструктури і регіонального розвитку, відповідальне за просторове планування. Суттєвим

неурядовим учасником процесу є Конгрес місцевих влад Республіки Молдова, що представляє інтереси муніципалітетів на національному рівні та бере активну участь у розробленні відповідних нормативних актів.

Правовий фундамент місцевого самоврядування спирається на кілька засадничих документів. Базовим нормативним актом є Закон про місцеве публічне управління, ухвалений 28 грудня 2006 року, який визначає структуру та повноваження місцевих рад і примарів [364]. Адміністративно-територіальний устрій держави регулюється відповідним Законом від 27 грудня 2001 року [32]. Фінансову децентралізацію було суттєво посилено з ухваленням 1 листопада 2013 року Закону про місцеві публічні фінанси, що встановив чіткі правила формування бюджетів на базовому рівні [365]. Новітнім кроком стало ухвалення 20 липня 2023 року Закону про добровільне об'єднання адміністративно-територіальних одиниць, який запустив механізм об'єднання громад для підвищення їхньої спроможності [35]. Того ж 2023 року уряд затвердив Стратегію реформи державного управління на період до 2030 року, у якій визначено стратегічне бачення децентралізації.

ЄС виступає головним стратегічним партнером Республіки Молдова в процесі впровадження децентралізації. Взаємодія відбувається в різноманітних форматах. Політичний діалог реалізується в межах Угоди про асоціацію, підписаної у 2014 році, а з 2022 року, у рамках статусу Республіки Молдова як кандидата на вступ до ЄС. Фінансова та технічна підтримка надається через спеціальні цільові програми, серед яких вирізняється ініціатива «EU4Moldova, Місцеві громади», що впроваджується з 2022 по 2025 рік і спрямована на регіональний розвиток та поліпшення публічних послуг. Проєкт реалізується за підтримки ЄС спільно з німецькими, австрійськими та польськими агенціями розвитку [288]. Іншим важливим форматом є співпраця з європейськими мережами муніципалітетів та реалізація програм транскордонного співробітництва. Програма SIGMA, спільна ініціатива ЄС і Організації економічного співробітництва та розвитку, здійснює постійний моніторинг якості публічного управління в державі та надає експертні рекомендації.

Сучасний етап реформування місцевого самоврядування в Республіці Молдова характеризується поступовим упровадженням змін, спрямованих на поглиблення процесів децентралізації, посилення інституційної спроможності органів місцевої влади та підвищення якості публічних послуг. Водночас перебіг реформи залишається нерівномірним і супроводжується низкою структурних та організаційних викликів. Особливої ваги набуває курс Республіки Молдова на європейську інтеграцію, реалізація якого потребує комплексної модернізації системи державного управління відповідно до європейських стандартів. У цьому контексті реформа місцевого самоврядування є одним із ключових напрямів трансформацій, необхідних для успішного просування держави на шляху до членства в ЄС.

На сьогодні система місцевого самоврядування Республіки Молдова характеризується надмірною територіальною роздробленістю та гострою проблемою інституційної і фінансової неспроможності більшості громад. Адміністративний устрій держави охоплює 35 одиниць другого рівня, серед яких 32 райони, муніципії Кишинів і Бельці, а також автономне територіальне утворення Гагаузія. На базовому (першому) рівні функціонують 898 місцевих публічних адміністрацій, що представляють інтереси міст, сіл та комун. Експертні оцінки засвідчують серйозну кризу управління, понад 90 % мерій не мають необхідного кадрового потенціалу для якісного надання публічних послуг, оскільки в їхньому штаті працює менше п'яти співробітників. Крім того, абсолютна більшість цих дрібних адміністрацій позбавлена фінансової самодостатності та критично залежить від прямих трансфертів із державного бюджету [308]. Ситуація ускладнюється демографічною кризою, що підтверджується даними перепису населення 2024 року, згідно з якими кількість постійних жителів країни скоротилася до 2 409 200 осіб [209]. Це робить утримання надмірно великого апарату самоврядування економічно недоцільним.

Для подолання зазначених викликів урядові структури впроваджують концепцію добровільного об'єднання дрібних населених пунктів задля створення спроможних муніципалітетів, здатних ефективно залучати та освоювати

європейські фонди. У перспективі розглядається можливість оптимізації базового рівня до приблизно трьохсот укрупнених громад, а районного, до десяти регіональних одиниць за прикладом держав Балтії. Попри низьку фінансову спроможність, місцеве самоврядування традиційно користується значно вищим рівнем суспільної довіри порівняно з центральними органами влади. За даними соціологічних опитувань, проведених наприкінці 2024 року, рівень довіри громадян до національного уряду та парламенту становив близько 20 % [205]. Водночас місцеві адміністрації та мери зберігають стабільну підтримку населення, що пояснюється їхньою безпосередньою близькістю до щоденних потреб громадян. Міжнародні спостерігачі також підтверджують демократичність процесів на базовому рівні зокрема, місцеві вибори наприкінці 2023 року було визнано прозорими та такими, що сприяють подальшій розбудові демократичного врядування в умовах європейської інтеграції [343].

Рівень суспільної підтримки децентралізаційних процесів та вплив ЄС на трансформацію місцевого самоврядування в Республіці Молдова демонструють позитивну динаміку попри складний політичний контекст. Інститут мерів традиційно зберігає найвищий рівень довіри серед громадян порівняно з іншими гілками влади, оскільки місцеві адміністрації найближче перебувають до щоденних потреб населення. За результатами Індексу Східного партнерства за 2025 рік, Республіку Молдова визнано регіональним лідером у сфері реформування публічної адміністрації, оскільки вона поліпшила свій показник до 0,73 бала [190].

Суспільне сприйняття євроінтеграційного курсу, концептуально закріплене на загальнонаціональному референдумі в жовтні 2024 року, безпосередньо впливає на лояльність громадян до європейської моделі управління на місцях. ЄС виступає головним ідеологічним рушієм цих змін, стимулюючи перехід від неефективної роздробленої системи до створення спроможних муніципалітетів. Станом на початок 2026 року урядові структури Молдови офіційно підтвердили, що понад 340 дрібних мерій уже ініціювали процедуру добровільного об'єднання громад [366]. Цей показник свідчить про поступове подолання початкового

суспільного спротиву та усвідомлення місцевими жителями переваг укрупнення, яке відкриває прямий доступ до європейських інвестицій та якісно нових публічних послуг.

Децентралізація та реформа місцевого самоврядування в Республіці Молдова стикаються із зовнішніми та внутрішніми викликами, які уповільнюють процеси реформування. Серед зовнішніх викликів ключову роль відіграють геополітичний тиск, зокрема вплив РФ та конфлікт у Придністров'ї, економічна нестабільність у регіоні та обмеженість міжнародної допомоги. Внутрішні проблеми охоплюють політичну нестабільність, корупцію, слабку інституційну спроможність місцевих органів влади, опір децентралізації з боку центральної влади та низький рівень довіри громадян до місцевого самоврядування. Ці чинники створюють серйозні перешкоди для ефективного впровадження реформ. Нижче наведено коротку класифікацію викликів та запропоновані шляхи їх подолання [152; 380, с. 23] (див. додаток С).

Реалізація структурних реформ і курс на європейську інтеграцію Республіки Молдова ускладнюються комплексною взаємодією зовнішніх та внутрішніх дестабілізаційних чинників. Загрози формуються під впливом геополітичного тиску, регіональної безпекової нестабільності внаслідок війни в Україні та обмеженості фінансових ресурсів міжнародних партнерів. Водночас перешкоди зумовлені інституційною слабкістю, поширенням корупції, дефіцитом політичної волі та опором змінам у сфері управління. Додатковим гальмівним чинником є просторова економічна нерівність, поєднана з низьким рівнем суспільної довіри, інформаційною ізоляцією громадян та неврегульованим статусом Придністров'я. Успішне подолання цих викликів потребує системного підходу для оптимізації державного апарату, налагодження ефективної суспільної комунікації та зміцнення національної стійкості.

Багатовимірність співпраці Республіки Молдова та ЄС має як позитивні, так і негативні аспекти, що впливають на процес реформування місцевого самоврядування. Тому з метою ґрунтовного аналізу співпраці ЄС та Республіки

Молдова у сфері реформування місцевого самоврядування було застосовано метод SWOT-аналізу (див. додаток D).

Проведений аналіз засвідчує комплексний характер співпраці між ЄС та Республікою Молдова у сфері реформування місцевого самоврядування. Потужна фінансова та експертна підтримка з боку європейських інституцій створює надійне підґрунтя для правової гармонізації та розбудови дієвих механізмів моніторингу. Водночас успішна імплементація структурних змін суттєво гальмується надмірною залежністю від зовнішніх фінансових надходжень і гострим дефіцитом кваліфікованих управлінських кадрів на місцях. Додатковими деструктивними чинниками є перманентна політична нестабільність та надмірна бюрократизація процедур адаптації до міжнародних стандартів.

ЄС відіграє визначальну роль як головний стратегічний партнер Республіки Молдова в процесі реформування системи місцевого самоврядування та забезпечення сталого регіонального розвитку. Сутність європейської підтримки полягає в комплексному сприянні інституційній трансформації публічних адміністрацій на місцях задля їхньої повної адаптації до принципів Європейської хартії місцевого самоврядування. Головний акцент зроблено на підвищенні прозорості управлінських процедур, розширенні спектра та якості надання публічних послуг, створенні сприятливого ділового середовища й широкому залученні громадян до процесів ухвалення рішень. Важливою складовою концепції партнерства є також допомога в подоланні наслідків економічної кризи та протидії зовнішнім деструктивним впливам, що сприяє загальному зміцненню демократичної стійкості територіальних громад на шляху держави до повноправного членства в європейській спільноті [161].

Фінансове забезпечення структурних перетворень здійснюється через масштабні цільові інструменти та фонди, що впроваджуються в кілька послідовних етапів. Показовою ініціативою на базовому рівні є програма розвитку місцевих громад, офіційно запущена 2022 року із загальним бюджетом 27,4 млн євро та розрахована на період до кінця 2025 року [286]. Цей проєкт

фінансували спільно європейські інституції та уряди Німеччини, Австрії і Польщі, спрямовуючи ресурси на розбудову інфраструктури та підтримку ініціатив у сільських територіях. Безпрецедентним етапом в історії двосторонніх відносин стало затвердження 2025 року Плану зростання для Республіки Молдова, який передбачає надання до 1,9 млрд євро макрофінансової допомоги протягом 2025–2027 років [363; 432].

Зазначений пакет включає 400 млн євро у вигляді безповоротних грантів та 1,5 млрд євро пільгових кредитів, безпосередньо призначених для модернізації муніципалітетів, цифрової трансформації та підвищення енергоефективності на місцях. Фінансування надходить траншами винятково за умови успішного виконання урядом чітких індикаторів реформ. Відповідно до цього механізму в липні 2025 року держава отримала 270 млн євро попереднього фінансування, а у вересні 2025 року європейські інституції погодили перший регулярний платіж обсягом 18,9 млн євро на подальшу оптимізацію публічного управління та розбудову інфраструктури, що формує надійне підґрунтя для підвищення стандартів життя місцевого населення [266].

Зазначені ресурси цілеспрямовано акумулюються для підтримки тих територій, які успішно пройшли етап добровільного об'єднання, формуючи в такий спосіб потужний економічний стимул для подальшої оптимізації адміністративно-територіального устрою та підвищення стандартів життя на місцях.

ЄС активно підтримує реформи, надаючи Республіці Молдова як фінансову, так і технічну допомогу. Він виступає не лише партнером у розробленні стратегії реформ, а й важливим чинником, що сприяє модернізації місцевих органів влади. Це допомагає Республіці Молдова втілювати європейські стандарти управління, сприяючи ефективнішому використанню ресурсів на місцевому рівні, розвитку демократичних інститутів і поліпшенню якості управлінських процесів [152].

З 2020-х років уряд Республіки Молдова активізував зусилля для модернізації системи місцевого самоврядування відповідно до європейських стандартів, особливо після отримання державою статусу кандидата на вступ до

ЄС у 2022 році. Уряд ухвалив нову Стратегію реформи публічної адміністрації у 2023 році, яка передбачає професіоналізацію місцевої влади, підвищення прозорості та посилення відповідальності перед громадянами. Значну увагу приділено фінансовій децентралізації, що дозволяє громадам збільшувати доходи через місцеві податки та зменшувати залежність від центрального бюджету [378].

Значний прогрес спостерігається у впровадженні електронних послуг, які полегшують доступ громадян до адміністративних послуг. Уряд Республіки Молдова також посилює співпрацю з міжнародними партнерами, зокрема з ЄС, ООН та Шведською агенцією міжнародного розвитку, які надають фінансову й технічну підтримку для реалізації реформ. Водночас залишаються серйозні проблеми, фінансова автономія громад досі обмежена, особливо в сільських районах, які значно відстають у розвитку від міських центрів. Нерівномірний розподіл ресурсів і низька якість інфраструктури залишаються суттєвими викликами. Політична нестабільність та часті зміни урядів також уповільнюють реалізацію довгострокових реформ.

Інституційна інерція з боку місцевих еліт, які не завжди готові до втрати статусу внаслідок адміністративно-територіальної оптимізації, додатково ускладнює процес. Крім того, багато громад стикаються з нестачею кваліфікованих кадрів, що ускладнює ефективне управління на місцях.

Співпраця між Республікою Молдова та ЄС у сфері децентралізації та реформування місцевого самоврядування ґрунтується на низці ключових документів, які визначають правові рамки та стратегічні напрями цієї взаємодії. Основу складають як міжнародні угоди, так і внутрішні нормативно-правові акти Молдови, розроблені з урахуванням європейських стандартів. Важливу роль відіграє Угода про асоціацію між ЄС та Республікою Молдова, підписана у 2014 році. Ця угода передбачала адаптацію національного законодавства до норм ЄС, зокрема й законодавства щодо місцевого самоврядування, забезпечення прозорості, підзвітності та ефективного управління [152].

Серед стратегічних документів Республіки Молдова слід відзначити Національну стратегію децентралізації та План дій на 2023–2030 роки. Ці акти

заклали основу для реформування системи місцевого самоврядування, визначивши кроки щодо передачі повноважень від центральної влади до місцевих органів, зміцнення їхньої фінансової бази та розвитку регіональної інфраструктури. Окрім цього, співпраця спирається на низку регіональних і міжнародних програм, зокрема Європейський інструмент сусідства (ENI), який забезпечує фінансування реформ, насамперед проєктів децентралізації та підвищення якості місцевих послуг [152; 175; 378].

До ключових документів належать також Національна стратегія розвитку до 2030 року, що інтегрує цілі децентралізації в контекст довгострокового розвитку держави, та Стратегія реформи публічної адміністрації 2023 року, спрямована на модернізацію управління, зокрема на місцевому рівні. Важливе значення мають рекомендації та висновки Ради Європи й Програми розвитку ООН (UNDP), які виступають партнерами в реалізації реформ, надаючи технічну та експертну підтримку [152; 350].

Пріоритетними напрямками ЄС у сфері реформування органів місцевої влади Республіки Молдова є:

- децентралізація влади в Республіці Молдова;
- реформування центральних і місцевих органів влади;
- формування прозорих та публічних органів влади;
- приведення молдовського законодавства у сфері місцевого самоврядування у відповідність до норм ЄС;
- зміцнення фінансової та адміністративної автономії місцевих органів влади;
- розроблення стратегій розвитку децентралізації [152].

Фінансова незалежність місцевих органів є важливим напрямом цієї співпраці. ЄС сприяє впровадженню механізмів стабільного фінансування місцевих бюджетів, ефективного управління фінансами та розширення доступу до європейських фондів для реалізації місцевих проєктів. Значну увагу приділено також підвищенню якості послуг, що надаються на місцях, зокрема впровадженню сучасних цифрових технологій, поліпшенню інфраструктури та

підвищенню кваліфікації працівників органів місцевого самоврядування. Прозорість і підзвітність місцевої влади є ще одним пріоритетом, ЄС підтримує поширення демократичних практик, залучення громадян до процесів ухвалення рішень і посилення ролі громадянського суспільства в моніторингу діяльності місцевих органів.

Європейські гранти та технічна допомога сприяють реалізації цих реформ. Участь Республіки Молдова в таких програмах, як Європейський інструмент сусідства та Interreg, допомагає фінансувати інноваційні ініціативи, регіональний розвиток і прикордонне співробітництво. Важливим аспектом є адаптація молдовського законодавства до європейських стандартів у сфері місцевого самоврядування, що передбачає розроблення нових законодавчих ініціатив відповідно до рекомендацій Ради Європи й зміцнює правову основу реформ.

Основними інструментами ЄС із підтримки реформ місцевого самоврядування є:

- угода про статус кандидата на членство в ЄС;
- ініціатива «Східне партнерство»;
- політика сусідства ЄС;
- транскордонна співпраця в межах єврорегіонів;
- формат «Асоційованого тріо» [210].

Поряд із наданням всебічної допомоги Європейський Союз застосовує систему важелів впливу на Республіку Молдова задля досягнення цілей у сфері децентралізації. ЄС використовує комплексний підхід, що поєднує стимули, фінансову допомогу, політичний діалог та моніторинг. Цей вплив спрямований на заохочення змін, які відповідають європейським стандартам управління, прозорості та децентралізації, і водночас створює умови, що мотивують Республіку Молдова дотримуватися взятих зобов'язань.

Одним із ключових інструментів є умовність фінансової допомоги. Принцип «більше за більше» передбачає збільшення фінансування пропорційно до прогресу у впровадженні реформ. Якщо Республіка Молдова не виконує зобов'язань, обсяг фінансування може бути скорочено або заморожено.

Наприклад, підтримка місцевого самоврядування через бюджетні трансші здійснюється лише за умови відповідності реформ стандартам ЄС. Важливу роль відіграють моніторинг і звітність, ЄС регулярно оцінює хід реформ за допомогою спільних комітетів, місій спостереження та звітів, а публічне висвітлення відсутності прогресу створює репутаційний тиск на уряд. Політичний діалог, зокрема через такі платформи, як Рада асоціації, використовується для наголошення на важливості дотримання європейських стандартів; у разі недостатнього прогресу він може супроводжуватися попередженнями про можливе згортання співпраці.

ЄС також може обмежувати доступ до програм і фондів, таких як Interreg чи TAIEХ, якщо Республіка Молдова не виконує необхідних умов. Невиконання зобов'язань може призвести до скорочення фінансування або виключення з окремих проєктів.

Важливим елементом є зміцнення інститутів громадянського суспільства. ЄС надає фінансову підтримку громадським організаціям, які сприяють реформуванню системи місцевого самоврядування, здійснюють аналіз і моніторинг діяльності органів влади та сприяють формуванню внутрішнього політичного тиску на урядові структури. Додатковими механізмами впливу є публічна критика й дипломатичний тиск, що відіграють значну роль у формуванні міжнародного іміджу держави [152].

Загроза призупинення інтеграційних процесів є додатковим важелем впливу, у разі недостатнього прогресу ЄС може призупинити переговори щодо фінансової допомоги чи нових проєктів, а також перерозподілити зовнішню допомогу на інші сектори. Крім того, ЄС координує свої дії з іншими міжнародними організаціями, зокрема з Радою Європи, що посилює дипломатичний і політичний тиск. Хоча ЄС переважно застосовує стимули, стратегічна важливість європейської інтеграції для Республіки Молдова спонукає її дотримуватися рекомендацій навіть за непрямого тиску [152; 465, с. 30].

Попри наявні внутрішні слабкості, подальше поглиблення двосторонніх відносин відкриває стратегічні перспективи для логічного завершення

децентралізації та формування стійкої демократичної системи управління. Для повноцінної реалізації можливостей інтеграції до європейського простору керівництву держави критично важливо своєчасно нівелювати загрози ймовірного згортання реформ та припинення донорської допомоги. Забезпечення незворотності обраного політичного курсу потребує цілеспрямованої роботи над підвищенням інституційної спроможності муніципалітетів і подоланням суспільного спротиву шляхом широкого залучення громадян до процесів ухвалення владних рішень.

Співпраця ЄС та Республіки Молдова в реформуванні місцевого самоврядування має потенціал для успіху за умови врахування ключових аспектів, таких як підтримка децентралізації, зміцнення інституційної спроможності, активізація громадської участі та ефективне використання фінансової допомоги. Однак для досягнення сталих результатів необхідно зосередитися на адаптації законодавства до європейських стандартів, посиленій протидії корупції, залученні інвестицій у розвиток регіонів, ефективному моніторингу та прозорості використання ресурсів. Успіх співпраці залежить також від політичної твердості в протидії впливам РФ та відданості громадян Республіки Молдова європейському курсу.

Реформа місцевого самоврядування в Республіці Молдова є важливою складовою трансформації системи управління, спрямованою на підвищення автономії місцевих органів влади, поліпшення якості надання послуг та активне залучення громадян до процесів ухвалення рішень. Процес реформування подолав кілька етапів, від початку незалежності до сьогодення. Загалом Республіка Молдова продемонструвала стратегічне бачення необхідності змін у системі місцевого самоврядування [152].

До основних проблем співпраці ЄС з Республікою Молдова у сфері реформування місцевого самоврядування належать нестабільність політичної ситуації, часта зміна політичного вектора, обмеженість місцевого потенціалу та недостатня кваліфікація кадрів. Крім того, бюрократичні перешкоди й корупція

на місцевому рівні суттєво ускладнюють ефективне впровадження реформ [102, с. 23; 116].

Основними викликами є невизначеність у політичних рішеннях, часті зміни урядів, що впливають на сталість реформ, а також слабка участь громадян у процесах ухвалення рішень. Існує також потреба в адаптації національного законодавства до європейських стандартів, що потребує значних ресурсів і часу. Окремим викликом є деструктивні дії рф щодо всіх євроінтеграційних прагнень Республіки Молдова [152; 380].

У співпраці ЄС застосовує різноманітні механізми впливу, зокрема фінансування через гранти та кредити, технічну допомогу, а також моніторинг виконання зобов'язань у межах Угоди про асоціацію та Східного партнерства. Важливе значення мають також прозорість фінансування й підтримка реформ через спеціальні програми.

Співпраця ЄС і Республіки Молдова в реформуванні місцевого самоврядування охоплює кілька ключових напрямів, децентралізацію з акцентом на фінансову автономію місцевих органів влади, зміцнення інституційної спроможності через навчання та цифровізацію, збільшення громадської участі в управлінні, протидію корупції та гармонізацію законодавства з європейськими стандартами.

Сильними сторонами цієї співпраці є надання фінансової та технічної підтримки з боку ЄС, сприяння розвитку демократії та прозорості, а також підтримка антикорупційних ініціатив. Водночас слабкими сторонами залишаються політична нестабільність, обмежений потенціал місцевих органів влади, недостатня кваліфікація кадрів та бюрократичні перешкоди. Адаптація законодавства до європейських норм потребує значних ресурсів і часу, що може уповільнити процес реформування.

Загалом, попри наявні виклики, Республіка Молдова поступово рухається до інтеграції з європейськими стандартами місцевого управління, що дає підстави сподіватися на подальші позитивні зміни в цій сфері. Отже, децентралізація та реформування системи місцевого самоврядування є важливими кроками для

Республіки Молдова на шляху до європейської інтеграції, а також для забезпечення сталого розвитку держави та поліпшення умов життя її громадян. Вплив ЄС у цьому процесі є не лише підтримкою, а й важливим чинником, що стимулює модернізацію та вдосконалення управлінських структур на місцевому рівні [152].

2.3. Грузія та реформи місцевого самоврядування: ключові аспекти

Еволюція системи місцевого самоврядування Грузії від моменту здобуття незалежності у 1991 році до сьогодення є складним процесом, що супроводжувався періодичними змінами політичних векторів та глибокими структурними трансформаціями.

Протягом останніх десятиліть система місцевого самоврядування в Грузії зазнала суттєвих перетворень, які дозволили країні відійти від централізованої радянської моделі та закласти основи децентралізованої форми управління. Перші спроби розробити законодавче підґрунтя розпочалися у 1990-х роках, однак на практиці органи місцевого самоврядування залишалися залежними від регіональних адміністрацій, підпорядкованих центральній владі. Цей період характеризувався передусім формальними кроками з розроблення правових актів, а також відсутністю чіткої політичної волі посилювати роль муніципальних утворень. Перші реальні кроки до децентралізації відбулися у період з 1997 по 1998 рік, коли парламент ухвалив початкове законодавство про місцеве управління, що дало змогу провести перші в історії країни демократичні місцеві вибори.

Наступний етап розпочався на початку 2000-х років із запровадженням інституту прямих виборів мерів у більшості міст, що підвищило їхню відповідальність перед виборцями. Важливий злам відбувся у 2006 році, коли внаслідок масштабної територіальної реформи кількість муніципалітетів було суттєво скорочено задля оптимізації управління та економії ресурсів [14;153].

Зміни стали виразнішими після «Революції троянд», коли новий уряд задекларував місцеве самоврядування одним із пріоритетних напрямів реформ.

Під впливом вимог демократизації та зростання суспільних очікувань розпочалося перше суттєве переформатування на місцевому рівні, упорядковувався адміністративно-територіальний поділ, розширювався спектр повноважень муніципалітетів і зміцнювалася їхня фінансова база. Ключову роль у формуванні сучасної нормативної системи відіграв Закон «Про місцеве самоврядування» 2006 року. Він частково визначив адміністративно-територіальний устрій, окресливши базові інституційні механізми діяльності органів місцевої влади, зокрема сферу компетенції муніципальних рад (сакребуло) та виконавчих органів (мери або гамгебелі). Цим законом було скасовано близько тисячі одиниць самоврядування сільського, селищного та міського рівня, а на місці колишніх районів сформовано шістдесят чотири муніципалітети і п'ять самоврядних міст. Закон також передбачав оптимізацію муніципалітетів, що дало змогу об'єднати дрібні територіальні одиниці та створити дієздатніші адміністративні структури [14, с. 67; 80;153].

Подальше поглиблення реформи відбулося у 2014 році з ухваленням Кодексу місцевого самоврядування, який суттєво оновив чинну нормативну базу. Окрім уточнення повноважень представницьких і виконавчих органів, у Кодексі особливу увагу було приділено розширенню фінансової автономії муніципалітетів та впровадженню принципів прозорості. Передусім це виявилось у збільшенні джерел власних надходжень місцевих бюджетів та запровадженні механізмів фінансового вирівнювання, покликаних зменшити диспропорції між більш та менш розвиненими районами. Поряд із цим законодавчі нововведення сприяли посиленню громадської участі, зобов'язавши органи місцевої влади забезпечувати відкритість засідань, публікувати ключові фінансові документи та створювати умови для зворотного зв'язку з населенням.

Поряд із законодавчими змінами в Грузії сформувалася унікальна система місцевого самоврядування. З огляду на наслідки війни з РФ та наявність непідконтрольних територій Абхазії та Південної Осетії було сформовано муніципалітети у вигнанні. Муніципалітет у вигнанні це місцевий орган влади, обраний ще до окупації, який після захоплення території був змушений

перемістити свій осідок. Нині такі муніципалітети не мають власних джерел фінансування й отримують трансферти з державного бюджету, призначені на утримання освітніх і культурних закладів у місцях компактного проживання переселенців. Збереження муніципалітетів у вигнанні зумовлене переконанням грузинського суспільства в тому, що повернення до рідних домівок усе ж стане можливим, і тоді постане потреба у відновленні роботи законно обраної місцевої влади [323].

На подальших етапах, від 2015 року дотепер, реформа місцевого самоврядування розвивалася переважно у напрямі конкретизації та вдосконалення чинних норм. Регулярні зміни до Кодексу місцевого самоврядування (зокрема у 2015, 2017 та 2019 роках) стосувалися питань доброчесності, антикорупційних заходів, розширення компетенцій муніципалітетів у різних секторах та впровадження електронних інструментів урядування. Важливим чинником прогресу стала підтримка міжнародних організацій (ЄС, GIZ, USAID, UNDP), які забезпечували навчальні програми для службовців, технологічні рішення для підвищення прозорості та консультації щодо гармонізації грузинського законодавства з європейськими стандартами [153; 294, с. 21].

Сучасний етап реформування формально базується на урядовій Стратегії децентралізації на період з 2020 по 2025 рік, яка мала на меті системно посилити фінансову незалежність регіонів та залучити широку громадськість до ухвалення рішень. Проте, починаючи з 2024 року, через глибоку політичну кризу та ухвалення суперечливих законів процес демократичного розвитку на місцях суттєво загальмувався, що викликало гостру стурбованість міжнародної спільноти та призвело до зупинки багатьох регіональних ініціатив.

Законодавча та інституційна база реформування місцевого самоврядування спирається на розгалужену систему державних органів та оновлений масив нормативних актів. Головним інституційним координатором упровадження децентралізації є Міністерство регіонального розвитку та інфраструктури Грузії, яке розробляє методологічні засади політики, формує відповідні програми та

здійснює загальний нагляд за виконанням стратегічних планів. Важливу роль відіграє Національна асоціація місцевих влад Грузії, що на офіційному рівні представляє інтереси муніципалітетів та постійно долучається до роботи урядових комісій.

Фундаментом правового поля є Конституція Грузії, яка на найвищому рівні гарантує незалежність самоврядних одиниць у вирішенні питань місцевого значення та захищає їх від безпідставного втручання центру. Практична реалізація цих конституційних норм забезпечується Кодексом місцевого самоврядування 2014 року, який чітко розмежовує компетенції між державою та муніципалітетами й встановлює єдині правила формування бюджетів [80].

Взаємодія з ЄС у правовій сфері тривалий час ґрунтувалася на положеннях Угоди про асоціацію та масштабних програмах наближення грузинського законодавства до загальноєвропейських стандартів. Однак формат цієї взаємодії зазнав кардинальних змін у 2024 році після ухвалення грузинським парламентом резонансного закону про прозорість іноземного впливу. Через відхилення уряду від демократичних принципів європейські інституції офіційно призупинили політичний діалог на вищому рівні та переглянули механізми співпраці, повністю переорієнтувавши організаційну підтримку винятково на неурядовий сектор, громадські платформи та незалежні медіа [259].

Сучасний стан місцевого самоврядування Грузії характеризується гострою інституційною слабкістю муніципалітетів та глибокою політичною поляризацією суспільства. Адміністративний устрій країни налічує 69 муніципалітетів, з яких 64 (п'ять самоврядних міст і 59 громад) перебувають під контролем центральної влади, тоді як решта є муніципалітетами у вигнанні на тимчасово окупованих територіях [319; 367]. Незважаючи на амбітні цілі, задекларовані у Стратегії децентралізації, абсолютна більшість місцевих бюджетів залишається критично залежною від прямих фінансових трансфертів із центрального уряду, що суттєво обмежує здатність керівників на місцях самостійно ініціювати інфраструктурні проекти або залучати зовнішні інвестиції.

Оцінка успішності функціонування такої системи управління засвідчує кризу довіри з боку населення. За даними соціологічних досліджень, проведених Інститутом соціальних досліджень та аналізу у 2024 і 2025 роках, понад 60 % громадян вважають, що держава загалом рухається в неправильному напрямі. Традиційно рівень довіри до місцевої влади залишається дещо вищим у сільській місцевості, де він сягає близько 40 %, оскільки там посадовці фізично ближчі до щоденних потреб людей. Натомість у столиці Тбілісі та великих урбанізованих центрах цей показник знижується, опускаючись нижче 20 % [79].

Міжнародні спостерігачі від Національного демократичного інституту у своїх моніторингових звітах постійно зазначають, що систематичний політичний тиск на місцеві еліти та надмірне використання адміністративного ресурсу під час виборчих кампаній суттєво підривають демократичні досягнення попередніх десятиліть. Загальне суспільне розчарування додатково посилюється відкритою конфронтацією уряду з міжнародними партнерами та зупинкою європейської інтеграції, що провокує періодичні масові протести й вимагає від місцевих управлінців пошуку нових підходів до збереження базової соціальної стабільності на підпорядкованих їм територіях.

Процес реформування місцевого самоврядування в Грузії, що здійснюється у співпраці з ЄС, супроводжується широким спектром зовнішніх і внутрішніх викликів. На міжнародному рівні розвиток децентралізації ускладнюють геополітичні суперечності та загрози безпеці. Водночас внутрішні чинники, від недостатньої інституційної спроможності муніципалітетів до корупційних ризиків і залежності місцевих еліт від центрального уряду, гальмують упровадження європейських стандартів у повсякденну практику місцевого самоврядування. Важливим зовнішнім чинником залишається вплив РФ, що виявляється у спробах дестабілізації політичного курсу Грузії та стримуванні її інтеграційних прагнень.

Сукупність зазначених чинників засвідчує наявність глибокої структурної кризи в державному управлінні та політичному середовищі Грузії. Внутрішні інституційні дефекти, серед яких залежність регіональних еліт від центру,

корупційні ризики та загальний демократичний регрес, критично знижують внутрішню стійкість країни. Цей стан додатково ускладнюється зовнішнім тиском, за якого регіональна нестабільність та вплив російських інтересів нівелюють дієвість інструментів європейської інтеграції. Відповідно, для подолання зазначеної ситуації необхідна докорінна зміна парадигми управління з акцентом на розбудові муніципальних спроможностей, подоланні економічної асиметрії регіонів та викоріненні непрозорих практик ухвалення рішень (див. додаток Е).

Перелічені зовнішні та внутрішні виклики ускладнюють взаємодію Грузії та ЄС у процесі реформування місцевого самоврядування. Саме тому досягнення тривалих і відчутних результатів потребує комплексного підходу, що поєднує міжнародну (зокрема європейську) підтримку з послідовними внутрішніми реформами, спрямованими на формування належних інституційних умов і відповідної управлінської культури на муніципальному рівні [153; 354, с. 19–20].

Процес реформування системи місцевого самоврядування в Грузії демонструє водночас позитивні зрушення та труднощі в їх реалізації. Протягом останніх двох десятиліть ухвалено низку законодавчих актів і урядових програм, спрямованих на децентралізацію влади та посилення ролі муніципалітетів. Активна участь ЄС має значний вплив на процес децентралізації, проте не завжди нівелює дію внутрішніх і зовнішніх чинників.

Багатовекторна співпраця між ЄС та Грузією у сфері реформування місцевого самоврядування характеризується як позитивними чинниками, що сприяють розвитку, так і структурними викликами, які ускладнюють ефективність упровадження реформ. З метою комплексного дослідження впливу цієї взаємодії на процеси децентралізації та інституційного зміцнення місцевої влади було застосовано метод SWOT-аналізу, що дозволяє всебічно оцінити сильні та слабкі сторони співпраці, а також потенційні можливості та загрози в контексті євроінтеграційних прагнень Грузії (див. додаток F).

Проведений аналіз засвідчує наявність консолідованої політичної підтримки на вищому рівні та залучення потужної фінансової допомоги від міжнародних

партнерів, які створюють сприятливе підґрунтя для поступової децентралізації владних повноважень та поліпшення механізмів громадського залучення. Водночас успішність таких системних зрушень суттєво обмежується нерівномірною інституційною спроможністю окремих муніципалітетів, високим рівнем їхньої залежності від центрального апарату та надмірною політизацією місцевих еліт. Додатковим деструктивним чинником є неузгодженість кроків реформування та збереження корупційних ризиків на територіальному рівні.

До 2024 року ЄС відіграв важливу роль у процесі реформування місцевого самоврядування в Грузії, сприяючи зміцненню демократичних інституцій, децентралізації влади та поліпшенню якості управління на місцевому рівні. У межах політики Східного партнерства, формату «Асоційованого тріо» та Угоди про асоціацію між Грузією та ЄС здійснювалася фінансова, технічна й консультативна підтримка, спрямована на підвищення ефективності місцевого управління, прозорості ухвалення рішень і посилення громадської участі в процесах урядування.

У контексті реформування місцевого самоврядування в Грузії значний вплив мають не лише внутрішні законодавчі акти та державні програми, а й низка міжнародних ініціатив. Важливе місце серед них посідає Угода про асоціацію між Грузією та ЄС, підписана у 2014 році. Цей документ окреслює пріоритети впровадження демократичних інституцій і належного врядування, зокрема й на місцевому рівні. У розділах угоди, присвячених реформам публічного управління, містяться положення про фінансову автономію муніципалітетів, відкритість діяльності місцевих органів і посилену участь громадян у місцевій політиці. У поєднанні з принципами Європейської хартії місцевого самоврядування, до якої Грузія приєдналася раніше, це формує нормативну основу для дотримання стандартів прозорості та підзвітності муніципалітетів.

Важливу роль у процесі реформування місцевого самоврядування відіграє програма «EU4Georgia», у межах якої реалізуються тематичні проєкти, спрямовані на вдосконалення інституційної спроможності муніципалітетів, поліпшення бюджетного планування та розвиток електронного врядування.

Учасниками цих проєктів є як державні органи, так і громадські організації, що отримують методологічну, експертну та фінансову підтримку. Додатковий імпульс забезпечує міжнародна ініціатива «Відкритий уряд», до якої Грузія долучилася задля поглиблення прозорості й підзвітності державних структур. У межах цієї платформи розробляються національні плани дій, що передбачають використання інноваційних рішень для підвищення доступності інформації, формування відкритих баз даних та активізації комунікації між громадянами й органами влади [153].

Ще однією важливою програмою співпраці Грузії та ЄС у сфері реформування системи місцевого самоврядування є ініціатива СхП. Це масштабна ініціатива ЄС, спрямована на поглиблення політичної асоціації та економічної інтеграції з низкою країн Східної Європи та Південного Кавказу, серед яких Грузія. Хоча первинна мета програми полягає у зміцненні демократичних інститутів і створенні сприятливих умов для торговельно-економічного співробітництва, вона також робить вагомий внесок у розвиток і реформування місцевого самоврядування в державах-партнерах. Крім того, СхП надає Грузії можливість залучати додаткові ресурси та експертну допомогу з боку держав, членів ЄС, що підвищує якість публічного врядування на муніципальному рівні.

У сукупності ці програми й документи створюють комплексну основу для побудови в Грузії сучасної та ефективної системи місцевого самоврядування, наближеної до європейських стандартів. Вони забезпечують передавання найкращих практик, методик та інструментів управління, одночасно сприяючи підзвітності й прозорості органів влади. Крім того, завдяки прямій взаємодії з міжнародними партнерами та фінансовій підтримці донорів у країні посилюється потенціал муніципалітетів, що особливо важливо для розвитку віддалених і вразливих територій.

До 2024 року пріоритетними напрямками співпраці ЄС з Грузією у сфері місцевого самоврядування були підтримка процесу децентралізації та зміцнення автономії місцевих органів влади, сприяння економічному розвитку регіонів

через стимулювання малого й середнього бізнесу, поліпшення інфраструктури та створення робочих місць. Важливим аспектом є зміцнення місцевої демократії та підвищення рівня громадської участі в управлінських процесах, що сприяє прозорості та ефективності ухвалення рішень. Значну увагу приділено цифровізації місцевого самоврядування, розвитку інструментів електронного урядування та підвищенню якості надання адміністративних послуг.

ЄС також сприяв інституційному розвитку місцевих органів влади через навчальні програми, обмін досвідом і фінансування ініціатив, спрямованих на посилення спроможності муніципалітетів у реалізації реформ. Одним із ключових напрямів співпраці між Грузією та ЄС у сфері місцевого самоврядування можна вважати гармонізацію законодавства та впровадження європейських стандартів децентралізації. Після підписання Угоди про асоціацію Грузія взяла на себе зобов'язання наближати національну правову базу до норм ЄС, що передбачає забезпечення належної фінансової автономії муніципалітетів, розширення їхніх повноважень і розвиток місцевої демократії. Здійснюючи ці заходи, уряд орієнтувався на принципи Європейської хартії місцевого самоврядування, які закріплюють автономію територіальних громад, їхнє право на власну компетенцію та відповідне матеріальне забезпечення. У межах практичної реалізації реформ Грузія й ЄС проводили спільні навчальні та консультативні програми, спрямовані на підвищення адміністративної спроможності муніципалітетів. Європейські експерти залучалися до розроблення та вдосконалення нормативних актів, зокрема тих, що стосуються прозорості в управлінні, механізмів громадського контролю й антикорупційної діяльності. Важливий акцент робився на вдосконаленні процесів формування й використання місцевих бюджетів, зокрема на запровадженні принципів ефективного фінансового менеджменту та застосуванні інструментів фіскального вирівнювання [283].

Значну роль у розбудові системи місцевого самоврядування відігравали фінансово-технічні проекти ЄС, інтегровані в ширший формат співробітництва, як, наприклад, згадана програма «EU4Georgia». Ці ініціативи передбачають як

пряму фінансову підтримку муніципальних проєктів, так і надання грантів на розвиток інфраструктури, електронного врядування та інклюзивних публічних послуг. У такий спосіб стимулюється участь органів самоврядування у розв'язанні нагальних соціально-економічних проблем та створюються можливості для залучення громадськості до процесів ухвалення рішень на місцях [283].

Крім того, у межах співпраці з ЄС розвиваються ініціативи, спрямовані на сприяння громадській участі та цифровій трансформації. Європейські партнери надають консультативну допомогу в переході муніципалітетів на сучасні інформаційні системи, що полегшує доступ громадян до адміністративних послуг і посилює прозорість діяльності місцевої влади. Розвиваються платформи для залучення громадян та громадських організацій до формування органів місцевого самоврядування, проведення моніторингу, організації публічних консультацій і слухань. Така взаємодія водночас сприяє підвищенню професійної компетентності муніципальних службовців, що є невід'ємною умовою сталого впровадження реформ [14, с. 21–22; 153].

Ключовими інструментами ЄС із підтримки реформ місцевої влади у Грузії є фінансова та технічна допомога в межах програм, спрямованих на децентралізацію, розвиток місцевого самоврядування та посилення його інституційної спроможності. Зокрема, значну роль відіграє Європейська ініціатива для розвитку місцевого самоврядування, яка надає фінансування для поліпшення інфраструктури, підвищення якості муніципальних послуг та впровадження інноваційних рішень. Важливим інструментом є Програма технічної допомоги та обміну інформацією, що забезпечує експертну підтримку в розробленні нормативно-правової бази та адаптації європейських стандартів управління на місцевому рівні. Інструмент європейського сусідства надає гранти та фінансування проєктів, спрямованих на сталий розвиток регіонів, енергоефективність і цифровізацію муніципальних послуг. Крім того, важливу роль відіграють програми Twinning, які забезпечують обмін досвідом між

грузинськими муніципалітетами та органами місцевої влади країн ЄС, сприяючи запозиченню найкращих практик управління [425].

У межах розширення співпраці між Грузією та ЄС застосовується комплекс інструментів контролю й впливу, покликаних забезпечити сталий розвиток системи місцевого самоврядування відповідно до європейських стандартів.

Насамперед такі механізми реалізуються через правові та фінансові зобов'язання, узяті Грузією в межах Угоди про асоціацію з ЄС і принципів Європейської хартії місцевого самоврядування. Зокрема, грузинська сторона має впроваджувати законодавчі зміни, що гарантують прозорість і підзвітність муніципалітетів, а також демонструвати дотримання вимог фінансової автономії та демократичної процедури ухвалення рішень. Дотримання цих положень відстежується через регулярні моніторингові місії, оцінювання виконання «дорожніх карт» і стратегічних планів, а також у межах формальних консультацій і звітів про виконання Угоди про асоціацію.

Важливу роль відіграють фінансові інструменти, за допомогою яких ЄС може не лише стимулювати, а й безпосередньо впливати на якість і темпи реформ на місцевому рівні. Наприклад, у межах програми «EU4Georgia» та інших ініціатив передбачено надання грантів, кредитів і технічної допомоги, однак ці ресурси зазвичай прив'язані до конкретних показників результативності. Якщо місцеві органи влади не досягають передбачених цілей або порушують демократичні норми та принципи прозорості, обсяги фінансування можуть бути скорочені, а проекти, припинені. І навпаки, коли муніципалітети демонструють високий рівень імплементації європейських стандартів, вони отримують додаткові можливості щодо подальшого фінансування й участі в міжнародних партнерських мережах [283].

Політичні інструменти, які ЄС застосовує для впливу на розвиток системи місцевого самоврядування в Грузії, формуються довкола двосторонніх угод, регулярних діалогів та механізмів нагляду за виконанням демократичних зобов'язань. Насамперед ідеться про Угоду про асоціацію між Грузією та ЄС, що встановлює чіткі політичні критерії та передбачає моніторинг з боку

європейських інституцій щодо питань децентралізації, прозорості й підзвітності місцевої влади. Ще одним важливим механізмом є залучення Грузії до ініціативи СхП, у межах якої відбуваються періодичні саміти та міністерські зустрічі. Одним із дієвих політичних інструментів залишається умовність, коли можливість отримання різноманітних переваг, як-от розширений доступ до ринків, технічна допомога, участь в окремих програмах ЄС, безпосередньо залежить від ступеня виконання вимог щодо вдосконалення системи врядування та дотримання демократичних принципів. Таку логіку заохочень і застережень застосовують на переговорах із грузинською стороною, зокрема й у контексті поліпшення ситуації на муніципальному рівні [153; 294, с. 12–14].

У період з 2021 по 2024 рік європейські інституції стабільно надавали Грузії щорічну безповоротну допомогу обсягом близько 85 млн євро, значну частину якої безпосередньо спрямовували на муніципальний розвиток через великі проекти на кшталт ініціативи просування децентралізованого управління. Однак через стрімке згортання демократичних реформ і порушення прав людини грузинським урядом у 2024 році Європейська комісія ухвалила безпрецедентне рішення про замороження понад 120 млн євро (121,3 млн євро) прямої фінансової допомоги державним органам влади [312]. Додатково було повністю заблоковано виділення 30 млн євро з Європейського фонду миру [276].

Станом на початок 2026 року європейське фінансування урядових програм децентралізації залишається заблокованим, а всі доступні фінансові ресурси Брюссель цілеспрямовано перенаправив на підтримку місцевих громадських організацій, фінансування незалежних медіа та програм захисту прав людини. Така докорінна зміна політики створює значні економічні перешкоди для подальшої практичної реалізації муніципальних реформ і ставить під загрозу функціонування багатьох дотаційних громад, які втратили доступ до європейських грантів.

Важливим важелем впливу є експертна та консультативна взаємодія, організована через регулярні зустрічі з представниками органів самоврядування, проведення семінарів, тренінгів та ознайомчих візитів до країн, членів ЄС.

Завдяки цим заходам грузинські фахівці переймають передовий досвід із питань планування бюджету, залучення громади до місцевої політики та протидії корупції на муніципальному рівні. Одночасно експертні групи ЄС здійснюють моніторинг ходу реформ і надають рекомендації щодо подальшого вдосконалення системи управління. Отже, поєднання правових вимог, фінансових умов, політичних важелів та консультативного супроводу дозволяє ЄС ефективно впливати на темпи й напрям розвитку місцевого самоврядування в Грузії, спонукаючи до послідовної демократизації та децентралізації владних повноважень [153; 294, с. 12–14].

Незважаючи на зазначені внутрішні вразливості, подальше поглиблення європейської інтеграції відкриває стратегічні перспективи для логічного завершення децентралізації, розбудови стійких демократичних інституцій та зміцнення загальної регіональної стабільності. Для повноцінної реалізації наявного потенціалу державним інституціям критично важливо своєчасно мінімізувати ймовірні виклики, пов'язані з ризиком припинення зовнішнього фінансування та потенційним політичним спротивом змінам. Забезпечення незворотності обраного демократичного курсу потребує послідовного подолання соціальної напруги та неухильного дотримання прозорості управлінських процесів, що в підсумку гарантуватиме успішне впровадження реформи та ефективний просторовий розвиток.

Висновки до розділу 2

Реформування системи місцевого самоврядування в Україні стало критично важливим етапом трансформації державного управління, відмови від радянської централізованої моделі та переходу до європейських стандартів демократії на основі Європейської хартії місцевого самоврядування. Створення спроможних об'єднаних територіальних громад наблизило адміністративні послуги до громадян і сформувало фінансову та управлінську автономію на місцях. Водночас процес залишається незавершеним, насамперед на районному рівні, де зберігається дисбаланс повноважень, що потребує законодавчого врегулювання та чіткого розмежування функцій між щаблями влади.

Визначальним чинником успішності реформи є стратегічне партнерство з ЄС, що поєднує фінансову підтримку, експертний супровід законотворчості та механізми політичного діалогу й обумовленості. За результатами SWOT-аналізу, попри кадровий дефіцит і фрагментарність змін, євроінтеграція відкриває громадам доступ до структурних фондів ЄС і співпраці з європейськими муніципалітетами. В умовах повномасштабної збройної агресії РФ децентралізація довела життєздатність як чинник національної безпеки та стійкості: органи місцевого самоврядування ефективно реагували на кризові виклики, забезпечуючи тил і підтримку населення. Війна водночас загострила проблеми обмеженості ресурсів, втрати людського капіталу, руйнування інфраструктури та інституційного дуалізму з військовими адміністраціями. Подальший успіх цього складного, але незворотного процесу залежить від консолідації зусиль влади та громадянського суспільства за підтримки ЄС, гармонізації законодавства, завершення адміністративно-територіального устрою на субрегіональному рівні та побудови системи моніторингу якості місцевого самоврядування.

Реформування місцевого самоврядування в Республіці Молдова є тривалим і багатовекторним процесом переходу від пострадянської централізованої моделі до європейських стандартів субсидіарності, який характеризується циклічністю та політичною нестабільністю. Це яскраво проявилось у запровадженні та подальшому скасуванні адміністративно-територіальних змін кінця 1990-х початку 2000-х років через відсутність сталого консенсусу й чіткої стратегії. Сучасний етап, що активізувався після отримання статусу кандидата на членство в ЄС у 2022 році, відзначається системнішим підходом і орієнтацією на гармонізацію законодавства з нормами ЄС, зокрема через Стратегію реформи публічної адміністрації 2023 року, що охоплює адміністративно-територіальний переустрій, фінансову децентралізацію, цифровізацію послуг і професіоналізацію кадрів. Водночас зберігаються суттєві диспропорції між столицею та периферійними сільськими громадами й недостатня фінансова

автономія органів місцевого самоврядування, залежних від трансфертів державного бюджету.

Визначальну роль у модернізації відіграє співпраця з ЄС, який виступає ключовим донором і головним політичним рушієм реформ, а застосування принципу обумовленості стимулює уряд до виконання зобов'язань попри опір бюрократичного апарату. SWOT-аналіз вказує водночас на можливості розвитку інфраструктури та залучення інвестицій і на ризик надмірної залежності реформ від зовнішнього фінансування. Перетворення відбуваються в умовах геополітичного тиску РФ, нерегульованого придністровського конфлікту та наслідків війни в Україні, а також інституційної слабкості, корупції й дефіциту кадрів. Реформа перебуває на критично важливому етапі, і для досягнення незворотності змін пріоритетними напрямками мають стати реальне зміцнення фінансової бази громад, завершення добровільного об'єднання територіальних одиниць та посилення антикорупційних механізмів за консолідованої підтримки міжнародних партнерів.

Трансформація системи місцевого самоврядування в Грузії є поступовим процесом трансформації радянської централізованої моделі та побудови демократичних інституцій європейського зразка. Розпочавшись із формальних змін 1990-х років, вона набула системного характеру після «Революції троянд», а ключовим етапом стало ухвалення Кодексу місцевого самоврядування 2014 року, який розширив фінансову автономію муніципалітетів, запровадив механізми бюджетного вирівнювання та підвищив стандарти прозорості й підзвітності влади перед громадою. Унікальною рисою грузинського досвіду є функціонування муніципалітетів у вигнанні, що пов'язує реформу з питаннями національної безпеки та відновлення територіальної цілісності.

Визначальним чинником реформи було стратегічне партнерство з ЄС у межах Угоди про асоціацію, Східного партнерства та «Асоційованого тріо», що поєднувало фінансові стимули з принципом обумовленості, а програми «EU4Georgia», TAIEX і Twinning сприяли підвищенню інституційної спроможності муніципалітетів, цифровізації послуг і професіоналізації кадрів.

Водночас реформу гальмують недостатня управлінська культура, фінансова залежність від центру, нерівномірний розвиток регіонів і корупційні ризики, посилені геополітичним тиском РФ, а політична нестабільність та євроінтеграційний регрес після 2024 року створюють загрозу незворотності проєвропейського курсу; за висновками SWOT-аналізу, сильна законодавча база поєднується зі слабкістю механізмів імплементації норм на практиці. Подальший успіх потребує повернення до демократичного курсу та переходу від кількісних законодавчих змін до якісної трансформації управлінських практик, а пріоритетними завданнями мають стати завершення гармонізації законодавства, зміцнення фінансової бази громад через стимулювання місцевого економічного розвитку та поглиблення співпраці з ЄС через удосконалення моніторингу й цільове навчання муніципальних службовців.

РОЗДІЛ 3

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ЄС У ПІДТРИМЦІ РЕФОРМ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ДЕРЖАВАХ «АСОЦІЙОВАНОГО ТРІО»

3.1. Інституційно-правовий вимір співпраці

Регіон СхП посідає особливе місце у зовнішній політиці ЄС. Поглиблення співпраці саме з Україною, Республікою Молдова та Грузією має для ЄС стратегічне значення з кількох причин. По-перше, ці держави утворюють пояс безпосереднього сусідства, від стабільності якого залежить безпека східних кордонів самого ЄС. По-друге, вони першими серед учасниць СхП отримали статус держави-кандидата на вступ до ЄС. По-третє, успішна демократична трансформація цих держав підтверджує дієвість європейської моделі врядування та посилює ЄС як нормативного актора в регіоні. Відтак підтримка реформ місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо» є для ЄС не лише виявом солідарності, а й інструментом забезпечення власних стратегічних інтересів, розширення простору демократичної стабільності, безпеки та економічної інтеграції на східному напрямі.

Європейська інтеграція є визначальним вектором розвитку для держав «Асоційованого тріо». Фундаментальною умовою успішного демократичного перетворення та наближення до європейських стандартів є розбудова спроможного, фінансово незалежного та ефективного місцевого самоврядування. Децентралізація влади виступає не лише внутрішньою потребою цих держав, а й одним із ключових Копенгагенських критеріїв щодо забезпечення стабільності інституцій, які гарантують демократію та верховенство права.

У цьому контексті визначальну роль відіграє інституційно-правовий вимір співпраці між ЄС та державами «Асоційованого тріо», який ґрунтується на комплексній системі міжнародних договорів та спільних інституцій.

Цю систему доцільно розглянути послідовно, відповідно до особливостей кожного національного випадку, розпочавши з України як держави з найбільш

розгалуженою договірно-правовою базою співпраці з ЄС у сфері місцевого самоврядування.

Фундаментальними нормативними актами у цій сфері є угоди про асоціацію. Для України базовим документом є Угода про асоціацію між Україною та ЄС, у якій питанням регіонального розвитку та децентралізації присвячено окремі глави. Аналогічні правові рамки діють між ЄС та Республікою Молдова, а також між ЄС та Грузією. Ці міжнародні договори зобов'язують держави впроваджувати принцип субсидіарності, розширювати фінансову автономію громад та забезпечувати прозорість ухвалення рішень на місцях. Додатковою нормативною базою є спільні декларації самітів Східного партнерства та робочі документи Європейської комісії щодо інтеграції держав до європейського простору. З інституційного погляду співпраця реалізується через розгалужену архітектуру органів ЄС та держав тріо, а також підкріплюється потужними фінансовими й технічними інструментами ЄС.

Базовим нормативно-правовим документом, що регулює взаємодію України та ЄС, зокрема й у контексті реформування місцевого самоврядування, є Угода про асоціацію між Україною та ЄС від 2014 року [140]. Згідно зі статтею 6, її головна мета полягає у наближенні України до європейських стандартів через упровадження внутрішніх реформ та адаптацію національного законодавства до норм ЄС. Розділ 2 Угоди закріплює інституційні рівні співпраці, а Розділ 7 передбачає створення спільних органів для координації реформаційних процесів. Водночас документ не пропонує детального алгоритму реформи децентралізації, обмежуючись загальними положеннями щодо важливості модернізації публічної влади та протидії корупції. Це зумовлює потребу в розробленні окремої дорожньої карти та укладенні рамкової угоди між Україною та ЄС спеціально для сфери місцевого самоврядування [12].

Одним із основоположних документів є Європейська хартія місцевого самоврядування, ратифікована Україною у 1997 році. Хоча це документ РЄ, а не інституцій ЄС, він має фундаментальне значення для євроінтеграції. Усі інституції ЄС під час оцінювання готовності України до вступу перевіряють

реформу місцевого самоврядування саме на відповідність принципам цієї Хартії, яка є невіддільною частиною європейського права у сфері місцевої демократії [179].

Поряд із цим євроінтеграційні процеси на місцевому рівні підкріплюються низкою інших важливих угод та програм. Серед основних угод, що стосуються фінансування реформування місцевого самоврядування в Україні, варто виокремити:

1. Угоду про участь України у програмі ЄС «Цифрова Європа» (2021–2027 рр.), спрямовану на цифровізацію державних послуг, впровадження електронного урядування та розвиток цифрових спроможностей на рівні громад [136];

2. Угоду про фінансування програми «Підтримка комплексного реформування державного управління в Україні» (2016 р.), яка закріплює інструменти фінансової допомоги від ЄС для підтримки процесів децентралізації [141];

3. Угоду про фінансування програми U-LEAD, яка забезпечує масштабну комплексну підтримку реформи децентралізації, розширення прав, можливостей та підзвітності на місцевому рівні [139];

4. Додаткову угоду № 1 до Угоди про фінансування Програми підтримки секторальної політики (2014 р.), що слугує додатковим європейським механізмом фінансування регіональної політики та децентралізації в Україні [29].

Сфера місцевого самоврядування та регіонального розвитку також регулюється іншими важливими документами, особливо тими, що були укладені або оновлені після набуття Україною статусу кандидата на вступ до ЄС:

1. Рамкова угода між Україною та ЄС щодо реалізації фінансування Ukraine Facility (2024–2027 рр.), найактуальніший і наймасштабніший фінансовий інструмент на суму 50 млрд євро. У межах індикативного «Плану України» для цієї програми передбачено 15 ключових блоків реформ, серед яких окремим напрямом виділено децентралізацію та регіональну політику.

Угода передбачає конкретні кроки щодо посилення фінансової автономії громад, оновлення Державної стратегії регіонального розвитку та реформування служби в органах місцевого самоврядування [106; 436];

2. угоди про фінансування програм транскордонного співробітництва Interreg NEXT (2021–2027 pp.), низка двосторонніх і багатосторонніх угод (наприклад, програми «Польща – Україна», «Румунія – Україна», програма для Дунайського регіону), спрямованих на пряме фінансування органів місцевого самоврядування для реалізації спільних інфраструктурних, екологічних та інноваційних проєктів із європейськими муніципалітетами, що безпосередньо підвищує проєктну спроможність громад [135];

3. меморандуми про взаєморозуміння щодо макрофінансової допомоги, кожен пакет макрофінансової допомоги від ЄС супроводжується меморандумом, у якому прописано так звані структурні маяки; історично значна частина цих умов безпосередньо стосувалася місцевого самоврядування, а саме передачі повноважень, забезпечення прозорості місцевих бюджетів, децентралізації дорожнього фонду тощо;

4. Угоду про участь України у Механізмі цивільного захисту ЄС (2023 p.), що безпосередньо впливає на муніципалітети, оскільки інтегрує українські громади до європейської системи реагування на надзвичайні ситуації; це дозволяє місцевим органам влади отримувати допомогу, техніку та європейські стандарти безпеки і стійкості [138];

5. Угоду мерів щодо клімату та енергії, попри те що це не класичний міждержавний договір, а офіційна політика ЄС, до якої муніципалітети приєднуються шляхом підписання прямої угоди з інституціями ЄС, вона інтегрує місцеве самоврядування в політику Європейського зеленого курсу та відкриває громадам доступ до прямого фінансування ЄС на енергоефективність [233];

6. Угоду про участь України у програмі ЄС «Єдиний ринок» (2023 p.), яка містить компоненти, що допомагають органам місцевого самоврядування

створювати місцеві програми економічного розвитку та інтегрувати локальний малий і середній бізнес у загальноєвропейські мережі [137].

Інституційна основа українсько-європейської співпраці у сфері місцевого самоврядування формується на рівні ключових органів обох сторін. З боку ЄС це Європейська комісія (зокрема Генеральний директорат з питань політики сусідства та переговорів про розширення), Європейська служба зовнішніх дій та Представництво ЄС в Україні. Важливу роль також відіграє Європейський комітет регіонів, який сприяє залученню українських громад до європейського простору, зокрема через Конференцію регіональних та місцевих влад держав Східного партнерства [245].

З боку України це Кабінет Міністрів, Віцепрем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, Верховна Рада України (профільний комітет з питань організації державної влади та місцевого самоврядування), а також безпосередньо органи місцевого самоврядування та їхні асоціації (зокрема Асоціація міст України, Всеукраїнська асоціація громад тощо).

Двосторонні формати взаємодії, своєю чергою, регламентуються Угодою про асоціацію (через проведення самітів Україна – ЄС, діяльність Ради асоціації та Платформи громадянського суспільства) і реалізуються за допомогою спеціальних європейських інструментів підтримки реформ. До останніх належать ініціатива Східного партнерства, програми транскордонного співробітництва, євро регіони, а також проєкти U-LEAD, Interreg, Twinning і TAIEH [12].

Аналіз інституційно-правової бази співпраці України та ЄС засвідчує, що вона є найбільш розвиненою серед держав «Асоційованого тріо» та еволюціонувала від загальних рамкових положень Угоди про асоціацію до деталізованих секторальних угод та інструментів, передусім безпрецедентного за масштабом механізму Ukraine Facility. Характерною рисою української моделі є поєднання двостороннього політичного діалогу з прямим виходом інституцій ЄС на рівень громад, що дало змогу зберегти динаміку децентралізації навіть в умовах повномасштабної війни. Водночас збереження залежності реформи від

зовнішнього фінансування та потреба узгодити децентралізацію з режимом військового стану залишаються головними викликами, що актуалізують розроблення окремого додаткового нормативного забезпечення у сфері місцевого самоврядування. Подібну, хоча й менш розгалужену, архітектуру співпраці ЄС вибудував і з Республікою Молдова.

Договірна база між ЄС та Республікою Молдова у сфері місцевого самоврядування демонструє комплексний підхід, подібний до українського. Політико-правовий фундамент реформи закладено в Угоді про асоціацію та чинному Порядку денному асоціації. Співпраця Республіки Молдова з ЄС регулюється Угодою про асоціацію, яка зобов'язує Молдову впроваджувати багаторівневе управління та наближати свою регіональну політику до стандартів ЄС. Глава 20 Угоди визначає пріоритети регіонального розвитку та транскордонного співробітництва [203].

Порядок денний асоціації Молдова – ЄС це стратегічний документ, що деталізує Угоду про асоціацію. У ньому чітко прописано вимоги щодо проведення адміністративно-територіальної реформи, посилення фінансової автономії місцевих органів влади та розбудови їхньої спроможності [203].

Вимоги Європейської комісії щодо членства та Переговорна рамка не є двосторонньою угодою в класичному розумінні це обов'язковий політичний контракт. Однією з ключових вимог ЄС до Республіки Молдова є комплексна реформа державного управління, невіддільна від реформи місцевого публічного управління. На основі цих вимог ЄС фінансує урядову Стратегію реформування державного управління Республіки Молдова на 2023–2030 роки [213].

Для практичного втілення децентралізації ЄС та Молдова уклали низку угод про фінансування конкретних програм:

1. Угоду про фінансування програми «EU4Moldova: Місцеві громади», аналог програми U-LEAD для України, що фінансується ЄС спільно з урядами Німеччини, Австрії та Польщі (ініціатива Team Europe); її метою є поліпшення якості місцевих публічних послуг, посилення спроможності органів місцевого

самоврядування розробляти проєкти, залучати інвестиції та впроваджувати принципи партисипативного управління на місцевому рівні [286];

2. Угоду щодо реалізації програми «EU4Moldova: Ключові регіони», що реалізується ПРООН та ЮНІСЕФ за кошти ЄС і спрямована на стимулювання розумного, екологічного та інклюзивного економічного розвитку на місцевому рівні; пілотними макрорегіонами обрано Унгени та Кагул, а сама програма формує модель для подальшої територіальної реформи в державі [310];

3. Угоду щодо участі Молдови в ініціативі «Мери за економічне зростання», яка дозволяє молдовським муніципалітетам отримувати пряме фінансування від ЄС на розроблення місцевих планів економічного розвитку, міняючи центральний уряд [350];

4. Угоду про фінансування програми Interreg NEXT «Румунія – Республіка Молдова» (2021–2027 рр.), ключовий інструмент, що дозволяє молдовським громадам отримувати гранти ЄС на спільні проєкти з румунськими муніципалітетами та формує інституційну спроможність місцевого самоврядування Молдови працювати за європейськими правилами [333];

5. Участь Молдови в Дунайській транснаціональній програмі, що інтегрує місцеві органи влади Молдови у ширший макрорегіональний контекст ЄС [329].

Інституційна основа молдовсько-європейської співпраці у сфері місцевого самоврядування є багаторівневою. Вона охоплює політичний, виконавчий та муніципальний рівні, забезпечуючи координацію реформ, розподіл фінансування та наближення Молдови до стандартів ЄС, і складається з інституцій ЄС, Республіки Молдова, а також спільних двосторонніх органів.

ЄС залучає до співпраці з Молдовою як органи виконавчої влади, так і спеціалізовані консультативні інституції, що представляють інтереси регіонів. Основним є ЄК, головний виконавчий орган ЄС; її ключовими підрозділами у цій сфері є Генеральний директорат з питань політики сусідства та переговорів про розширення, який моніторить реформу державного управління та

децентралізації, а також Генеральний директорат з питань регіональної та міської політики, що відповідає за політику згуртованості та програми транскордонного співробітництва. Ще одним важливим органом є Європейський комітет регіонів, спеціалізований консультативний орган ЄС, що представляє інтереси місцевих та регіональних влад; взаємодія з Республікою Молдова відбувається, зокрема, через Конференцію регіональних та місцевих влад держав СхП. У Європейському парламенті в контексті місцевого самоврядування ключовим є Комітет з питань регіонального розвитку, який формує законодавчі рамки щодо політики згуртованості та використання європейських структурних фондів. Представництво ЄС в Республіці Молдова, дипломатична установа, яка координує грантові програми для громад, проводить поточний моніторинг реформ та веде прямий діалог з місцевою владою.

У Республіці Молдова процес реформування місцевого самоврядування та його інтеграції в європейський простір координується на рівні Уряду, Парламенту та асоціацій органів місцевого самоврядування. Державна канцелярія Республіки Молдова, головний урядовий орган, який координує реалізацію Стратегії реформи державного управління (що включає компонент реформування місцевого публічного управління та децентралізацію). Міністерство інфраструктури та регіонального розвитку відповідає за регіональну політику, просторове планування, управління Національним фондом регіонального та місцевого розвитку, а також за участь Республіки Молдова у програмах транскордонного співробітництва ЄС. Міністерство фінансів відіграє ключову роль у питаннях фінансової децентралізації та зміцнення фінансової автономії місцевих бюджетів відповідно до економічних вимог ЄС. Бюро з європейської інтеграції координує загальний переговорний процес про вступ до ЄС, зокрема за розділами щодо регіональної політики та функціонування демократичних інститутів на місцях. Парламент Республіки Молдова (зокрема Комісія з питань державного управління та регіонального розвитку) розробляє та адаптує національне законодавство про місцеве самоврядування до норм європейського права. Конгрес місцевих влад Республіки Молдова,

найвпливовіша неурядова асоціація, що об'єднує більшість примарій та місцевих рад Республіки Молдова і є головним представником інтересів місцевого самоврядування у політичному діалозі з Урядом та європейськими інституціями [418]. Платформа громадянського суспільства ЄС – Республіка Молдова залучає громадський сектор та експертів до моніторингу реформ на місцевому рівні й формування рекомендацій для обох сторін.

Інституційно-правова база співпраці Республіки Молдова та ЄС загалом відтворює українську систему, поєднуючи Угоду про асоціацію й Порядок денний асоціації з цільовими програмами фінансування та інструментами прямої підтримки муніципалітетів. Її особливістю є тісніша прив'язка реформи місцевого публічного управління до загальної Стратегії реформування державного управління. Натомість співпраця ЄС з Грузією, що тривалий час розвивалася подібним чином, після 2024 року зазнала суттєвих обмежень унаслідок згортання проєвропейського курсу.

Співпраця між ЄС та Грузією ґрунтується на низці міжнародних угод, фінансових договорів та нормативних документів, які створюють правову базу для реформування місцевого самоврядування та регіонального розвитку. ЄС та Грузія співпрацюють у сфері децентралізації на основі Угоди про асоціацію, фундаментального політико-правового договору. Для місцевого самоврядування ключовим є Розділ 21 «Регіональний розвиток, транскордонне та регіональне співробітництво», згідно з яким Грузія зобов'язується розвивати інституційну спроможність місцевих влад, сприяти децентралізації та впроваджувати європейські практики управління регіонами [202]. Після 2024 року більшість угод призупинено через демократичний регрес у Грузії. До основних угод, які діяли до 2024 року, а нині призупинені або обмежені, належать:

1. Угода про фінансування програми «ЄС для інтегрованого територіального розвитку», головний двосторонній фінансовий договір між Урядом Грузії та Європейською комісією, покликаний забезпечувати європейськими коштами процеси децентралізації, розвиток інфраструктури громад та подолання нерівності між регіонами Грузії [279];

2. Угода про фінансування програми транскордонного співробітництва басейну Чорного моря, двосторонній договір, що ратифікується урядом і юридично відкриває грузинським муніципалітетам доступ до прямих європейських грантів на спільні проекти з громадами держав ЄС (Болгарії, Греції, Румунії);

3. Угода про фінансування програми ENPARD IV (Фаза 4), попри те що програма ENPARD фокусується на агросекторі, її невіддільною складовою є реформа сільських громад; угода закріплює фінансування за європейським підходом LEADER, який передає право розподілу європейських грантів безпосередньо місцевим жителям та органам самоврядування [258];

4. Двосторонні меморандуми муніципалітетів (M4EG та Covenant of Mayors) угоди, які підписує не центральний уряд, а безпосередньо мери міст з інституціями ЄС (або їхніми партнерами, такими як ПРООН);

5. Угода мерів щодо клімату та енергії, підписуючи цю декларацію, грузинські міста беруть на себе юридичні зобов'язання перед ЄС щодо скорочення викидів CO₂ в обмін на гранти [232];

6. Ініціатива «Мери за економічне зростання», декларації про членство, які підписують грузинські громади для отримання фінансування на місцевий економічний розвиток;

7. Пілотна програма інтегрованого регіонального розвитку, головний інструмент децентралізації, створений за європейською моделлю політики згуртованості, що переносить ухвалення рішень та фінансування з Тбілісі на рівень конкретних регіонів (наприклад, Кахеті, Імереті, Гурія) [384];

8. Ініціатива «ЄС для регіонів», широка ініціатива ЄС, яка об'єднує різноманітні проекти підтримки місцевих влад для зменшення соціально-економічної нерівності між грузинськими регіонами.

Інституційна основа співпраці ЄС та Грузії у сфері місцевого самоврядування є багаторівневою архітектурою, що охоплює політичний, виконавчий та муніципальний рівні й складається з органів ЄС, Грузії та спільних

двосторонніх структур. Нині співпраця є частково замороженою через демократичний регрес у Грузії.

З боку ЄС ключову роль відіграють органи, що відповідають за формування політики розширення, моніторинг реформ та розподіл макрофінансової допомоги. Головним виконавчим органом ЄС є Європейська комісія; основним підрозділом є Генеральний директорат з питань політики сусідства та переговорів про розширення, який здійснює моніторинг виконання Грузією кандидатських вимог (зокрема щодо реформи державного управління та децентралізації). Також залучений Генеральний директорат з питань регіональної та міської політики. Ще одним важливим елементом інституційної основи є Європейський комітет регіонів, консультативний орган ЄС, що представляє інтереси місцевих влад; муніципалітети Грузії мають змогу взаємодіяти з ЄС через Конференцію регіональних та місцевих влад держав Східного партнерства, де грузинські мери обмінюються досвідом з європейськими колегами. Важливими також є Європейський парламент, зокрема Комітет з питань регіонального розвитку та Делегація у Парламентському комітеті асоціації ЄС – Грузія, які формують політичні рекомендації щодо посилення місцевої демократії в державі. Представництво ЄС в Грузії координує надання фінансової та технічної допомоги безпосередньо в державі, керує грантовими ініціативами для громад, а також веде політичний діалог з центральною та місцевою владою щодо процесу [242].

З боку Грузії за реформу місцевого самоврядування відповідають органи виконавчої влади, парламент та профільні асоціації. Міністерство регіонального розвитку та інфраструктури Грузії, ключовий центральний орган виконавчої влади, що відповідає за розроблення та імплементацію стратегії децентралізації, координує розвиток муніципалітетів, інфраструктурні проекти та просторове планування. Адміністрація Уряду Грузії відповідає за загальну координацію реформи державного управління, євроінтеграційних процесів та узгодження дій різних міністерств у співпраці з донорами (зокрема з інституціями ЄС). Міністерство фінансів Грузії, головний інституційний гравець у процесі

фінансової децентралізації, що відповідає за реформування системи місцевих податків, вирівнювання бюджетів та забезпечення фінансової автономії муніципалітетів відповідно до європейських практик. Парламент Грузії (зокрема Комітет з питань регіональної політики та самоврядування) здійснює законодавче забезпечення реформи місцевого самоврядування. Національна асоціація місцевих влад Грузії, головна неурядова організація, що об'єднує всі муніципалітети держави, є офіційним голосом місцевого самоврядування в діалозі з Урядом Грузії, а також ключовим представником грузинських громад на міжнародному рівні [368]. Платформа громадянського суспільства ЄС – Грузія, офіційний інструмент залучення неурядових організацій, експертів та профспілок до моніторингу реформи децентралізації та підготовки рекомендацій для влади Грузії та європейських структур [431].

Аналіз інституційно-правової бази доводить, що ЄС застосовує до держав «Асоційованого тріо» уніфікований багаторівневий підхід у сфері реформування місцевого самоврядування. Фундаментом цієї взаємодії є угоди про асоціацію та чинні вимоги до держав-кандидатів.

Структура співпраці не обмежується міждержавним політичним діалогом, а включає прямі механізми взаємодії інституцій ЄС із муніципалітетами через програми транскордонного співробітництва (наприклад, Interreg NEXT) та секторальні ініціативи (Угода мерів, M4EG). Фінансові інструменти, такі як Ukraine Facility, EU4Moldova чи PIRDP, цілеспрямовано стимулюють фінансову децентралізацію та розбудову проєктної спроможності громад.

Водночас, попри подібність правових рамок та спільних інституційних механізмів, практична ефективність цієї екосистеми безпосередньо залежить від внутрішньополітичного вектора держав. Це наочно підтверджується диференціацією динаміки від активного поглиблення реформ і залучення коштів в Україні та Республіці Молдова до часткового заморожування інституційного діалогу з Грузією внаслідок відходу від європейських демократичних стандартів.

Зіставлення трьох випадків доводить, що за подібної правової архітектури, угод про асоціацію, кандидатського статусу та спільних інституційних

механізмів, результати визначаються насамперед внутрішньополітичним вибором держав. Україна навіть в умовах війни демонструє найглибше інституційне залучення та найбільший обсяг залучених коштів. Республіка Молдова після 2022 року прискорила реформи й системно наближає місцеве публічне управління до стандартів ЄС, хоча й залишається залежною від зовнішнього фінансування. Грузія, що до 2024 року була одним із лідерів реформування, фактично призупинила інституційний діалог унаслідок демократичного регресу. Таким чином, інституційно-правовий вимір співпраці ЄС із державами «Асоційованого тріо» постає не як гарантія результату, а як рамка можливостей, дієвість якої визначається політичною волею національних урядів та незворотністю їхнього європейського курсу.

3.2. Ключові форми взаємодії ЄС та держав «Асоційованого тріо»

Процес реформування місцевого самоврядування у державах «Асоційованого тріо» є одним із фундаментальних напрямів європейської інтеграції України, Республіки Молдова та Грузії. ЄС застосовує комплексний підхід для забезпечення децентралізації влади, розбудови спроможних територіальних громад і наближення управлінських практик до європейських стандартів. Взаємодія ґрунтується на багаторівневій системі інструментів, яка охоплює нормативні, інституційні та фінансові важелі, а також синергію з іншими міжнародними організаціями. Метою такої політики є створення спроможних територіальних громад, здатних надавати якісні адміністративні послуги та управляти місцевими фінансами.

Нормативні інструменти ЄС формують правову рамку для здійснення та підтримки реформ місцевого самоврядування. Значна частина європейського законодавства безпосередньо впливає на розвиток місцевих територій, що перетворює муніципалітети на ключових суб'єктів європейської інтеграції [128]. Фундаментальними нормативними рамками стали угоди про асоціацію, підписані у 2014 році, які зобов'язали держави адаптувати національне законодавство до європейських принципів управління. Ключовим орієнтиром

визначено Європейську хартію місцевого самоврядування, хоча Хартію розроблено РЄ, ЄС інтегрував її до власних критеріїв оцінювання реформ, зробивши виконання її положень обов'язковою вимогою для надання фінансової підтримки. Нормативні зобов'язання щодо належного врядування закріплено в угодах з Україною, Республікою Молдова та Грузією. Ці документи вимагають забезпечення спроможності місцевих інституцій та ефективного надання публічних послуг, що є необхідною передумовою функціонування дієвої системи місцевого самоврядування [429].

Нормативний вплив відбувався через програми секторальної підтримки (наприклад, «Міцні регіони — Спеціальна програма підтримки України»), інструменти фінансування сусідства та спеціальні трастові фонди (наприклад, Європейський фонд миру). Після набуття Україною та Республікою Молдова статусу кандидатів на членство в ЄС нормативний інструментарій трансформувався, і нині реформи регулюються умовами спеціальних програм (наприклад, Ukraine Facility) [436].

Вплив європейських нормативних інструментів на реформування місцевого самоврядування можна поділити на три ключові етапи. Перший етап тривав до 2014 року і спирався на Європейську політику сусідства, де вимоги мали здебільшого рекомендаційний характер. Другий етап охопив період з 2014 до 2022 року, коли на основі угод про асоціацію розпочалася масштабна децентралізація за прямої технічної та фінансової участі європейських структур. Третій етап розпочався після 2022 року і пов'язаний зі статусом кандидатів на вступ до ЄС, що перетворило рекомендації на умови інтеграційного процесу.

Аналіз українського досвіду засвідчує найглибший ступінь співпраці. У 2014 році уряд схвалив Концепцію реформування місцевого самоврядування, яка повністю відповідала європейським стандартам. Головним практичним інструментом імплементації стала програма U-LEAD, спрямована на розбудову спроможності громад. Масштаби її фінансування є показовими, перша фаза (2016–2019 рр.) отримала бюджет 102 млн євро, друга передбачала виділення 40

млн євро на підтримку багаторівневого управління, а третя, що реалізується нині, має бюджет 62 млн євро [95].

Досвід Республіки Молдова демонструє іншу динаміку та специфіку нормативної взаємодії. Нормативний вплив ЄС на Республіку Молдова має системний характер і реалізується насамперед через гармонізацію національного законодавства з правом ЄС у межах виконання Угоди про асоціацію. У цьому контексті відбувається поступове оновлення правової бази у сферах публічного управління та місцевого самоврядування. Позитивним кроком стало створення за підтримки європейських інституцій Конгресу місцевих влад Молдови, який став ключовим адвокатом інтересів муніципалітетів на національному рівні.

Позитивним зрушенням у нормативному регулюванні стала зміна Закону про місцеві публічні фінанси. Цей закон дозволив усунути суб'єктивний політичний вплив районних рад на розподіл коштів і надав примаріям прямі міжбюджетні відносини з центральним урядом [400]. Уряд затвердив Стратегію реформи державного управління на період з 2023 до 2030 року. Цей рамковий нормативний документ, розроблений Державною канцелярією у тісній співпраці з європейськими партнерами, прямо пов'язав місцевий розвиток із критеріями вступу до ЄС. Стратегія офіційно визнала неспроможність наявної моделі та заклала основу для масштабної територіальної оптимізації задля наближення публічних послуг до громадян [92]. ЄС вплинув на затвердження цих документів і забезпечив їхню нормативну життєздатність через пряме фінансування.

Успішним інструментом також стала програма «EU4Moldova: Місцеві громади», бюджет якої перевищив 27 млн євро завдяки спільному фінансуванню урядів Німеччини, Австрії та Польщі. Ці кошти стали основою для наповнення державного Фонду добровільного укрупнення. Нормативний вплив виявився в тому, що доступ до цих коштів отримали виключно ті муніципалітети, які виконали європейські критерії об'єднання та довели свою економічну спроможність. Важливим вектором європейського нормативного впливу стала вимога імплементації європейської системи територіальної статистики, відомої як номенклатура територіальних одиниць. Результативним виявилось й те, що

закордонні донори профінансували створення та інституційну підтримку Конгресу місцевих влад Молдови, перетворивши його на потужного суб'єкта законотворчого процесу, що зробило процес підготовки нормативних актів [225].

Грузія є прикладом того, як ефективні нормативні інструменти можуть втрачати дієвість унаслідок зміни загальнополітичного вектора. У 2014 році за фінансової та експертної підтримки ЄС було ухвалено новий Кодекс місцевого самоврядування, що містив інноваційні для країни норми. Успіхом стало запровадження прямих виборів мерів у всіх муніципалітетах з бар'єром у 50 % голосів, що значно підвищило їхню легітимність. Також було збільшено кількість самоврядних міст, що надало урбанізованим територіям більшу фінансову автономію [370].

Однак згодом у Грузії розпочалися процеси централізації управління. Правляча партія ухвалила зміни до законодавства, які позбавили кілька міст статусу самоврядних, об'єднавши їх із навколишніми селами. Європейські нормативні інструменти виявилися недостатньо впливовими для зупинення цього процесу, оскільки макрофінансова допомога не мала настільки жорсткої прив'язки до реформи самоврядування, як у випадку з Україною. Поступове віддалення Грузії від європейських стандартів у сфері верховенства права призвело до заморожування низки секторальних ініціатив на місцевому рівні.

Нормативні інструменти ЄС суттєво вплинули на розвиток національних правових систем у сфері місцевого самоврядування, сприяючи їх гармонізації з європейськими стандартами. Їх застосування стимулювало оновлення законодавства, упровадження принципів децентралізації, прозорості та підзвітності, а також посилення інституційної спроможності органів влади. Водночас цей вплив не є цілком однорідним, оскільки ефективність імплементації залежить від внутрішніх адміністративних можливостей держав, політичної волі та здатності забезпечити практичне виконання ухвалених норм. Комплексно оцінюючи нормативний інструмент, варто відзначити його високу ефективність.

Інституційний вимір співпраці ЄС та держав «Асоційованого тріо» у сфері реформування місцевого самоврядування становить складну архітектуру багаторівневого управління, яка еволюціонувала від консультативних платформ до жорстких механізмів інтеграційного контролю. Еволюцію інституційного впливу можна поділити на три етапи. Перший охоплює період реалізації Європейської політики сусідства та запуску ініціативи СхП. Другий пов'язаний із підписанням угод про асоціацію та розбудовою двосторонніх інституцій реформування. Третій етап, що розпочався у 2022 році, ознаменувався диференціацією держав «Асоційованого тріо», Україна та Республіка Молдова перейшли до інституційних форматів політики розширення, а Грузія опинилася у стані інституційного сповільнення через проблеми з верховенством права [193].

Окремої уваги заслуговує СхП, що поєднало багатосторонній формат співпраці з двосторонніми треками для кожної держави. Саме в межах цього напряму було закладено перші інституційні майданчики залучення місцевих і регіональних влад до європейського діалогу. На етапі формування СхП ЄС зробив ставку на багатосторонній інституційний формат. У 2011 році за ініціативи Європейського комітету регіонів було створено Конференцію регіональних та місцевих влад держав СхП, яка мала на меті залучити представників муніципалітетів до політичного діалогу з Брюсселем. Позитивним результатом її діяльності стала соціалізація місцевих еліт держав «Асоційованого тріо» та створення майданчика для обміну досвідом. Однак ефективність цього інструменту виявилася низькою, аналіз показує, що CORLEAP функціонував виключно як дорадчий орган без власного фінансового ресурсу та механізмів примусу до виконання ухвалених рекомендацій. Відсутність прямого зв'язку між рішеннями цієї платформи та виділенням європейських коштів призвела до того, що національні уряди часто ігнорували її пропозиції щодо децентралізації [448].

Перехід до двостороннього формату в межах угод про асоціацію дозволив ЄС створити значно дієвішу інституційну архітектуру. В Україні цей процес набув найвищого ступеня розвитку. Брюссель ініціював створення програми підтримки секторальної децентралізації U-LEAD. Інституційна інновація

полягала в тому, що ця програма не просто надавала гранти, а розбудувала власну мережу регіональних офісів у всіх областях України. Це дозволило європейським експертам працювати з громадами безпосередньо, оминаючи бюрократичні перепони центрального уряду. Завдяки цій інституційній підтримці в Україні було створено Асоціацію об'єднаних територіальних громад, яка стала потужним виразником інтересів нового самоврядування.

Результативним виявилось й те, що ЄС стимулював створення в Україні агенцій регіонального розвитку як незалежних інституцій з планування територій. Негативним чинником був інституційний опір на рівні районних державних адміністрацій, які втрачали повноваження, але тривалий час не ліквідовувалися через брак політичної волі парламенту. З набуттям статусу кандидата та запуском у 2024 році інструменту Ukraine Facility обсягом 50 млрд євро інституційна взаємодія перейшла на рівень інвестиційних комітетів [436]. ЄС спонукав український уряд інтегрувати місцеве самоврядування до розроблення «Плану України», створивши дворівневу систему управління, за якої муніципалітети отримали інституційне право подавати власні проєкти розвитку безпосередньо до моніторингових структур Європейської комісії.

У Республіці Молдова інституційний вимір співпраці мав іншу специфіку, зумовлену надмірною фрагментацією адміністративного устрою. Успішною стала пряма організаційна та фінансова підтримка створення Конгресу місцевих влад Молдови. Європейські гранти дозволили перетворити цю організацію на потужний аналітичний центр, який об'єднав понад 800 примарій та став єдиним легітимним виразником інтересів самоврядування в діалозі з [225].

Аналіз процесу добровільного об'єднання громад у Республіці Молдова, що триває до 2026 року, вказує на слабкість державних інституцій управління реформою. Щоб компенсувати це, ЄС ініціював створення Паритетної комісії з децентралізації під егідою Державної канцелярії. Цей інституційний майданчик спонукав міністерства узгоджувати фінансові рішення безпосередньо з представниками місцевої влади. ЄС підтримав створення інституту мобільних експертних груп, які фактично виконують адміністративну роботу замість

органів місцевого самоврядування, готуючи їх до обов'язкового укрупнення у 2027 році. Важливу роль у представництві інтересів місцевого самоврядування відіграє Конгрес місцевих влад Молдови, заснований у 2010 році як аполітична асоціація, що об'єднує більшість із майже 900 примарій та функціонує за підтримки грантових програм ЄС, виступаючи ключовим інституційним посередником у діалозі між місцевою та центральною владою [207].

Грузинський досвід демонструє вразливість європейських інституційних інструментів у разі зміни внутрішньополітичного курсу держави. На етапі активної імплементації Угоди про асоціацію (2014–2017 рр.) інституційна співпраця була продуктивною. За підтримки Програми розвитку ООН та фінансування ЄС у Грузії було створено Національну асоціацію місцевих влад, а також запроваджено інститути громадянських дорадчих рад при муніципалітетах. Метою цих інституцій був контроль за розподілом коштів Фонду регіонального розвитку, який наповнювався за участю європейських донорів [368].

Проте, після того, як центральний уряд Грузії розпочав процес концентрації влади, європейські інституційні механізми виявилися нездатними захистити місцеве самоврядування. Неефективною виявилася архітектура розподілу фінансової допомоги, яка передбачала перерахування європейських коштів виключно через центральне казначейство; уряд використав цей важіль для фінансового тиску на опозиційні муніципалітети. У відповідь на регрес демократичних реформ європейські структури були змушені призупинити роботу офіційних двосторонніх комітетів з питань регіонального розвитку. Станом на 2026 рік інституційна взаємодія ЄС з місцевим самоврядуванням Грузії де-факто маргіналізована й відбувається переважно через неурядові організації, що свідчить про занепад класичної моделі співпраці на рівні державних органів.

Варто зазначити, що найвищу ефективність продемонстрували ті інструменти, які передбачали створення інституцій за прямої участі європейських структур безпосередньо на території держав-партнерів, як це

відбулося в Україні. Водночас інституційний вимір співпраці виявив критичну залежність від готовності національних урядів делегувати владу. Перехід України та Республіки Молдова до переговорного процесу про вступ перетворив інституційну співпрацю на механізм аудиту, за якого від наявності спроможних муніципалітетів безпосередньо залежить доступ держав до фінансування ЄС.

Фінансові інструменти підтримки відіграють вирішальну роль у практичній реалізації реформ. Процес реформування місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо» відбувається під визначальним фінансовим впливом інституцій ЄС, що реалізується через застосування комплексних фінансових інструментів для стимулювання децентралізації влади та посилення місцевої демократії. Етапність цього впливу охоплює три послідовні періоди. Перший етап полягав у реалізації початкових програм технічної допомоги у межах Європейського інструменту сусідства. Другий характеризувався запровадженням жорсткої фінансової обумовленості після підписання угод про асоціацію. Третій розпочався з набуттям цими державами статусу кандидата на вступ до ЄС. Фінансовий інструмент підтримки базується на секторальній бюджетній допомозі та грантах для розвитку базової інфраструктури. Сильною стороною такого підходу є інтеграція принципу фінансової обумовленості, що стимулює національні уряди до впровадження змін в обмін на отримання грошових трансів.

В Україні ЄС став основним каталізатором укрупнення територіальних громад. Програма U-LEAD із загальним бюджетом близько 220 млн євро забезпечила розбудову інституційної спроможності нових муніципалітетів [322]. Завдяки цій підтримці та відповідним законодавчим змінам власні доходи місцевих бюджетів України зросли з 68 млрд грн у 2014 році до понад 275 млрд грн у 2019 році [97]. Успіхом стало створення розгалуженої мережі центрів надання адміністративних послуг, що визнається однією з найбільш прогресивних трансформацій державного управління у Східній Європі [112].

Інструменти ЄС Twinning та TAIEХ становлять важливу частину європейського фінансового впливу. Відповідно до положень «Плану України» на

2024–2027 роки програма Twinning визначається як критично важливий фінансовий і технічний механізм для зміцнення спроможності місцевого рівня управління, що дозволяє суттєво посилити компетентності з управління проектами серед ключових співробітників регіональної влади. Практична користь довгострокових проектів Twinning полягає у застосуванні принципу навчання через практику, коли постійний європейський радник-резидент інтегрується в роботу місцевої установи-бенефіціара, формуючи стійку інституційну базу та адаптуючи локальні нормативні акти до стандартів ЄС. Цей підхід є унікальним для муніципалітетів, адже спирається виключно на партнерство державних адміністрацій і дозволяє вирішувати чутливі управлінські питання без залучення сторонніх приватних консультантів. Своєю чергою, інструмент TAIEХ пропонує органам місцевого самоврядування гнучкий механізм швидкого здобуття знань через організацію короткострокових експертних місій, багатосторонніх семінарів та навчальних візитів тривалістю до п'яти днів. Головною перевагою TAIEХ для базового рівня є його формування на основі безпосереднього попиту, що дає змогу муніципалітетам через національні контактні пункти самостійно ініціювати запити на отримання безкоштовної вузькопрофільної технічної допомоги у процесі гармонізації місцевих правил із законодавством ЄС. Сумарне використання обох цих інструментів дозволяє територіальним громадам ефективно долати фінансову слабкість, підвищувати прозорість урядування, впроваджувати цифрову трансформацію надання публічних послуг та формувати довгострокову кадрову спроможність [324].

Важливу, проте не основну частину фінансового впливу ЄС становить залучення європейських фондів (Фонд політики згуртованості) та секторальних програм (Механізм сполучення Європи, Інструмент сприяння стабільності та миру). Розвиток участі саме в програмах секторальної та цільової підтримки потребує більшої уваги з боку муніципалітетів; цьому заважає брак кваліфікованих кадрів у сільських територіях для підготовки якісних грантових заявок. Водночас проблемою залишаються високі корупційні ризики під час проведення публічних закупівель на регіональному рівні.

Процес реформування місцевого самоврядування в Республіці Молдова також перебуває під впливом ЄС, який активно застосовує комплексні фінансові інструменти для стимулювання децентралізації. Головними фінансовими механізмами підтримки є цільові програми, такі як «EU4Moldova: Місцеві громади» та проєкт «Мери за економічне зростання», що фінансуються через європейські фонди розвитку. Сильною стороною застосування цих ресурсів є їхня спрямованість на розбудову базової комунальної інфраструктури та фінансування локальних проєктів, що дозволило поліпшити її стан. Завдяки цільовим грантам вдалося досягти об'єктивного прогресу в поліпшенні надання адміністративних послуг населенню та підвищенні кваліфікації муніципальних службовців у пілотних громадах [450].

У Республіці Молдова європейська підтримка місцевого самоврядування фокусується переважно на траншах для розвитку комунальної інфраструктури та підтримці локальних ініціатив. Проте інституціям ЄС не вдалося забезпечити повну фінансову автономію територіальних одиниць. Частка власних доходів місцевих бюджетів у цій державі залишається критично низькою і становить менше 10% від загальних доходів місцевого самоврядування. Глибока територіальна роздробленість Республіки Молдова перешкоджає ефективному використанню європейських фондів. Впливові політичні еліти продовжують застосовувати адміністративний ресурс для збереження суворого контролю над розподілом європейських фінансових надходжень, що нівелює принцип субсидіарності та гальмує фінансову децентралізацію [307].

У Грузії європейські фонди активно спрямовувалися на імплементацію ухваленого у 2014 році Кодексу місцевого самоврядування та стратегій децентралізації. Фінансовий інструмент сприяв формальному створенню регіональних консультативних рад та поліпшенню надання муніципальних послуг. ЄС діяв через Пілотну програму інтегрованого регіонального розвитку в межах ініціативи «EU for Georgia», загальний бюджет якої становить понад 70 млн євро, з яких основну частину надано ЄС. Вагомим досягненням та сильною стороною цього фінансового інструменту стала предметна спроба подолати

соціальну та економічну територіальну незбалансованість між столицею та віддаленими регіонами, такими як Кахетія чи Імеретія [284]. Завдяки інвестиціям європейських партнерів муніципалітетам вдалося профінансувати десятки проєктів, поліпшити базову інфраструктуру та створити регіональні консультативні ради для залучення громадян до ухвалення рішень [285].

Проте реальна фіскальна децентралізація суттєво загальмувала через надмірну залежність грузинських муніципалітетів від центральних вирівнювальних дотацій, які формують основу бюджетних надходжень на місцевому рівні. Європейським донорам також не вдалося повною мірою сприяти подоланню глибокої асиметрії розвитку між великими містами та гірськими регіонами Грузії. Зовнішнього фінансового тиску виявилось недостатньо для незворотної трансформації системи місцевого самоврядування в умовах браку політичної волі центрального уряду до реальної передачі бюджетних повноважень на базовий рівень.

Підсумовуючи, варто зазначити, що європейські фінансові інструменти є ефективним механізмом для ініціювання структурних змін. Аналітики спільної програми Організації економічного співробітництва та розвитку і Європейського Союзу SIGMA у своїх щорічних оцінках підтверджують безперечний прогрес у базовій оптимізації самоврядування, проте вказують на дуже повільні зміни у сфері внутрішнього аудиту та прозорого фінансового контролю на рівні муніципалітетів. Зовнішній фінансовий тиск є ефективним для формального ухвалення законів, проте його недостатньо для глибинної трансформації місцевих інституцій. Сильною стороною європейського впливу є створення стандартів належного врядування та пряме фінансування громад. Для досягнення сталих результатів реформування існує гостра потреба в подальшій гнучкій адаптації механізмів фінансової підтримки та посиленні прямого контролю за цільовим використанням коштів [413].

Співпраця ЄС з міжнародними організаціями, такими як РЄ, ООН чи регіональні структури на кшталт ГУАМ, підсилює ефективність реформ. РЄ через Конгрес місцевих і регіональних влад та Центр експертизи доброго

врядування здійснює постійний моніторинг дотримання стандартів демократії та надає фахові юридичні висновки щодо проєктів законів. Через структури ООН, зокрема Програму розвитку ООН, найчастіше впроваджують європейські гранти. Організація за демократію та економічний розвиток ГУАМ сприяє обміну управлінським досвідом між країнами регіону на міждержавному рівні, хоча її вплив на місцеве самоврядування є опосередкованим [379].

Поєднання європейського фінансування та спроможностей структур ООН, зокрема Програми розвитку ООН, дозволило реалізувати масштабні ініціативи, як-от програма відновлення та розбудови миру. Сильною стороною цього фінансового інструменту є високий рівень прозорості та якості менеджменту. Реалізовані ініціативи сприяли не лише відновленню інфраструктури та поліпшенню доступу до адміністративних і соціальних послуг, а й суттєвому підвищенню спроможності органів місцевої влади у сферах стратегічного планування, фінансового управління та належного врядування.

Водночас РЄ через Центр експертизи доброго врядування забезпечує юридичний супровід української децентралізації, надаючи фахові висновки щодо проєктів законів, які формують підтримку місцевих реформ. Завдяки цьому вдалося досягти успіху в приведенні українського муніципального законодавства у відповідність до європейських стандартів. Центр експертизи забезпечив ключову правову та методологічну підтримку, яку згодом імплементували українські партнери на національному рівні. Після лютого 2022 року, в умовах повномасштабної агресії РФ, роль органів місцевого самоврядування суттєво зросла, що зумовило підвищений попит на цільову підтримку. Попри наявні виклики, РЄ продовжує виступати надійним партнером і консультантом для уряду, парламенту, а також місцевих і регіональних органів влади та їхніх асоціацій [227].

У межах співпраці з РЄ щодо реформування місцевого самоврядування реалізовано та продовжують діяти численні програми, зокрема, «Сприяння місцевій демократії в Україні» (2015–2018 рр.), спрямований на поліпшення реалізації демократичних принципів через підвищення інституційної та

лідерської спроможності місцевих обраних представників і поширення кращих практик місцевої демократії на національному рівні; «Зміцнення демократії та побудова довіри на місцевому рівні в Україні» (2019–2022 рр.), що мав на меті підвищення якості місцевої демократії шляхом зміцнення інституційної бази та підтримки органів місцевого самоврядування і їхніх асоціацій у впровадженні етичного ухвалення рішень, а також розвитку більш орієнтованого на громадян, інклюзивного, чутливого та прозорого врядування; «Зміцнення місцевого демократичного врядування в Україні» (2021–2022 рр.), що сприяв підвищенню спроможності органів місцевого самоврядування до відновлення в умовах безпрецедентної кризи, спричиненої війною РФ проти України, а також був спрямований на задоволення гуманітарних і соціальних потреб у воєнний та післявоєнний періоди; «Зміцнення належного демократичного врядування та стійкості в Україні» (2023–2025 рр.), спрямований на посилення демократичного врядування та публічного адміністрування на всіх рівнях через законодавчі реформи, підвищення якості публічних послуг, зокрема у великих містах, а також зростання обізнаності громадськості та попиту на належне врядування; «Зміцнення багаторівневого врядування, демократії та прав людини на місцевому рівні в Україні» (2023–2025 рр.), що сприяв розвитку діалогу, партнерства та консультацій між різними рівнями влади, посиленню спільного врядування і залученню громадян відповідно до принципів місцевої демократії та відкритого урядування, а також просуванню рівності й недискримінації на місцевому рівні; «Зміцнення багаторівневого врядування та місцевої демократії для підтримки відновлення України» (2025–2026 рр.), спрямований на посилення багаторівневого врядування та місцевої демократії в Україні в умовах війни та післявоєнного періоду шляхом удосконалення правових та інституційних рамок, підвищення якості місцевого і регіонального врядування, а також впровадження демократичних інновацій, що ґрунтуються на принципах прав людини та відкритого урядування [222].

Організація за демократію та економічний розвиток ГУАМ, зі свого боку, сприяла міждержавному обміну управлінським досвідом, хоча її вплив на місцеве

управління залишився здебільшого опосередкованим. Слабкою стороною багатосторонньої співпраці виявилася складна багаторівнева бюрократія під час погодження проєктної документації між європейськими структурами та штаб-квартирами міжнародних організацій, що об'єктивно уповільнює надходження коштів до кінцевих муніципальних бенефіціарів [379].

У Республіці Молдова європейські інституції доручили Програмі розвитку ООН практичну імплементацію стратегічної фінансової ініціативи ЄС для Республіки Молдова. Сильною стороною такого делегування стало суворе дотримання європейських антикорупційних протоколів під час проведення тендерних закупівель для розвитку комунальної інфраструктури в пілотних регіонах Кагул та Унгени. Партнерство Республіки Молдова з ООН за участі ЄС реалізується через низку проєктів, зокрема створення інтегрованої цифрової системи управління соціальними послугами «eSocial» та підтримку ключових реформ у сфері соціальної політики, зайнятості, інспекції праці й оцінювання працездатності. Паралельно надається підтримка місцевим громадам і примаріям у розвитку альтернативних соціальних послуг, екологічних ініціатив, сільського туризму та інфраструктури, а також у зміцненні свободи медіа і протидії дезінформації. У країні функціонує понад 20 агентств і програм ООН, діяльність яких координується в межах Рамкової програми співпраці на 2023–2027 роки, що зосереджується на розвитку інклюзивних інституцій, партисипативного врядування, економічної стійкості та екологічної безпеки [360].

РЄ через Конгрес місцевих і регіональних влад здійснює постійний моніторинг дотримання стандартів демократії та надає критичні оцінки стану самоврядування. Завдяки спільним адвокаційним зусиллям європейських інституцій вдалося досягти розширення фінансової бази муніципалітетів та поліпшення надання електронних послуг. Головною слабкою стороною цього інструменту залишається неспроможність міжнародного тиску подолати глибоку територіальну роздробленість Республіки Молдова, де функціонує майже дев'ятсот дрібних мерій, що унеможлиблює рівномірний та ефективний розподіл грантів. Офіційні моніторингові звіти констатують, що фахові юридичні

висновки щодо проєктів законів часто ігноруються національним парламентом на етапі остаточного ухвалення [398].

У межах співпраці з РЄ у сфері реформування місцевого самоврядування впроваджено та продовжує реалізовуватися низка програм, зокрема, «Посилення культури діалогу та консультацій органів місцевого самоврядування в Республіці Молдова» (2020–2021 рр.), спрямований на зміцнення інституційної спроможності Конгресу місцевих влад Молдови у сферах політичного діалогу та адвокації, належного врядування і стандартів муніципального управління, а також надання якісних послуг його членам для подолання однієї з ключових проблем, недостатнього рівня консультацій місцевої влади з боку центральних органів; «Зміцнення стійкості місцевих і регіональних органів влади перед міграційними викликами» (2023–2024 рр.), реалізований за підтримки Німеччини та спрямований на надання допомоги місцевим і регіональним органам влади та їхнім асоціаціям у Польщі, Республіці Молдова та Румунії, які зіткнулися з міграційними наслідками війни РФ проти України, у межах Плану дій РЄ щодо захисту вразливих осіб у контексті міграції та притулку в Європі на 2021–2025 роки; «Посилення культури діалогу та етичного відкритого місцевого врядування в Республіці Молдова» (2022–2024 рр.), спрямований на розвиток політичного діалогу між місцевою та центральною владою, підвищення якості місцевого врядування через забезпечення доброчесності, запобігання корупції, упровадження принципів відкритого урядування, публічної етики та гендерної рівності, а також підтримку органів влади у сфері управління міграційними процесами; «Сприяння громадянській участі у процесі ухвалення політичних рішень у Республіці Молдова», спрямований на зміцнення демократичного врядування через розширення ефективної участі громадян і організацій громадянського суспільства у процесах ухвалення рішень поза межами виборчих процедур, з особливим акцентом на залученні молоді, жінок та недостатньо представлених груп; «Сприяння багаторівневному діалогу, відкритому врядуванню та правам людини на місцевому рівні в Республіці Молдова», що має на меті підвищення якості місцевого врядування шляхом розвитку

багаторівневого діалогу, підтримки реформи публічного адміністрування, упровадження принципів відкритого урядування та інтеграції підходу, заснованого на правах людини, у процеси ухвалення рішень на місцевому рівні [398].

Регіональні інтеграційні об'єднання, зокрема ГУАМ, створюють додаткові можливості для обміну досвідом між представниками органів державної влади держав-учасниць у сфері реформування публічного управління та місцевого самоврядування. Водночас практична імплементація напрацьованих підходів і рекомендацій часто відбувається повільними темпами, що обмежує ефективність таких механізмів співпраці. Крім того, діяльність міжнародних організацій не забезпечила повного усунення практик політичного клієнтелізму, за яких розподіл бюджетних ресурсів нерідко залежить від політичної лояльності місцевих еліт до центральної влади. Збереження подібних механізмів негативно впливає на ефективність реалізації реформ та знижує результативність міжнародної, зокрема європейської, підтримки [212].

Реформування місцевого самоврядування у Грузії демонструє специфічні результати застосування інструменту багатосторонньої співпраці в умовах високої політичної поляризації суспільства. ЄС спільно зі структурами ООН інвестував значні ресурси у розроблення стратегій децентралізації та активно фінансував програми локального розвитку, спрямувавши мільйони доларів на розбудову спроможності грузинських громад.

Ключову роль у цьому процесі відіграють програми ПРООН, спрямовані на посилення децентралізації, підвищення ефективності місцевого управління та інтеграцію принципів участі громадян в ухваленні рішень. Основними з них є програма «Підтримка децентралізації та належного врядування», комплекс ініціатив з підтримки адміністративної реформи, розвитку муніципального управління, упровадження принципів відкритого врядування та підзвітності [238], а також програми у межах Рамкової програми співпраці ООН зі сталого розвитку [458].

Беззаперечною сильною стороною залучення РЄ стала масштабна методологічна допомога Центру експертизи доброго врядування, яка свого часу дозволила грузинському парламенту розробити та ухвалити прогресивний Кодекс місцевого самоврядування. Низка проєктів, реалізованих за підтримки Центру експертизи РЄ, сприяла узгодженню законодавства Грузії з європейськими стандартами та врахуванню ключових рекомендацій моніторингових звітів Конгресу місцевих і регіональних влад. Ці ініціативи були зосереджені на розширенні участі громадян у процесах ухвалення рішень, забезпеченні гендерної рівності, протидії дискримінації та посиленні спроможності місцевої влади впроваджувати інклюзивні моделі врядування.

Між РЄ та Грузією діяли та продовжують діяти ключові програми у реформуванні та підтримці місцевого самоврядування, зокрема, «Зміцнення партисипативної демократії та прав людини на місцевому рівні в Грузії», спрямований на посилення участі громадян у демократичних процесах і захист прав людини на місцевому рівні, а також на підвищення спроможності органів місцевого самоврядування та їхніх національних асоціацій інтегрувати правозахисний підхід у політики та стратегії розвитку; «Сприяння правам людини та участі на місцевому рівні через відкрите врядування в Грузії», кейс-дослідження 2024 року, у межах якого представлено результати дослідження, проведеного в шести містах програми OGP Local (Ахалцихе, Хоні, Кутаїсі, Озургеті, Руставі та Тбілісі); дослідження охоплювало взаємодію місцевої влади та громадянського суспільства з метою оцінювання рівня дотримання прав людини, участі громадян та інклюзивності місцевого врядування; «Розвиток партисипативної та заснованої на правах людини місцевої демократії в Грузії», що має на меті поліпшення якості публічних послуг і розширення участі громадян у житті громад через упровадження механізмів ухвалення рішень, орієнтованих на права людини, а також підтримку ефективних процесів децентралізації [223].

Вплив регіональної організації ГУАМ у грузинському контексті виявився опосередкованим та обмежився декларативними заявами. Загалом завдяки цьому

інструменту впливу вдалося досягти базової інституціоналізації місцевої влади та впровадити формальні механізми громадянської участі в бюджетному процесі. Проте слабкі сторони проявилися у площині практичної реалізації ухвалених норм, оскільки міжнародним інституціям виявилось вкрай важко протидіяти надмірній концентрації влади.

Таким чином, результати співпраці ЄС з міжнародними організаціями в межах реформування систем місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо», варто зазначити, що ця синергія є ефективною для надання юридичної експертизи та забезпечення прозорого адміністрування грантових коштів на місцях. Проте ключовою проблемою залишається те, що фаховий моніторинг та технічна допомога не здатні замінити жорсткої прямої політичної обумовленості, яка є дієвим механізмом для подолання спротиву національних еліт та стимулювання реальної фінансової децентралізації.

Окреме місце посідає секторальна бюджетна підтримка, яка передбачає надання коштів безпосередньо до державного бюджету за умови виконання конкретних реформ. Цей інструмент дозволяє поєднати фінансування з досягненням визначених показників ефективності, зокрема у сфері децентралізації та публічного адміністрування. Попри високу ефективність, він є чутливим до політичних ризиків. Слабкими сторонами є ризик розчинення коштів у загальному бюджеті, залежність від політичної стабільності та часті затримки траншів через невиконання умов. Окрім того, центральні уряди часто неохоче передають реальні ресурси на місця, що знижує ефективність підтримки.

Вплив ЄС на реформу місцевого самоврядування в Україні є найбільш масштабним серед досліджуваних держав. Секторальна бюджетна підтримка ЄС в Україні застосовувалася як інструмент підтримки політики регіонального розвитку, ЄС підтримував цей процес через програму секторальної бюджетної підтримки регіональної політики обсягом 55 млн євро. Ці кошти спрямовувалися у державний бюджет для фінансування Державного фонду регіонального розвитку за умови виконання індикаторів децентралізації. Для оцінки масштабів цієї підтримки зазначимо, що сума отриманих траншів становила близько 9 %

загального обсягу асигнувань Державного фонду регіонального розвитку за 2016–2019 роки. Програми секторальної підтримки мають і недоліки, зокрема, кошти надходили до спеціального фонду державного бюджету та, ймовірно, розподілялися між різними бюджетними програмами Міністерства розвитку громад і територій України [121].

У Республіці Молдова ЄС використовує секторальну бюджетну підтримку для розвитку сільських територій та підвищення спроможності місцевої влади. Програма підтримки сільського господарства та регіонального розвитку передбачала прямі транші для зменшення рівня бідності та поліпшення інфраструктури. Сильною стороною підходу стала прив'язка фінансування до реформи управління державними фінансами та загальної прозорості, завдяки чому вдалося поліпшити енергоефективність громадських будівель у муніципалітетах та впровадити нові стандарти надання адміністративних послуг. Однак ефективність секторальної підтримки у сфері місцевого самоврядування Республіки Молдова залишається обмеженою через надмірну фрагментацію територіального устрою, більшість муніципалітетів не мають достатньої фінансової бази для освоєння європейських коштів. Брюссель тривалий час уникав тиску щодо проведення радикальної адміністративно-територіальної реформи. Як наслідок, фінансова децентралізація відбулася лише частково, а більшість муніципалітетів залишаються залежними від трансфертів із центрального рівня. Очікується, що новий План зростання для Республіки Молдова обсягом майже 2 млрд євро посилить вимоги до регіональних перетворень та виділення коштів місцевим органам [401].

Реформа місцевого самоврядування у Грузії демонструє найвищий рівень централізації серед трьох держав, що суттєво обмежує загальний вплив європейської фінансової допомоги. ЄС до 2017 року надав Грузії значні обсяги прямого фінансування, зокрема 30 млн євро на реформу державного управління та додаткові транші на регіональний розвиток у розмірі понад 48 млн євро [253]. Сильною стороною стало запровадження європейських стандартів аудиту на рівні муніципалітетів, місцеві органи влади отримали сучасні електронні

системи закупівель та фінансової звітності. Проте слабкі сторони виявилися в самій природі грузинської моделі управління. Секторальна бюджетна підтримка стимулювала технічну спроможність, але не змогла забезпечити реальну політичну автономію місцевих влад. Аналітики зазначають, що центральний уряд у Тбілісі зберігає контроль над розподілом ресурсів, а власні доходи муніципалітетів є вкрай низькими. Крім того, Європейська комісія офіційно визнала слабкістю відсутність надійних статистичних даних з регіонів, що ускладнює об'єктивне оцінювання ефективності наданої допомоги. Вплив донорів тут виявився успішним у створенні інституційного каркаса, але не зміг подолати традицію жорсткої вертикалі влади [385].

У підсумку, варто зазначити, що секторальна бюджетна підтримка довела свою ефективність як інструмент просування технічних та фінансових стандартів на місцевому рівні. Водночас спільним недоліком для всіх трьох держав залишається вразливість цього механізму до політичних коливань та небажання центральних еліт ділитися реальною владою. Для досягнення незворотних результатів європейським інституціям необхідно посилювати цільовий контроль за використанням коштів та жорсткіше вимагати розширення фіскальної автономії муніципалітетів у державах-партнерах.

Макрофінансова допомога ЄС має опосередкований, але важливий вплив на реформування місцевого самоврядування, оскільки забезпечує макроекономічну стабільність і створює передумови для фінансування реформ на місцевому рівні. Цей інструмент не має прямого впливу на інституційні зміни на місцевому рівні й традиційно використовується для стабілізації платіжного балансу держав-партнерів, однак опосередковано впливає на глибинні інституційні перетворення, зокрема й на реформу місцевого самоврядування. Надання макрофінансової допомоги вимагає від урядів виконання чітких структурних маяків у сферах управління державними фінансами та публічної адміністрації, що автоматично змінює архітектуру взаємовідносин між центральною владою та муніципалітетами. Сильною стороною цього інструменту є його значна фінансова вага, яка спонукає національні парламенти ухвалювати політично

чутливі закони, необхідні для децентралізації влади. Натомість слабкою стороною залишається загальний макроекономічний характер допомоги, оскільки індикатори рідко фокусуються на специфічних локальних потребах, залишаючи центральним органам простір для маніпуляцій з розподілом ресурсів.

Вплив макрофінансової допомоги ЄС на українську децентралізацію є найбільш масштабним з огляду на обсяги фінансування та глибину реформ. Лише у межах програми макрофінансової допомоги у 2023 році Україна отримала 18 млрд євро кредитів, а загальний обсяг прямої бюджетної підтримки з початку повномасштабного вторгнення перевищив 38 млрд євро [144]. Умови надання цих коштів у межах укладених меморандумів завжди містили блоки, присвячені реформі державного управління та підзвітності публічних фінансів. Завдяки такому фінансовому важелю європейським інституціям вдалося стимулювати закріплення результатів децентралізації, зокрема створення систем прозорих електронних закупівель, які стали обов'язковими для органів місцевого самоврядування. Водночас виявилися й значні слабкі сторони. Дослідники Організації економічного співробітництва та розвитку зазначають, що макрофінансові індикатори не змогли повністю захистити фінансову автономію українських громад в умовах воєнного стану. Центральний уряд успішно ініціював вилучення податку на доходи фізичних осіб з місцевих бюджетів для оборонних потреб, а європейські кредитори були змушені толерувати такі кроки задля уникнення колапсу загальної макроекономічної стабільності держави [394].

У Республіці Молдова протягом останніх років ЄС провів кілька операцій підтримки, зокрема програму на загальну суму 295 млн євро, фінальний транш якої було перераховано наприкінці 2024 року після підтвердження виконання умов щодо управління державними фінансами [264].

У Грузії ЄС регулярно виділяв макрофінансові кредити, проте вплив макрофінансової допомоги на розширення повноважень місцевого самоврядування виявився мінімальним. Слабкість європейського впливу в цьому випадку пояснюється тим, що макрофінансові програми не містили прямих

політичних індикаторів щодо децентралізації, зосередившись виключно на макроекономічній фінансовій підзвітності, що дозволило центральній владі у Тбілісі монополізувати управління всіма ресурсами. Нині макрофінансова допомога Грузії зупинена через блокування реформ. Це підтверджують і кількісні показники, у відповідь на згортання демократичних реформ ЄК у 2024–2025 роках вирішила утримати або перенаправити близько 121,3 млн євро допомоги, та заморозила 30 млн євро підтримки з Європейського фонду миру [193].

Макрофінансова допомога ЄС довела свою дієвість як потужний каталізатор упровадження європейських стандартів прозорості та аудиту на рівні місцевого самоврядування. В Україні цей макроекономічний інструмент закріпив базові фінансові правила для новостворених спроможних громад, але не захистив їх від тимчасової фінансової централізації під час повномасштабної війни. У Республіці Молдова макрофінансові індикатори зрушили з мертвої точки процес добровільного об'єднання громад, проте так і не змогли подолати хронічну адміністративну фрагментацію держави. У Грузії макрофінансова допомога ЄС не дала позитивних результатів.

Важливим аналітичним інструментом є програма SIGMA, що реалізується спільно з Організацією економічного співробітництва та розвитку. Вона забезпечує оцінювання системи публічного управління, формує рекомендації та встановлює стандарти належного врядування. Її вплив виявляється у формуванні стратегічного бачення реформ, однак відсутність прямих механізмів примусу обмежує практичну реалізацію рекомендацій.

Програма базується на імплементації принципів державного управління. Методологія оцінювання охоплює шість фундаментальних сфер публічного управління, серед яких надання адміністративних послуг, управління державними фінансами та підзвітність безпосередньо формують інституційну спроможність органів місцевого самоврядування. Зазначені принципи визначають практичні критерії ефективного врядування та встановлюють вимоги, яких мають дотримуватися держави-кандидати у процесі євроінтеграції,

охоплюючи як інституційні передумови (зокрема якість законодавства, політик та адміністративної спроможності), так і фактичну результативність їх реалізації.

Звіт, підготовлений у межах ініціативи SIGMA, виконує функцію моніторингового та аналітичного інструменту, що дозволяє відстежувати прогрес реформ, виявляти структурні проблеми та формувати рекомендації щодо подальшого наближення до європейських стандартів. Через поєднання оцінювання, умовності та рекомендацій ЄС здійснює непрямий, але системний вплив на трансформацію місцевого врядування [414].

Ініціатива SIGMA у співпраці з українськими органами влади забезпечує експертну підтримку реформ публічного управління. Зокрема, взаємодія охоплює оновлення порядку денного реформи державного управління, вдосконалення процедур формування політики та стратегічного планування, реформу державної служби (включно із системою оплати праці та відновленням конкурсного відбору), а також удосконалення законодавчої бази відповідно до європейських стандартів. Окремі напрями співпраці стосуються впровадження закону про адміністративну процедуру, розвитку системи надання адміністративних послуг і цифровізації, зміцнення управління державними фінансами, реформування публічних закупівель, а також підвищення ефективності зовнішнього та внутрішнього аудиту [415]. Крім того, підтримка спрямована на імплементацію рекомендацій оцінювання системи державного управління та реалізацію дорожньої карти реформ, затвердженої урядом України в межах євроінтеграційного процесу. В умовах війни ця співпраця набула додаткового значення, оскільки експертна допомога продовжує надаватися відповідно до актуальних потреб українських інституцій, сприяючи адаптації системи врядування до кризових викликів та її подальшому наближенню до стандартів ЄС [31].

Вагомим інструментом впливу ЄС на Республіку Молдова є програма SIGMA, яка з 2010 року надає системну експертну підтримку реформам державного управління та управління державними фінансами. Співпраця охоплює впровадження стратегії реформи публічного управління разом із

Державною канцелярією, зокрема щодо модернізації державної служби та цифровізації адміністративних послуг. Також підтримка спрямована на реалізацію бюджетно-фінансових реформ через взаємодію з Міністерством фінансів, удосконалення системи публічних закупівель шляхом розвитку інституційної спроможності відповідних органів і запровадження професійної сертифікації закупівельників, а також на посилення ролі Рахункової палати через наближення її діяльності до міжнародних стандартів та поглиблення взаємодії з парламентом [412].

У 2024 році зафіксовано фактичне призупинення процесу євроінтеграції Грузії через регрес у сфері демократії, хоча держава формально зберігає статус кандидата без реального просування переговорного процесу. Це засвідчує умовний характер європейської інтеграції, за якого прогрес безпосередньо залежить від дотримання демократичних стандартів і принципів належного врядування.

За цих умов діяльність програми SIGMA у Грузії наразі призупинена, що відображає зниження інтенсивності впливу ЄС. Раніше підтримка була спрямована на розвиток системи моніторингу та координації реформи державного управління, розроблення методологій стратегічного планування та оцінювання політик, удосконалення правової бази державної служби (включно із законодавством про публічні інституції), а також розвиток систем внутрішнього фінансового контролю та аудиту. Окремим напрямом було впровадження реформ у сфері публічних закупівель і підвищення інституційної спроможності відповідних органів. Отже, досвід Грузії демонструє, що ефективність інструментів впливу ЄС залежить від політичної волі до реформ[411].

Механізм програм транскордонного співробітництва формує спроможність муніципалітетів висхідним шляхом, через безпосереднє залучення місцевих влад до європейського проєктного менеджменту. Головна мета полягає у нівелюванні периферійного статусу прикордонних регіонів та імплементації сучасних управлінських практик на базовому рівні.

В Україні показовою є програма Interreg NEXT «Польща – Україна», яка у фінансовій перспективі 2014–2020 років стала найбільшою на сухопутних кордонах ЄС з бюджетом понад 200 млн євро, що дозволило профінансувати 158 спільних проєктів. На поточному етапі програма реалізується на період 2021–2027 років із загальним бюджетом 262 млн євро, де європейська частка становить 236 млн [198]. Доступ до цих ресурсів отримали муніципалітети Волинської, Львівської, Закарпатської та інших західних областей. Головним позитивним наслідком стало формування потужного кадрового резерву проєктних менеджерів на місцях, здатних залучати європейські гранти з рівнем європейського фінансування до дев'яноста відсотків без прямого втручання центральних міністерств. Однак ефективність впливу періодично знижувалася через внутрішні макроекономічні перепони, зокрема блокування коштів місцевих бюджетів на рахунках Державної казначейської служби, що порушувало графіки виконання інфраструктурних робіт і засвідчувало збереження елементів ручного контролю центру.

У Республіці Молдова найбільш дієвим інструментом визнано Спільну операційну програму «Румунія – Республіка Молдова». У межах попереднього циклу 2014–2020 років було успішно профінансовано 46 проєктів зі значним фокусом на культурну співпрацю та безпеку інфраструктури [252].

Проєкт транскордонного співробітництва Interreg між Румунією та Республікою Молдова формує опосередкований інституційний вплив на розвиток місцевого самоврядування через підвищення адміністративної спроможності органів місцевої влади, розвиток міжмуніципальної взаємодії та залучення громадян до процесів ухвалення рішень. У результаті посилюються практики стратегічного планування, транскордонного врядування та впровадження принципів належного управління, що сприяє інституціоналізації співпраці між громадами та підвищенню якості місцевої демократії [387].

Для Грузії інструментарій транскордонного співробітництва виявився найменш ефективним з огляду на географічні та внутрішні інституційні чинники. Через відсутність сухопутного кордону з ЄС участь грузинських муніципалітетів

суворо обмежена макрорегіональною програмою «Басейн Чорного моря» [133]. Практичний вплив цієї ініціативи на реформу місцевого самоврядування є мінімальним. У результаті вплив Брюсселя звузився до проведення локальних екологічних тренінгів та точкових закупівель обладнання, не створивши системного ефекту для розбудови сильних та автономних органів місцевої влади.

З урахуванням наведеного, варто зазначити, що програми транскордонного співробітництва є потужними каталізаторами модернізації публічного управління, проте їхня здатність трансформувати місцеве самоврядування прямо пропорційна внутрішній готовності держав до комплексної децентралізації. Найбільшої ефективності європейські капіталовкладення досягають там, де національний уряд попередньо делегував громадам широкі компетенції та фінансову незалежність, як це системно відбулося в Україні. Для досягнення сталого результату європейським інституціям необхідно жорсткіше прив'язувати доступ до фондів Interreg до виконання урядами держав-партнерів національних дорожніх карт з децентралізації.

Загалом, інструменти ЄС у сфері реформування місцевого самоврядування охоплюють широкий спектр механізмів, від нормативного впливу до фінансової та експертної підтримки. Найбільш дієвими є фінансові та грантові інструменти, які забезпечують безпосередній вплив на розвиток громад. Водночас нормативні та інституційні механізми створюють стратегічну основу реформ, але їх ефективність залежить від внутрішніх умов і політичної волі держав. Комплексне застосування цих інструментів сприяє поступовій трансформації системи місцевого самоврядування, проте не усуває повністю структурних проблем, що зберігаються у державах «Асоційованого тріо».

Порівняльний аналіз рівня розвитку реформ та інтенсивності співпраці з ЄС у сфері місцевого самоврядування дозволяє виявити спільні та відмінні риси трансформаційних процесів в Україні, Республіці Молдова та Грузії. Оцінювання ключових параметрів, зокрема інституційно-правової бази, фінансової автономії громад, рівня залучення громадян до ухвалення рішень, а також обсягів і спрямованості підтримки з боку ЄС, дозволяє комплексно оцінити ступінь

просування реформ і роль європейського чинника в їх імплементації (див. табл.3.1.)

Таблиця 3.1.

Розвиток реформ місцевого самоврядування в Україні, Республіці Молдова та Грузії [97; 118; 239; 241; 243; 259; 268; 278; 337; 342; 345; 361; 377; 405; 444].

Критерій	Держава		
	Україна	Республіка Молдова	Грузія
Старт реформи місцевого самоврядування	2014 рік	2012 рік	2006 рік
Рівень впровадження реформи	високий	нижче середнього	середній
Рівень фінансової автономії громад	високий	середній	середній
Наявність законодавства у сфері децентралізації	наявне	наявне (недостатнє)	наявне (недостатнє)
Рівень ролі громадян у прийнятті рішень	середній	середній	середній
Рівень інституційно-правової бази співпраці з ЄС	високий	високий	середній
Програми та ініціативи ЄС у сфері МС	високий рівень	середній рівень	середній рівень
Обсяги фінансування реформ з боку ЄС	високий рівень	середній рівень	середній рівень
Основні напрями підтримки	децентралізація, регіональний розвиток, посилення спроможності громад	модернізація місцевого управління, регіональний розвиток, підвищення адміністративної спроможності	муніципальне управління, регіональний розвиток, підтримка демократичного врядування (до 2024р.)
Загальна оцінка внеску ЄС	високий рівень	середньо-високий рівень	середній рівень

Ми вважаємо, що результати порівняльного аналізу засвідчують, що Україна демонструє найвищий рівень прогресу у впровадженні реформи

децентралізації, що супроводжується значною фінансовою та інституційною підтримкою з боку ЄС. Республіка Молдова характеризується середнім рівнем розвитку реформи та поступовим посиленням адміністративної спроможності на місцевому рівні, тоді як Грузія має триваліший, але менш інтенсивний процес трансформацій. Загалом внесок ЄС є визначальним чинником модернізації системи місцевого самоврядування в усіх трьох державах, однак його ефективність варіюється залежно від внутрішньополітичних умов та інституційної готовності держав. Порівняння трьох держав доводить, що ефективність інструментів ЄС визначається не тільки їхнім обсягом чи правовою досконалістю, а політичною волею національних урядів до реальної передачі повноважень і фінансів на місцевий рівень та незворотністю європейського курсу.

3.3. Ініціатива ЄС Східне партнерство: особливості реформування місцевого самоврядування

Взаємодія із сусідніми державами є ключовим пріоритетом зовнішньої політики ЄС, оскільки вона допомагає зміцнити безпеку та підготувати нових членів до вступу. З метою поглиблення різнобічної співпраці діють такі механізми, як ініціатива СхП. Україна, Республіка Молдова та Грузія є асоційованими членами ЄС, водночас отримання Україною та Республікою Молдова у 2022 році статусу кандидата вивело інтеграційні процеси на вищий стратегічний рівень. Важливою умовою зближення з ЄС є трансформація органів влади та розвиток місцевого самоврядування. Завдяки ініціативі СхП ЄС надає зазначеним державам комплексну фінансову, експертну, нормативну та інституційну підтримку для успішного впровадження децентралізації. Вплив ініціативи СхП на реформування місцевої влади в Україні, Грузії та Республіці Молдова є важливим елементом євроінтеграції.

Ініціатива ЄС СхП була заснована у 2009 році як інструмент ЄС для поглиблення євроінтеграції шести держав Східної Європи, підтримки їхнього економічного та сталого розвитку, демократизації та проведення реформ. За

період існування ініціативи ЄС надав значну фінансову, інституційну та ресурсну підтримку державам-адресатам. Пріоритетними напрямками реформування та підтримки в межах цього інструменту є сфери міжлюдських контактів, енергетики та екології, економічного розвитку, а також публічного управління і демократії. Пріоритетом для ЄС у державах регіону є стабільні та демократичні державні інституції та сприяння реформам публічного управління, зокрема на рівні місцевого самоврядування [156].

Особливого значення СхП набуло для держав «Асоційованого трію», до якого входять Україна, Республіка Молдова та Грузія. Саме ці держави демонструють найвищий рівень політичної інтеграції з ЄС, що зумовлює потребу в глибоких реформах у сфері децентралізації та місцевого врядування. У цьому контексті інструменти СхП виступають не лише як механізми фінансової підтримки, а й як платформи інституційного навчання, обміну досвідом та моніторингу реформ.

До ключових інструментів підтримки реформи місцевого самоврядування в межах ініціативи ЄС СхП належать: платформа «Демократія, належне урядування та стабільність»; співпраця в межах транскордонного співробітництва та єврорегіонів; Форум громадянського суспільства СхП; фінансова підтримка від Європейського інвестиційного банку та ЄБРР; е-демократія, електронне урядування та розвиток цифрової інфраструктури (EU4Digital); спільна ініціатива ЄС та ПРООН «Мери за економічне зростання» (M4EG); програма U-LEAD; програми інституційного розвитку Twinning та TAIEX; ініціатива «Covenant of Mayors East»; програма «EU4ResilientRegions» [156; 397; 445].

Платформа Східного партнерства «Демократія, належне урядування та стабільність» є ключовим багатостороннім механізмом співробітництва між ЄС та Україною, Республікою Молдова і Грузією. Головною її метою є сприяння демократичним перетворенням, зміцнення верховенства права та розбудова стійких державних інституцій. Діяльність платформи охоплює впровадження антикорупційних заходів, реформування системи правосуддя, модернізацію

публічної служби та гарантування безпеки кордонів. У сфері реформування місцевого самоврядування платформа також відіграє важливу роль, оскільки забезпечує ресурси для навчання та мережевої взаємодії муніципальних органів влади. Завдяки співпраці з Конференцією регіональних та місцевих влад СхП (CORLEAP) вона допомагає підвищувати адміністративну спроможність на субнаціональному рівні. Це сприяє процесам децентралізації, розширенню повноважень місцевих демократичних інституцій та прозорому управлінню суспільними благами, наближаючи владу до потреб громадян [130].

В Україні співпраця в межах Платформи СхП «Демократія, належне урядування та стабільність» реалізовувалася через регулярну участь у робочих панелях. Для реформування місцевого самоврядування ключовою була робоча панель «Реформа державної служби» (відповідальний орган Національне агентство України з питань державної служби). Панелі функціонують як постійні експертні майданчики і забезпечують пряму взаємодію між представниками держав-партнерів та інституціями ЄС. Практична реалізація співпраці охоплювала проведення спеціалізованих тренінгів, семінарів і регіональних конференцій, зокрема щодо професіоналізації служби в органах місцевого самоврядування та стратегічного планування. Окремим напрямом була передача європейських практик через спільні проєкти та ініціативи, спрямовані на підвищення прозорості, підзвітності та антикорупційних механізмів на місцевому рівні [397].

У результаті такої взаємодії було сформовано інституційні передумови для реформи децентралізації, зокрема запроваджено нові підходи до управління людськими ресурсами в органах влади, удосконалено процедури стратегічного планування та підвищено професійну спроможність місцевих посадових осіб. Крім того, участь у Платформі забезпечила інтеграцію українських органів влади до мережі постійного обміну досвідом із державами ЄС, що дозволило адаптувати європейські стандарти у сфері місцевого самоврядування та публічного адміністрування [47].

Попри значний внесок Платформи СхП «Демократія, належне урядування та стабільність» у реформування системи місцевого самоврядування в Україні, її функціонування супроводжувалося низкою обмежень. Передусім варто зазначити, що Платформа має переважно консультативний і координаційний характер, що знижує її вплив на практичну імплементацію реформ. Участь у панелях та експертних заходах не завжди трансформувалася у конкретні управлінські рішення на національному рівні, що обмежувало ефективність трансферу знань і найкращих практик. Обмеженою залишалася й участь представників органів місцевого самоврядування у роботі Платформи, що знижувало рівень урахування практичних потреб громад; як наслідок, частина ініціатив не повною мірою відповідала реальним викликам місцевого управління. Варто також відзначити недостатній рівень моніторингу виконання рекомендацій, сформованих у межах Платформи, відсутність чітких механізмів оцінювання ефективності ускладнювала визначення реального впливу цього інструменту на реформу місцевого самоврядування [124; 200].

У Республіці Молдова Платформа відіграла важливу роль у підвищенні інституційної спроможності органів публічної влади, зокрема на місцевому рівні. Участь у робочих панелях та тематичних заходах сприяла запровадженню європейських підходів до публічного адміністрування, включно зі стратегічним плануванням, управлінням людськими ресурсами та підвищенням прозорості діяльності органів влади. У межах співпраці було активізовано процеси розвитку механізмів міжінституційної координації, що дозволило поліпшити взаємодію між центральними та місцевими органами влади. Це, своєю чергою, створило передумови для поступового впровадження елементів децентралізації та підвищення ролі місцевого самоврядування у вирішенні питань місцевого значення. Важливим досягненням стало також залучення громадянського суспільства до процесів реформ, що підвищило рівень підзвітності та відкритості влади [397].

Суттєвим недоліком була обмежена адміністративна спроможність органів місцевого самоврядування, що ускладнювало практичне впровадження

рекомендацій, отриманих у межах Платформи. Значна частина муніципалітетів не мала достатніх фінансових і кадрових ресурсів для реалізації стратегій розвитку та модернізації управління. Крім того, територіальна фрагментованість держави з великою кількістю малих громад знижувала ефективність застосування європейських практик, орієнтованих на більш укрупнені адміністративні одиниці [200].

У Грузії Платформа СхП стала важливим інструментом модернізації публічного управління та впровадження принципів належного врядування. Завдяки участі у відповідних панелях було частково здійснено адаптацію законодавства до європейських стандартів, зокрема у сфері прозорості, підзвітності та протидії корупції. Одним із ключових досягнень стало впровадження сучасних підходів до електронного урядування, у тому числі на місцевому рівні. Участь у Платформі також сприяла розвитку кадрового потенціалу через навчальні програми та обмін досвідом із державами ЄС. Грузія тривалий час демонструвала високі результати у сфері протидії корупції та ефективності державного управління, що частково пов'язано з імплементацією рекомендацій, напрацьованих у межах Платформи [397].

Варто відзначити, що впровадження рекомендацій Платформи в Грузії часто мало формальний характер і було зосереджене на адаптації законодавства без належної уваги до практичної реалізації на місцевому рівні. У Грузії спостерігається тенденція до зниження рівня демократичних стандартів, що відображається у послабленні незалежності інституцій та обмеженні ролі громадянського суспільства. Це негативно впливає на ефективність співпраці в межах Платформи 1, оскільки один із її ключових принципів полягає у забезпеченні відкритості та підзвітності влади. За таких умов механізми обміну досвідом та впровадження європейських практик втрачають частину своєї результативності [200].

Транскордонне співробітництво та співпраця в межах єврорегіонів є важливими елементами європейської інтеграції Грузії, Республіки Молдова та України до ЄС. До найактивніших у регіоні належать Карпатський єврорегіон і

єврорегіон «Буг» (Україна), «Верхній Прут», «Нижній Дунай» і «Дністер» (Україна, Республіка Молдова) та Чорноморський єврорегіон (Грузія). У їхніх межах реалізують проєкти модернізації прикордонної інфраструктури, водопостачання, довкілля, спільних служб реагування та розвитку місцевого бізнесу. Для місцевого самоврядування зазначений механізм передбачає спільну діяльність територіальних громад і регіонів різних держав задля вирішення спільних проблем місцевого розвитку. Інституційна підтримка таких ініціатив здійснюється переважно через програми Interreg та інші європейські фінансові інструменти. Єврорегіони функціонують як постійні структури взаємодії, які дозволяють залучати грантові фонди для модернізації інфраструктури, захисту довкілля та стимулювання місцевої економіки. Головною метою цього формату є подолання периферійності прикордонних зон, розбудова контактів між людьми та формування простору стабільності на зовнішніх кордонах ЄС [251].

Для місцевого самоврядування доступ до зазначених фондів став потужним каталізатором інституційного розвитку. Замість пасивного очікування державних субвенцій місцеві органи влади отримали можливість прямого виходу на міжнародні джерела фінансування. Практична робота з грантами вимагає суворого дотримання регламентів, що сприяло впровадженню європейських стандартів прозорості, підзвітності та стратегічного планування на муніципальному рівні.

Україна володіє найдовшим кордоном з державами ЄС серед усіх держав СхП, що робить її ключовим суб'єктом транскордонної активності. Українські області включені до низки великих єврорегіонів, таких як Карпатський та Буг. Флагманською є програма Interreg NEXT «Польща – Україна» із бюджетом близько 187 млн євро [334]. Її пріоритетами визначено сферу охорони здоров'я, захист довкілля та розвиток інфраструктури. Також інтенсивно працюють програми «Румунія – Україна» та багатостороння програма «Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна», які сумарно акумулюють понад 120 млн євро на проєкти прикордонного співробітництва [2]. Додатково держава бере участь у Дунайській регіональній програмі.

Участь у європейських програмах дозволила залучити значні ресурси для розбудови пунктів пропуску, медичних закладів та транспортних коридорів, що, відповідно, дозволило місцевим громадам отримати додаткове фінансування та робочі місця. Позитивним наслідком цього процесу стало формування міцних міжрегіональних зв'язків із західними сусідами, що відіграло критично важливу роль під час організації гуманітарної логістики та прийому біженців. Фактичним підтвердженням прогресу є створення при муніципалітетах агенцій регіонального розвитку та відділів залучення інвестицій. Українські посадовці місцевого рівня опанували правила ведення міжнародного документообігу та проходження суворих європейських перевірок. Реалізовані проєкти дозволили громадам оснастити лікарні сучасним обладнанням, модернізувати пункти пропуску та оновити парк рятувальної техніки.

Беззаперечним підтвердженням впливу транскордонної співпраці на розвиток місцевого самоврядування є й нещодавнє приєднання України до загальноєвропейських програм URBACT та Interreg Europe. Interreg Europe, програма, що допомагає регіональним та місцевим органам влади розробляти та впроваджувати кращу європейську політику; її бюджет становить 394 млн євро [330]. URBACT, проєкт, що фінансує та підтримує мережі міст і співпрацю між містами всієї Європи незалежно від членства держави в ЄС [459].

Ще однією важливою програмою є Дунайська транснаціональна програма на 2021–2027 роки, яка у межах розвитку місцевого самоврядування діє задля поліпшення територіального управління. Пріоритетом програми є збільшення інституційного потенціалу для територіального та макрорегіонального управління [102].

Транскордонна активність Республіки Молдова характеризується високою інтенсивністю завдяки безпосередньому кордону з Румунією та Україною. Держава є учасницею кількох єврорегіонів, серед яких Верхній Прут, Нижній Дунай та Дністер. Найбільш масштабною є програма Interreg NEXT, спрямована на подолання спільних викликів, розвиток інфраструктури, підтримку екологічних та культурних проєктів; бюджет програми становить понад 77 млн

євро [332]. Ефективною є взаємодія в межах двосторонніх програм сусідства з Румунією, які дозволяють реалізовувати масштабні логістичні та екологічні ініціативи.

Ще однією важливою програмою, у якій бере участь Республіка Молдова, є Interreg Danube Region, що фінансує проєкти з інновацій, зниження ризиків зміни клімату та поліпшення управління [328]. Ефективною для розвитку місцевого самоврядування є також програма Interreg NEXT «Басейн Чорного моря», зосереджена на екологічних, туристичних та земельно-кадастрових проєктах [100].

Фактичним досягненням поточних програм є створення спільних транскордонних служб екстреного реагування, що суттєво підвищило безпеку громадян по обидва боки кордону. До переваг функціонування єврорегіонів для Республіки Молдова належать пришвидшена синхронізація місцевого управління з європейськими нормами, а також глибока інтеграція з румунським економічним простором. Європейські гранти стали важливими для оновлення систем водопостачання та підвищення енергоефективності. Завдяки цим інструментам молдовські органи місцевого самоврядування навчилися формувати складні консорціуми з європейськими партнерами та розробляти довгострокові стратегії територіального розвитку. Співпраця дозволила частково подолати дефіцит місцевих бюджетів та стимулювала загальні процеси децентралізації управління в державі.

Проте існують і бар'єри, зокрема, невирішений придністровський конфлікт створює зону правової невизначеності на сході держави, блокуючи частину потенційних проєктів. Серед недоліків спостерігається нерівномірний розподіл грантів усередині самої Республіки Молдова, коли центральні райони та столиця отримують більше ресурсів через вищий кадровий потенціал.

Специфіка транскордонної співпраці Грузії зумовлена її географічним положенням. Оскільки держава не має спільних сухопутних кордонів з державами ЄС, головним майданчиком для її інтеграції виступають морські програми. Грузія є активним реципієнтом коштів програми Interreg NEXT

«Басейн Чорного моря» та бере участь у розбудові Чорноморського єврорегіону. Участь у чорноморських ініціативах дозволяє місцевій владі Грузії компенсувати відсутність спільних сухопутних кордонів з державами ЄС. Завдяки цим програмам грузинські управлінці залучають передовий європейський досвід просторового планування. Позитивним наслідком є створення спільних туристичних маршрутів та екологічних центрів, що стимулює малий бізнес у прибережних та внутрішніх громадах. Однак недоліком залишається обмежена кількість доступних програм порівняно з іншими державами регіону, що звужує географію можливих партнерств. Перешкодою також є високий рівень централізації влади, який обмежує фінансову самостійність грузинських муніципалітетів та ускладнює процеси співфінансування європейських ініціатив[331].

Форум громадянського суспільства СхП є ключовою інституційною платформою для залучення неурядових організацій до процесів європейської інтеграції та демократичного транзиту. Зазначений механізм забезпечує систематичний діалог між громадськістю держав-учасниць та інституціями ЄС. Головною метою функціонування Форуму є розбудова сталих і продуктивних відносин між представниками громадянського суспільства ЄС та шести держав-партнерів, а також всебічна підтримка їхньої активної участі у публічному житті та процесах імплементації реформ на національному рівні. Його робота спрямована на організацію регулярних зустрічей та забезпечення конструктивного діалогу між громадським сектором і владою. Це досягається шляхом інформаційної підтримки, обміну передовим досвідом європейської інтеграції, надання фахових рекомендацій щодо формування політик та здійснення незалежного моніторингу багатосторонніх ініціатив. Членство у Форумі є максимально інклюзивним та відкритим для будь-яких акторів громадянського суспільства, включно з неурядовими організаціями, профспілками, аналітичними центрами та професійними асоціаціями. Щорічні зібрання консолідують понад двісті таких організацій з різних держав. Важливим аналітичним продуктом цієї платформи є Індекс Східного партнерства,

комплексний інструмент, що вимірює прогрес держав у наближенні до європейських стандартів управління, демократичних свобод та сталого розвитку. Аналіз останніх даних Індексу демонструє суттєву розбіжність у траєкторіях Грузії, Республіки Молдова та України [47; 99].

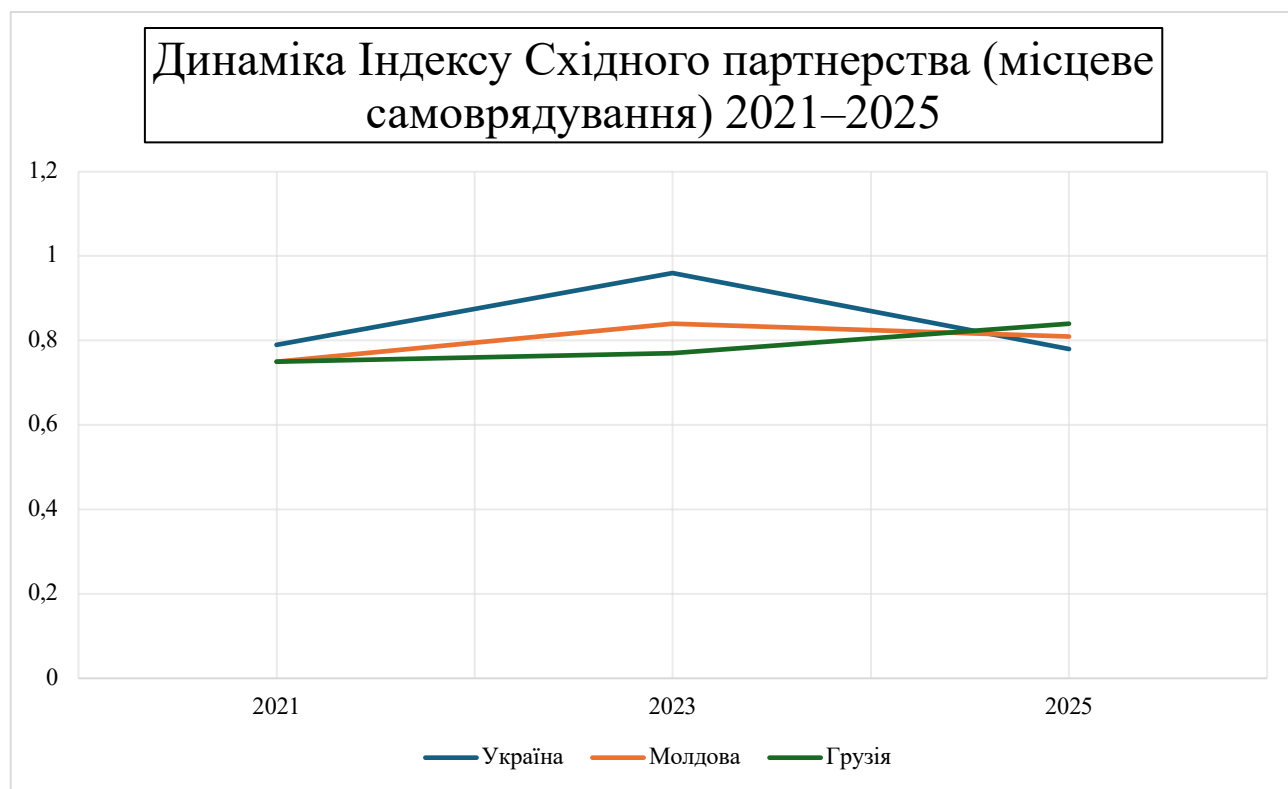

Рис. 3.1. Динаміка Індексу Східного партнерства 2021–2025 [243].

Аналіз динаміки Індексу Східного партнерства за підіндексом «Місцеве самоврядування» свідчить про те, що в період з 2021 до 2025 року Україна та Республіка Молдова демонструють значну позитивну динаміку, що зумовлено наданням цим державам статусу кандидата у 2022 році та низкою реформ і нормативно-правових актів, ухвалених з метою наближення до стандартів ЄС. Грузія демонструє негативну динаміку, що зумовлено дезінтеграційними процесами та частковим згортанням євроінтеграції теперішньою проросійською грузинською владою [243].

Українська національна платформа є найчисленнішою та найвпливовішою серед усіх держав ініціативи. Попри умови повномасштабної війни, Індекс Східного партнерства відзначає лідерство України у проведенні секторальних реформ, антикорупційній політиці та наближенні до європейського правового поля. Головним позитивним чинником є висока стійкість українського

громадянського суспільства, яке зуміло адаптуватися до екзистенційних загроз. Організації платформи працюють над моніторингом державних витрат та просуванням реформ у сфері місцевого самоврядування. Експерти Форуму відіграють критично важливу роль у формуванні переговорної позиції України щодо вступу до ЄС. Українська національна платформа Форуму здійснювала безперервний експертний супровід процесу об'єднання територіальних громад, сприяючи підвищенню їхньої фінансової спроможності. В умовах повномасштабної війни фокус уваги Форуму змістився на питання відновлення. У листопаді 2024 року Українська національна платформа оприлюднила офіційну позицію щодо необхідності включення потреб повоєнної відбудови муніципалітетів до майбутніх ініціатив СхП. Фактично Форум допомагає українським громадам створювати коаліції з європейськими партнерами для залучення ресурсів на відбудову інфраструктури та впровадження енергоефективних проєктів [239].

Молдовська національна платформа демонструє високий рівень інституціоналізації та залученості до державних процесів. Відповідно до показників Індексу Східного партнерства держава демонструє впевнений прогрес у сфері незалежних медіа, свободи зібрань та адаптації законодавства до норм ЄС. Представники Форуму безпосередньо залучаються до роботи урядових комісій з питань місцевого самоврядування, що робить процес ухвалення рішень прозорішим. Форум виступає важливим каталізатором реформи місцевого публічного управління. Експерти національної платформи брали активну участь у розробленні та моніторингу Національної стратегії децентралізації. Завдяки експертній підтримці Форуму вдалося підвищити рівень прозорості ухвалення рішень на місцевому рівні та розширити можливості для впливу громадськості на діяльність місцевих органів влади. З негативних чинників варто виділити збереження високої залежності організацій від зовнішнього фінансування та їхню слабку присутність у сільських регіонах [379].

Участь грузинського неурядового сектору у Форумі реалізується через Грузинську національну платформу, яка об'єднує провідні експертні та

правозахисні організації. Аналіз даних Індексу Східного партнерства фіксує помітне зниження показників Грузії у сфері демократичних прав та політичного діалогу. Позитивним аспектом функціонування платформи є високий професіоналізм громадських організацій, їхня здатність генерувати якісну аналітику та ефективно мобілізувати суспільство для захисту реформи місцевого самоврядування та європейського курсу держави. Представники грузинського громадянського суспільства використовують майданчик Форуму для тиску на уряд з метою імплементації необхідного законодавства у сфері реформування місцевого самоврядування та розширення повноважень громад. Фактичним здобутком є створення механізмів партисипативного бюджетування, проте загальний рівень політизації управління на місцях залишається високим. Головним недоліком є поглиблення конфронтації між урядом та громадянським суспільством. Спроби влади запровадити законодавство про іноземний вплив суттєво звужують простір для діяльності неурядового сектору. За таких умов Форум перетворюється радше на інструмент захисту базових свобод, аніж на майданчик для конструктивного розроблення реформ [218].

Фінансова підтримка з боку ЄІБ та ЄБРР також є важливим інструментом ЄС у сприянні реформуванню місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо».

ЄІБ веде активну діяльність у державах «Асоційованого тріо», орієнтуючись на фінансування проєктів, що сприяють сталому розвитку, модернізації інфраструктури та підвищенню якості життя населення. Основними напрямками його діяльності є розвиток транспортної, енергетичної та муніципальної інфраструктури, підтримка кліматичних ініціатив, цифровізації та соціальних послуг, включно з освітою та охороною здоров'я. Важливою складовою є також підтримка місцевих органів влади через фінансування проєктів у сфері водопостачання, житлово-комунального господарства та міського розвитку, що безпосередньо впливає на ефективність місцевого самоврядування.

Україна є одним із ключових партнерів ЄІБ, який з 2022 року мобілізував понад 4 млрд євро фінансування під гарантії ЄС для підтримки енергетики,

інфраструктури та малого бізнесу, а на початку 2026 року забезпечив рекордне нове фінансування обсягом 1,5 млрд євро для задоволення критичних потреб держави в умовах воєнних викликів [143]. У Республіці Молдова з моменту відкриття представництва у 2007 році загальний обсяг інвестицій перевищив 1,75 млрд євро в межах понад 30 проєктів, охопивши такі ключові напрями, як енергетична безпека та ефективність, транспорт, охорона здоров'я, сільське господарство, розвиток приватного сектору та лісове господарство [359]. Упродовж останнього десятиліття обсяг інвестицій ЄІБ у Грузію сягнув майже 2 млрд євро, що забезпечило державі провідні позиції за показником інвестицій на душу населення; при цьому фінансування було спрямоване переважно на розвиток інфраструктури, енергетики та підтримку малого і середнього бізнесу [79]. Варто враховувати, що значна частина коштів, наданих ЄІБ, була спрямована на регіональні проєкти, які прямо чи опосередковано впливатимуть на розвиток місцевого самоврядування та посилення реформ.

ЄБРР є одним із найбільших інвесторів у регіоні з моменту здобуття незалежності державами Східної Європи. Загальний обсяг його інвестицій у держави «Асоційованого тріо» становить десятки мільярдів євро; зокрема, понад 13 млрд євро інвестовано у проєкти, спрямовані на розвиток інфраструктури, підтримку приватного сектору та підвищення енергоефективності. Значна частина цих ресурсів спрямовується на муніципальні проєкти, які опосередковано сприяють зміцненню місцевого самоврядування. Термін реалізації таких програм є довгостроковим, з подальшим розширенням у межах нових фінансових інструментів ЄС [163].

У практичному вимірі діяльність ЄБРР в Україні, Республіці Молдова та Грузії охоплює фінансування муніципальної інфраструктури, розвиток транспортних мереж, модернізацію систем водопостачання та енергетики, а також підтримку відновлення територій. Загальний обсяг фінансування, наданого цим банком трьома державам, перевищує 10 млрд євро, що свідчить про значний масштаб його впливу. Зокрема, у Республіці Молдова за останні чотири роки інвестовано понад 1,5 млрд євро у 33 проєкти, спрямовані на розвиток

транспорту, енергетики та муніципальної інфраструктури [327]. У Грузії обсяг фінансування перевищує 2 млрд євро і охоплює сфери енергетики, водопостачання та міського розвитку; минулого року було інвестовано 300 млн євро в регіональні програми [109]. В Україні фінансування також спрямоване на відновлення соціальної інфраструктури та забезпечення базових послуг на місцевому рівні, зокрема через інвестиційні програми відновлення громад; обсяг фінансування за останні чотири роки становить понад 9 млрд євро [162].

Водночас ефективність цього інструменту має певні обмеження. По-перше, фінансування здебільшого спрямоване на інфраструктурні проєкти, що не завжди супроводжується інституційними реформами місцевого самоврядування. По-друге, значна частина коштів надається у формі кредитів, що створює додаткове боргове навантаження на держави та муніципалітети. По-третє, реалізація проєктів часто залежить від адміністративної спроможності органів влади.

Розвиток електронної демократії та електронного урядування в державах «Асоційованого тріо» є одним із найбільш динамічних напрямів інституційної трансформації. Контекст цього процесу зумовлений необхідністю подолання надмірної бюрократизації державного апарату, забезпечення прозорості управлінських рішень та мінімізації корупційних ризиків. Додатковим каталізатором цифровізації стали глобальна пандемія та згодом повномасштабна збройна агресія РФ проти України, яка довела критичну потребу у збереженні стійкості державних реєстрів та дистанційному наданні послуг. Упровадження інструментів електронного урядування та цифрової демократії на рівні органів місцевого самоврядування держав «Асоційованого тріо» є критично важливим чинником забезпечення прозорості влади, оптимізації ресурсів та підвищення якості надання публічних послуг.

Ключову роль відіграють масштабні міжнародні та регіональні програми. Найбільш комплексною є європейська ініціатива EU4Digital, спрямована на гармонізацію цифрових ринків держав СхП з європейськими стандартами. В Україні дієвою є програма «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади», яка фінансується урядом Швейцарії та впроваджується Фондом

«Східна Європа» і безпосередньо фокусується на створенні інструментів електронної демократії на регіональному рівні. У Республіці Молдова визначальним є проєкт «Модернізація урядових послуг», що реалізується за підтримки Світового банку і спрямований на реінжиніринг та оцифрування публічних сервісів [280].

Ініціатива EU4Digital є одним із ключових цифрових інструментів ЄС, спрямованих на інтеграцію України, Республіки Молдова та Грузії до єдиного цифрового ринку ЄС та розвиток електронного урядування. Програма реалізовувалася у кілька етапів, зокрема у фазі 2019–2022 років та подальшому продовженні до 2025 року, і охоплювала напрями розвитку цифрової інфраструктури, електронних послуг, кібербезпеки, цифрових навичок та інноваційної економіки [208]. У межах ініціативи було також поставлено завдання гармонізації цифрового законодавства з нормами ЄС, упровадження електронної ідентифікації, розвитку широкосмугового інтернету та створення транскордонних цифрових сервісів. Загальний потенціал інвестицій у цифрову трансформацію регіону в межах EU4Digital оцінюється до 1,5 млрд євро. Практичні результати охоплюють запуск пілотних проєктів електронної митниці між Україною, Республікою Молдова та державами ЄС, розвиток електронного документообігу та інтеграцію до мереж обміну даними, що сприяє підвищенню ефективності управління та якості публічних послуг на місцевому рівні [282].

У контексті реформування місцевого самоврядування EU4Digital забезпечила суттєвий прогрес у цифровізації публічного управління. В Україні було впроваджено підходи до гармонізації статистичних та управлінських даних відповідно до стандартів ЄС, що дозволяє оцінювати рівень цифрового розвитку за методологією DESI та поліпшувати ухвалення рішень на різних рівнях управління [281]. У Республіці Молдова досягнуто значного рівня цифровізації публічних послуг, де понад 54 % державних сервісів і понад 86 % взаємодій уряду з бізнесом здійснюються онлайн, що безпосередньо підвищує ефективність місцевого врядування [282]. У Грузії розвиток цифрової інфраструктури забезпечив майже повне покриття фіксованим інтернетом на рівні 95,7 % та

активне впровадження електронних сервісів, що сприяє доступності адміністративних послуг [282].

В Україні Асоціація міст України спільно з інституціями РЄ розробляє концептуальну дорожню карту впровадження інноваційних технологій у муніципалітетах. Стратегія розв'язання проблеми передбачає створення типових програм розвитку, уніфікацію наявних сервісів та розроблення єдиної стандартизованої вебплатформи для невеликих міст, яка обов'язково включатиме базові модулі електронного документообігу, кабінету мешканця, петицій та бюджету участі. Успішна імплементація цих інновацій також потребує проведення масштабних просвітницьких кампаній, залучення менторських груп для фахового консультування місцевих рад та затвердження цільової державної програми фінансової підтримки, що дозволить гарантувати ефективне цифрове перетворення кожної громади [131].

Республіка Молдова успішно запровадила урядову платформу обміну даними MConnect. Платформа є ключовою урядовою платформою інтеперабельності Республіки Молдова, яка гарантує автоматизований, безпечний та законний обмін інформацією між базами даних різних установ. Її функціонування спирається на базовий принцип одноразовості, що дозволяє уникнути багаторазового витребування однакових відомостей у громадян та підприємницьких структур під час надання послуг. Ця цифрова інфраструктура призначена для використання державними органами та приватними організаціями, які мають відповідне правове обґрунтування для інтеграції, а всі доступні для споживання набори даних систематизовано у спеціальному каталозі. Адміністративне управління системою архітектурою та комплексну технічну підтримку процесів обміну здійснює Агентство електронного урядування відповідно до положень національного закону № 142 від 2018 року та урядової постанови № 211 від 2019 року [353].

Програма «Цифрова Європа» є стратегічним фінансовим інструментом ЄС з бюджетом понад 8,1 млрд євро, який діє з 2021 до 2027 року. Ініціатива спрямована на комплексну цифрову трансформацію європейської економіки та

державного управління. Україна долучилася до програми у вересні 2022 року, а Республіка Молдова, у лютому 2024 року. Держави отримали прямий доступ до грантів на розвиток штучного інтелекту, комп'ютерних потужностей, посилення кібербезпеки та вдосконалення цифрових навичок. Завдяки створенню європейських центрів цифрових інновацій та синергії з іншими фондами програма стимулює технологічну модернізацію та прискорює інтеграцію держав до єдиного цифрового ринку Європи.

Вплив ініціативи на реформу місцевого самоврядування полягає у системному сприянні розбудові розумних територіальних громад. Залучення муніципалітетів до інноваційних центрів дозволяє попередньо тестувати технології, що суттєво оптимізує локальні бюджетні витрати на їх впровадження. Фінансування навчальних модулів підвищує цифрову кваліфікацію посадових осіб і трансформує центри надання адміністративних послуг у сучасні сервісні хаби. В умовах сучасних безпекових викликів участь у програмі дозволяє містам посилити кіберзахист, гарантувати безперебійну роботу муніципальних реєстрів та збереження персональних даних мешканців. Упровадження інструментів аналітики відкриває нові перспективи для розумного просторового планування, управління транспортом і комунального енергоменеджменту [104].

Для держав «Асоційованого тріо» розбудова електронного урядування принесла значну користь. Держави суттєво знизили рівень побутової корупції завдяки усуненню людського фактора під час надання базових адміністративних послуг. Україна змогла створити унікальну цифрову екосистему «Дія», яка гарантувала доступ до державних сервісів для мільйонів громадян незалежно від місця їхнього перебування.

Разом з тим існують суттєві виклики. Головною проблемою залишається цифрова нерівність між урбанізованими центрами та сільською місцевістю, де значна частина населення похилого віку не має навичок цифрової грамотності або надійного доступу до швидкісного інтернету. Для муніципалітетів вагомим недоліком є висока вартість обслуговування захищених локальних мереж та хронічний дефіцит кваліфікованих фахівців у сфері інформаційних технологій.

Реформа системи місцевого самоврядування та процеси децентралізації в державах «Асоційованого тріо» потребують пошуку нових дієвих механізмів для стимулювання економіки на локальному рівні. Однією з найуспішніших міжнародних відповідей на ці виклики стала спільна ініціатива ЄС та Програми розвитку ООН під назвою «Мери за економічне зростання». Започаткована ЄС у 2017 році, ця програма безпосередньо спрямована на розширення можливостей муніципалітетів, перетворення їх на активних учасників економічного розвитку, створення нових робочих місць та підвищення загальної інвестиційної привабливості міст. Починаючи з 2021 року, головним виконавцем та координатором ініціативи виступає Програма розвитку ООН [192].

В умовах глибокого реформування системи місцевого самоврядування ця ініціатива надає муніципалітетам необхідні ресурси, експертні знання та фінансову підтримку. Програма допомагає місцевій владі переходити від пасивного очікування державних субвенцій до проактивного планування та управління власним економічним майбутнім, упроваджуючи системний підхід до вирішення локальних проблем. Загальний бюджет другої фази, що тривала з 2021 до 2024 року, становив 10 млн євро. За цей період мережа ініціативи охопила понад 430 муніципалітетів із держав «Асоційованого тріо» та інших держав регіону [383; 447]. У 2025 році було анонсовано старт третьої фази програми, яка охопить період до 2028 року і зосередиться на інклюзивному, зеленому та інноваційному економічному відродженні громад за допомогою цілеспрямованих стратегічних заходів і місій [62].

Наприклад, в Україні ініціатива «Мери за економічне зростання» стала невіддільною частиною процесу децентралізації, який суттєво розширив повноваження та фінансову незалежність територіальних громад. Програма доповнює цю реформу, надаючи місцевим лідерам практичні інструменти для реалізації нових управлінських повноважень. До ініціативи долучилася велика кількість українських міст, які отримали фінансову та консультаційну підтримку. Зокрема, у серпні 2025 року було оголошено, що міста Хмельницький, Буча, Житомир та Славутич увійшли до когорти переможців інноваційної програми,

орієнтованої на досягнення місії. Кожне з цих міст отримало початкове фінансування в розмірі приблизно 17500 євро з можливістю залучення додаткових 105 500 євро для розроблення та реалізації портфеля міських проєктів сталого розвитку [195].

У Республіці Молдова програма відіграє критично важливу роль у контексті зміцнення слабкого потенціалу місцевих адміністрацій, які тривалий час потерпали від недостатнього державного фінансування та значного відтоку кваліфікованих кадрів за кордон. Ініціатива допомагає молдовським містам швидко адаптуватися до сучасних європейських стандартів муніципального управління. Завдяки цій програмі місцеві органи влади розробляють ефективні плани економічного розвитку, орієнтовані на стимулювання місцевого бізнесу, створення нових робочих місць та поступовий зелений енергетичний перехід [263].

Під час міжнародного конкурсного відбору 2025 року молдовські міста Леова, Копчак та Сірець отримали цільове грантове фінансування для стимулювання сталих економічних трансформацій на місцевому рівні. Крім того, міста Унгени та Єдинці стали учасниками нової програми фінансового консультування у 2026 році, що сприятиме перетворенню їхніх міських концепцій на інвестиційно привабливі пропозиції для європейських фінансових фондів [416]. У квітні 2025 року в Кишиневі відбувся масштабний міжнародний форум, який зібрав понад сто представників муніципалітетів та європейських інституцій розвитку для детального обговорення результатів другої фази та офіційного запуску третьої фази програми. У Республіці Молдова ініціатива також активно підтримує заходи, спрямовані на енергетичну незалежність громад, перехід на відновлювані джерела енергії та запровадження кліматично нейтральних технологій збереження довкілля [315].

Грузинські муніципалітети також є активними учасниками ініціативи та провідниками системних змін. На період з 2020 до 2025 року програма надає необхідні експертні та фінансові ресурси для суттєвого підвищення ролі місцевого самоврядування у суспільному та економічному житті держави.

Станом на 2022 рік активна мережа налічувала 55 грузинських муніципалітетів. Того ж року відразу 8 грузинських міст отримали масштабну цільову підтримку від ЄС для впровадження інноваційних підходів до сталого розвитку територій [351].

Зокрема, великі міста Батумі та Кутаїсі отримали значні гранти у розмірі по 225 тис. євро кожне для розроблення та активації комплексного портфоліо муніципальних економічних трансформацій. Водночас міста Поті, Руставі, Самтредія та Цхалтубо долучилися до спеціальної навчальної програми зі створення міських візій з потенційним отриманням початкового фінансування у розмірі 60 тис. євро на впровадження інноваційних проєктів. Міста Болнісі та Оні здобули пряму підтримку для розвитку місцевих бізнес-кластерів та розширення власних муніципальних комерційних моделей. Усі ці цілеспрямовані інвестиційні кроки спрямовані на подолання традиційного розриву в економічному розвитку між столицею та регіонами, а також на зменшення рівня безробіття, який у сільській місцевості та малих містах Грузії залишається серйозним соціальним викликом [352].

Проте під час практичної реалізації ініціативи було виявлено певні системні прогалини та недоліки. Спостерігається суттєва нерівномірність інституційної спроможності різних муніципалітетів. Малі сільські та селищні громади часто не мають у своєму штаті достатньої кількості кваліфікованих кадрів для підготовки складних багатосторінкових проєктних заявок англійською мовою та подальшого ефективного управління великими міжнародними грантами, що ставить їх у нерівні умови конкуренції порівняно з великими обласними центрами.

Системним викликом також залишається забезпечення повноцінної сталості результатів після завершення міжнародного грантового фінансування. Окремі інфраструктурні об'єкти чи соціальні ініціативи, що були свого часу успішно створені за підтримки програми, надалі періодично стикаються з критичним браком внутрішніх бюджетних ресурсів для подальшого функціонування та технічного обслуговування.

Важливим інструментом СхП для України є програма U-LEAD, яка фінансується ЄС та державами-учасницями, серед яких Німеччина, Польща, Швеція, Данія, Естонія та Словенія. Головна мета ініціативи U-LEAD полягає у підтримці прозорого багаторівневого управління та розширенні прав територіальних громад. Серед ключових цілей варто виділити надання експертної підтримки для розроблення сучасного законодавства, підвищення кваліфікації публічних службовців, поліпшення якості надання адміністративних послуг населенню та створення умов для сталого місцевого розвитку. В умовах повномасштабної війни цілі було адаптовано до нових реалій, і тепер вони включають допомогу у виживанні громад, відновленні інфраструктури та підтримці внутрішньо переміщених осіб [440].

Програма реалізується у кілька етапів. Перша фаза тривала з 2016 до 2020 року і була зосереджена на формуванні базової інфраструктури об'єднаних територіальних громад. Друга фаза охопила період з 2020 до 2023 року та мала на меті закріплення результатів децентралізації. Третя фаза стартувала у 2024 році та розрахована на наступні роки з бюджетом у 62 млн євро. Основні напрями діяльності поділяються на політичну та юридичну підтримку реформ, навчання місцевих посадовців, а також пряму інвестиційну допомогу для розбудови центрів надання адміністративних послуг [440].

Завдяки ініціативі було відкрито понад 480 центрів надання адміністративних послуг, а понад 210 тис. представників місцевого самоврядування пройшли навчання на більш ніж 8300 заходах. Програма забезпечила громади технікою, транспортом та експертизою, що стало критично важливим ресурсом стійкості під час бойових дій. Недоліком для України є те, що через військову агресію значна частина створеної інфраструктури була зруйнована, а фокус програми довелося змістити з довгострокового розвитку на нагальні потреби виживання [440].

Інструменти інституційної розбудови ЄС Twinning та TAIEХ відіграють фундаментальну роль у процесі реформування місцевого самоврядування України, Республіки Молдова та Грузії. Twinning, це інструмент інституційної

розбудови, що передбачає співпрацю між державними органами для впровадження реформ і наближення законодавства до стандартів ЄС; він орієнтований на довгострокову підтримку, спрямовану на розвиток ефективного державного управління та адаптацію до європейських норм. TAIEХ, це інструмент технічної допомоги, спрямований на зміцнення інституційної спроможності та наближення національного законодавства до стандартів ЄС, включно з його імплементацією та ефективним застосуванням [72].

Упровадження програм Twinning і TAIEХ визначається історичним переходом від політики СхП до процесу розширення ЄС. Отримання Україною та Республікою Молдова статусу держави-кандидата у 2022 році перевело використання цих інструментів у площину прямої підготовки до вступу. Головна мета програм полягає у наближенні національного законодавства держав-бенефіціарів до європейського права та у системній розбудові спроможності органів публічної адміністрації. Цілі ініціатив охоплюють підвищення кваліфікації державних службовців, імплементацію європейських стандартів у сфері правосуддя, сільського господарства, захисту довкілля та управління фінансами.

Завдяки програмам вдалося досягти значних результатів у побудові довірливих відносин між інституціями. Згідно зі звітами ЄК, понад 86 % учасників зазначають про суттєве розширення своїх професійних мереж і контактів з європейськими колегами. За даними звітів ЄК з питань розширення, лише у 2023 році для держав регіону розширення було організовано 480 заходів TAIEХ та паралельно реалізовувалися 47 проєктів Twinning [424].

Однак не всіх амбітних завдань вдалося досягти. У багатьох випадках імплементація рекомендацій європейських експертів залишалася виключно на папері через брак політичної волі місцевих еліт. Для Грузії внутрішньополітичні кризи та уповільнення демократичних реформ частково заблокували практичне втілення напрацювань у сфері верховенства права та управління [424].

Ініціатива «Угода мерів – Схід» є проєктом ЄС, мета якого полягає у залученні держав СхП до європейської кліматичної та енергетичної політики.

Однією з цілей програми є підтримка місцевих органів влади у розробленні та реалізації стратегій сталого енергетичного розвитку. Напрями діяльності охоплюють розбудову інституційної спроможності та надання технічної допомоги у підготовці інфраструктурних планів [231]. Згідно з даними офіційного звіту ЄК, муніципалітети беруть на себе юридичні зобов'язання зменшити викиди вуглекислого газу щонайменше на 35 % до 2030 року. Загалом програма охопила майже 500 населених пунктів, у яких проживає понад 42 % населення цільового регіону [232].

Для українських громад програма стала потужним інструментом модернізації критичної інфраструктури. Нині понад триста українських міст стали повноправними учасниками угоди. Користь для держави виявляється у безпосередньому залученні європейських грантів на термомодернізацію комунальних будівель та розвиток відновлюваної енергетики. На жаль, повномасштабне вторгнення фізично зруйнувало значну частину вже модернізованих об'єктів.

Участь Республіки Молдова у програмі характеризується активним залученням десятків місцевих рад. Головна користь для цієї держави полягає у системному пом'якшенні наслідків енергетичної бідності та диверсифікації джерел енергії на місцевому рівні. Завдяки технічній та методологічній підтримці програми громадам вдалося реалізувати низку проєктів з підвищення енергоефективності лікарень і шкіл.

Грузинський досвід участі охоплює понад 30 населених пунктів, які у своїх стратегіях зосередилися насамперед на адаптації до кліматичних змін та захисті від стихійних лих. Ініціатива полягає у фінансуванні впровадження систем раннього попередження про природні катастрофи та розбудові стійкої до клімату інфраструктури у гірських районах [274].

Програма «EU4ResilientRegions» є спеціальним комплексним інструментом підтримки, який співфінансується ЄС та урядом Німеччини через товариство міжнародного співробітництва. Мета програми полягає у підвищенні загальної стійкості регіонів перед загрозою соціальних криз та руйнівних наслідків

збройних конфліктів. Основні цілі охоплюють зміцнення соціальної згуртованості суспільства та поліпшення доступу вразливих груп населення до медичних послуг. Напрями діяльності фокусуються на наданні невідкладної матеріальної допомоги та закупівлі спеціалізованого медичного обладнання. Згідно з офіційними даними, програма профінансувала низку критично важливих проєктів, вартість кожного з яких сягає сотень тисяч євро [445].

Для українського суспільства програма відіграла фундаментальну роль у збереженні функціональності медичної та соціальної інфраструктури в умовах збройної агресії. Користь для держави вимірюється безпосереднім порятунком тисяч життів завдяки постачанню сучасних медичних матеріалів та техніки. Наприклад, для медичних закладів Харкова було виділено понад 300 000 євро на забезпечення автономними джерелами енергії та хірургічним обладнанням. Серед недоліків програми слід відзначити неможливість перекрити всі наявні потреби через колосальні масштаби інфраструктурних руйнувань, програмі об'єктивно не вдалося забезпечити плавний перехід від формату екстреного реагування до системного розвитку сфери охорони здоров'я [289]. Ініціатива забезпечила Республіці Молдова комплексне посилення стійкості на державному та місцевому рівнях. На рівні громад проєкт дав потужний поштовх до розвитку місцевих ініціатив безпеки та зміцнення соціальної згуртованості. Було створено та матеріально підтримано добровільні пожежні підрозділи, а також організовано інформаційні кампанії для мешканців. Громадяни здобули практичні навички щодо дій в умовах надзвичайних ситуацій, що безпосередньо підвищило рівень їхньої захищеності та обізнаності. Загалом реалізація цих заходів дала змогу зміцнити довіру молдовського суспільства до ефективності власних державних інституцій та суттєво посилила підтримку європейського курсу як головного орієнтиру для подальшої модернізації держави [428].

Держави «Асоційованого тріо» протягом функціонування ініціативи продемонстрували суттєвий прогрес на шляху європейської інтеграції. Усі три держави мають статус асоційованих членів ЄС, а Україна та Республіка Молдова у 2022 році отримали статус держав-кандидатів на вступ до ЄС. У зв'язку з цим

було сформовано відповідні дорожні карти інтеграції, що передбачають виконання визначених критеріїв членства. За оцінками європейських інституцій, потенційні строки вступу цих держав можуть припадати на період до 2029 року, що актуалізує потребу в глибоких трансформаціях у сфері державного управління та місцевого самоврядування. Очікується, що в середньостроковій перспективі Україна та Республіка Молдова здатні досягти значного поступу у відповідних реформах, однак тривала війна в Україні створює суттєві ризики для темпів інтеграції та впровадження змін.

Ситуація в Грузії є складнішою з огляду на внутрішньополітичні процеси, які впливають на динаміку євроінтеграції. Послаблення проєвропейського курсу та зниження інтенсивності співпраці з ЄС ускладнюють прогнозування подальшого прогресу. За таких умов відновлення активної інтеграції значною мірою залежить від політичних змін та повернення до послідовної реалізації демократичних реформ.

Загалом ініціатива ЄС СхП потребує подальшого реформування з урахуванням нових геополітичних та безпекових викликів. Для підвищення ефективності співпраці у сфері місцевого самоврядування доцільним є поглиблення міжмуніципальної взаємодії між державами ЄС та державами «Асоційованого тріо», адаптація інструментів ініціативи до сучасних умов із включенням безпекового виміру, а також забезпечення стабільності в регіоні. Важливим напрямом залишається активізація співпраці з Грузією задля відновлення євроінтеграційного курсу, посилення фінансової та інституційної підтримки реформ, подолання внутрішніх структурних проблем та розширення інформаційної політики щодо можливостей, які надає ЄС.

На основі проведеного аналізу можна окреслити кілька можливих сценаріїв розвитку. Перший сценарій передбачає трансформацію або припинення функціонування ініціативи СхП у зв'язку з накопиченими викликами, що може призвести до скорочення фінансової та інституційної підтримки з боку ЄС. Другий сценарій пов'язаний з успішним виконанням умов членства та набуттям державами «Асоційованого тріо» повноправного статусу членів ЄС, що

забезпечить значний прогрес у реформуванні місцевого самоврядування. Третій сценарій передбачає збереження чинного формату ініціативи без суттєвих змін, що може обмежити темпи реформ і призвести до їх поступового уповільнення.

Таким чином, ініціатива СхП залишається важливим механізмом співпраці між ЄС і державами регіону, спрямованим на підтримку демократичних трансформацій і сталого розвитку. Сфера державного управління, зокрема місцеве самоврядування, є одним із ключових напрямів цієї взаємодії. Найбільш вагомі результати у реформі децентралізації демонструє Україна, тоді як Грузія та Республіка Молдова мають менш виражений прогрес. Відповідно до Індексу СхП, Україна та Республіка Молдова демонструють позитивну динаміку у наближенні до європейських стандартів, тоді як у Грузії спостерігаються ознаки погіршення показників. За таких умов посилення ролі ЄС у підтримці реформ державного управління є необхідною передумовою успішної інтеграції та подальшої демократизації держав «Асоційованого тріо» [156].

Таблиця 3.2.

Порівняння інституційно-правової бази та інструментів співпраці з ЄС держав «Асоційованого тріо» у сфері місцевого самоврядування [33; 34; 39; 80; 101; 140; 225; 368; 414; 425; 436]

Параметр	Україна	Республіка Молдова	Грузія
Інституційно-правова база	Угода про асоціацію, статус кандидата, переговори про вступ до ЄС	Угода про асоціацію, статус кандидата, переговори про вступ до ЄС	Угода про асоціацію, статус кандидата; після 2024 частково призупинено
Базове національне законодавство	Конституція (Розд. XI); ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997); «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (2015)	Закон «Про місцеве публічне управління» № 436-XVI (2006); «Про добровільне об'єднання АТО» (2023)	Конституція; Органічний закон «Кодекс місцевого самоврядування» (2014)
Ключові критерії	Копенгагенські критерії, «План України» Ukraine Facility, виконання рекомендацій ЄК, вимоги переговорної рамки	Вимоги переговорної рамки, Стратегія реформи 2023–2030, виконання рекомендацій ЄК	Дев'ять кроків для кандидатства, виконання рекомендацій ЄК (не виконано)

Параметр	Україна	Республіка Молдова	Грузія
Основні напрями підтримки	Децентралізація, регіональний розвиток, спроможність громад, цифровізація, відбудова	Модернізація місцевого управління, фінансова децентралізація, укрупнення громад	Муніципальне управління, регіональний розвиток (переважно до 2024)
Ключові програми ЄС	U-LEAD, Ukraine Facility, Interreg NEXT, «Цифрова Європа», SIGMA, EU4Recovery	EU4Moldova, Interreg NEXT «Румунія–Молдова», SIGMA, План зростання	EU4ITD, ENPARD IV, PIRDP, Interreg «Басейн Чорного моря»
Спільні ініціативи СхП	M4EG, Covenant of Mayors East, EU4Digital, EU4ResilientRegions, Форум ГС	M4EG, Covenant of Mayors East, EU4Digital, EU4ResilientRegions, Форум ГС	M4EG, Covenant of Mayors East, EU4Digital, Форум ГС
Інституційні партнери ЄС	ЕК (DG NEAR, DG REGIO), ЄСЗД, Представництво ЄС, Комітет регіонів, CORLEAP	ЕК (DG NEAR, DG REGIO), Представництво ЄС, Комітет регіонів, CORLEAP	ЕК (DG NEAR), Представництво ЄС, Комітет регіонів, CORLEAP
Національні інституції	Міністерство розвитку громад та територій; Асоціація міст України; Всеукраїнська асоціація громад	Державна канцелярія; Міністерство інфраструктури та регіонального розвитку; CALM	Міністерство регіонального розвитку та інфраструктури; Національна асоціація місцевих органів влади NALAG
Фінансові партнери	ЄІБ, ЄБРР	ЄІБ, ЄБРР	ЄІБ, ЄБРР
Загальна оцінка співпраці	Високий рівень інтеграції	Середньо-високий рівень	Середній рівень, регрес після 2024

Висновки до розділу 3

Аналіз інституційно-правової співпраці ЄС з державами «Асоційованого тріо» засвідчує наявність спільної багаторівневої моделі, яка поєднує договірну базу (передусім угоди про асоціацію), секторальні фінансові програми та інституційні механізми взаємодії з органами державної влади й місцевого самоврядування. Ключовими рамковими орієнтирами є принципи Європейської

хартії місцевого самоврядування, вимоги політики розширення ЄС, а також інструменти секторальної підтримки (DG NEAR, DG REGIO, CORLEAP), які забезпечують імплементацію реформ децентралізації на практиці.

В Україні інституційно-правова основа реформ місцевого самоврядування базується на Угоді про асоціацію Україна – ЄС, Європейській хартії місцевого самоврядування, а також фінансових інструментах ЄС, зокрема Ukraine Facility, U-LEAD, Interreg NEXT, програмі «Цифрова Європа», M4EG. Координація здійснюється через ЄК, Європейську службу зовнішніх дій, Представництво ЄС в Україні, а з національного боку, через Кабінет Міністрів, профільні міністерства, Верховну Раду та асоціації органів місцевого самоврядування. Така архітектура забезпечує найвищий рівень інституційної інтеграції серед держав «Асоційованого тріо» та безпосередню прив'язку реформ до фінансової підтримки ЄС.

У Республіці Молдова правову основу становлять Угода про асоціацію та Порядок денний асоціації на 2021–2027 роки, а також вимоги переговорної рамки щодо реформи публічного управління. Практична імплементація децентралізації забезпечується через програми EU4Moldova, Interreg NEXT «Румунія - молдова», M4EG та Дунайську транснаціональну програму. Інституційна взаємодія відбувається між ЄК, Європейським комітетом регіонів, Представництвом ЄС у Республіці Молдова та національними структурами, урядом, Міністерством інфраструктури та регіонального розвитку, Міністерством фінансів, парламентом і Конгресом місцевих влад (CALM), що формує відносно стабільну модель децентралізаційної політики.

У Грузії інституційно-правова співпраця ґрунтується на Угоді про асоціацію, однак її реалізація суттєво обмежена після 2024 року через негативну політичну динаміку. До ключових інструментів належали EU4 Integrated Territorial Development, ENPARD IV, Interreg NEXT Black Sea Basin, PIRDP, EU4Regions, а також ініціативи M4EG і Covenant of Mayors. Інституційна взаємодія здійснюється через Європейський комітет регіонів, CORLEAP і Представництво ЄС у Грузії, а з національного боку, через Міністерство регіонального розвитку

та інфраструктури, Міністерство фінансів, урядову адміністрацію, парламент і асоціацію NALAG. Водночас часткове згортання програмної активності демонструє залежність ефективності децентралізаційної співпраці від рівня дотримання демократичних стандартів і політичної конвергенції з ЄС.

Проведений аналіз засвідчив, що взаємодія ЄС з державами «Асоційованого тріо» у сфері реформування місцевого самоврядування здійснюється через комплекс взаємопов'язаних інструментів, серед яких ключове місце посідають нормативні, інституційні, фінансові, аналітичні механізми та співпраця з міжнародними організаціями. Нормативний вплив реалізується через угоди про асоціацію, імплементацію європейських стандартів місцевого самоврядування та систему умовності, яка пов'язує надання підтримки з виконанням реформ. Інституційний вимір базується на діяльності спільних платформ співробітництва, програм підтримки місцевого розвитку, асоціацій органів місцевого самоврядування та механізмів багаторівневого врядування.

Визначальну роль у практичній реалізації реформ відіграють фінансові інструменти ЄС. Найбільший вплив забезпечують програми секторальної бюджетної підтримки, грантові механізми, макрофінансова допомога, інструменти Twinning і TAIEХ, а також програми транскордонного співробітництва. Саме вони створюють ресурсну основу для розвитку громад, модернізації інфраструктури, підвищення якості адміністративних послуг та зміцнення інституційної спроможності місцевих органів влади. Водночас ефективність фінансової підтримки залежить від здатності держав забезпечувати належне управління ресурсами та виконувати взяті на себе зобов'язання.

Важливим елементом є співпраця ЄС із міжнародними організаціями, насамперед РЄ та ООН, а також використання аналітичних інструментів, зокрема програми SIGMA. Такі механізми забезпечують експертний супровід реформ, моніторинг їх реалізації, підготовку рекомендацій та поширення європейських стандартів належного врядування. Додатковий вплив здійснюють програми транскордонного співробітництва, які сприяють розвитку адміністративної

спроможності муніципалітетів та впровадженню сучасних управлінських практик на місцевому рівні.

Загалом дослідження показало, що найбільш результативними інструментами взаємодії ЄС у сфері реформування місцевого самоврядування є фінансова підтримка, грантові програми та механізми умовності, які поєднують фінансування з виконанням конкретних реформ. Нормативні, інституційні та експертно-аналітичні інструменти формують стратегічну основу реформ і забезпечують їх супровід, тоді як співпраця з міжнародними організаціями посилює ефективність реалізації європейської політики на місцевому рівні.

Проведений аналіз засвідчив, що ініціатива ЄС СхП стала одним із ключових механізмів підтримки реформ місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо». Через поєднання фінансових, інституційних, експертних та нормативних інструментів ЄС сприяв упровадженню децентралізації, підвищенню спроможності органів місцевого самоврядування, розвитку транскордонного співробітництва, цифровізації публічного управління та посиленню участі громадянського суспільства у процесах ухвалення рішень. Найбільш комплексний вплив на реформування місцевого врядування мали такі інструменти, як U-LEAD, Twinning і TAIEX, EU4Digital, програми транскордонного співробітництва, ініціатива «Мери за економічне зростання», а також фінансова підтримка ЄІБ та ЄБРР.

СхП довело свою ефективність як інструмент підтримки демократичних трансформацій та реформ місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо». Подальша результативність ініціативи залежатиме від її адаптації до нових безпекових і геополітичних умов, посилення практичної орієнтації програм підтримки та збереження чіткої європейської перспективи для держав-партнерів. Водночас успішне продовження реформ місцевого самоврядування залишається важливою передумовою інтеграції України та Республіки Молдова до європейського політичного та правового простору.

РОЗДІЛ 4

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ДЕРЖАВАХ «АСОЦІЙОВАНОГО ТРІО» ЗА ПІДТРИМКИ ЄС

4.1.Оцінка ступеня ефективності впровадження реформ місцевого самоврядування

Оцінка ступеня ефективності реформ місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, Грузії та Республіці Молдова є комплексним завданням. Ці три держави, об'єднані форматом євроінтеграційного «Асоційованого тріо», нині проходять складний шлях інституційної трансформації. Маючи єдину стратегічну мету, посилення місцевої демократії, утвердження європейських принципів субсидіарності та набуття повноправного членства в ЄС, вони водночас демонструють суттєво різні політичні траєкторії, темпи впровадження змін та результати. Розуміння цих глибинних процесів потребує ретельного вивчення даних, обсягів міжнародної підтримки, а також ступеня реальної відповідності державного управління критеріям європейської інтеграції.

Для комплексної оцінки зазначених реформ було використано низку взаємодоповнюваних методів. Зокрема, базовим інструментарієм обрано метод соціологічних та експертних опитувань, детальний аналіз міжнародних і національних індексів демократичного розвитку, а також порівняльний аналіз безпосереднього впливу політики та фінансових інструментів ЄС на перебіг реформ у кожній з держав [63].

Дослідження спрямоване на здійснення комплексної оцінки стану та динаміки реформ місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо» та впливу ЄС на цей процес, базуючись на експертних оцінках безпосередніх представників органів місцевого самоврядування. Ключова мета полягає у визначенні рівня задоволеності населення наслідками реформ, аналізі ролі та ефективності підтримки з боку ЄС, а також ідентифікації основних перешкод,

включно з корупційними ризиками, для подальшого вдосконалення реформаторських зусиль. Для досягнення поставленої мети було сформульовано низку дослідницьких завдань, порівняти оцінки стану впровадження реформ та рівня суспільного задоволення; визначити сприйняття значущості реформи для євроінтеграційних процесів; проаналізувати рівень підтримки з боку ЄС та поінформованість місцевих громад про відповідні можливості; оцінити вплив реформ на якість життя та залученість громадянського суспільства; дослідити врахування ЄС місцевих соціокультурних та історичних чинників, а також прозорість його фінансової участі; проаналізувати динаміку корупційної ситуації в контексті реформ та її вплив на політику ЄС.

Методологічною основою дослідження слугувало кількісне та якісне опитування, проведене серед представників органів місцевого самоврядування України, Грузії та Республіки Молдова. Респондентам було запропоновано стандартизовану анкету, що містила 12 запитань, кожне з яких передбачало оцінку за 10-бальною шкалою, де 1 - найнижча оцінка, а 10 - найвища (див. додаток G). У процесі відбору було застосовано метод одноступеневої систематичної вибірки, що охопила 10 % від загальної кількості органів місцевого самоврядування в кожній державі та забезпечила достатній рівень репрезентативності для формування обґрунтованих висновків [32; 47, с. 50]. Для ознайомлення з метою, завданнями, об'єктом, предметом, методологією та практичним значенням дослідження (див. додаток H).

Аналіз зібраних даних передбачає кілька етапів. Спочатку було проведено аналіз стандартних відхилень для кожного питання в розрізі окремих держав. Наступний крок порівняльний аналіз, спрямований на виявлення значущих відмінностей в оцінках між державами з використанням відповідних критеріїв. Для дослідження взаємозв'язків між різними аспектами реформи (наприклад, між рівнем підтримки ЄС та станом імплементації реформ або між сприйняттям корупції та задоволеністю населення) було застосовано кореляційний аналіз. Для наочної візуалізації порівняльних характеристик реформ у трьох державах

використано графічні моделі та діаграми, що дозволяють відобразити стан реформ кожної держави за всіма оціненими параметрами.

Для дослідження свідомо обрано саме базовий (первинний) рівень місцевого самоврядування у кожній із трьох держав «Асоційованого тріо», оскільки, попри відмінності у територіально-адміністративному устрої, саме первинна ланка в усіх трьох державах виконує функціонально аналогічну роль і є безпосереднім надавачем публічних послуг для населення. Територіальні громади в Україні, муніципії в Республіці Молдова та муніципалітети в Грузії становлять той рівень публічної влади, який найближче розташований до громадянина та відповідає за забезпечення базових потреб мешканців. Саме на цьому рівні реалізується конституційно закріплений принцип субсидіарності, а отже, саме він є об'єктивною ціллю дослідження.

Співмірність обраних одиниць забезпечується кількома взаємопов'язаними чинниками. По-перше, в усіх трьох державах базовий рівень характеризується наявністю безпосередньо обраних представницьких органів (місцевих рад) та виконавчих керівників (голів громад, примарів, мерів або гамгебелі), що формуються шляхом прямих виборів і є підзвітними місцевим виборцям. По-друге, базові одиниці у трьох державах наділені порівнянним обсягом власних повноважень, закріплених у профільному законодавстві, Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», Законі Республіки Молдова «Про місцеве публічне управління» (№ 436-XVI від 2006 р.) та Органічному законі Грузії «Кодекс місцевого самоврядування» (2014 р.). По-третє, всі три держави здійснили (або здійснили частково) реформи територіальної консолідації, спрямовані на укрупнення базових одиниць задля підвищення їхньої фінансової та інституційної спроможності [239].

Дослідження базується на кількісному опитуванні, проведеному серед представників органів місцевого самоврядування України, Грузії та Республіки Молдова. Учасникам було запропоновано відповісти на 12 запитань, що стосуються різних аспектів реформи місцевого самоврядування та децентралізації, використовуючи 10-бальну шкалу оцінювання, де максимальна

оцінка відповідала найкращому результату. Вибірка склала близько 10 % від загальної кількості ОМС у кожній державі, що дозволяє екстраполювати отримані результати з певним рівнем достовірності на генеральну сукупність.

Узагальнені результати опитування за кожним із дванадцяти запитань анкети разом з нашою оцінкою одержаних результатів подано нижче:

1. Оцініть стан та рівень впровадження реформ місцевого самоврядування та децентралізації у вашій державі.

На нашу думку, дані діаграми наочно відображають пряму залежність між станом децентралізації та поточною динамікою євроінтеграції у державах «Асоційованого Тріо». Лідерство Республіки Молдови (6,85) зумовлене політичним імпульсом до виконання вимог ЄС для вступу та активним стартом реформи добровільного об'єднання муніципалітетів. Дещо нижчий бал України (6,26), попри її фундаментально найуспішніший досвід децентралізації, є об'єктивним наслідком воєнного стану, який вимагає вимушеної тимчасової централізації влади (через військові адміністрації) та фінансів задля оборони, хоча ЄС жорстко вимагає збереження суб'єктності громад у процесах майбутньої відбудови. Натомість найнижча оцінка Грузії (6,16) фіксує стагнацію місцевого самоврядування через посилення жорсткої вертикалі центральної влади та загальне гальмування європейського курсу, що нівелювало вплив Брюсселя на дотримання принципів субсидіарності. (Див. додаток І).

2. Оцініть рівень задоволення населення від проведених реформ місцевого самоврядування та децентралізації.

Ми вважаємо, що показники суспільної задоволеності реформою є дещо нижчими за оцінки її фактичного впровадження, що є закономірним для перехідних демократій. Громадяни оцінюють не прийняті закони, а якість щоденних муніципальних послуг та свою можливість впливати на владу. Відносно найвищий бал Республіки Молдови (6,14) можна поснити «ефектом очікування» від активізації євроінтеграції та старту європейських програм фінансової підтримки громад, що дає людям надію на швидкі зміни, попри поточну бідність муніципалітетів. Показник України (5,85), де децентралізація

до 2022 року мала переважаючу суспільну підтримку, нині відображає втому суспільства від наслідків війни. Обмеження демократії через введення військових адміністрацій, погіршення комунальних послуг через вилучення податків з місцевих бюджетів на оборону та руйнування інфраструктури об'єктивно знижують рівень задоволеності життям у громадах. Найнижча оцінка Грузії (5,5) є прямим наслідком політичної монополізації, через жорстку централізацію та залежність мерів від правлячої партії громадяни відчують себе відчуженими від процесу прийняття рішень на місцях. (Див. додаток J).

3. Чи є реформа децентралізації та місцевого самоврядування важливою на шляху вашої держави до ЄС.

На наш погляд, високі показники на цій діаграмі беззаперечно підтверджують, що в усіх трьох державах децентралізація чітко ідентифікується як фундаментальна європейська цінність та невід'ємна умова євроінтеграції. Майже абсолютний показник Республіки Молдови (9,42) відображає гостре усвідомлення експертним середовищем та суспільством того факту, що саме зараз, у процесі переговорів про вступ до ЄС, реформа публічного управління на місцях є однією з основних вимог Брюсселя, а успіх європейського курсу прямо залежить від спроможності муніципалітетів. Висока оцінка Грузії (8,66) свідчить про розуміння проблеми, на тлі посилення централізації влади громадяни бачать у європейській моделі місцевого самоврядування запобіжник від авторитаризму та необхідний крок для розблокування інтеграції до ЄС. Відносно найнижчий, але все ж високий бал України (7,72) є видається логічним, оскільки базова архітектура децентралізації була успішно збудована ще до 2022 року, суспільство багато в чому сприймає її як dokonаний етап, змістивши фокус ключових євроінтеграційних вимог на інші, критичні сьогодні сфери, а саме антикорупційну, судову реформи та безпеку. (Див. додаток K).

4. На скільки ЄС підтримує реформи місцевого самоврядування у вашій державі.

З нашої точки зору, показники на цій діаграмі відображають не стільки абсолютні обсяги європейської допомоги, скільки поточний пріоритет та

специфіку фокуса ЄС у кожній з держав. Найвища оцінка Республіки Молдова (7,85) є закономірною, держава зараз перебуває на стадії активного процесу реформування і Брюссель потужно інвестує експертні та фінансові ресурси безпосередньо в розвиток муніципалітетів (програми інфраструктурної підтримки, стимулювання об'єднання), щоб продемонструвати швидкі історії успіху на шляху до вступу. Високий показник Грузії (7,33) пояснюється зміною тактики європейських донорів, на тлі політичної кризи, централізації та гальмування реформ на рівні уряду, ЄС свідомо намагається переспрямовувати підтримку (гранти, програми розвитку) в обхід центру безпосередньо на рівень громад та місцевого громадянського суспільства, щоб зберегти європейський вектор розвитку «знизу». Натомість найнижча оцінка України (6,6) не означає відсутності підтримки, а відображає зміну її характеру. До 2022 року флагманські програми ЄС (наприклад, U-LEAD) були надзвичайно помітними, проте сьогодні абсолютний пріоритет європейських вливань змістився на військову допомогу та макрофінансове виживання держави. Підтримка ЄС на місцях зараз сприймається радше як гуманітарна допомога та фінансування екстреного відновлення, а не підтримка структурних реформ. (Див. додаток L).

5. Як ви оцінюєте рівень поінформованості про можливості від ЄС для місцевих територіальних громад.

У нашому розуміння, показники доступності інформаційних матеріалів від ЄС щодо переваг децентралізації ілюструють, на якому саме етапі впровадження реформи перебуває кожна з держав та якими є поточні комунікаційні пріоритети європейських донорів. Найвищий бал Республіки Молдова (7) пояснюється тим, що держава саме зараз проходить початкову, найскладнішу фазу стимулювання добровільного об'єднання громад, тому ЄС фінансує просвітницькі кампанії намагаючись переконати населення та місцеві еліти у дієвості європейської моделі управління на шляху до вступу. Показник Грузії (6,33) відображає цілеспрямовану інформаційну стратегію європейських інституцій в умовах євроскептичної риторики центрального уряду, ЄС намагається комунікувати переваги незалежного місцевого самоврядування безпосередньо громадянському

суспільству як запобіжник від авторитаризму. Натомість найнижча оцінка України (5,77) зумовлена скоріше не браком уваги ЄС, а зміною уваги. Пік масованих європейських інформкампаній про переваги децентралізації успішно відбувся у 2015–2020 роках. Сьогодні ж, в умовах повномасштабної війни, фокус комунікацій ЄС в Україні та запит самого суспільства закономірно змістилися на питання збройної підтримки, виживання, євроінтеграційних антикорупційних вимог та макрофінансової допомоги. (Див. додаток М).

6. Оцініть стан наявності інформаційних матеріалів про переваги децентралізації та реформи місцевого самоврядування зі сторони ЄС.

На наш розсуд, показники рівня поінформованості про практичні можливості від ЄС (гранти, програми розвитку, міжмуніципальні партнерства) відображають не лише активність європейських донорів, але й, насамперед, поточну інституційну спроможність самих громад використати цю інформацію. Найвищий показник Республіки Молдова (7,42) є наслідком концентрації європейських ресурсів на невеликій території, де прозахідний центральний уряд спільно з ЄС агітують за фінансові можливості для примарій, намагаючись показати швидкі економічні вигоди від євроінтеграції на базовому рівні. Середній бал Грузії (6,0) ілюструє політичний розкол де уряд обмежує поширення таких знань, проте проєвропейські налаштовані місцеві лідери та громадянське суспільство самостійно намагаються шукати інформацію про європейські фонди, вбачаючи в них чи не єдине джерело фінансування, незалежне від правлячої партії. Найнижча ж оцінка України (5,77) є прямою ілюстрацією впливу воєнного стану та зміщення фокусу ЄС на питання допомоги громадам та повоєнної відбудови. (Див. додаток N).

7. Оцініть стан впливу реформування місцевого самоврядування на якість життя населення.

На нашу думку, показники впливу реформи на якість життя населення є найбільш практичними індикаторами, які відображають не якість ухвалених законів, а реальні, відчутні для громадян наслідки змін (стан інфраструктури, доступність послуг та комфорт проживання). Відрив Республіки Молдова (7,85)

є свідченням успішної синергії між політичною волею уряду та цільовими фінансовими вливаннями ЄС, завдяки відносно невеликим масштабам держави європейські гранти на базову інфраструктуру (водогони, освітлення, школи) дають швидкий і візуально помітний результат, переконуючи громадян у безпосередній, побутовій користі від євроінтеграції. Середній показник Грузії (6,16) виглядає дещо неочікуваним, оскільки відсутність ефективної фінансової децентралізації та залежність місцевих бюджетів від рішень правлячої партії не мали б дозволяти громадам здійснювати масштабні незалежні проекти розвитку. Відносно найнижча оцінка України (6,01) скоріше є прямим, наслідком повномасштабної війни. Опитування також проводилося на територіях, де відбувалися бойові дії. Також оцінку можна пояснити великою кількістю внутрішньо переміщених осіб та неможливістю людей скористатися результатами реформи на місцях. Якщо до 2022 року децентралізація стійко асоціювалася у суспільстві з новими ЦНАПами, відремонтованими дорогами та розквітом інфраструктури, то сьогодні фізичне руйнування міст ворогом, вимушене вилучення коштів із місцевих бюджетів до державного на потреби армії та переорієнтація ресурсів призвели до об'єктивного падіння якості повсякденного життя. (Див. додаток О).

8. Оцініть стан залучення громадянського суспільства та місцевих представників до процесу реформування місцевого самоврядування.

Ми вважаємо, щл показники рівня залучення громадянського суспільства та місцевих лідерів до процесів реформування є індикатором демократичності управління, де лідерство Республіки Молдова (7,14) відображає обрану урядом стратегію консенсусу, оскільки держава впроваджує саме добровільну модель об'єднання муніципалітетів. Результат Грузії (6,5) як і в попередньому питанні виглядає скептично, оскільки центральний уряд намагається монополізувати владу. Пояснення можна знайти у діяльності сильного громадянського суспільства, яке за підтримки ЄС намагається утримувати позиції і змушує владу рахуватися з голосом регіонів навіть в умовах демократичного відкату. Натомість оцінка України (5,97) є не свідченням деградації демократичної культури (яка до

2022 року була найвищою в регіоні завдяки інструментам громадських бюджетів та петицій), а, як і в попередніх питаннях, наслідком воєнного стану і неможливістю проведення виборів. (Див. додаток Р).

9. Оцініть стан розуміння етнічних, соціо–культурних, історичних чинників в політиці ЄС щодо процесу реформування місцевого самоврядування.

Відповідно до нашого бачення, показники оцінки того, наскільки політика ЄС щодо децентралізації враховує внутрішній історичний, етнічний та соціокультурний контекст держав, виявляють найскладніший вимір євроінтеграції. Найвищий бал Республіки Молдова (7,42) свідчить про те, що Брюссель максимально адаптував свій підхід до її складної суспільної мозаїки. Враховуючи наявність непідконтрольного Придністров'я, автономної Гагаузії з її проросійськими настроями та строкатий етнічний склад, ЄС застосовує гнучкі інструменти стимулювання муніципалітетів, уникаючи жорсткого тиску, який міг би спровокувати внутрішні конфлікти. Оцінка Грузії (6,16) відображає історично вкорінений страх Тбілісі перед сепаратизмом, що створює враження браку розуміння Брюсселем специфіки грузинської безпеки. Показник України (5,77) є сигналом про кризу сприйняття класичних європейських мирних прикладів, коли агресор використовує мовні, культурні та історичні відмінності регіонів для дестабілізації внутрішньої ситуації в державі. Спроби європейських інституцій іноді підходити до питань українського самоврядування через звичне розуміння європейського регіоналізму або довоєнних стандартів прав меншин часто сприймаються як відірваність політики ЄС від українських реалій. (Див. додаток Q).

10. Оцініть рівень відкритості та прозорості у фінансуванні та прийнятті рішень зі сторони ЄС під час процесу реформування місцевого самоврядування.

Можна припустити, що показники оцінки рівня відкритості та прозорості фінансування і прийняття рішень з боку ЄС відображають те, як ЄС адаптує свої процедури до політичних реалій кожної з держав. Найвищий бал Республіки Молдови (7,42) є результатом синергії європейських інституцій та діючого прозахідного уряду, де Брюссель намагається зробити процеси виділення коштів

на муніципальні проєкти максимально публічними та зрозумілими. Відносно нижчий, середній показник України (6,21) зумовлений зміною формату допомоги через війну. Якщо раніше точкові проєкти підтримки громад мали зрозумілу архітектуру, то сьогодні Україна отримує великі обсяги допомоги та фінансування, де процеси погодження є набагато складнішими, а об'єктивні безпекові обмеження воєнного стану (закриті реєстри, непублічність певних видатків через ВЦА) роблять механізми розподілу європейських коштів на місцях менш прозорими для населення. Найнижча оцінка Грузії (5,33) є скоріше наслідком політичної напруги між Тбілісі та Брюсселем. Через згортання демократичних реформ центральним урядом та прийняття суперечливих законів (як закон про «іноагентів»), ЄС змушений переглядати програми прямої бюджетної підтримки, шукаючи обхідні шляхи фінансування безпосередньо місцевого громадянського суспільства. (Див. додаток R).

11. Оцініть стан корупційної ситуації після проведення реформ місцевого самоврядування.

Доцільно вважати, що показники оцінки корупційної ситуації, де вищий бал означає позитивнішу оцінку (тобто менший рівень корупції або кращу боротьбу з нею), демонструють складну трансформацію управлінської культури на місцях. Найвищий бал Республіки Молдова (6,85) є відображенням того, що нові грантові інструменти ЄС для примарій впроваджуються під суворим європейським контролем і можливості для низових зловживань наразі мінімізовані. Доволі високий показник Грузії (6,5) можна пояснити певною історичною інерцією реформ 2000-х років, які мали успіх у викоріненні побутової корупції, проте він не є максимальним через розквіт державної корупції. Натомість найнижчу оцінку України (5,3) можна пояснити тим, що передача фінансових ресурсів та земель громадам перенесла частину корупційних ризиків з Києва на місцевий рівень (будівництво, тендери). Сьогодні ж, через частково закриті реєстри, непублічність певних видатків військових адміністрацій у суспільстві сформувався таке сприйняття муніципальної корупції. (Див. додаток S).

12. Оцініть рівень впливу корупційної ситуації на політику ЄС щодо процесу реформування місцевого самоврядування.

Ймовірно, що показники рівня впливу корупційної ситуації на формування політики ЄС доводять, що для Брюсселя децентралізація є невіддільною від прозорості, і саме антикорупційні запобіжники визначають архітектуру європейської допомоги. Найвищий бал Республіки Молдова (7,85) є закономірним, адже поточний уряд отримав мандат довіри від ЄС саме на хвилі антикорупційної риторики. Виділяючи кошти на місцевий розвиток, ЄС застосовує жорсткий контроль, щоб не дозволити старим олігархічним чи проросійським мережам на місцях дискредитувати ідею євроінтеграції через розкрадання грантів. Висока оцінка Грузії (6,83) ілюструє реакцію європейської політики на державну корупцію, розуміючи, що центральна влада використовує місцеві бюджети для утримання політичної монополії, ЄС змушений змінювати свою стратегію реформування, переспрямовуючи підтримку в обхід уряду безпосередньо місцевим неурядовим організаціям. Натомість відносно найнижчий, хоча об'єктивно високий, показник України (6,25) пояснюється тим, що Брюссель ставить категоричні вимоги щодо прозорості майбутньої відбудови. (Див. додаток Т).

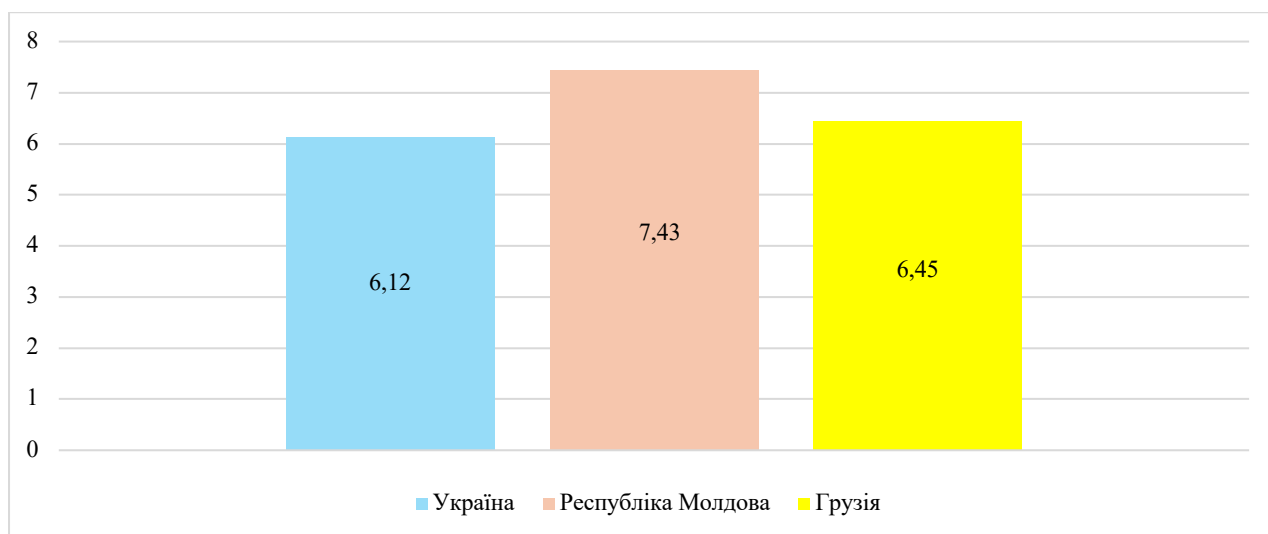

Рис. 4.1. Показник середнього значення проведеного опитування щодо оцінки проведення реформ місцевого самоврядування і впливу ЄС (власна розробка автора)

Республіка Молдова демонструє найвищі зведені показники та лідирує майже в усіх категоріях. На нашу думку, це пояснюється потужним політичним імпульсом та активним рухом до європейської спільноти у відносно мирних умовах. Уряд Молдови нині активно гармонізує законодавство, а європейські фонди цілеспрямовано фінансують місцеві ініціативи. Громадяни відчують цю підтримку, бачать прозорість фінансування та мають високий рівень поінформованості, що створює загальне тло оптимізму та довіри до європейського вектора реформ.

Щодо України, її показники виглядають дещо стриманими та посідають переважно друге місце, хоча до повномасштабного вторгнення українська децентралізація вважалася однією з найуспішніших у Європі. Ми вважаємо, що головним чинником такого зниження є війна. Запровадження воєнного стану, створення військових адміністрацій та перерозподіл фінансів (наприклад, вилучення податку на доходи фізичних осіб військовослужбовців на користь центрального бюджету) призвели до вимушеної централізації влади. Громади втратили частину ресурсів та повноважень, що закономірно знизило рівень задоволеності населення реформою. На результати впливають також загальна втома суспільства та загострений запит на справедливість і подолання корупції.

Грузія демонструє найнижчі результати за багатьма критеріями, особливо у питаннях прозорості, впливу реформ на якість життя та залучення громадянського суспільства. На нашу думку, це є прямим наслідком поточного політичного клімату в державі та певного охолодження відносин між урядом та європейськими інституціями. Згорання демократичних процесів та брак відкритості в ухваленні рішень спричиняють скептицизм населення. Громадяни Грузії не бачать реальної підтримки місцевого самоврядування і не відчують поліпшення від задекларованих реформ.

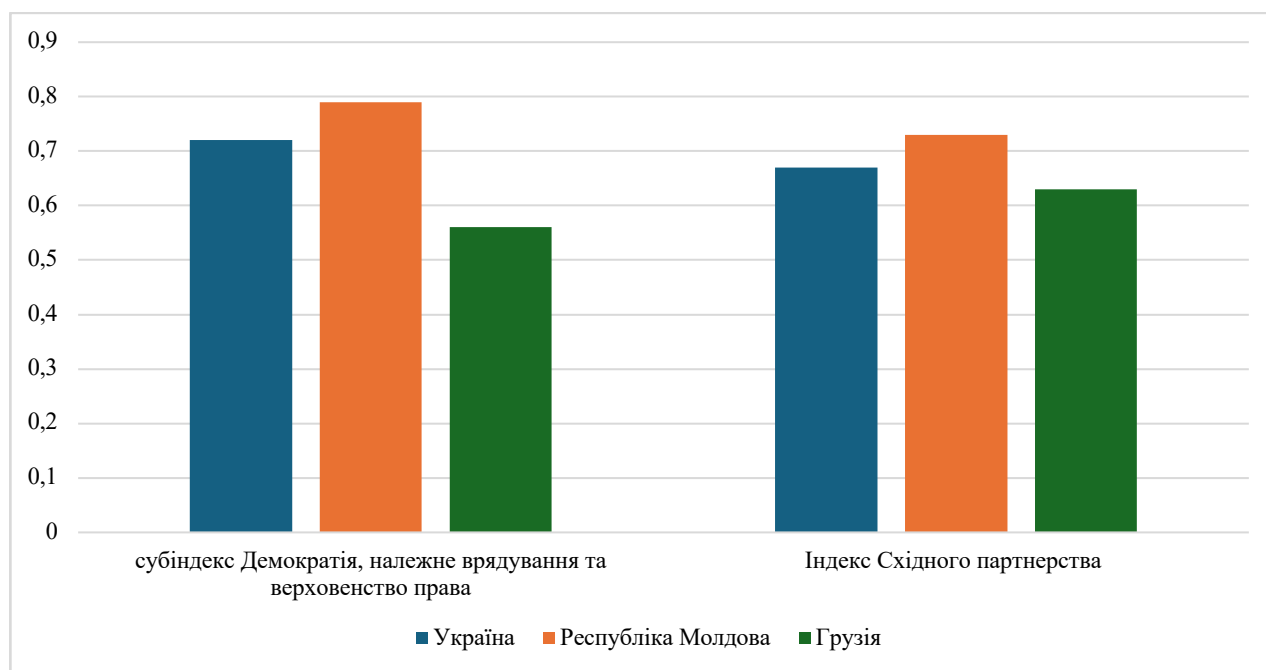
Зіставлення результатів опитування за всіма параметрами дозволяє виокремити низку спільних проблем, характерних для всіх трьох держав «Асоційованого тріо». По-перше, в усіх державах оцінки фактичного впровадження реформ помітно випереджають показники суспільної

задоволеності та впливу реформ на якість життя, що свідчить про розрив між формальними інституційними змінами та їх відчутним результатом для пересічного мешканця громади. По-друге, спільним викликом залишаються корупційні ризики на базовому рівні. Попри посилений контроль з боку ЄС, саме оцінки корупційної ситуації є одними з найнижчих, що вказує на часткове перенесення корупційних практик із центрального на місцевий рівень разом із переданими ресурсами та повноваженнями. По-третє, в усіх трьох випадках фіксується недостатня поінформованість громад про можливості, що їх відкриває співпраця з ЄС, поєднана з обмеженою інституційною спроможністю скористатися цією інформацією. Окремою спільною проблемою є відносно низька оцінка врахування ЄС етнічних, соціокультурних, історичних та безпекових особливостей держав, що отримало одні з найскромніших показників і засвідчує потребу гнучкішої адаптації європейських підходів до місцевого контексту. Доповнюють цей перелік недостатня прозорість окремих механізмів фінансування та обмежене залучення громадянського суспільства до процесів реформування, що знижують довіру населення й послаблюють суспільний контроль на місцях.

Важливою складовою дослідження було застосування індексів для моніторингу реформ місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо». Цей метод має фундаментальне значення, оскільки індекси виконують низку взаємопов'язаних функцій, виходячи за межі простої статистичної констатації, та забезпечують об'єктивну й неупереджену оцінку, що базується на даних та єдиній методології. Для об'єктивного вимірювання реформ використовуються кілька ключових міжнародних інструментів, а саме:

1.Індекс Східного партнерства. Цей індекс, що розробляється Форумом громадянського суспільства СхП, є важливим індикатором прогресу у сфері належного врядування. Оцінка стану та розвитку місцевого самоврядування є інтегрованою у ширший вимір, субіндекс «Демократія, належне врядування та верховенство права». Саме в рамках цього комплексного субіндексу аналізуються індикатори, що безпосередньо характеризують рівень автономії,

спроможності та демократичності місцевої влади. Він оцінює, наскільки державні інституції є підзвітними, прозорими та ефективними. По відношенню до місцевого самоврядування, він вимірює такі ключові аспекти рівень децентралізації та автономії, фінансову спроможність органів місцевого самоврядування, підзвітність та прозорість органів місцевого самоврядування, громадську участь, якість надання адміністративних послуг [243].

Графік 4.2. Індекс Східного партнерства (EaP Index) 2025p., [243].

Україна традиційно демонструє високі показники серед держав «Асоційованого тріо», що є прямим результатом глибини реформи децентралізації. Індекс відзначає високий рівень фіскальної автономії громад та розвинену мережу надання послуг. Після 2022 року Індекс також високо оцінює стійкість українського місцевого самоврядування. Дещо нижчі показники порівняно з Республікою Молдова зумовлені повномасштабною війною та є наслідком вимушеного перерозподілу повноважень на користь військових адміністрацій, відтермінування місцевих виборів та тимчасового закриття публічних реєстрів з міркувань національної безпеки. Республіка Молдова демонструє стабільний і швидкий прогрес, який значно прискорився після отримання статусу кандидата в ЄС. Успіх є також результатом консолідації зусиль влади навколо європейського вектора розвитку. Індекс фіксує позитивні

зрушення у протидії місцевій корупції, проте вказує на фундаментальну проблему адміністративно-територіального устрою, надмірну фрагментацію та низьку спроможність більшості примарій. У Грузії останніми роками індекс фіксує стагнацію та демократичний відкат, попри наявність стратегічних документів, реальна фінансова та політична автономія муніципалітетів залишається низькою, а рівень політичного контролю з боку центральної влади високим.

2.Індекс Розвитку Електронного Урядування. Це глобальний інструмент, що оцінює цифрову трансформацію урядів. Він розраховується як середнє арифметичне трьох показників: індексу онлайн-послуг, індексу телекомунікаційної інфраструктури та індексу людського капіталу. Високий рівень розвитку е-урядування є індикатором модернізації, прозорості та сервісної орієнтації всієї системи влади, включно з місцевим рівнем. Якісні онлайн-послуги, навіть якщо вони надаються через єдиний державний портал, безпосередньо впливають на якість життя в громадах [446].

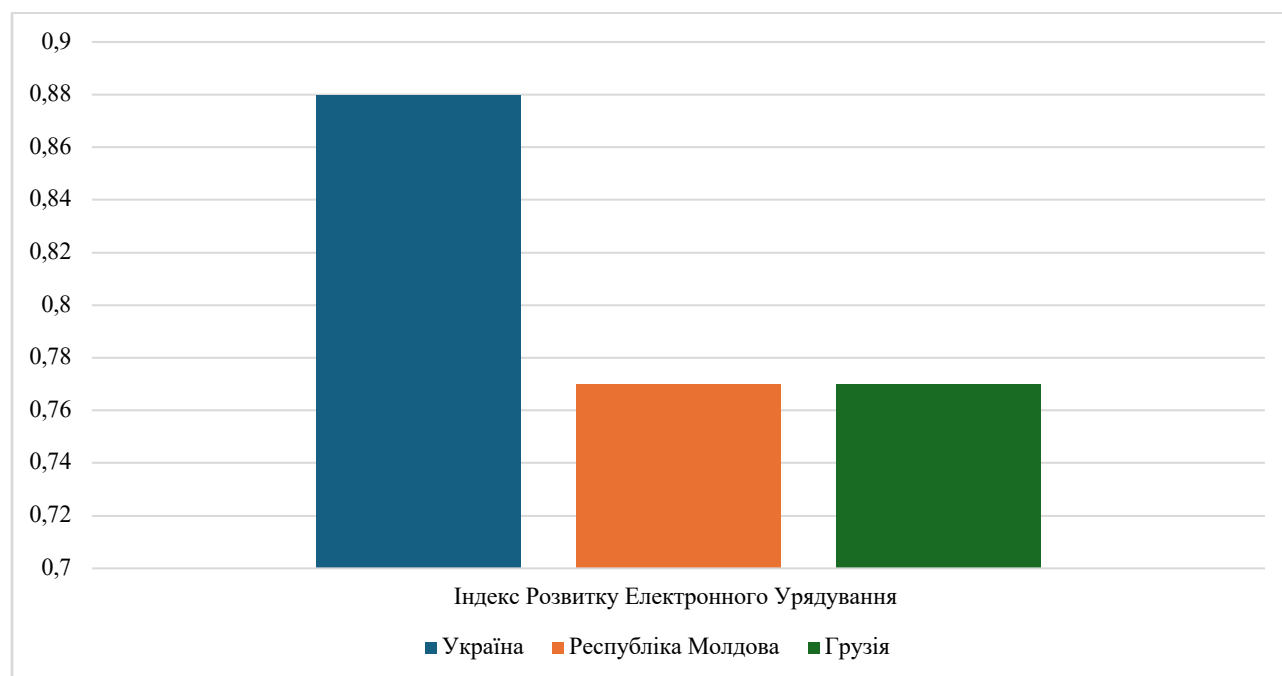

Рис. 4.3. Індекс Розвитку Електронного Урядування 2024р., [455].

Лідерство України в EGDI 2024 (30-те місце у світі), на нашу думку, свідчить про успішність сервісної моделі держави, яка реалізується через систему «Дія». Для місцевого самоврядування це означає доступність послуг (громадяни

можуть отримати державні послуги, такі як реєстрація ФОП, соціальні виплати та інші, онлайн, що розвантажує місцеві ЦНАПи), прозорість (цифровізація мінімізує побутову корупцію при взаємодії з владою) та залучення (інструменти е-демократії дозволяють мешканцям активніше впливати на місцеве життя). Позиції Республіки Молдова та Грузії (70-те та 69-те місця відповідно) свідчать про наявність базової цифрової інфраструктури та послуг, однак глибина та комплексність цифрової трансформації є значно меншими, ніж в Україні. Це означає, що місцеве самоврядування в цих державах меншою мірою використовує переваги цифровізації для підвищення ефективності та прозорості своєї роботи. Водночас середній рівень розвитку онлайн-послуг означає більше навантаження на традиційні, паперові форми взаємодії громадян і влади на місцевому рівні.

3. Моніторингові звіти Конгресу місцевих та регіональних влад РЄ. Ці звіти не можна використовувати нарівні з індексами. Аналіз здійснюється через регулярний моніторинг дотримання державами Європейської хартії місцевого самоврядування, а його звіти є ключовим інструментом юридичної та практичної оцінки. Останні звіти щодо України датовані ще 2013 роком, тому нині важко оцінити прогрес після проведених реформ. Очікується публікація нового звіту, який фіналізуватиме успіхи України у проведенні адміністративно-територіальної реформи [220].

У Республіці Молдова в опублікованому в 2025 році звіті відзначають прогрес у виконанні попередньої Рекомендації Конгресу, зокрема поліпшення співпраці між центральним урядом та місцевою владою, а також кроки до посилення фіскальної децентралізації. Позитивно оцінено доступ місцевих органів влади до більшого фінансування інфраструктурних проєктів та готовність уряду до проведення територіальних реформ, покликаних вирішити проблему роздробленості громад.

Водночас у звіті висловлюється занепокоєння щодо низки структурних і функціональних недоліків. Серед них, територіальна фрагментація, дублювання та нечіткість повноважень, а також обмежена свобода дій місцевої влади у

вирішенні питань місцевого значення. Окрім цього, громади й надалі стикаються з обмеженою фінансовою автономією, відсутністю належного розмежування муніципальних земель та надмірним бюрократичним тягарем через велику кількість контролюючих органів, що ускладнюється нестачею адміністративного та юридичного персоналу.

З огляду на це, національним органам влади Республіки Молдова пропонується продовжити програму реформ, переглянути та уточнити систему місцевих повноважень, забезпечити адекватне фінансування, підвищити фінансову спроможність громад, а також спростити вимоги до звітності. Рекомендується також підписати та ратифікувати Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади [220].

Щодо Грузії, в останньому звіті за 2018 рік відзначається значний прогрес, досягнутий державою у сфері місцевої демократії з часу попередніх моніторингових та постмоніторингових візитів Конгресу. Доповідачі позитивно оцінюють закріплення в конституції принципів субсидіарності та співмірності, а також положення про загальну компетенцію. Вони вітають такі важливі кроки, як розроблення комплексної стратегії децентралізації та модернізації місцевого самоврядування, запровадження прямих виборів мерів, посилення фінансової спроможності місцевих влад та конституційного статусу Автономної Республіки Аджарія, модернізацію системи аудиту та офіційне визнання представницького статусу Національної асоціації місцевих влад Грузії.

Однак доповідачі висловлюють занепокоєння щодо труднощів, з якими стикаються деякі представники опозиції під час отримання доступу до інформації від муніципальних адміністрацій. Також вказується на ризик надмірної концентрації влади в руках мера через його вирішальну роль у призначенні заступників. Крім того, висловлюється жаль з приводу недоліків у процедурі фінансового вирівнювання та браку чіткості у розподілі повноважень.

З огляду на це, доповідачі пропонують вжити низку заходів для відновлення взаємної довіри між представниками правлячої партії та опозицією, що є

необхідною умовою належного функціонування місцевої демократії. Грузинській владі рекомендується створити адекватну нормативно-правову базу у галузевому законодавстві, посилити роль Сакребуло (місцевої ради) у призначенні заступників мера, вдосконалити формулу фінансового вирівнювання та продовжити зусилля з регіонального розвитку. Грузії пропонується ратифікувати ті положення Хартії, які де-факто застосовуються в державі, але досі не ратифіковані офіційно, а також підписати та ратифікувати Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади.

Як і у випадку з Україною, щодо Грузії планується публікація нового звіту, який, очікувано, буде менш позитивним з огляду на демократичний відкат у державі та формальне заморожування євроінтеграційного курсу [318].

Важливою є також оцінка місцевого самоврядування в розрізі виконання умов та переговорів про вступ до ЄС. Для України та Республіки Молдова, як держав-кандидатів, оцінка готовності місцевого самоврядування стала частиною офіційного процесу вступу до ЄС.

Скринінг відповідності це процес оцінки законодавства на відповідність законодавству ЄС, який проводиться в межах переговорів про вступ. Він є обов'язковим етапом для держав-кандидатів і передбачає детальне вивчення всіх сфер права ЄС, щоб визначити ступінь узгодженості законодавства держав-кандидатів з європейським. Хоча окремого розділу щодо місцевого самоврядування немає, його елементи присутні у таких розділах переговорів про вступ, як Розділ 22 «Регіональна політика та координація структурних інструментів» і Дорожня карта з питань реформи державного управління.

У Розділі 22 передбачено виконання семи інституційних цілей та прописано комплексні завдання, серед яких оновлення Державної стратегії регіонального розвитку до 2034 року та адаптація законодавства під фонди ЄС, розмежування повноважень, узгодження стратегічного та бюджетного планування, реформування ДФРР, модернізація систем моніторингу, а також посилення внутрішнього аудиту і впровадження антикорупційних програм на місцях. За їх

реалізацію відповідають Мінрозвитку, Мінфін, Мінекономіки, Мін'юст, НАЗК, Держаудитслужба, Верховна Рада України та органи місцевого самоврядування. Заплановані строки виконання більшості заходів охоплюють період з квітня 2026 року до грудня 2027 року (деякі виконуються постійно). Відповідно до поточного статусу, реалізація всіх семи цілей наразі перебуває у статусі «у процесі». Триває масштабна та тривала інституційна підготовка регіональної політики України до стандартів політики згуртованості ЄС, усі ключові реформи від адаптації законодавства для управління європейськими фондами до розбудови спроможності громад, цифровізації, контролю та антикорупції запущено в роботу, але жодну ще не завершено. Це свідчить про перехідний етап трансформації, який потребуватиме значної координації між центральною та місцевою владою до кінця 2027 року [66; 219].

У Дорожній карті зазначено, що для досягнення стратегічного результату із забезпечення реалізації реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади відповідно до Європейської хартії передбачено комплекс заходів, за які відповідають Мінрозвитку, інші міністерства, місцеві державні адміністрації, асоціації ОМС, Верховна Рада України, Мінфін та Мін'юст. До цих заходів належать розроблення концептуальних засад, розмежування компетенцій держави та місцевого самоврядування і дослідження щодо надання територіальним громадам статусу юридичної особи (строк виконання II квартал 2025 р.), підготовка змін до Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» за принципом субсидіарності (I квартал 2026 р.), а також реалізація завдань плану заходів з реформування місцевого самоврядування (IV квартал 2027 р.). Відповідно до поточного статусу, виконання перших трьох пунктів зафіксовано як «не зроблено в строк», тоді як довгострокова реалізація завдань плану заходів (пункт 4) наразі перебуває «у процесі» [30].

У Національній програмі приєднання Республіки Молдова до ЄС на період з 2025 по 2029 рік у межах Кластера 1 «Основи» за напрямом реформи державного управління зазначено, що для досягнення стратегічного результату із забезпечення децентралізації, європейської трансформації місцевих інституцій

та наближення послуг до громадян передбачено комплекс заходів. За їх реалізацію відповідають Державна канцелярія, Бюро з європейської інтеграції, Парламент Республіки Молдова, Міністерство фінансів, галузеві міністерства, а також безпосередньо органи місцевого публічного управління. До цих заходів належать підготовка та інтеграція переговорної Дорожньої карти з реформи державного управління, що включає місцевий рівень, імплементація цілей Стратегії реформи державного управління на період з 2023 по 2030 рік, практичне впровадження Закону про добровільне об'єднання адміністративно-територіальних одиниць та створення фінансових стимулів для цього процесу. Строк виконання перших пілотних об'єднань встановлено на кінець 2025 року. Заплановано також фінансову децентралізацію, посилення адміністративної спроможності громад, а також розмежування, оцінку та реєстрацію державного і місцевого майна.

Відповідно до поточного статусу, нормативне забезпечення реформи зафіксовано як «виконано», оскільки Парламент ухвалив законодавство та затвердив перші два процеси добровільного об'єднання. Проте фактичне завершення цих об'єднань на місцях стикається з браком політичної підтримки на базовому рівні і відбувається надто повільно, тому цей етап наразі класифікується як «затримується або не реалізується в очікувані строки», а завершення перших повноцінних амальгамацій відкладено щонайменше на кінець 2026 року. Розроблення та фіналізація Дорожньої карти перебувають на завершальній стадії і мають статус «у процесі», тоді як довгострокова реалізація завдань зі зміцнення адміністративної та фінансової спроможності місцевого самоврядування, таких як цифровізація послуг і децентралізація, перебуває «у процесі» в межах плану заходів на період з 2026 по 2030 рік [92].

Таблиця 4.1.

**Порівняльна таблиця оцінок скринінгу відповідності держав
«Асоційованого тріо» до ЄС [215; 218].**

Рік	Україна	Республіка Молдова	Грузія
2023	2	1	1
2024	2	2	Н/Д
2025	2	2	Н/Д

У таблиці проілюстровано динаміку оцінок скринінгу відповідності держав «Асоційованого тріо» критеріям членства в ЄС упродовж 2023–2025 рр. за умовною шкалою від 1 до 5, де вищий бал відповідає вищому рівню готовності. Україна демонструвала стабільний показник на рівні 2 балів протягом усього періоду, що свідчить про здатність утримувати інтеграційний курс попри умови повномасштабної війни, проте без істотного прогресу в інтенсифікації реформ. Республіка Молдова поліпшує оцінку з 1 у 2023 р. до 2 у 2024–2025 рр., що відображає позитивну динаміку після офіційного відкриття переговорів про членство у червні 2024 р. Грузія демонструє негативну зміну, після оцінки 1 у 2023 р. процес скринінгу фактично припинився разом із заморожуванням євроінтеграційного діалогу. Зіставлення цих показників виразно засвідчує розбіжність траєкторій євроінтеграції в межах «Асоційованого тріо», яке до 2022 р. сприймалося як відносно однорідне об'єднання. Це має прямі наслідки і для політики ЄС щодо підтримки реформ місцевого самоврядування, оскільки фінансові та інституційні інструменти концентруватимуться передусім у двох державах, що зберігають інтеграційну динаміку, тоді як грузинський напрям залишається об'єктом кондиціональної підтримки, прив'язаної до відновлення демократичних реформ.

Обсяги та структура фінансової підтримки ЄС є одним із найбільш об'єктивно вимірюваних індикаторів європейського впливу на внутрішні реформи держав-партнерів, оскільки вони відображають не декларативний, а інструментальний вимір зовнішньої політики ЄС. Кількісні показники допомоги дозволяють операціоналізувати поняття впливу, переводячи його з площини

риторики у площину верифікованих фактів, розмір грантів, кредитів та бюджетної підтримки. Крім того, фінансова допомога ЄС має виражений кондиціональний характер, її обсяг та продовження прив'язані до прогресу реформ, дотримання верховенства права та демократичних стандартів, що перетворює бюджетні рішення ЄС на дієвий механізм формування внутрішньополітичного порядку денного держав-реципієнтів.

Таблиця 4.2.

Структура фінансової підтримки ЄС за категоріями, 2014–2026 рр.

(Пораховано автором на основі опрацьованих джерел, орієнтовні сукупні обсяги) [256; 267; 270; 271; 287; 312; 320; 344; 346; 355; 362; 396; 436; 437].

Категорія фінансування	Україна	Республіка Молдова	Грузія
Гранти	≈ 17 млрд	≈ 0,8 млрд	≈ 1,2 млрд
Кредити	≈ 35 млрд	≈ 1,0 млрд	≈ 0,6 млрд
Макрофінансова допомога	≈ 43 млрд	≈ 0,4 млрд	≈ 0,2 млрд
Сукупний обсяг допомоги	≈ 70,7 млрд	≈ 2,2 млрд	≈ 2,0 млрд

Підрахунок здійснювався на основі узагальнення офіційних бюджетів програм та інструментів ЄС, що безпосередньо або опосередковано спрямовані на підтримку місцевого самоврядування, регіонального розвитку та зміцнення інституційної спроможності громад.

Грантова допомога є інструментом, найбільш прямо пов'язаним із реформами місцевого самоврядування, оскільки фінансує цільові програми розбудови інституційної спроможності та регіонального розвитку. В Україні її ядром є флагманська програма U-LEAD, реалізована у три фази; третю фазу з бюджетом 62 млн євро (внесок ЄС 40 млн) запущено у 2025 р. з реалізацією до кінця 2027 р. [344]. Після 2022 р. найбільший грантовий ресурс формує безповоротний компонент Ukraine Facility, що оцінюється приблизно у 17 млрд євро із загального бюджету інструмента до 50 млрд євро; принциповою є

закладена норма про спрямування щонайменше 20 % безповоротної допомоги на потреби субнаціональних органів [436].

У Грузії центральне місце посідає програма ENPARD із сукупним бюджетом 234,5 млн євро за 2013–2025 рр., переважно аграрно-сільського спрямування з компонентом територіального розвитку [256]. Загалом ЄС надавав Грузії близько 100 млн євро грантів щороку. У Республіці Молдова грантова підтримка реалізується через ініціативу EU4Moldova, Focal Regions (23,3 млн євро, з них внесок ЄС 22,8 млн), програму ENPARD Moldova у частині сільського розвитку та секторальну бюджетну підтримку реформи публічного управління [287].

Поворотне фінансування спрямовується насамперед на капіталомісткі проекти муніципальної інфраструктури, водо- та теплопостачання, транспорт, енергоефективність. Основними каналами є ЄІБ та ЄБРР. Для України кредитування ЄІБ із початку повномасштабного вторгнення становило близько 4 млрд євро станом на кінець 2025 р. [437], тоді як позиковий компонент Ukraine Facility сягає до 33 млрд євро, що залучаються через випуск облігацій ЄС [436]. Для Республіки Молдова ключовим поворотним інструментом стає Reform and Growth Facility, що передбачає до 1,5 млрд євро позик на 2025–2027 рр. [396]. Принциповою рисою цієї категорії є те, що кошти підлягають поверненню й формують борговий тягар, а отже, потребують окремого врахування при оцінці сукупного фінансового впливу.

Макрофінансова допомога є інструментом підтримки платіжного балансу та державного бюджету в умовах зовнішніх шоків; вона має переважно позиковий характер із невеликим грантовим компонентом і жорстку політичну кондиціональність. Для України обсяги МФД є безпрецедентними, сукупно за 2022–2026 рр. вони сягнули близько 43,3 млрд євро [270], зокрема програма MFA+ забезпечила 18 млрд євро високопільгових позик у 2023 р. [346]. Для Республіки Молдова МФД надавалася послідовними операціями 100 млн євро у 2020 р., 150 млн євро у 2022 р. (120 млн позик і 30 млн грантів) та додаткові 145 млн євро у 2023 р. [355; 362]. Для Грузії з 2008 р. реалізовано чотири операції

МФД, зокрема програму 2018 р. обсягом 45 млн євро та антикризову програму 2020 р. обсягом 150 млн євро [320; 267].

Таблиця 4.3.

Ключові інструменти фінансової підтримки ЄС за категоріями, 2014-2026 рр. (пораховано автором на основі опрацьованих джерел, орієнтовні сукупні обсяги) [256; 267; 270; 271; 287; 312; 320; 344; 346; 355; 362; 396; 436; 437].

Інструмент	Держава	Обсяг допомоги
Гранти		
U-LEAD	Україна	≈ 224 млн
Ukraine Facility	Україна	≈ 17 млрд
ENPARD	Грузія	≈ 234,5 млн
EU4Moldova	Молдова	≈ 23,3 млн
Кредити та інвестиційні гарантії		
ЄІБ (з лютого 2022 р.)	Україна	≈ 4 млрд
Позиковий компонент Ukraine Facility	Україна	≈ 33 млрд
Reform and Growth Facility (позики, 2025–2027)	Молдова	≈ 1,5 млрд
Макрофінансова допомога (2022-2026)		
МФД	Україна	≈ 43 млрд
зокрема MFA+	Україна	≈ 18 млрд
МФД	Молдова	≈ 395 млн
МФД	Грузія	≈ 195 млн

Методика підрахунку ґрунтувалася на аналізі та узагальненні офіційних бюджетів програм, проєктів і фінансових інструментів ЄС, кошти яких повністю або частково спрямовувалися на підтримку реформ місцевого самоврядування, децентралізації, регіонального розвитку та зміцнення інституційної спроможності органів місцевої влади, з подальшим агрегуванням відповідних фінансових показників.

Наведені дані засвідчують структуру фінансової підтримки ЄС, для України її визначають макрофінансова допомога та позики Ukraine Facility, що на

порядок перевищують грантову складову, тоді як для Республіки Молдова та Грузії характерне збалансованіше, але значно менше за обсягом поєднання грантів, кредитів і помірної макрофінансової допомоги. Це зумовлено допомогою на військові потреби та відновлення, а також тим, що вплив ЄС на децентралізацію реалізується не тільки через масштаб фінансування, а й через його кондиціональність і прив'язку до прогресу реформ.

Таблиця 4.4.

Розрахунок частки підтримки місцевого самоврядування у загальному обсязі допомоги ЄС (пораховано автором на основі опрацьованих джерел, орієнтовні сукупні обсяги) [256; 267; 270; 271; 287; 312; 320; 344; 346; 355; 362; 396; 436; 437].

Держава	Загальна допомога ЄС	Фінансування місцевого самоврядування	Частка місцевого самоврядування від загальної допомоги
Україна	≈ 70,7 млрд	≈ 4,8 млрд	≈ 7%
Республіка Молдова	≈ 2,2 млрд	≈ 327 млн	≈ 15%
Грузія	≈ 2,0 млрд	≈ 292 млн	≈ 15%

Підрахунок здійснювався шляхом агрегування обсягів фінансування програм та інструментів ЄС, що безпосередньо або опосередковано підтримують реформи місцевого самоврядування, регіональний розвиток і підвищення спроможності територіальних громад.

ЄС протягом 2014–2026 рр. виступав одним із ключових зовнішніх донорів реформ децентралізації та зміцнення місцевого самоврядування у державах «Асоційованого тріо». Сукупні обсяги загальної фінансової допомоги ЄС зазначеним державам у цьому періоді складають приблизно 70 млрд євро для України, 2,2 млрд євро для Республіки Молдова та 2,0 млрд євро для Грузії. З них на цілі підтримки місцевого самоврядування було спрямовано відповідно 4,8 млрд євро, 327 млн євро та 292 млн євро, що становить близько 7 %, 15 % та 15 % від загального обсягу допомоги. Таким чином, частка фінансування реформ місцевого самоврядування є структурно стабільною (близько 15 %) у двох випадках Республіці Молдова та Грузії, тоді як в Україні значні обсяги

макрофінансової та кредитної допомоги розмивають частку місцевого самоврядування, знижуючи її приблизно до 7 % від загальної суми; водночас, на нашу думку, цікавим є той факт, що в абсолютному вимірі саме на розвиток місцевого самоврядування України спрямовано найбільший ресурс [314].

Основу розрахунків становлять дані щодо двосторонніх програм, реалізованих у межах Європейського інструменту сусідства [296] та інструменту NDICI Global Europe [369], секторальної бюджетної підтримки [173], технічної та гуманітарної допомоги, а також кредитних ліній ЄІБ [186] і ЄБРР [182]. У випадку України після 2022 р. до загального обсягу включено грантовий компонент Ukraine Facility [177] інструменту, ухваленого Європейським парламентом та Радою ЄС у 2024 р. з бюджетом 50 млрд євро на 2024–2027 рр., у межах якого підтримка муніципального відновлення та децентралізації становить близько 3 млрд євро у рамках Pillar I та III [43].

Структура фінансування реформ місцевого самоврядування в Україні визначається насамперед флагманською програмою U-LEAD [101], трьома послідовними контрактами секторальної бюджетної підтримки децентралізації, супутніми ініціативами у галузі електронного врядування EGAP [103] та EU4DigitalUA [165], а також кредитними лініями ЄІБ для муніципальної інфраструктури та проектами ЄБРР у сферах водо- й теплопостачання [181].

У Республіці Молдова підтримка місцевого самоврядування реалізувалася переважно через Спільну програму інтегрованого місцевого розвитку [452], що впроваджувалася у партнерстві з ПРООН у три фази, флагманську ініціативу EU4Moldova, Focal Regions [166], бюджетну підтримку реформи публічного управління [174], ENPARD Moldova у частині сільського розвитку [175], субнаціональну ініціативу EU4Moldova: Startup City Cahul/Ungheni [167], а також інституційні пакети, активовані після надання Молдові статусу держави-кандидата на членство в ЄС у червні 2022 р. [170]. Кредитна складова формувалася за рахунок муніципальних проектів ЄІБ [187] та ЄБРР [183].

У випадку Грузії центральне місце у підтримці місцевого розвитку посідала програма ENPARD Georgia [257], реалізована у три фази зі значним компонентом

територіального розвитку, доповнена ініціативою EU4Regions [298], бюджетною підтримкою реформи публічного управління та регіональної політики, програмами UNDP/EU [454], а також кредитними інструментами ЄІБ [300] та ЄБРР [290]. Важливим чинником є те, що у 2024–2026 рр. обсяги допомоги Грузії суттєво скоротилися внаслідок рішення ЄС про заморожування частини програм, ухваленого у відповідь на прийняття грузинським парламентом закону про «іноземних агентів» та згортання євроінтеграційного курсу. До загальної суми допомоги не включено військову допомогу, надану через Європейський фонд миру [230], оскільки ці інструменти за своєю природою не належать до проєктної допомоги розвитку та не мають секторального вимірювання.

На нашу думку, аналіз фінансування дозволяє сформулювати три узагальнення. По-перше, структура фінансової підтримки ЄС трьом державам якісно різна, для Республіки Молдова та Грузії характерне відносно збалансоване співвідношення грантів, кредитів і помірної МФД у межах сукупних обсягів близько 2 млрд євро, тоді як для України структуру визначають надзвичайні інструменти, а саме макрофінансова допомога та позики Ukraine Facility, що на порядок перевищують грантову складову. По-друге, частка безповоротної допомоги, найтісніше пов'язаної з реформами самоврядування, є відносно скромною в загальному обсязі та поступається поворотним і макрофінансовим потокам. Це означає, що вплив ЄС на децентралізацію реалізується не стільки через масштаб фінансування, скільки через кондиціональність та технічну допомогу, прив'язану до реформ. По-третє, абсолютні обсяги фінансування корелюють із загальною геополітичною конфігурацією та віддзеркалюють умовний характер європейського фінансування, прив'язаного до прогресу демократичних реформ. Різке зростання обсягів допомоги Україні після 2022 р. відображає стратегічне переформатування зовнішньої політики ЄС у відповідь на російську збройну агресію, коли підтримка набула безпрецедентного масштабу й безпекового виміру. Натомість скорочення допомоги Грузії у 2024–2026 рр. та призупинення з червня 2024 р. двосторонньої допомоги, що безпосередньо надходить органам влади, демонструють зворотний механізм

згортання фінансування у відповідь на демократичний відкат і ухвалення закону про «іноземних агентів». Республіка Молдова репрезентує проміжну, висхідну траєкторію, після підписання Угоди про асоціацію та особливо після надання статусу держави-кандидата у 2022 р. обсяги й інституційна структурованість допомоги зросли, а програми європейської підтримки набули виразнішого реформного спрямування.

Ще одним інструментом оцінки є Принципи публічної адміністрації SIGMA, це спільна ініціатива Організації економічного співробітництва та розвитку та ЄС, яка розробила шість ключових принципів належного державного управління. ЄС використовує методологію SIGMA для оцінки адміністративної спроможності держав-кандидатів. Оцінка зачіпає і місцевий рівень через такі аспекти: розроблення політики та координація (здатність місцевої влади розробляти власні стратегії розвитку); надання державних послуг (якість та доступність адміністративних і комунальних послуг); управління державними фінансами (прозорість та ефективність місцевих бюджетів); державна служба та управління людськими ресурсами (професійність та деполітизованість службовців органів місцевого самоврядування) [375].

На основі комплексного аналізу останніх моніторингових звітів програми SIGMA за 2023–2024 роки було сформовано порівняльну оцінку стану державного управління в Україні, Республіці Молдова та Грузії на місцевому рівні.

Таблиця 4.5.

Порівняння успішності за оцінюванням через інструмент SIGMA [388; 389; 410].

Сфера оцінювання	Україна	Республіка Молдова	Грузія
Загальний прогрес реформ	Безпрецедентна стійкість та цифровізація	Системне оновлення	Стагнація та відкат
Стратегічне планування	Дієва рамка зі слабким моніторингом	Висока політична воля	Розрив між планами та діями
Надання державних послуг	Глобальне лідерство	Фокус на інклюзивність	Контрастність доступу

Державна служба	Кадровий голод та модернізація	Деполітизація	Політичний патронаж
Публічні фінанси та аудит	Адаптація до стандартів	Брак інституційної спроможності	Ігнорування результатів

У сфері загального прогресу реформ Україна демонструє високу стійкість. Попри повномасштабну війну, муніципальний апарат зберіг керованість, а базова інфраструктура працює безперебійно, що супроводжується стрімким поступом у сфері онлайн-урядування. Республіка Молдова, зі свого боку, відзначається системним оновленням інституцій, досягши суттєвого прогресу в адміністративній юстиції та успішно запусивши нову Стратегію реформування державного управління до 2030 року. Натомість Грузія, яка раніше мала міцну історичну базу реформ, нині переживає стагнацію та відчутний відкат у демократичних процесах, що у 2024 році призвело до фактичного призупинення її євроінтеграції з боку інституцій ЄС.

Щодо стратегічного планування, Україна має дієву Дорожню карту реформ, проте стикається з проблемами слабого моніторингу, недостатнім фінансовим обґрунтуванням та слабким парламентським контролем. У Республіці Молдова спостерігається висока політична воля, цілі державної політики надійно синхронізовані із середньостроковою бюджетною базою, а також ухвалено Закон про доступ до публічної інформації за стандартами Ради Європи. У Грузії ситуація протилежна, якісна стратегія існує переважно на папері, тоді як на рівні місцевого самоврядування зберігається критичний розрив між ухваленими планами, їх фактичним бюджетним фінансуванням та реальним впровадженням.

У напрямі надання державних послуг Україна впевнено зберігає глобальне лідерство завдяки екосистемі «Дія», яка не лише інтегрувала понад 130 онлайн-послуг і юридично зрівняла цифрові документи з паперовими, а й швидко адаптувалася до потреб ВПО та бізнесу в умовах воєнного стану. Республіка Молдова зосередила свої зусилля на інклюзивності, суттєво поліпшивши доступ до послуг у сільській місцевості через розширення мережі уніфікованих центрів (CUPS) та активну цифровізацію фронт-офісів. Грузія, яка історично розбудувала

ефективну модель будинків юстиції, наразі стикається з гострою проблемою нерівномірності доступу до якісних державних сервісів у віддалених та гірських регіонах.

У сфері державної служби Україна намагається балансувати між кадровим дефіцитом, викликаним відтоком фахівців і призупиненням відкритих конкурсів через війну, та модернізацією системи управління. Республіка Молдова активно проводить деполітизацію, впроваджуючи виключно меритократичний підбір та оновлюючи систему оплати, щоб зупинити плинність кадрів і втримати вузькопрофільних спеціалістів. У Грузії, попри формальну стабільність законодавства, обов'язкові конкурси часто обходяться через штучні реорганізації відомств, а політична лояльність кандидатів нерідко переважає над професійними якостями.

Оцінюючи публічні фінанси та аудит, Україна продовжує адаптацію до міжнародних стандартів із жорстким фокусом на прозорість витрат донорських коштів, проте система внутрішнього аудиту міністерств усе ще залишається слабкою. Республіка Молдова стикається з браком інституційної спроможності, незважаючи на затверджену стратегію до 2030 року та загальне зростання прозорості, органи контролю та місцеве самоврядування відчують гострий дефіцит компетентних аудиторів. У Грузії Служба державного аудиту працює успішно та відповідає стандартам ISSAI, проте її ефективність нівелюється ігноруванням результатів, парламент та правоохоронні органи демонструють вкрай низький рівень реагування на виявлені фінансові порушення [388; 389; 410].

Таким чином, для України та Республіки Молдова оцінка ефективності їхнього місцевого самоврядування безпосередньо впливає на темпи їхньої європейської інтеграції. Загалом оцінка ефективності реформ демонструє чітку диференціацію між трьома державами. Україна є беззаперечним лідером, реформа тут мала системний та трансформаційний характер, що призвело до створення нової моделі управління, яка довела свою ефективність та стійкість в умовах війни; рівень суспільної підтримки та об'єктивні показники фінансової

спроможності є найвищими. Республіка Молдова перебуває на початково-середньому етапі реформи, держава має політичну волю та чіткий євроінтеграційний стимул, але стикається з фундаментальними викликами адміністративно-територіального устрою та фінансової слабкості, тож прогрес є, проте він значно повільніший і менш відчутний для громадян. Грузія демонструє імітаційний характер реформи, незважаючи на наявність формальних атрибутів (законів, стратегій), реальна автономія місцевої влади обмежена сильним політичним контролем з боку центру, що призвело до стагнації реформи та зростаючої критики як з боку внутрішніх експертів, так і міжнародних партнерів. Проведений аналіз упровадження реформи місцевого самоврядування можна структурувати наступним чином (Див. таб. 4.6.).

Таблиця 4.6.

Впровадження реформи місцевого самоврядування за підтримки ЄС

[97; 194; 243; 268; 312; 342].

Держава	Критерій			
	Рівень реформування місцевого самоврядування	Рівень наближеності до стандартів ЄС	Рівень інституційної підтримки ЄС	Рівень фінансової підтримки ЄС
Україна	Високий	Високий	Високий	Високий
Республіка Молдова	Середній	Високий	Високий	Високий
Грузія	Середній	Середній	Високий	Високий

Порівняльний аналіз таблиці 7 дає змогу зробити висновок, що підтримка ЄС у реформуванні місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо» є пріоритетним напрямом. ЄС надає значну фінансову та інституційну підтримку державам-адресатам. Однак, порівнюючи дані, можемо зазначити, що рівень підтримки від ЄС не є прямо пропорційним до рівня реформування місцевого самоврядування.

Україна демонструє найвищу ефективність засвоєння європейської допомоги. Високий рівень реформування та наближеності до стандартів ЄС є

результатом тривалого процесу децентралізації, розпочатого у 2014 році. Передача фінансових ресурсів та повноважень на місця, створення спроможних територіальних громад довели свою ефективність, що особливо проявилось у стійкості місцевого самоврядування під час повномасштабної війни. Для України інституційна та фінансова підтримка ЄС стала органічним доповненням до сильного внутрішнього запиту на реформу.

Ситуація в Республіці Молдова ілюструє класичний перехідний етап. Високий рівень наближеності до стандартів ЄС свідчить про успішну роботу Уряду та Парламенту над нормативно-правовою базою (ухвалення законів, інтеграція європейських директив, розроблення Дорожньої карти). Однак середній рівень самого реформування вказує на складнощі з імплементацією цих законів на практиці. Попри високу підтримку ЄС, процес укрупнення (амальгамації) громад та фінансової децентралізації гальмується через брак політичної підтримки на базовому рівні, повільні темпи добровільного об'єднання та слабку адміністративну спроможність малих муніципалітетів.

Грузія демонструє найнижчі показники серед досліджуваних держав. Незважаючи на стабільно високу підтримку з боку ЄС, реформа місцевого самоврядування перебуває на початкових або перехідних етапах і має тенденцію до стагнації. Середній рівень наближеності до стандартів ЄС вказує на проблеми не лише з практичним впровадженням, а й із самим законодавчим забезпеченням місцевого самоврядування. Збереження високого рівня централізації влади та політичні процеси всередині держави нівелюють ефект від європейської фінансової та інституційної допомоги.

4.2. Проблеми та виклики державам «Асоційованого трію» у напрямі реформування місцевого самоврядування

Реформування системи місцевого самоврядування є ключовим процесом для зміцнення демократії, підвищення якості публічних послуг та забезпечення сталого розвитку територій. Однак на цьому шляху органи місцевої влади та ініціатори реформ неминуче стикаються з різноманітними викликами, які можуть

суттєво впливати на темпи, якість та кінцевий результат перетворень. Розуміння сутності цих викликів та їхнього впливу є важливим кроком для розроблення ефективних стратегій їх подолання та успішного впровадження необхідних змін.

Виклики реформування місцевого самоврядування поділяються на дві великі групи, зовнішні та внутрішні. Зовнішні, це ті, що надходять з-за меж прямого впливу місцевої влади та ініціаторів реформ. Вони формуються на національному та міжнародному рівнях і охоплюють політичну кон'юнктуру держави, стан економіки, вплив міжнародних партнерів, геополітичну ситуацію та глобальні події. Внутрішні виклики, навпаки, є результатом особливостей самої системи місцевого самоврядування, менталітету суспільства та специфіки функціонування владних інститутів на місцях.

Виклики реформи та розвитку місцевого самоврядування в Україні, Республіці Молдова та Грузії мають спільну природу, що зумовлена подібним історичним минулим, радянською централізованою спадщиною та перехідним характером державних інституцій. Незважаючи на деякі відмінності у політичних контекстах, адміністративних моделях чи темпах реформ, ключові проблеми залишаються подібними. Тому виклики як прояви спільних проблем, що виникають у процесі трансформації пострадянських систем управління в напрямі європейських стандартів, можна розглядати комплексно. Спільний аналіз дозволяє краще виявити закономірності, зіставити підходи до реформ та посилити регіональну координацію з урахуванням досвіду кожної з держав.

Таблиця 4.7.

Зовнішні та внутрішні виклики співпраці з ЄС у сфері реформування місцевого самоврядування [1; 129; 150-153].

Зовнішні виклики	Внутрішні виклики
- Геополітична нестабільність	- Політична нестабільність
- Економічні труднощі	- Високий рівень корупції
- Міграційні проблеми	- Недостатня кваліфікація та ресурси
- Конкуренція з іншими регіонами	- Соціокультурні відмінності
- Військова агресія	- Дотримання європейських стандартів
- Сепаратистські рухи	- Виконання взятих зобов'язань

- Можливе розчарування з боку ЄС неефективним процесом реформування - Послаблення євроінтеграційного курсу - Надмірна бюрократія в ЄС та відсутність єдності щодо підтримки - Російський фактор	- Надмірна бюрократичність - Неефективна політика реформування - Тяглість процесу - Нереалістичні очікування - Інституційна слабкість - Інформаційна недостатність - Координаційні проблеми - Опір змінам - Нечітке законодавство
--	---

Зовнішні виклики:

1. Геополітична нестабільність

Геополітична нестабільність у Східній Європі, значною мірою зумовлена агресивною політикою РФ, становить фундаментальний виклик для співпраці з ЄС у сфері реформування місцевого самоврядування. Війна в Україні, окупація територій Грузії (Абхазія та Південна Осетія) та тривалий конфлікт у Придністров'ї (Республіка Молдова) створюють перманентну загрозу безпеці, відволікають значні ресурси від мирного розвитку та ускладнюють довгострокове планування реформ. Гібридні загрози, включно з дезінформаційними кампаніями та кібератаками, спрямовані на дестабілізацію внутрішньополітичної ситуації та підрив довіри до євроінтеграційних процесів, також негативно впливають на спроможність місцевих органів влади ефективно функціонувати та впроваджувати реформи.

Шляхи подолання. Подолання цього виклику потребує консолідованої відповіді. З боку ЄС необхідне посилення політичної, фінансової та, у випадку України, військової підтримки для зміцнення суверенітету та стійкості держав-партнерів. Для всіх трьох держав важливими є розроблення та імплементація спільних з ЄС стратегій протидії гібридним загрозам, що включають підвищення медіаграмотності населення та кібербезпеки на всіх рівнях, зокрема й місцевому. Програми ЄС, такі як Європейський фонд миру, та місії, як-от EUAM (Консультативна місія ЄС) [304], можуть відігравати важливу роль у зміцненні

сектору безпеки та верховенства права, що опосередковано сприяє стабільності, необхідній для реформ місцевого самоврядування. Критично важливим є також продовження дипломатичних зусиль ЄС, спрямованих на мирне врегулювання конфліктів та відновлення територіальної цілісності держав-партнерів [301; 304]. Ще одним шляхом подолання є пришвидшена інтеграція держав «Асоційованого тріо» до ЄС, оскільки вона зменшує вразливість держав до зовнішнього впливу та посилює їхню інституційну стійкість.

2. Економічні труднощі (у зовнішньому контексті)

Глобальні та регіональні економічні кризи, такі як рецесії, енергетичні кризи, порушення ланцюгів постачання через війну (зокрема війну в Україні), суттєво впливають на економічну стабільність України, Республіки Молдова та Грузії. Це обмежує фінансові можливості урядів для підтримки реформ місцевого самоврядування, включно з фіскальною децентралізацією та інвестиціями в місцеву інфраструктуру. Зменшення обсягів торгівлі, інфляція та зростання державного боргу можуть призвести до скорочення бюджетних видатків на розвиток місцевих громад, що ускладнює реалізацію програм, спрямованих на підвищення їхньої спроможності та якості надання послуг.

Шляхи подолання. Для пом'якшення впливу зовнішніх економічних викликів ключовою є макрофінансова допомога з боку ЄС, яка допомагає стабілізувати національні економіки. Важливим є також сприяння економічній диверсифікації, залученню прямих іноземних інвестицій та розвитку стійкої інфраструктури через такі ініціативи, як, наприклад, Економічний та інвестиційний план для СхП [73]. Поглиблення торговельних відносин у межах Угод про асоціацію та зон вільної торгівлі може сприяти економічному зростанню, що, своєю чергою, збільшить ресурси для місцевого розвитку [235; 236; 237]. Державам-партнерам слід максимально залучатися до таких ініціатив, як програми сусідства (зокрема ENI для України чи програми на кшталт Інструмент підтримки реформ та економічного зростання для Республіки Молдова), інструментів технічної допомоги TAIEХ та різноманітних тематичних програм, спрямованих на підтримку демократії, верховенства права та розвитку

громадянського суспільства на місцевому рівні [142; 395]. Для України особливо важливою залишається програма U-LEAD, що продовжує свою діяльність, а для Республіки Молдова та Грузії, ініціатива «EU4 Recovery» [275]. ЄС також може підтримувати держави у розробленні антикризових планів та підвищенні енергоефективності для зменшення залежності від зовнішніх енергетичних ринків.

3. Міграційні проблеми

Масштабні міграційні потоки, спричинені війною в Україні, а також тривалі проблеми трудової міграції та внутрішнього переміщення в Республіці Молдова та Грузії створюють тиск на системи місцевого самоврядування. Приймаючі громади стикаються з перевантаженням соціальної інфраструктури, ринків праці та житлового фонду. Це може призвести до зміни пріоритетів ЄС у наданні допомоги з акцентом на негайні гуманітарні потреби, потенційно зменшуючи ресурси для довгострокових реформ місцевого самоврядування. Крім того, управління великими потоками біженців та ВПО потребує від органів місцевого самоврядування значних адміністративних та фінансових зусиль, до яких вони не завжди готові.

Шляхи подолання. ЄС надає значну гуманітарну допомогу через свої інструменти, наприклад Генеральний директорат ЄК з питань цивільного захисту та операцій гуманітарної допомоги та підтримує міжнародні організації, такі як Агентство ООН у справах біженців і Міжнародна організація з міграції (ІОМ), у роботі з біженцями та ВПО. Важливо, щоб ця допомога координувалася з потребами місцевих громад та сприяла зміцненню їхньої спроможності [265; 449; 457]. Необхідно інтегрувати питання управління міграцією та інтеграції мігрантів у програми підтримки місцевого самоврядування, зокрема через навчання персоналу органів місцевого самоврядування та розроблення місцевих інтеграційних стратегій. Програми ЄС, такі як Інструмент сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва Глобальна Європа, мають спеціальні вікна для фінансування проєктів у сфері міграції, які можуть бути використані для підтримки місцевих ініціатив [369].

4. Конкуренція з іншими регіонами (за ресурси ЄС)

ЄС має широке коло зовнішньополітичних пріоритетів та обмежені ресурси. Держави СхП конкурують за політичну підтримку та фінансову допомогу ЄС з іншими регіонами, такими як Західні Балкани, держави Південного сусідства, а також із глобальними кризами, що вимагають негайного реагування. Ця конкуренція може призвести до зменшення обсягів фінансування для програм реформування місцевого самоврядування держав «Асоційованого тріо» або до уповільнення темпів співпраці.

Шляхи подолання. Для ефективного просування в євроінтеграційному процесі державам «Асоційованого тріо» важливо демонструвати чіткий прогрес у впровадженні реформ, зокрема у сфері місцевого самоврядування, верховенства права та протидії корупції. Ефективна комунікація стратегічної важливості регіону для ЄС, а також успішних прикладів використання допомоги може посилити позиції держав. Розроблення індивідуалізованих програм співпраці, що враховують специфічні потреби та сильні сторони кожної держави, також є важливим. Використання форматів СхП та Угоди про асоціацію є інструментами для забезпечення пріоритетності регіону, проте їх ефективність залежить від активної позиції як держав-партнерів, так і інституцій ЄС [243]. Чинником подолання виклику може стати і сама євроінтеграція, оскільки швидкий поступ у ній посилює позиції держав у конкуренції за ресурси.

5. Військова агресія

Пряма військова агресія, як у випадку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, має руйнівний вплив на всі сфери життя, включно з місцевим самоврядуванням. Знищення інфраструктури, масове переміщення населення, втрата контролю над територіями та переорієнтація всіх ресурсів на оборону унеможливають планомірне впровадження реформ місцевого самоврядування. Співпраця з ЄС у таких умовах неминуче трансформується, зміщуючи акцент з довгострокового розвитку на негайне реагування на кризу, гуманітарну допомогу та підтримку стійкості державних інституцій, включно з органами місцевого самоврядування, що функціонують в умовах війни. Проблемою залишається

також військова присутність РФ у Республіці Молдова (Придністров'ї) та Грузії (Абхазії і Південній Осетії).

Шляхи подолання. У відповідь на військову агресію ЄС активізував підтримку України, включно з наданням фінансової, гуманітарної та військової допомоги через такі інструменти, як Ukraine Facility та Європейський фонд миру [302; 436]. Програми підтримки місцевого самоврядування, як-от U-LEAD, адаптували свою діяльність для надання екстреної допомоги громадам (генератори, транспорт) та підтримки їхньої стійкості. У довгостроковій перспективі співпраця з ЄС має бути зосереджена на відновленні та реконструкції, де місцеве самоврядування відіграватиме ключову роль. Важливо, щоб плани відновлення розроблялися з урахуванням принципів децентралізації та належного врядування, а органи місцевого самоврядування мали достатню спроможність для їх реалізації. Вступ до ЄС і НАТО суттєво посилять геополітичні позиції держав «Асоційованого тріо», забезпечуючи їм безпекові гарантії, політичну стабільність і доступ до потужних економічних ресурсів. Це сприятиме захисту від зовнішніх загроз, інтеграції до єдиного ринку ЄС, залученню інвестицій і підвищенню стандартів державного управління, а посилення геополітичної ваги ЄС сприятиме й попередженню військової агресії.

6. Сепаратистські рухи (як зовнішній виклик)

Наявність сепаратистських рухів, підтримуваних ззовні, як у Придністров'ї та Гагаузії (Республіка Молдова), Абхазії та Південній Осетії (Грузія), а також на тимчасово окупованих територіях України, є серйозним викликом для територіальної цілісності та стабільності цих держав. Це підриває можливість впровадження реформ місцевого самоврядування на всій території держави, створює «сірі зони» без належного врядування та верховенства права, а також відволікає значні національні ресурси на військові цілі та підтримку ВПО. Існування сепаратистських регіонів ускладнює співпрацю з ЄС, оскільки обмежує сферу застосування програм та проєктів.

Шляхи подолання. ЄС послідовно підтримує територіальну цілісність України, Республіки Молдова та Грузії. Шляхи вирішення охоплюють

продовження дипломатичних зусиль ЄС, спрямованих на мирне врегулювання конфліктів, підтримку діалогу та заходів зміцнення довіри. Спеціальні моніторингові місії ЄС, як-от Місія спостерігачів ЄС у Грузії, відіграють важливу роль у стабілізації ситуації та можуть бути застосовані в інших регіонах [306]. ЄС також може надавати підтримку місцевому самоврядуванню в контрольованих районах, прилеглих до прифронтових зон, для поліпшення умов життя населення та демонстрації переваг належного врядування. Програми, спрямовані на підтримку ВПО та розвиток громад, що їх приймають, також можуть бути важливим елементом реагування.

7. Розчарування з боку ЄС неефективним процесом реформування

Брак відчутних результатів у розбудові місцевого самоврядування, верховенства права та протидії корупції має цілком конкретну ціну для держав-партнерів. Найбільш показовою тут є ситуація з Грузією. Через систематичне гальмування демократичних перетворень, збереження централізації влади та відкат у сфері верховенства права ЄС був змушений фактично призупинити процес її інтеграції та заморозити частину фінансової допомоги у 2024 році. Водночас повільне практичне впровадження рішень на місцях (як-от постійні затримки процесу об'єднання громад у Республіці Молдова) також провокує в ЄС «втому від реформ» та розчарування.

Шляхи подолання. Для запобігання такому сценарію державам-партнерам необхідно демонструвати стійку політичну волю до реформ та досягати конкретних, вимірюваних результатів. Важливою є розробка чітких дорожніх карт реформ з реалістичними термінами та індикаторами прогресу [145; 148]. Ефективна комунікація досягнень та прозоре звітування про використання допомоги ЄС також сприяють зміцненню довіри. З боку ЄС важливим є надання послідовної та адаптованої підтримки, а також використання механізмів моніторингу та оцінювання (наприклад, звіти про імплементацію Угод про асоціацію, звіти про прогрес для держав-кандидатів) для надання конструктивного зворотного зв'язку та коригування програм співпраці. У

випадку Грузії необхідно повертатися до демократичних принципів урядування та відновлювати євроінтеграційний курс.

8. Послаблення євроінтеграційного курсу

Зовнішній тиск, спрямований на дискредитацію євроінтеграційного курсу, або посилення євроскептицизму всередині ЄС, що призводить до перегляду стратегічних пріоритетів (наприклад, через внутрішні кризи або зміну фокуса на інші регіони), можуть потенційно послабити євроінтеграційний курс держав «Асоційованого тріо», що нині можна спостерігати на прикладі Грузії. Це може зменшити стимули для проведення складних реформ, включно з реформою місцевого самоврядування, та знизити рівень залученості у співпрацю з ЄС.

Шляхи подолання. Для протидії цьому виклику важливим є формування стійкого внутрішнього консенсусу в державах-партнерах щодо пріоритетності та незворотності європейської інтеграції. Це вимагає активної роботи з громадською думкою, демонстрації конкретних переваг від співпраці з ЄС для громадян та бізнесу. З боку ЄС необхідна послідовна політична підтримка євроінтеграційних прагнень держав «Асоційованого тріо», чітке окреслення перспектив та надання відчутних результатів співпраці (наприклад, безвізовий режим, доступ до програм ЄС). Ефективні внутрішні комунікаційні стратегії, що роз'яснюють переваги євроінтеграції та спростовують дезінформацію, також відіграють важливу роль [126].

Міжнародна підтримка дає потужний поштовх до змін, але кінцевий результат реформи залежить насамперед від самої держави. Навіть за стабільного фінансування від ЄС ключові проблеми виникають уже на етапі впровадження рішень. Брак політичної волі, слабкі інституції, політична нестабільність та неузгодженість законів здатні знівелювати будь-які зовнішні зусилля. З огляду на це варто детальніше розглянути внутрішні виклики та їхній реальний вплив на розвиток місцевого самоврядування.

Внутрішні виклики:

1. Політична нестабільність

Часті зміни урядів, внутрішньополітичні конфлікти та брак консенсусу затягують ухвалення законів, зумовлюють плинність кадрів і підривають довіру європейських партнерів. Політична нестабільність має конкретні причини у кожній державі. У Грузії крайня поляризація між урядом та опозицією і демократичний відкат зупиняють передачу повноважень муніципалітетам. У Республіці Молдова вплив російської пропаганди та політичний спротив автономії Гагаузії гальмують фінансову децентралізацію та добровільне об'єднання громад. В Україні збройна агресія вимушено централізує управління через створення військових адміністрацій замість місцевих рад.

Шляхи подолання. Ключовим є інституційне закріплення реформ відповідно до Європейської хартії місцевого самоврядування. В Україні необхідно ухвалити Муніципальний кодекс для чіткого розмежування повноважень між центром і громадами на період після війни [58]. У Республіці Молдова уряд має надати прямі фінансові стимули для об'єднання дрібних примарій та зменшення їхньої залежності від державного бюджету. У Грузії ключовим кроком є виконання рекомендацій ЄК щодо деолігархізації та відновлення демократичного діалогу [293]. ЄС має зумовити надання макрофінансової допомоги виконанням конкретних етапів децентралізації та напряду фінансувати місцеві громадські організації для контролю за бюджетами.

2. Високий рівень корупції

Корупція на національному та місцевому рівнях веде до нецільового використання міжнародної допомоги, підриває довіру громадян до влади та гальмує економічний розвиток. За оцінками Transparency International, рівень проблеми залишається високим і має конкретні прояви у кожній державі [226]. В Україні махінації в системі публічних закупівель під час проєктів відбудови та непрозорий розподіл земельних ресурсів завдають найбільшої шкоди громадам. У Республіці Молдова під час надання адміністративних послуг та розподілу бюджету створюються нерівні умови для місцевого бізнесу. У Грузії домінує елітарна корупція, де муніципальні підряди регулярно отримують компанії,

наближені до правлячих кіл. Ці практики значною мірою нівелюють здобутки децентралізації.

Шляхи подолання. Вирішення проблеми вимагає обов'язкової цифровізації управління та посилення підзвітності. В Україні слід посилити контроль за використанням системи Prozorro на всіх місцевих тендерах та зробити повністю публічними містобудівні кадастри. У Республіці Молдова критично важливо запровадити зовнішній аудит фінансів примарій та завершити очищення регіональних судів. Для Грузії головним завданням є надання прямих повноважень антикорупційному бюро для розслідування діяльності посадовців на місцях. ЄС, зі свого боку, має надавати гранти лише тим муніципалітетам, які пройшли перевірку доброчесності та запровадили відкриті бюджети.

3. Недостатня кваліфікація та ресурси (на місцевому рівні)

Багато органів місцевого самоврядування, особливо новостворені або розташовані в сільській місцевості, стикаються з браком кваліфікованих кадрів, здатних ефективно управляти громадою, розробляти стратегії розвитку, залучати інвестиції та керувати проєктами. Обмежена фінансова база, недостатня матеріально-технічна оснащеність та нерозвинена інфраструктура також суттєво обмежують їхню спроможність надавати якісні послуги населенню та реагувати на виклики. Ця проблема є характерною для всіх держав «Асоційованого тріо».

Шляхи подолання. Вирішення цієї проблеми потребує системних інвестицій у розвиток людського капіталу на місцевому рівні. Це включає організацію комплексних навчальних програм та програм підвищення кваліфікації для посадових осіб і депутатів місцевих рад з питань стратегічного планування, фінансового менеджменту, управління проєктами, надання публічних послуг та роботи з мігрантами. Програми ЄС, такі як U-LEAD та Mayors for Economic Growth, Ukraine Facility відіграють ключову роль у цьому напрямі [273; 441]. Важливим є також продовження фіскальної децентралізації для зміцнення фінансової спроможності громад та підтримка проєктів місцевого розвитку [61, с. 159].

4. Соціокультурні відмінності (всередині держав)

Україна, Республіка Молдова та Грузія є багатонаціональними та багатокультурними державами з різними регіональними особливостями, історичним досвідом та традиціями. Ці соціокультурні відмінності можуть створювати виклики для уніфікованого впровадження реформ місцевого самоврядування та потребують урахування місцевої специфіки. Недостатня увага до потреб етнічних меншин або регіональних ідентичностей може призвести до соціальної напруженості та гальмування інтеграційних процесів на місцевому рівні.

Шляхи подолання. Реформи місцевого самоврядування мають адаптуватися до етнічного розмаїття конкретних регіонів, зберігаючи при цьому єдині принципи демократії та належного врядування. Важливо забезпечувати представництво та участь усіх груп населення, зокрема етнічних меншин, у процесах ухвалення рішень на місцевому рівні. Програми, спрямовані на підтримку міжкультурного діалогу, захист прав меншин та розвиток місцевих ініціатив, що враховують культурне розмаїття, можуть сприяти соціальній згуртованості [229]. У Республіці Молдова необхідний чіткий фінансовий та правовий механізм взаємодії уряду з автономією Гагаузії та болгарською меншиною в Тараклії. У Грузії важливо подолати мовний бар'єр та гарантувати квоти для участі вірменської та азербайджанської громад у муніципалітетах Самцхе-Джавахеті та Квемо-Картлі. В Україні ключовим викликом є соціальна інтеграція внутрішньо переміщених осіб у нові громади та виконання європейських вимог щодо прав національних спільнот на Закарпатті й Буковині. Досвід ЄС доводить, що фінансування двомовних центрів надання адміністративних послуг та грантова підтримка локальних культурних ініціатив найкраще запобігають конфліктам на місцях [221].

5. Дотримання європейських стандартів

Процес гармонізації національного законодавства та практики з європейськими стандартами є складним та довготривалим завданням. Це стосується стандартів у сфері належного врядування, публічної адміністрації, захисту прав людини, екології, публічних закупівель тощо. Місцеві органи влади

часто не мають достатніх знань, досвіду та ресурсів для ефективного впровадження цих стандартів у свою повсякденну діяльність. Це може призводити до відхилення від європейських демократичних стандартів і, як наслідок, до формального підходу до реформ та повільного прогресу в досягненні реальних змін.

Шляхи подолання. ЄС надає значну технічну допомогу державам-партнерам у процесі наближення до європейських стандартів через такі інструменти, як TAIEХ та SIGMA [388; 423]. Важливим є проведення регулярного моніторингу імплементації стандартів ЄС на місцевому рівні та надання цільової підтримки органам місцевого самоврядування для подолання виявлених проблем. Програми Twinning, що передбачають партнерство між органами влади держав ЄС та держав-партнерів, також є ефективним інструментом для передачі знань та досвіду в дотриманні європейських стандартів.

6. Дотримання договірних зобов'язань

Виконання міжнародних зобов'язань, зокрема щодо адаптації національного законодавства до права ЄС, вже сьогодні є серйозним викликом для держав. Проблема полягає не стільки в ухваленні рамкових законів на центральному рівні, скільки в інституційній та фінансовій неспроможності місцевого самоврядування впроваджувати ці зміни на практиці. Наразі динаміка виконання зобов'язань є вкрай нерівномірною. Україна та Республіка Молдова демонструють прогрес, держави відкрили переговори про вступ до ЄС. Натомість у Грузії через брак політичної волі, ухвалення суперечливих законів та відкат у демократичних реформах процес євроінтеграції де-факто призупинений ЄК, що вже призвело до втрати частини фінансової підтримки [316]. Місцеві ради, особливо в невеликих громадах, є дуже слабкими; їхню роботу часто підтримували міжнародні донори та місцеві громадські організації, проте закон про «іноагентів» де-факто унеможлиблює таку підтримку. Без незалежних громадських організацій моніторинг рішень місцевої влади та допомога громадам стають неможливими.

Шляхи подолання. Забезпечення виконання зобов'язань вимагає переходу від декларативного підходу до секторального планування. Для України та Республіки Молдова наразі ключовим є успішне проходження переговорного процесу з ЄС, зокрема за Розділом 22 щодо регіональної політики, та виконання індикаторів у кожному переговорному кластері. Це потребує створення ефективних національних механізмів координації між урядом та місцевими радами, адже значна частина європейських норм лягає на плечі громад. Ще одним успішним механізмом може стати спільна робота урядів України та Республіки Молдова на переговорному шляху з ЄС, для чого держави консолідують свої зусилля [146]. ЄС, зі свого боку, здійснює регулярний контроль через щорічні звіти про розширення та обумовлює надання макрофінансової допомоги виконанням чітких індикаторів реформ. У Грузії ЄС чітко вимагає зменшити вплив центральної влади на всі сфери життя; надання муніципалітетам власної податкової бази є інструментом деполяризації, а мери з опозиційних партій не повинні залишатися без урядового фінансування.

7. Надмірна бюрократичність (у національних системах)

Надмірна бюрократизація та складні адміністративні процедури на національному рівні блокують розвиток громад і використання коштів ЄС. Зайва бюрократизація, складні та затягнуті адміністративні процедури, централізація ухвалення рішень та опір змінам з боку усталених бюрократичних структур можуть суттєво гальмувати впровадження реформ місцевого самоврядування та ефективне використання допомоги ЄС. Бюрократичні перепони ускладнюють доступ органів місцевого самоврядування до ресурсів, затягують реалізацію проєктів та знижують загальну ефективність управління на місцевому рівні. В Україні надмірний контроль з боку центральних органів влади ускладнює погодження інфраструктурних проєктів відбудови на місцях [21]. У Республіці Молдова Державна канцелярія через свої територіальні бюро жорстко контролює рішення місцевих рад, що затягує реалізацію ініціатив малих примарій. У Грузії муніципалітети критично залежать від урядових рішень щодо виділення коштів,

а жорстка централізація управління позбавляє місцеву владу реальної автономії [157].

Шляхи подолання. Подолання надмірної бюрократичності вимагає проведення системних реформ публічної адміністрації, спрямованих на спрощення процедур, оптимізацію функцій державних органів та підвищення їхньої ефективності. Важливим є впровадження принципів «сервісної держави» та клієнтоорієнтованого підходу. Розвиток електронного врядування та цифровізація публічних послуг можуть значно зменшити бюрократичне навантаження. В Україні необхідно спростити доступ місцевого самоврядування до державних фондів та розширити можливості цифрових сервісів для потреб муніципального управління. У Республіці Молдова уряд має децентралізувати Національний фонд регіонального та місцевого розвитку і зменшити адміністративний нагляд за актами місцевої влади. Для Грузії ключовим кроком є передача фінансових повноважень на базовий рівень, щоб громади могли керувати проєктами без очікування дозволів зі столиці.

8. Сталість процесу

Реформа місцевого самоврядування є вразливою до політичних циклів, що створює ризик втрати її здобутків. Держави стикаються з цілком конкретними загрозами відкату децентралізації. В Україні головним викликом є збереження фінансової автономії громад в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення. Спостерігається тенденція до централізації ресурсів, наприклад вилучення військового ПДФО з місцевих бюджетів, а також ризик надмірного розширення повноважень військових адміністрацій на шкоду обраним органам місцевого самоврядування. У Республіці Молдова сталість реформ критично залежить від збереження прозахідної більшості; процеси добровільного об'єднання громад та децентралізації гальмуються через політичну поляризацію суспільства та саботаж євроінтеграційного курсу з боку окремих регіонів, зокрема Гагаузії. У Грузії політичний розворот мав критичні наслідки для реформ, зміна риторики правлячої партії та ухвалення антидемократичного законодавства у 2024 році призвели до повного згортання європейського курсу, ігнорування потреб

муніципалітетів та інституційної деградації органів місцевої влади, які перетворилися на інструмент центрального уряду.

Шляхи подолання. Одним із запобіжників від політичних відкатів є інституціоналізація реформ через їх прив'язку до фінансових інструментів ЄС за принципом «гроші в обмін на реформи». Для України це імплементація Ukraine Facility, фінансового інструменту ЄС на 50 млрд євро, план якого містить чіткі індикатори щодо продовження децентралізації, серед них оновлення закону про службу в органах місцевого самоврядування та розмежування повноважень [436]. Для Республіки Молдова стійкість забезпечується виконанням нового європейського Плану зростання для Республіки Молдова, що вимагає розбудови незалежної муніципальної служби незалежно від того, хто переможе на виборах [358]. Для Грузії наразі єдиним шляхом підтримки місцевого самоврядування є зміна підходів ЄС, яка передбачає перенаправлення фінансової підтримки від центрального уряду безпосередньо до органів місцевого самоврядування, локальних громадських організацій та незалежних медіа, щоб зберегти демократичний потенціал на місцях до розв'язання політичної кризи на національному рівні.

9. Завищені очікування

Як громадяни, так і політичні діячі можуть мати завищені або нереалістичні очікування щодо швидкості та масштабів позитивних змін від реформи місцевого самоврядування або процесу європейської інтеграції. Якщо ці очікування не виправдовуються, це може призвести до розчарування, зниження суспільної підтримки реформ та навіть до зростання євроскептицизму. Нерозуміння складності та тривалості реформаторських процесів є серйозним викликом. В Україні неготовність громад до складних бюрократичних вимог залучення фондів ЄС на відбудову викликає розчарування; у Республіці Молдова відсутність миттєвого подолання бідності стає інструментом антизахідної дезінформації у вразливих регіонах; а в Грузії потужні проєвропейські прагнення суспільства різко стикаються з небажанням підконтрольної уряду влади

впроваджувати демократичні зміни, що загалом провокує масове суспільне розчарування.

Шляхи подолання. Для ефективного управління необхідно змістити фокус українських громад на практичне навчання службовців залученню європейського проєктного фінансування [105]. У Республіці Молдова доцільно протидіяти дезінформації шляхом спрямування підтримки на швидкі та видимі інфраструктурні проєкти у селах [178]. У Грузії європейським інституціям варто зосередити ресурси безпосередньо на підтримці низових ініціатив і незалежних регіональних медіа задля збереження мотивації громадян в умовах урядової антизахідної пропаганди. Програми громадянської освіти з питань місцевого самоврядування та європейської інтеграції також відіграють важливу роль. ЄС може посилити підтримку комунікаційних кампаній та проєктів, спрямованих на підвищення обізнаності громадськості в усіх державах «Асоційованого тріо».

10. Інституційна слабкість (органів місцевого самоврядування та національних інституцій)

Новостворені або реформовані органи місцевого самоврядування часто потерпають від браку досвіду, недостатніх ресурсів, нечітко визначених повноважень та слабких зв'язків з громадою. Водночас національні інституції, відповідальні за координацію, підтримку та нагляд за діяльністю органів місцевого самоврядування, також часто є інституційно слабкими, недоукомплектованими або недостатньо ефективними. Це створює системні перешкоди для успішного функціонування децентралізованої системи врядування. Інституційна слабкість місцевого самоврядування має свою специфіку в кожній державі. В Україні вона спричинена відтоком кадрів через війну та невизначеністю повноважень між обраними радами і військовими адміністраціями. У Республіці Молдова проблема полягає у надмірній роздробленості примарій та контролі з боку центральної влади. У Грузії криза зумовлена свідомою політикою централізації, яка позбавляє муніципалітети фінансової незалежності та перетворює їх на виконавчі інструменти уряду.

Шляхи подолання. Подолання інституційної слабкості вимагає комплексних заходів. Це охоплює всебічне нарощування потенціалу органів місцевого самоврядування (навчання, консультації, технічна допомога) та зміцнення національних асоціацій місцевих влад, які можуть представляти їхні інтереси та надавати їм підтримку. Важливо розробляти та впроваджувати чітке законодавство, що визначає повноваження, відповідальність та фінансові основи діяльності органів місцевого самоврядування. Для подолання цих проблем Україні критично важливо імплементувати нове законодавство про службу в органах місцевого самоврядування та розмежувати повноваження за підтримки цільових програм ЄС [44]. Республіці Молдова необхідно стимулювати добровільне об'єднання громад для формування професійних команд, здатних управляти передвступними фондами.

11. Обмеженість інформаційної бази

Брак достовірних та актуальних даних про соціально-економічний стан на місцевому рівні, ефективність роботи муніципалітетів та потреби громадян ускладнює розроблення обґрунтованої політики та ухвалення ефективних управлінських рішень. З іншого боку, недостатня поінформованість громадськості про цілі, зміст та переваги реформ місцевого самоврядування, а також про можливості участі у місцевому житті призводить до низького рівня залученості громадян та браку суспільного контролю. У Республіці Молдова проблема має інституційний характер, за оцінками SIGMA, слабка інтеграція даних між центральними та місцевими органами влади обмежує якість політик у сфері регіонального розвитку та публічних послуг [413]. У Грузії ключовим викликом є не стільки відсутність даних, скільки низький рівень їх використання в ухваленні рішень на місцевому рівні, про що теж зазначено у звітах SIGMA щодо реформ місцевого самоврядування [409].

Шляхи подолання. Для вирішення цієї проблеми необхідно розвивати системи збору, аналізу та поширення даних на місцевому рівні. Це охоплює підтримку місцевих статистичних служб, упровадження систем муніципального моніторингу та оцінювання, а також розвиток платформ відкритих даних.

Важливо проводити регулярні інформаційні кампанії для підвищення обізнаності громадян про реформи місцевого самоврядування, їхні права та можливості впливу на місцеву політику. Розвиток програм ЄС, які можуть підтримувати розбудову статистичного потенціалу, проєктів з просування громадянської участі та медіаграмотності, став би дієвим механізмом вирішення.

12. Координаційні проблеми (між рівнями влади)

Слабка комунікація та координація між центральними, регіональними та місцевими органами влади щодо планування та реалізації реформ також є серйозною проблемою, що знижує їх ефективність. В Україні головним викликом є постійні структурні зміни та реорганізації міністерств, відповідальних за регіональний розвиток і координацію місцевого самоврядування [201]. У Республіці Молдова координація ускладнена політичною поляризацією між столицею та окремими регіонами; замість партнерського діалогу територіальні бюро Державної канцелярії часто діють як інструменти нагляду. У Грузії демократичний діалог між рівнями влади скоріше відсутній, оскільки його замінено жорсткою вертикаллю підпорядкування.

Шляхи подолання. В Україні поліпшення координації вимагає створення ефективних механізмів співпраці між усіма рівнями влади, які б не залежали від частих змін форматів міністерств, зокрема через створення постійно діючих незалежних фахових комісій. Для Республіки Молдова подолання політичної поляризації потребує відновлення регулярної роботи інституційних майданчиків, зокрема комісії між урядом та місцевими владами. Для Грузії вирішення проблеми лежить у площині децентралізації державного управління та відмови від жорсткої вертикалі підпорядкування.

13. Спротив змінам (з боку зацікавлених груп та бюрократії)

Реформи, особливо ті, що передбачають перерозподіл влади та ресурсів, як-от децентралізація, неминуче стикаються з опором з боку груп, зацікавлених у збереженні статус-кво. Це можуть бути представники центральної бюрократії, які не бажають втрачати контроль, або місцеві еліти, пов'язані з корупційними схемами. Бюрократична інерція та небажання змінювати усталені практики

також є значною перешкодою. В Україні сформовані місцеві еліти часто саботують упровадження прозорих європейських практик у сфері земельних відносин, закупівель чи містобудування, намагаючись зберегти старі корупційні схеми, маніпулюючи процесами виділення землі та приховуючи інформацію від громадськості під приводом воєнного стану. У Республіці Молдова, де з 2026 року розпочався процес добровільного об'єднання примарій, спостерігаються процеси, подібні до українських на початку шляху реформи, коли місцева влада в багатьох регіонах ігнорувала об'єднання. У Грузії процес спротиву має державний характер і стосується всього євроінтеграційного курсу [196; 313].

Шляхи подолання. Подолання опору змінам вимагає сильного та послідовного політичного лідерства, відданого ідеї реформ. Залучення широкої коаліції прихильників реформ, зокрема організацій громадянського суспільства, незалежних медіа, бізнес-асоціацій та активних громадян, може допомогти створити суспільний тиск на користь змін. Демонстрація конкретних переваг реформ для широких верств населення також сприятиме зменшенню опору. ЄС підтримує проєкти, спрямовані на зміцнення належного врядування, протидію корупції та розвиток громадянського суспільства, що сприяє подоланню опору змінам; ці практики варто продовжити. В Україні європейські донори мають вимагати відкритості реєстрів та залучення громадськості до наглядових рад при муніципалітетах. У Республіці Молдова подолати саботаж місцевих бюрократів можна через надання прямих фінансових стимулів безпосередньо тим громадам, які погоджуються на добровільне об'єднання, залишення корумпованих районних рад без ресурсів та перенаправлення коштів ЄС прямо в укрупнені примарії усуне політичну базу спротиву, як це сталося в Україні.

14. Нечітке законодавство (щодо повноважень, відповідальності та фінансів органів місцевого самоврядування)

Неоднозначне, суперечливе або неповне законодавство, що регулює статус, повноваження, відповідальність та фінансові основи діяльності органів місцевого самоврядування, створює правову невизначеність та ускладнює їх ефективне функціонування. Це може призводити до конфліктів компетенції між

різними рівнями влади, зловживань та неефективного використання ресурсів. В Україні правова криза зумовлена колізіями законодавства в умовах воєнного стану, існує гострий конфлікт компетенцій між обраними органами місцевого самоврядування та призначеними військовими адміністраціями через відсутність чіткого розмежування їхніх повноважень у базових законах. Парламент часто змінює правила зарахування місцевих податків без попередніх консультацій з громадами, що руйнує фінансову автономію муніципалітетів та унеможлиблює довгострокове планування повоєнної відбудови [427]. У Республіці Молдова неповне законодавство блокує адміністративну реформу через системне дублювання функцій між першим рівнем самоврядування (примаріями) та другим рівнем (районними радами). Правова база досі не містить чітких механізмів передачі майна та гарантій фінансової незалежності для тих громад, які погоджуються на добровільне об'єднання, що створює правову невизначеність та дозволяє центральній владі втручатися в управління комунальними ресурсами [399].

Шляхи подолання. Для вирішення цієї проблеми необхідний комплексний перегляд та гармонізація законодавства у сфері місцевого самоврядування. До процесу розроблення та вдосконалення законодавства необхідно активно залучати представників органів місцевого самоврядування та їхніх асоціацій, а також незалежних експертів. ЄС може надавати експертну допомогу (через TAIEH, SIGMA) у проведенні правової експертизи та розробленні законопроектів, а також підтримувати роботу парламентських комітетів, відповідальних за реформу місцевого самоврядування.

Для України важливо законодавчо розмежувати повноваження військових адміністрацій та місцевих рад на рівні профільного закону про місцеве самоврядування. Для Республіки Молдова пріоритетом є ухвалення пакета законів про чітке розмежування майна та компетенцій між примаріями і районами. Важливо забезпечити експертну підтримку для створення прозорого податкового законодавства, яке б гарантувало об'єднаним громадам власну дохідну базу.

Проведений аналіз засвідчує, що виклики реформуванню місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо» мають спільну природу, закорінену в пострадянській централізованій спадщині та перехідному характері державних інституцій, проте їхній прояв і гострота суттєво різняться залежно від внутрішньополітичного контексту кожної держави. Зовнішні виклики, такі як, геополітична нестабільність, російський фактор, сепаратистські рухи, економічні та міграційні труднощі, а також ризик «втоми від реформ» і послаблення євроінтеграційного курсу формують спільне несприятливе середовище. Важливими для кінцевого результату залишаються внутрішні чинники, а саме політична нестабільність, корупція, інституційна слабкість, нестача кваліфікованих кадрів, опір змінам та нечіткість законодавства. Зіставивши три держави, можна виявити певну диференціацію. В Україні головним викликом є збереження фінансової автономії та суб'єктності громад в умовах вимушеної воєнної централізації й майбутньої повоєнної відбудови. В Республіці Молдова подолання територіальної роздробленості, прискорення добровільного об'єднання громад і протидія дезінформації та зовнішньому тиску. У Грузії демократичний відкат і згорання євроінтеграційного курсу, що фактично заблокували реформу та змусили ЄС переорієнтувати підтримку на неурядовий сектор. Спільним є те, що зовнішня підтримка, попри її масштаб, не здатна замінити внутрішньої політичної волі. Дієвим механізмом подолання викликів залишається поєднання послідовних національних реформ із кондиціональністю допомоги ЄС за принципом «гроші в обмін на реформи», інституційним закріпленням децентралізації та прямою підтримкою спроможності територіальних громад і громадянського суспільства.

4.3. Перспективи та рекомендації щодо впровадження успішних реформ

Проведення успішних реформ місцевого самоврядування є лише першим кроком для досягнення відповідного політичного результату. Наступними мають стати підтримка реформ, їх оцінювання та розвиток, реакція на виклики та загрози, а також контроль за дотриманням законодавчих норм. Саме тому

підтримка європейських партнерів є важливою складовою впровадження та продовження реформи місцевого самоврядування.

Подальше успішне реформування місцевого самоврядування залишається критично важливим для демократичної стійкості, соціально-економічного розвитку та успішної європейської інтеграції України, Грузії та Республіки Молдова. Це потребує адаптивних та довгострокових зобов'язань як з боку ЄС, так і з боку держав-партнерів, щоб подолати поточні виклики та повністю реалізувати потенціал місцевих громад. Успішна реформа місцевого самоврядування може слугувати моделлю та джерелом стабільності у нестабільному регіоні.

Шлях реформування місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо», що значною мірою формується під впливом ЄС, є частиною їхнього ширшого процесу європейської інтеграції. Він характеризується амбіціями, значною зовнішньою підтримкою, стійкими внутрішніми перешкодами та постійною присутністю складного геополітичного чинника. Довгостроковий успіх реформи місцевого самоврядування стане критичним показником здатності держав «Асоційованого тріо» консолідувати демократію та досягти глибшої інтеграції з ЄС. Це вимагатиме постійних зусиль, адаптації до мінливих обставин та місцевої відповідальності, яка послідовно підтримується, але не диктується ЄС.

Аналіз впливу ЄС на реформування місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо» виявляє низку спільних проблем та викликів, а також специфічні для кожної держави аспекти. Для посилення позитивного впливу ЄС та забезпечення сталості реформ місцевого самоврядування в Україні, Грузії та Республіці Молдова необхідні скоординовані зусилля всіх зацікавлених сторін. Для досягнення цих цілей пропонуються рекомендації для ЄС, національних урядів держав «Асоційованого тріо» та органів місцевого самоврядування, спрямовані на посилення позитивного впливу ЄС, подолання наявних перешкод та забезпечення сталості реформ місцевого самоврядування як основи для подальшого демократичного розвитку та успішної європейської інтеграції [150].

Виявлені проблеми та виклики дають можливість виробленню рекомендацій. Оскільки результативність реформ залежить від скоординованих дій усіх рівнів управління, доцільно згрупувати рекомендації для інституцій ЄС, національних урядів держав «Асоційованого тріо» та органів місцевого самоврядування, узгодивши їх зі специфічними потребами кожної держави. Рекомендації для Європейського Союзу:

1. Посилення адаптованої підтримки та гнучкості. Адаптувати фінансову та технічну допомогу до специфічних умов, що розвиваються в Україні (війна та відбудова), Грузії (політична поляризація) та Республіці Молдова (гібридні загрози, прогалини у спроможності), особливо для місцевого самоврядування. Збільшити обсяги прямого фінансування для спроможних територіальних громад, де це можливо, зі спрощеними механізмами доступу.

2. Зміцнення принципу обумовленості допомоги з акцентом на місцевий рівень. Забезпечити, щоб принцип обумовленості, пов'язаний з верховенством права, протидією корупції та управлінням місцевими фінансами, мав чіткі критерії та механізми моніторингу, які б конкретно оцінювали вплив на місцевому рівні. Пов'язати частину підтримки безпосередньо з результативністю місцевого самоврядування у цих сферах. Отримання фінансової підтримки має бути можливим тільки після виконання попередньо встановлених завдань. Контролювати хід виконання та результативність мають відповідні органи в межах програм чи фондів фінансування.

3. Посилення підтримки стійкості місцевого самоврядування. Інтегрувати комплексну розбудову стійкості (проти безпекових загроз, економічних викликів, дезінформації, кліматичних впливів) у всі програми підтримки місцевого самоврядування через механізми співфінансування між державним та місцевими бюджетами.

4. Інвестування в стратегічну комунікацію та протидію дезінформації. Підтримувати національні та місцеві зусилля для чіткого інформування про переваги реформи місцевого самоврядування та євроінтеграції, управління очікуваннями та активної протидії дезінформації, спрямованій проти цих

процесів. Доцільним є запуск центрів підтримки реформи на обласному рівні, що забезпечать прямий доступ органів місцевого самоврядування до кращих світових практик реформування.

5. Застосування практики патронажу. Запровадження інституту наставництва та патронажу для відновлення й розвитку постраждалих від військової агресії рф українських територіальних громад.

Рекомендації для національних урядів держав «Асоційованого тріо»:

1. Демонстрація сталої політичної волі та відповідальності. Забезпечити послідовну прихильність до децентралізації та розширення прав і можливостей місцевого самоврядування, перетворюючи політичні декларації на конкретні законодавчі та фінансові дії. Наприклад, запровадити закріплення на певний період (приміром, 5 років) ключових податків за територіальними громадами без права уряду чи парламенту їх змінювати. Доцільним є створення програм заохочення профільних спеціалістів до роботи в територіальних громадах, особливо малозабезпечених, із застосуванням фінансових стимулів та пільг, а також забезпечення підготовки чи перекваліфікації працівників для органів місцевого самоврядування (економістів, юристів).

2. Зміцнення міжвідомчої координації. Поліпшити координацію між центральними міністерствами та місцевим самоврядуванням для узгодженого впровадження реформ та ефективного використання підтримки ЄС. Встановити чіткі рамки для фінансових трансфертів та розподілу відповідальності. Доцільно зобов'язати уряди погоджувати з відповідними асоціаціями територіальних громад будь-які фінансові зміни, які на них впливатимуть.

3. Системна протидія корупції. Активізувати зусилля щодо протидії корупції на всіх рівнях, включно з конкретними заходами для підвищення прозорості та підзвітності в органах місцевого самоврядування. Усе комунальне майно територіальних громад, включно із землею та нерухомістю, має відчужуватися виключно через електронні тендерні системи на кшталт Prozorro. Доцільним є запровадження прямого доступу всіх зацікавлених сторін до

реєстрів нерухомості, майна, інтерактивних мап будівництв тощо для онлайн-моніторингу.

4. Інвестування в спроможність та ресурси місцевого самоврядування. Виділяти достатні національні ресурси на додаток до підтримки ЄС для розбудови спроможності місцевого самоврядування та забезпечення фінансової життєздатності децентралізованих функцій. Запровадити цільові державні програми для найму грант-менеджерів у громадах, малі громади не мають достатніх фінансових ресурсів на фахівців, здатних готувати заявки на гранти ЄС, тож держава може їх співфінансувати. Доцільно спростити процедури міжмуніципального співробітництва задля можливості найму кількома територіальними громадами спільних працівників (приміром, архітектора, юриста), а також відновити програми вільних економічних зон та надати більшу фінансову автономію органам місцевого самоврядування.

5. Створення сприятливого середовища для участі громадян. Створити правові та практичні рамки, що заохочують змістовне залучення громадян до місцевого врядування та підтримують роль органів місцевого самоврядування. Важливим є забезпечення розвитку електронного урядування на місцевому рівні, особливо в малоспроможних територіальних громадах.

Рекомендації для органів місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо»:

1. Проактивне залучення до можливостей ЄС. Активно шукати інформацію про програми ЄС та розвивати спроможність управляти проектами. Для цього доцільно створити в територіальній громаді проєктний офіс або виділити фахівця, завданням якого буде вивчення грантових можливостей та підготовка проєктів.

2. Підвищення прозорості, підзвітності та залучення громадян. Впроваджувати практики відкритого врядування, створювати надійні механізми для участі громадян та зворотного зв'язку, а також проактивно інформувати про діяльність і виклики. Усі місцеві реєстри мають бути у вільному доступі для

зацікавлених сторін, а регулярні публічні фінансові звіти повинні стати нормою для керівників органів місцевого самоврядування.

3. Сприяння міжмуніципальному співробітництву. Вивчати можливості для співпраці з іншими муніципалітетами для спільного використання ресурсів, вирішення спільних проблем та доступу до масштабнішого фінансування. Доцільним є створення спільних підприємств із сусідніми громадами, адже великі та забезпечені підприємства мають більше шансів на успіх при отриманні кредитів чи фінансування. Перспективним є також створення внутрішньодержавних міжмуніципальних підприємств кільцевого типу, де для успішної роботи підприємства однієї громади необхідні ресурси підприємства іншої, і навпаки.

4. Розбудова місцевої стійкості. Розробляти місцеві стратегії готовності до криз, управління ресурсами та згуртування громади, особливо у вразливих регіонах. Важливими є забезпечення домедичних тренінгів та навчань населення з реагування на надзвичайні ситуації, а також оснащення критичної інфраструктури обладнанням для незалежного функціонування.

5. Робота над встановленням прямих контактів. Пошук органів місцевого самоврядування з числа європейських держав та побудова прямого партнерства між українськими та європейськими муніципалітетами. Доцільним є використання платформ партнерства для пошуку закордонних партнерів та організація відповідних заходів на місцях, а також створення програм обміну досвідом між працівниками територіальних громад, відрядження працівників для перейняття успішних практик чи навчання.

6. Залучення можливостей транскордонного співробітництва. Використання програм транскордонного співробітництва для розвитку сусідніх українських та європейських територіальних громад у межах єврорегіонів, зокрема створення спільних економічних проєктів із сусідніми територіальними громадами з інших держав за прикладом єврорегіонів.

Ефективна реформа місцевого самоврядування потребує загальносуспільного підходу, де ЄС, національні уряди, місцеві органи влади та

громадянське суспільство відіграють скоординовані та відповідальні ролі. Рекомендації, спрямовані лише на одного актора, навряд чи будуть успішними. Підсумовуючи, на нашу думку, першочерговими кроками для кожної з держав мають стати:

- Для України, законодавчо закріпити стабільну дохідну базу громад на період відбудови (гарантована частка податку на доходи фізичних осіб без права її довільної зміни упродовж визначеного періоду); ухвалити закон про службу в органах місцевого самоврядування та чітко розмежувати повноваження обраних рад і військових адміністрацій; запровадити державне співфінансування грант-менеджерів у малих громадах; прив'язати транші Ukraine Facility до конкретних індикаторів децентралізації.
- Для Республіка Молдова, запровадити прямі фінансові стимули для добровільного об'єднання примарій і позбавити ресурсів дублюючі районні структури; ухвалити пакет законів про розмежування майна та компетенцій між першим і другим рівнями самоврядування; запровадити зовнішній аудит фінансів примарій; реалізувати швидкі та видимі інфраструктурні проєкти у вразливих регіонах (Гагаузія, Тараклія) для протидії дезінформації.
- Для Грузії, за умов згортання діалогу з центральною владою перенаправити підтримку ЄС безпосередньо на проєвропейські муніципалітети, місцеві громадські організації та незалежні медіа; зберегти канали підтримки місцевої демократії до відновлення державного курсу; відновлювати пряму бюджетну підтримку виключно за умови повернення до демократичних реформ і деполітизації місцевого фінансування.

Військова агресія рф прискорила євроінтеграцію держав «Асоційованого тріо» та перетворила реформу місцевого самоврядування на складову стратегії регіональної безпеки. Нами пропонується аналіз сценаріїв розвитку муніципальних систем зазначених держав за критеріями ймовірності, часу та суті.

Український досвід децентралізації довів високу інституційну стійкість територіальних громад в умовах війни. Водночас тривалі бойові дії спричинили

фінансові обмеження та посилили тенденції до централізації управління. Попри зазначені виклики, процес європейської інтеграції залишається головним рушієм для подальшого зміцнення спроможності органів місцевого самоврядування відповідно до європейських стандартів належного врядування.

На основі узагальнення наявних тенденцій, даних моніторингових індексів і стратегічних документів нижче запропоновано п'ять прогнозних сценаріїв розвитку місцевого самоврядування України, диференційованих за оцінкою, ймовірністю реалізації та часовими рамками. Сценарії побудовано на основі даних Індексу Східного партнерства та щорічних звітів ЄК про розширення. (див. табл. 4.8.).

Таблиця 4.8.

Прогноз розвитку реформи децентралізації в Україні [98; 217; 248; 269; 436; 455].

Назва прогнозу	Оцінка	Ймовірність	Часові рамки	Суть прогнозу
Прогноз 1	Реалістичний	Висока	Середньостроковий (1–5 років)	Розширення фінансової бази громад для потреб післявоєнної відбудови та євроінтеграції
Прогноз 2	Реалістичний	Висока	Середньостроковий (1–5 років)	Остаточне законодавче закріплення децентралізації та чітке розмежування повноважень
Прогноз 3	Реалістичний	Висока	Середньостроковий (1–5 років)	Посилення ролі місцевої влади у відбудові з урахуванням ризиків зростання нерівності між громадами
Прогноз 4	Песимістичний	Середня	Середньостроковий (1–5 років)	Загострення конкуренції між центральною владою та громадами за обмежені ресурси

Прогноз 5	Реалістичний	Середня	Довгостроковий (5–20 років)	Масштабна цифровізація управління та швидке впровадження електронної демократії
-----------	--------------	---------	-----------------------------	---

Прогноз 1. Поступове посилення фінансової та ресурсної бази місцевого самоврядування в контексті післявоєнної відбудови та євроінтеграційних вимог. Масштабні потреби відновлення та зобов'язання перед ЄС вимагатимуть мобілізації ресурсів і зміцнення місцевих бюджетів. Хоча законодавчі ініціативи у цій сфері вже розробляються, процес стримуватиметься оборонними видатками центрального бюджету, необхідністю макроекономічної стабілізації та залежністю від міжнародної допомоги. Доступ до європейських фінансових інструментів вимагатиме від муніципалітетів суворого дотримання принципів прозорості та фінансової дисципліни. Попри конкуренцію за ресурси з урядом, доведена ефективність громад у кризових умовах слугуватиме аргументом для подальшої фіскальної децентралізації відповідно до стандартів ЄС.

Прогноз 2. Завершення формування базової законодавчої рамки децентралізації з акцентом на розмежування повноважень та посилення спроможності громад. Нагальним пріоритетом реформи та євроінтеграційним зобов'язанням залишається чітке розмежування компетенцій між різними рівнями місцевого самоврядування та органами виконавчої влади. Ухвалення законів про адміністративний устрій та державний нагляд просуватиметься під безпосереднім моніторингом європейських інституцій у межах переговорного процесу про вступ. Водночас швидкість ухвалення та якість імплементації цих актів для гармонізації з європейським правом залежатимуть від інституційної спроможності державного апарату в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення.

Прогноз 3. Посилення ролі місцевого самоврядування у процесах відновлення та розвитку територій із ризиком поглиблення нерівностей між громадами. Згідно з Державною стратегією регіонального розвитку

муніципалітети відіграватимуть провідну роль у плануванні відбудови [20]. Проте відмінності у ступені руйнувань, економічному потенціалі та управлінській спроможності створюють загрозу посилення просторових і соціальних диспропорцій. Децентралізований підхід до відновлення вимагатиме запровадження потужних компенсаторних механізмів та фондів вирівнювання для підтримки найбільш постраждалих територій. Запобігання цим ризикам відбуватиметься шляхом упровадження інструментів регіональної політики ЄС та адаптації українського управління до європейської політики згуртованості.

Прогноз 4. Зростання напруженості між центральною владою та місцевим самоврядуванням щодо розподілу ресурсів і повноважень. Тривала війна зумовлює об'єктивну тенденцію до централізації управлінських рішень та концентрації фінансових потоків для оборонних потреб. Обмеженість бюджетних ресурсів провокуватиме конфлікти між урядом та муніципалітетами щодо розподілу податкових надходжень. Оскільки громади прагнутимуть зберегти фінансову автономію, забезпечення балансу між інтересами національної безпеки та місцевим розвитком вимагатиме розроблення прозорих механізмів розподілу коштів. Важливим стабілізуючим чинником у цих відносинах виступатимуть вимоги ЄС щодо дотримання принципу субсидіарності та обов'язкового залучення асоціацій місцевого самоврядування до формування державної політики [15].

Прогноз 5. Трансформація системи місцевого самоврядування через глибоку інтеграцію цифрових технологій та інструментів електронної демократії. Виклики війни та потреби відбудови стимулюють прискорений розвиток електронного врядування на місцевому рівні. Запит суспільства на прозорість та інтеграція до єдиного цифрового ринку ЄС сприятимуть упровадженню цифрових референдумів, електронних петицій та комплексних систем управління ресурсами громад. Реалізація цього сценарію потребуватиме довгострокових інвестицій у цифрову інфраструктуру, кібербезпеку згідно з європейськими стандартами захисту даних та підвищення цифрової грамотності

населення, а також подолання бюрократичного спротиву інноваціям за експертної підтримки європейських структур [59].

Подібно до України, європейська інтеграція визначає ключові орієнтири для подальшого розвитку місцевого самоврядування і в Республіці Молдова. Отримавши статус кандидата на вступ до ЄС одночасно з українською державою, Республіка Молдова змушена реалізовувати муніципальну реформу в умовах регіональних безпекових загроз, концентруючи зусилля на інституційному зміцненні територіальних громад та підвищенні їхньої стійкості.

Отримавши статус кандидата на членство в ЄС, Республіка Молдова розпочала активну модернізацію публічного адміністрування на основі профільної Стратегії на період з 2023 до 2030 року [378]. ЄС надає державі значну фінансову та технічну підтримку для поглиблення децентралізації, зокрема через План реформ та зростання [262]. Попри чіткий політичний курс, успішна реалізація муніципальної реформи ускладнюється поляризацією суспільства, російськими гібридними загрозами та питаннями автономії Гагаузії і статусу Придністров'я. Обмежена адміністративна спроможність та недостатня фінансова незалежність муніципалітетів зумовлюють нагальну потребу у впровадженні процесів добровільного об'єднання громад задля створення управлінськи та фінансово ефективних територіальних одиниць.

На основі чинних стратегічних документів і моніторингових оцінок сформовано п'ять прогнозних сценаріїв розвитку місцевого самоврядування Республіки Молдова, диференційованих за ймовірністю та часовими рамками (див. табл. 4.9.).

Таблиця 4.9.

Прогноз розвитку реформи децентралізації в Республіці Молдова [216; 342; 355; 419].

Назва прогнозу	Оцінка	Ймовірність	Часові рамки	Суть прогнозу

Прогноз 1	Реалістичний	Висока	Середньостроковий (1–5 років)	Послідовне впровадження Стратегії реформи публічного адміністрування задля посилення інституційної спроможності місцевого самоврядування.
Прогноз 2	Оптимістичний	Середня	Середньостроковий (1–5 років)	Успішне просування добровільного об'єднання громад для формування інституційно спроможних муніципалітетів.
Прогноз 3	Песимістичний	Висока	Короткостроковий (до 1 року) – Середньостроковий (1–5 років)	Посилення викликів для муніципальної реформи через російські гібридні загрози в автономних та етнічно вразливих регіонах.
Прогноз 4	Реалістичний	Середня	Середньостроковий (1–5 років)	Обмежений прогрес фіскальної децентралізації внаслідок макроекономічних труднощів та низької фінансової спроможності громад.
Прогноз 5	Оптимістичний	Висока	Середньостроковий (1–5 років) – Довгостроковий (5–20+ років)	Поглиблення співпраці органів місцевого самоврядування з європейськими партнерами шляхом залучення інструментів транскордонного розвитку.

Прогноз 1. Послідовне впровадження Стратегії реформи публічного адміністрування з акцентом на децентралізацію та посилення інституційної спроможності місцевого самоврядування. Затверджений урядом стратегічний документ до 2030 року визначає муніципальну реформу невід'ємною складовою європейської інтеграції Республіки Молдова [378]. ЄС активно підтримує ці процеси через надання фінансової та експертної допомоги в межах Плану реформ та зростання. Водночас імплементація децентралізаційних змін гальмуватиметься обмеженою адміністративною спроможністю малих громад та потребою узгодження інтересів усіх зацікавлених сторін. Успіх реформи

залежатиме від здатності держави подолати внутрішні інституційні слабкості за підтримки європейських партнерів.

Прогноз 2. Успішне просування процесу добровільного об'єднання громад задля створення спроможніших одиниць місцевого самоврядування. Надмірна адміністративна фрагментація та фінансова слабкість муніципалітетів суттєво обмежують їхню здатність надавати якісні публічні послуги. За підтримки міжнародних організацій уряд стимулює добровільне об'єднання територіальних громад шляхом надання методологічної допомоги та розроблення спеціальних цифрових інструментів. Оскільки добровільний характер об'єднання може уповільнити темпи реформи через побоювання втрати місцевої ідентичності, досягнення критичної маси успішних амальгамацій потребуватиме сильної політичної волі та запровадження дієвих фінансових стимулів.

Прогноз 3. Посилення викликів для реформи місцевого самоврядування через російські гібридні загрози та дезінформацію в автономних і етнічно вразливих регіонах. РФ системно використовує інформаційні кампанії та енергетичний шантаж для дестабілізації ситуації і підриву євроінтеграційного курсу держави. Ці деструктивні дії безпосередньо спрямовані на гальмування реформи децентралізації та поглиблення геополітичного розколу суспільства. Особливо вразливими до таких маніпуляцій залишаються регіони з традиційно високим впливом проросійських сил, що суттєво ускладнюватиме інтеграцію цих територій у загальнонаціональний простір та впровадження європейських стандартів підзвітності.

Прогноз 4. Обмежений прогрес у фінансальній децентралізації через макроекономічні труднощі та повільне нарощування управлінської спроможності місцевого самоврядування. Попри законодавче закріплення цілей посилення фінансової автономії муніципалітетів, їх практична реалізація стикається з браком власних джерел доходів та вразливістю національної економіки до зовнішніх шоків. Низька інституційна спроможність необ'єднаних громад ефективно управляти бюджетами залишається серйозною перешкодою для розширення їхньої податкової бази. Відтак посилення фінансової самостійності

відбуватиметься дуже поступово під впливом європейських вимог та вимагатиме тривалого нарощування економічного потенціалу на місцях.

Прогноз 5. Поглиблення співпраці місцевого самоврядування з європейськими партнерами та використання інструментів транскордонного співробітництва. Статус кандидата на вступ до ЄС відкриває молдовським громадам широкий доступ до європейських програм регіонального розвитку та відповідних фондів. Міжнародна співпраця за координації профільних асоціацій дозволить муніципалітетам залучати додаткові ресурси та інтегрувати передові практики європейського врядування. Успішність цього процесу визначатиметься ініціативністю самих громад, розвитком їхньої проєктної спроможності та готовністю формувати сталі партнерські зв'язки з муніципалітетами держав ЄС.

На відміну від України та Республіки Молдова, які спрямовують зусилля на синхронізацію національного законодавства з європейськими стандартами управління, третя держава «Асоційованого тріо» демонструє кардинально іншу динаміку. Розвиток системи місцевого самоврядування в Грузії наразі розгортається в умовах глибокої інституційної кризи, що супроводжується відхиленням від проєвропейського курсу та системним згортанням демократичних перетворень.

Сучасний стан розвитку місцевого самоврядування в Грузії характеризується глибокою кризою та високим ступенем невизначеності. Відмова правлячої партії від курсу на європейську інтеграцію, ухвалення суперечливого законодавства про іноземний вплив та посилення тиску на громадянське суспільство створюють несприятливе середовище для розвитку муніципалітетів. За оцінками міжнародних організацій, у державі фіксується значний демократичний відкат, ерозія верховенства права та звуження простору для політичного плюралізму [272]. Зазначені негативні процеси безпосередньо та деструктивно впливають на інституційну автономію, ресурсну спроможність та загальну ефективність функціонування органів місцевого самоврядування.

Зважаючи на специфіку грузинської політичної ситуації, прогностичні сценарії розвитку місцевого самоврядування Грузії побудовано з урахуванням поточної

політичної кризи та фактичного згортання євроінтеграційного діалогу (див. табл. 4.10.).

Таблиця 4.10.

Прогноз розвитку реформи децентралізації в Грузії [241; 259; 312; 317].

Назва прогнозу	Оцінка	Ймовірність	Часові рамки	Суть прогнозу
Прогноз 1	Песимістичний	Висока	Середньостроковий (1–5 років)	Подальша централізація влади та ерозія муніципальної автономії внаслідок системної політичної кризи
Прогноз 2	Песимістичний	Висока	Середньостроковий (1–5 років)	Заморожування або скасування євроінтеграційних реформ у сфері місцевого самоврядування через відмову влади від західного курсу
Прогноз 3	Реалістичний	Середня	Середньостроковий (1–5 років)	Інституційна фрагментація на місцевому рівні через спроби окремих муніципалітетів чинити опір централізаційним тенденціям.
Прогноз 4	Песимістичний	Висока	Короткостроковий (до 1 року) – Середньостроковий (1–5 років)	Поглиблення міжнародної ізоляції та втрата зовнішніх партнерів у сфері розвитку місцевого самоврядування
Прогноз 5	Оптимістичний	Низька	Довгостроковий	Зміна політичної еліти та повернення до євроінтеграційного курсу та успішне завершення реформування системи місцевого самоврядування

Прогноз 1. Подальша централізація влади та ерозія автономії місцевого самоврядування на тлі системної політичної кризи. Демократичний відкат та

маргіналізація опозиції призводять до звуження політичного плюралізму в муніципалітетах. Інструменталізація державних інституцій, тиск на місцевих посадовців, обмеження фінансової незалежності громад та ухвалення закону про прозорість іноземного впливу нівелюють спроможність місцевої влади. За таких умов місцеве самоврядування ризикує перетворитися на суто адміністративну ланку виконавчої вертикалі всупереч принципам Європейської хартії місцевого самоврядування.

Прогноз 2. Заморожування або скасування євроінтеграційних реформ у сфері місцевого самоврядування через відмову влади від західного курсу. Рішення уряду призупинити переговори про вступ до ЄС усуває головний зовнішній стимул для проведення децентралізації. Держава втрачає доступ до європейської фінансової та технічної допомоги, яка є критично важливою для інституційного розвитку громад. Згортання євроінтеграційного напрямку провокує розворот до авторитарних моделей управління та обмеження механізмів громадської участі на місцях.

Прогноз 3. Фрагментація та поляризація на місцевому рівні внаслідок спроб окремих муніципалітетів чинити опір централізаційним тенденціям. Попри загальний авторитаризм, громади із сильними опозиційними настроями можуть стати осередками збереження демократичного врядування. Такі локальні інституції намагатимуться забезпечувати прозорість управління та залучати громадян до ухвалення рішень. Водночас нелояльні муніципалітети неминуче стикатимуться з посиленням адміністративним тиском, фінансовими обмеженнями та політично вмотивованими переслідуваннями з боку центральної влади.

Прогноз 4. Поглиблення міжнародної ізоляції та втрата зовнішніх партнерів у сфері розвитку місцевого самоврядування. Згортання демократії та порушення прав людини провокують жорстку реакцію міжнародної спільноти аж до запровадження санкцій. Програми підтримки муніципалітетів від Європейського Союзу та інших донорів безпосередньо залежать від дотримання принципів належного врядування. Припинення такої співпраці критично знизить

спроможність органів місцевого самоврядування та спричинить деградацію наявних демократичних практик.

Прогноз 5. Зміна політичної еліти з подальшим поверненням до євроінтеграційного курсу та успішним завершенням реформування системи місцевого самоврядування. У разі політичної трансформації під тиском суспільства та міжнародних партнерів держава здатна відновити рух до ЄС. За такого малоімовірного наразі сценарію децентралізація стане ключовим індикатором готовності держави до інтеграції. Відновлення реформ згідно з принципами субсидіарності дозволить повернути довіру європейських інституцій та розблокувати фінансову підтримку для розвитку громад.

На нашу думку, для оцінки перспектив розвитку політики ЄС щодо підтримки реформ децентралізації в державах «Асоційованого тріо» доцільно розглянути декілька можливих сценаріїв. Вони відображають різні траєкторії взаємодії ЄС з Україною, Республікою Молдова та Грузією залежно від рівня європейської інтеграції, внутрішньополітичної ситуації, безпекових викликів та результативності реформ. Узагальнення сценаріїв дозволяє визначити найбільш імовірні напрями розвитку співпраці у сфері місцевого самоврядування (див. табл. 4.11.).

Таблиця 4.11.

Сценарії трансформації політики ЄС щодо підтримки децентралізаційних реформ у державах «Асоційованого тріо» в прогностичному вимірі [194;

243; 312; 436].

Назва	Основна характеристика	Ймовірність реалізації
Інтеграційно-прискорений	Поглиблення підтримки ЄС у контексті підготовки держав до членства, посилення фінансової та інституційної допомоги місцевому самоврядуванню	Середня
Диференційованої підтримки	Нерівномірний розвиток співпраці залежно від прогресу реформ, рівня демократичного розвитку та євроінтеграційних досягнень кожної держави	Висока

Обмежено-стабілізаційний	Збереження підтримки без суттєвого розширення, концентрація на підтримці інституційної стабільності та подоланні кризових наслідків	Середня
Реформаторсько-відновлювальний	Поєднання децентралізації з повоєнною відбудовою, регіональним розвитком та інтеграцією до ЄС	Висока (для України)
Рецентралізаційний	Уповільнення або частковий відкат реформ через безпекові, політичні та інституційні ризики	Низька-середня

Сценарій 1. Найбільш сприятливий сценарій передбачає поглиблення політики ЄС щодо підтримки децентралізаційних реформ в Україні, Республіці Молдова та Грузії в контексті їхнього поступового наближення до членства в ЄС. За цих умов децентралізація розглядатиметься не лише як складова внутрішньої адміністративної трансформації, а й як інструмент підготовки держав до участі в багаторівневій системі врядування ЄС. Передбачається посилення фінансової, експертної та інституційної підтримки місцевого самоврядування, розвитку спроможних громад, транскордонного співробітництва та адаптації до європейських стандартів публічного управління. Для України реалізація цього сценарію означатиме органічне поєднання децентралізації з повоєнною відбудовою та євроінтеграційним курсом; для Республіки Молдова зміцнення адміністративної спроможності громад і подолання диспропорцій між центром і регіонами. Щодо Грузії, втілення цього сценарію безпосередньо залежатиме від повернення держави до стабільного проєвропейського вектора розвитку та відновлення довіри між владою, суспільством і ЄС.

Сценарій 2. Найбільш імовірним видається сценарій диференційованого розвитку, за якого політика ЄС щодо підтримки децентралізації в державах «Асоційованого тріо» реалізовуватиметься нерівномірно. Україна та Республіка Молдова отримуватимуть системнішу підтримку завдяки статусу кандидатів на вступ до ЄС, активному переговорному процесу та програмам інституційного зміцнення місцевого самоврядування. Натомість взаємодія з Грузією може набути обмеженого або умовного характеру залежно від стану внутрішньої

демократії та виконання вимог ЄС. У межах цього сценарію ЄС послідовно застосовуватиме принцип «більше за більше», відповідно до якого обсяг підтримки визначатиметься реальним прогресом у реформуванні публічного управління, посиленні місцевої демократії та фінансової автономії громад. Такий підхід дозволить ЄС зберігати вплив на реформи, однак не гарантує однакової глибини трансформацій у всіх трьох державах.

Сценарій 3. Цей сценарій передбачає збереження підтримки ЄС без суттєвого поглиблення її змісту. Децентралізація залишатиметься важливим напрямом співпраці, однак головний акцент зміщуватиметься з поглиблення реформи на підтримку мінімальної інституційної стабільності та подолання кризових наслідків війни, економічної нестабільності й політичної турбулентності. Для України це означатиме концентрацію зусиль ЄС на відбудові громад та управлінні ресурсами відновлення; для Республіки Молдова, підтримку адміністративної спроможності місцевого рівня без радикального перерозподілу повноважень; для Грузії, збереження окремих програм підтримки громадянського суспільства та місцевого розвитку в умовах ускладнених відносин із центральною владою.

Сценарій 4. Окремої уваги заслуговує сценарій, за якого Україна перетворюється на ключовий майданчик для синергії децентралізації, євроінтеграції та повоєнної відбудови. У цьому випадку ЄС суттєво посилить підтримку українських громад як базового рівня відновлення держави, включно з управлінням міжнародною допомогою, відбудовою інфраструктури, розвитком місцевої економіки та забезпеченням соціальної стійкості. За умови успішної реалізації українська модель децентралізації може стати орієнтиром для інших держав СхП, а сам сценарій успішним прикладом для держав, які постраждали від військової агресії РФ. Водночас досягнення цього результату залежатиме від прозорості використання коштів, ефективного антикорупційного контролю, спроможності громад та узгодженості політики відбудови з європейськими стандартами регіонального розвитку.

Сценарій 5. Негативний сценарій передбачає уповільнення або часткове згортання реформи децентралізації внаслідок збройного конфлікту, політичної нестабільності, авторитарних тенденцій або надмірної концентрації повноважень на центральному рівні. За таких умов ЄС буде змушений переорієнтувати свою політику з поглиблення децентралізації на захист досягнутих результатів, підтримку громадянського суспільства та збереження базових механізмів місцевої демократії. Головні ризики цього сценарію пов'язані з безпековими викликами в Україні, політичною нестабільністю в Республіці Молдова та демократичним відкатом у Грузії. У разі його реалізації децентралізація може втратити статус одного з пріоритетних напрямів європейської трансформації й перетворитися на суто технічний інструмент адміністративного регулювання.

Ми вважаємо, що, узагальнюючи викладені сценарії, найбільш вірогідним видається сценарій диференційованої підтримки, за якого ЄС розвиватиме політику сприяння децентралізації в державах «Асоційованого тріо» різними темпами залежно від рівня євроінтеграції, внутрішньополітичної стабільності та якості реформ. Найбільш перспективною залишається Україна, де децентралізація здатна стати фундаментом повоєнної відбудови та євроінтеграційного процесу. Республіка Молдова має реальні шанси на поступове поглиблення реформи за умови збереження проєвропейського курсу та продовження донорської підтримки. Перспективи Грузії значною мірою визначатимуться характером її подальшого політичного вибору та спроможністю відновити конструктивний діалог із ЄС.

Висновки до розділу 4

Оцінка ступеня ефективності впровадження реформ місцевого самоврядування виявляє глибоку диференціацію між державами «Асоційованого тріо». Україна демонструє найвищий рівень успішності завдяки системній децентралізації попередніх років і глибокій цифровізації управління, що забезпечило стійкість громад навіть в умовах повномасштабної війни, хоча об'єктивні безпекові обмеження змушують державу до тимчасової централізації

влади через військові адміністрації. Республіка Молдова перебуває на перехідному етапі, маючи потужну політичну волю уряду та статус кандидата на вступ до ЄС, проте стикається зі складнощами практичної імплементації законів через надмірну роздробленість примарій і повільні темпи їх добровільного об'єднання. Натомість Грузія фіксує імітаційний характер перетворень та демократичний відкат, де розбудова жорсткої вертикалі центральної влади та політична монополізація значною мірою нівелюють результати попередніх досягнень, змушуючи європейські інституції переглядати формати фінансової підтримки. Отже, результативність засвоєння європейської допомоги прямо пропорційна рівню внутрішньої демократизації та реальній готовності держав делегувати повноваження на базовий рівень.

Аналіз проблем реалізації реформ указує на комплексний вплив зовнішніх безпекових загроз та внутрішніх інституційних слабкостей. Фундаментальним зовнішнім деструктивним чинником для всіх трьох держав є агресивна політика РФ, яка через пряму військову інтервенцію, підтримку сепаратистських рухів та інформаційні дестабілізаційні кампанії змушує уряди переорієнтовувати ресурси з місцевого розвитку на національну оборону. Водночас головними перешкодами для інтеграції муніципалітетів до європейського простору залишаються внутрішні бар'єри, серед яких домінують політична нестабільність, корупція на різних рівнях управління, кадровий дефіцит у регіонах та бюрократичний спротив старих еліт. Нечітке розмежування компетенцій між центральними та місцевими органами влади у поєднанні з обмеженою фінансовою базою громад уповільнюють виконання договірних зобов'язань перед ЄС, створюючи ризик втрати міжнародної довіри та зменшення обсягів фінансової підтримки.

Подолання наявних викликів та забезпечення сталості демократичного врядування вимагають запровадження принципу обумовленості європейської допомоги та переходу до прямого фінансування спроможних територіальних громад. Прогнозні сценарії розвитку підтверджують незворотність європейського шляху для України та Республіки Молдова, де подальша модернізація базуватиметься на розширенні фінансової автономії

муніципалітетів, цифровізації послуг та активному транскордонному співробітництві за підтримки європейських фондів. Для вирішення повоєнних та економічних диспропорцій національним урядам рекомендовано законодавчо закріпити непорушність податкової бази громад та мінімізувати адміністративний тиск на місцеві ради. У випадку Грузії реалізація успішних сценаріїв реформування наразі заблокована системною політичною кризою, тому єдиним механізмом збереження демократичного потенціалу на місцях залишається точкова підтримка незалежних громадських організацій та окремих проєвропейських муніципалітетів в обхід центрального уряду до моменту відновлення державного курсу на інтеграцію з ЄС.

Запропоновані рекомендації засвідчують, що дієве реформування місцевого самоврядування потребує загальносуспільного, багаторівневого підходу, у якому ролі ЄС, національних урядів, місцевої влади та громадянського суспільства є взаємодоповнюваними. Стрижневими механізмами забезпечення сталості реформ виступають принцип обумовленості допомоги («гроші в обмін на реформи»), пряме фінансування спроможних територіальних громад зі спрощеним доступом, інституційне закріплення децентралізації, а також інструменти наставництва, побратимства громад і стратегічної комунікації, спрямованої на протидію дезінформації та управління суспільними очікуваннями.

Прогностичний аналіз підтверджує найвищу ймовірність сценарію диференційованої підтримки, за якого ЄС розвиватиме співпрацю різними темпами залежно від рівня євроінтеграції та якості реформ. Для України найперспективнішим є поєднання децентралізації з повоєнною відбудовою та євроінтеграцією, що здатне перетворити українську модель на орієнтир для держав СхП. Для Республіки Молдова поступове поглиблення реформи за збереження проєвропейського курсу та донорської підтримки. Для Грузії реалізація успішних сценаріїв наразі заблокована політичною кризою, тож пріоритетом залишається збереження демократичного потенціалу на місцях до відновлення державного курсу на інтеграцію. Очікується, що подальша еволюція

політики ЄС щодо підтримки реформ місцевого самоврядування буде пов'язана з посиленням умовності фінансової підтримки, орієнтацією на результати реформ та активнішим залученням органів місцевого самоврядування до процесів європейської інтеграції та післявоєнного відновлення. Таким чином, місцеве самоврядування в державах «Асоційованого тріо» постає не лише як предмет адміністративної реформи, а й як чинник демократичної стійкості, регіональної безпеки та незворотності європейського вибору, ефективність якого визначається передусім політичною волею національних урядів.

ВИСНОВКИ

За результатами дисертаційного дослідження сформульовано такі основні висновки.

1. Установлено, що проблематика підтримки реформ місцевого самоврядування з боку Європейського Союзу в державах «Асоційованого тріо» забезпечена широким колом наукових джерел, який охоплює нормативно-правові акти, наукові праці, офіційні документи інституцій ЄС, аналітичні матеріали дослідницьких центрів, дані міжнародних індексів та публікації у ЗМІ. З'ясовано, що стан дослідження проблеми характеризується нерівномірним рівнем наукової розробленості. Український досвід реформування місцевого самоврядування представлений найбільш системно, тоді як молдовські та грузинські дослідження переважно зосереджені на національних аспектах відповідних трансформацій без врахування фактору ЄС. Виявлено наукову прогалину, яка полягає у відсутності комплексних порівняльних досліджень ролі ЄС у підтримці реформ місцевого самоврядування в досліджуваних державах в межах єдиної теоретико-методологічної рамки. Обґрунтовано методологічну основу дослідження, яка поєднує принципи наукової об'єктивності, неупередженості та історизму, а також інституційний, нормативно-ціннісний і комплексний підходи. Застосування системного, порівняльного, історичного, статистичного методів, аналізу документів, кейс-стаді та експертного опитування забезпечує всебічний аналіз ролі ЄС у підтримці реформ місцевого самоврядування та оцінювання ефективності відповідних механізмів у державах «Асоційованого тріо».

2. З'ясовано, що концептуальні засади політики Європейського Союзу у сфері місцевого самоврядування ґрунтуються на принципах субсидіарності, багаторівневого врядування, децентралізації, партнерства та належного врядування, які формують основу європейської моделі організації публічної влади. Встановлено, що підтримка реформ місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо» є складовою ширшої політики європейської інтеграції та спрямована на підвищення інституційної спроможності місцевих органів влади,

зміцнення демократичних механізмів управління та наближення національних систем врядування до стандартів ЄС. Визначено, що ключову правову роль у реалізації цієї політики відіграють Європейська хартія місцевого самоврядування, принцип багаторівневого врядування та практика залучення органів місцевої влади до процесів вироблення й реалізації публічної політики.

Установлено, що місцеве самоврядування є багатовимірним політико-правовим інститутом, природа якого найбільш повно розкривається в межах дуалістичної теорії, що поєднує інтегрованість муніципальних органів у систему публічної влади з їхньою відносною автономією як інституту громадянського суспільства. Узагальнення наукових підходів засвідчило наявність концептуального консенсусу щодо розуміння місцевого самоврядування як права та спроможності територіальних спільнот самостійно вирішувати питання місцевого значення під власну відповідальність. Визначено, що правові системи України, Республіки Молдова та Грузії загалом відповідають положенням Європейської хартії місцевого самоврядування та стандартам ЄС, хоча відображають різні національні підходи до визначення первинного суб'єкта муніципальної влади. Обґрунтовано, що ознаками ефективного місцевого самоврядування є власна компетенція, фінансова автономія, виборність органів влади, відповідальність перед громадою та реалізація принципів субсидіарності, спроможності й повсюдності.

3. Сучасна модель місцевого самоврядування в Україні є результатом тривалої еволюції децентралізаційних перетворень, яка пройшла шлях від нормативного закріплення засад місцевої демократії до формування спроможних територіальних громад і фінансово самодостатнього місцевого рівня влади. Визначено, що ключовим чинником результативності реформи стала фінансова децентралізація, яка забезпечила реальне розширення ресурсної бази органів місцевого самоврядування та створила передумови для підвищення їхньої інституційної спроможності. Основними результатами реформи стали зростання фінансової автономії громад, розширення доступності адміністративних послуг, оптимізація територіальної організації влади та формування дієздатного

місцевого самоврядування. Особливого значення реформа набула в умовах повномасштабної російської агресії, коли територіальні громади продемонстрували високий рівень організаційної спроможності, забезпечуючи надання публічних послуг, підтримку внутрішньо переміщених осіб і функціонування критично важливої інфраструктури. Водночас виявлено низку проблем, які стримують подальший розвиток реформи, зокрема недостатню функціональну спроможність районного рівня, посилення тенденцій фінансової централізації в умовах воєнного стану, інституційну взаємодію органів місцевого самоврядування та військових адміністрацій, кадровий дефіцит і корупційні ризики. Подальше вдосконалення української моделі місцевого самоврядування має бути пов'язане зі зміцненням інституційної спроможності громад, забезпеченням фінансової стійкості місцевих бюджетів, поглибленням інтеграції до європейських механізмів підтримки та збереженням досягнень децентралізації як важливої передумови повоєнного відновлення та членства України в Європейському Союзі.

4. Реформування місцевого самоврядування в Республіці Молдова характеризується найбільш фрагментарною серед держав «Асоційованого тріо» траєкторією розвитку, що зумовлено тривалою політичною нестабільністю, обмеженими інституційними ресурсами та впливом зовнішніх геополітичних чинників. Якісно новий етап реформи розпочався після отримання державою статусу кандидата на членство в ЄС у 2022 році, що знайшло відображення в ухваленні Стратегії реформи державного управління на 2023–2030 роки та запуску механізмів добровільного об'єднання адміністративно-територіальних одиниць. Ключовою структурною проблемою молдовської моделі залишається надмірна територіальна роздробленість, оскільки значна частина органів місцевого самоврядування базового рівня не володіє достатнім кадровим і фінансовим потенціалом та значною мірою залежить від міжбюджетних трансфертів. Водночас визначено, що співпраця з Європейським Союзом у межах програм EU4Moldova, інструментів SIGMA та Плану зростання для Республіки Молдова сприяла модернізації системи публічного управління, активізації

процесів територіальної консолідації та підвищенню інституційної спроможності місцевого рівня влади. Свідченням позитивної динаміки стало ініціювання понад 340 меріями Молдови процедур добровільного об'єднання. Основними викликами подальшого реформування залишаються фінансова залежність муніципалітетів від центральної влади, кадровий дефіцит, опір частини місцевих політичних еліт, а також вплив нерегульованого придністровського конфлікту та російського геополітичного чинника. Обґрунтовано, що успішність завершення реформи значною мірою залежатиме від продовження процесів укрупнення громад, зміцнення фінансової автономії місцевого самоврядування та ефективного використання інструментів підтримки Європейського Союзу в контексті підготовки держави до членства в ЄС.

5. Грузинський досвід реформування місцевого самоврядування характеризується нелінійною траєкторією, у якій періоди демократичної модернізації, зокрема ухвалення Кодексу місцевого самоврядування 2014 року, змінювалися регресом, а специфічною інституційною рисою є функціонування муніципалітетів у вигнанні з окупованих територій. Саме приклад Грузії ннайяскравіше доводить залежність результату реформи від внутрішньополітичного вектора держави. До факторів, що сприяли впровадженню цієї реформи, належать ратифікація Європейської хартії, Угода про асоціацію, донорська підтримка у межах програм EU4Georgia, TAIEH і Twinning та прийняття Стратегія децентралізації на період з 2020 до 2025 року, а також стримувальні чинники, серед яких тиск рф, наявність окупованих територій Абхазії та Пд. Осетії, критична фінансова залежність муніципалітетів від центру, політизація місцевих еліт та демократичний відкат 2024 року. Суттєвий вплив на подальший перебіг реформи мало перегрупування відносин між Грузією та Європейським Союзом у 2024 році, коли було обмежено окремі напрями фінансової підтримки державних інституцій та переорієнтовано частину допомоги на підтримку громадянського суспільства. Це засвідчило високий рівень залежності результативності децентралізаційних перетворень від загального стану демократичного розвитку держави та збереження її

європейського курсу. Обґрунтовано, що подальше просування реформи місцевого самоврядування в Грузії безпосередньо пов'язане зі зміцненням демократичних інститутів, відновленням повноцінної співпраці з Європейським Союзом та посиленням фінансової спроможності муніципалітетів.

6. Інституційно-правовий вимір співпраці ЄС з державами «Асоційованого тріо» має уніфіковану багаторівневу структуру, основою якої є Угоди про асоціацію 2014 року, доповнені порядком денним асоціації, переговорними рамками для держав-кандидатів та секторальними угодами про фінансування. Інституційна співпраця охоплює наднаціональний рівень, представлений Європейською комісією з генеральними директоратами DG NEAR та DG REGIO, Європейським комітетом регіонів, Європейським парламентом, Європейською службою зовнішніх дій і представництвами ЄС, національний рівень профільних міністерств та парламентських комітетів, а також субнаціональний рівень асоціацій органів місцевого самоврядування, серед яких Асоціація міст України, Конгрес місцевих влад Молдови та Національна асоціація місцевих влад Грузії. Взаємодія ЄС із державами «Асоційованого тріо» реалізується через комплекс взаємопов'язаних механізмів фінансової, інституційної, консультативної та експертної підтримки. До нормативних та інституційних належать програми U-LEAD і EU4Moldova, Конференція регіональних та місцевих влад держав Східного партнерства і платформи громадянського суспільства. Фінансові охоплюють секторальну бюджетну підтримку, програми Twinning і TAIEX, кредитні ресурси ЄІБ та ЄБРР, макрофінансову допомогу і програми Interreg NEXT. Експертно-моніторингові реалізуються у вигляді програми SIGMA а цифрові представлені ініціативами EU4Digital і «Цифрова Європа». Основними формами такої співпраці є реалізація програм міжнародної технічної допомоги, підтримка процесів децентралізації та адміністративно-територіальної реформи, розвиток інституційної спроможності органів місцевого самоврядування, підготовка кадрів, обмін кращими практиками врядування, а також сприяння міжмуніципальному та транскордонному співробітництву. Доведено, що поєднання нормативного

впливу ЄС із практичними інструментами фінансової та експертної підтримки забезпечує поступове наближення систем місцевого самоврядування держав «Асоційованого тріо» до європейських стандартів демократичного врядування та багаторівневого управління, однак залежить від політизації уряду держави.

7. Ініціатива ЄС «Східне партнерство» стала одним із ключових механізмів поширення європейських стандартів врядування та підтримки реформ місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо». Визначено, що після 2022 року її функціональне призначення зазнало трансформації: для України та Молдови вона дедалі більше виконує роль інструменту підготовки до членства в Європейському Союзі, сприяючи адаптації систем публічного управління до європейських вимог і стандартів. Проаналізовано аналітичну важливість Індексу Східного партнерства як інструмента оцінювання результативності реформ, що дозволяє відстежувати динаміку розвитку місцевого самоврядування в державах регіону. Встановлено, що протягом 2021–2025 років Україна та Молдова демонстрували позитивну динаміку за субіндексом «Місьцеве самоврядування», тоді як Грузія характеризувалася погіршенням відповідних показників. Виявлено структурні обмеження Східного партнерства, серед яких консультативний характер окремих механізмів співпраці, недостатня спроможність місцевих громад ефективно використовувати доступні ресурси, обмежені можливості моніторингу виконання рекомендацій та залежність результативності реформ від політичної кон'юнктури в державах-партнерах. Обґрунтовано, що Східне партнерство відіграло важливу роль у формуванні інституційних передумов децентралізації, поширенні європейських практик місцевого врядування та соціалізації місцевих еліт, проте подальше поглиблення реформ потребує переходу до більш інтегрованих механізмів взаємодії між ЄС і державами «Асоційованого тріо».

8. Здійснено порівняльну оцінку ефективності реформ місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо» на основі результатів експертного опитування 143 представників органів місцевого самоврядування, зокрема 126 в Україні, 11 у Республіці Молдова та 6 у Грузії, аналізу міжнародних

індексів, звітів Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи, програмних документів SIGMA та оцінки відповідності національного законодавства європейським стандартам. Встановлено, що Україна демонструє найвищий рівень результативності реформ за показниками інституційної спроможності та практичної реалізації децентралізації. Молдова перебуває на етапі активної трансформації та поступового зміцнення місцевого самоврядування, тоді як для Грузії характерне уповільнення реформаторських процесів на тлі послаблення демократичних інститутів та ускладнення відносин з Європейським Союзом. Визначено, що попри відносно подібну частку фінансування місцевого самоврядування в структурі допомоги ЄС для Республіки Молдова та Грузії (близько 15 %) і України (близько 7 %), що пояснюється значними обсягами військової підтримки України, ефективність використання європейських ресурсів істотно відрізняється та безпосередньо залежить від рівня інституційної спроможності держави, готовності до децентралізації та здатності органів місцевого самоврядування реалізовувати отримані можливості.

Систематизовано основні проблеми реалізації реформ місцевого самоврядування за зовнішніми та внутрішніми факторами. До зовнішніх викликів віднесено російську агресію, геополітичну нестабільність, гібридні загрози та конкуренцію за фінансування та підтримку ЄС, тоді як до внутрішніх віднесено політичну нестабільність, корупцію, кадровий дефіцит, бюрократичні обмеження та опір реформам. Встановлено, що за наявності спільних викликів кожна держава стикається зі специфічними проблемами. Для України характерними є наслідки війни та тенденції до тимчасової централізації управління, для Республіки Молдова – надмірна територіальна фрагментація та вплив проросійських політичних сил, а для Грузії – демократичний відкат і скорочення окремих напрямів підтримки з боку ЄС. Це обумовлює необхідність застосування диференційованого підходу до європейської підтримки реформ місцевого самоврядування з урахуванням специфіки розвитку кожної держави.

9. Здійснено прогноз перспектив розвитку процесів децентралізації в державах «Асоційованого тріо». Визначено, що для України найбільш

імовірними є реалістичні середньострокові сценарії, які передбачають подальше розширення фінансової бази територіальних громад, законодавче закріплення досягнень децентралізації, посилення інституційної спроможності місцевого самоврядування та поглиблення цифровізації управлінських процесів. Для Молдови обґрунтовано переважання реалістичних і оптимістичних сценаріїв, пов'язаних із реалізацією Стратегії реформи державного управління до 2030 року, продовженням процесів територіальної консолідації громад, розширенням транскордонного співробітництва та використанням можливостей, що відкриваються в межах переговорного процесу щодо вступу до ЄС. Водночас для Грузії найбільш імовірними визначено песимістичний сценарій, який передбачає посилення централізаційних тенденцій, поглиблення інституційної ізоляції від європейських механізмів підтримки та уповільнення реформаторських процесів за відсутності суттєвих змін внутрішньополітичного курсу держави. Подані рекомендації щодо підвищення ефективності реформ місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо». Для Європейського Союзу запропоновано посилення диференційованого підходу до підтримки держав-партнерів з урахуванням особливостей їхнього розвитку, розширення практики прямого фінансування спроможних територіальних громад та поглиблення політики обумовленості на місцевому рівні. Для національних урядів досліджуваних держав обґрунтовано необхідність забезпечення стабільної фінансової бази органів місцевого самоврядування, подальшої цифровізації публічного управління, посилення антикорупційних механізмів та інвестування в кадрову й інституційну спроможність громад. Для органів місцевого самоврядування рекомендовано розвиток проєктного менеджменту, підвищення рівня прозорості та підзвітності, а також активізацію міжмуніципального й транскордонного співробітництва. Успішність реформ місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо» визначається не лише обсягами зовнішньої підтримки, а й здатністю національних інститутів забезпечувати послідовність реформаторського курсу. Встановлено, що найбільш результативною є модель розвитку, заснована на взаємодії Європейського Союзу, національних урядів,

органів місцевого самоврядування та громадянського суспільства на засадах партнерства, підзвітності та спільної відповідальності. За таких умов вирішальними передумовами успішної реалізації реформ залишаються політична воля державного керівництва, інституційна стійкість і незворотність європейського курсу розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Байор П. Детермінанти і перспективи політики європейської інтеграції Республіки Молдова. Краків : Ягеллонський університет. URL: https://wsmip.uj.edu.pl/documents/41658/44358/Determinanty_polityki_europejskiej_Moldawii.pdf (дата звернення: 17.02.2026).
2. Басейнове управління водних ресурсів річки Тиса : офіційний сайт. URL: https://flooduzh.buvrtysa.gov.ua/?page_id=308 (дата звернення: 10.05.2026).
3. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні : проблеми теорії та практики : монографія / відп. ред. М. О. Баймуратова. Київ : Юридична думка, 2010. 656 с.
4. Батанов О. В. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 260 с. URL: <https://kup.edu.ua/doc/batanov-o.v.-teritorialna-gromada-osnova-miscevogo-samovrjaduvannja-v-ukrajini-monografija.pdf> (дата звернення: 30.11.2023).
5. Батраков С. Категорія «місцеве самоврядування»: підходи до визначення. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2015. Вип. 17(1). С. 150–152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_17%281%29__41 (дата звернення: 17.04.2026).
6. Берлач А. І. Принцип субсидіарності в системі принципів, закріплених у Договорі про Європейський Союз. Приватне та публічне право. 2023. № 4. С. 72–78. URL: http://pp-law.in.ua/archive/4_2023/11.pdf (дата звернення: 08.03.2025).
7. Берназюк Я. О. Принцип належного урядування (good governance): поняття, зміст та значення. Visegrad Journal on Human Rights. 2021. № 2. С. 357–362. URL: http://vjhr-journal.sk/wp-content/uploads/2021/06/VJNR_2_2021.pdf (дата звернення: 05.10.2025).

8. Борисова О., Руднік Д. Теоретичні засади та моделі європейської інтеграції. Грані : науково-теоретичний альманах. 2024. Т. 27, № 5. С. 105–112. DOI: <https://doi.org/10.15421/172498> (дата звернення: 18.05.2026).
9. Бевз Т. Специфіка здійснення реформ місцевого самоврядування та територіальної організації влади в регіонах України: здобутки і прорахунки // Демократизація політичних інститутів і суспільний розвиток в Україні : зб. наук. пр. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019.
10. Бутирін Є. Наукові теорії походження місцевого самоврядування. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 1. С. 19–22. URL: https://www.lsej.org.ua/1_2019/4.pdf (дата звернення: 04.11.2025).
11. Бучин М. А. Трансформація місцевого самоврядування в ЄС: виклики та перспективи. Регіональні студії. 2025. № 43. С. 127–132.
12. Бучин М. А., Івасечко О. Я. Інституційна та правова основа співпраці ЄС та України у сфері реформування місцевого самоврядування. Актуальні проблеми сталого розвитку. 2026. Т. 3, № 4. С. 36–41.
13. Возний С. О. Місцеве самоврядування як політично-правовий інститут. Вісник НАДУ. 2014. № 1. С. 82–87.
14. Ворона П. Вибори до органів місцевого самоврядування Грузії – демократизація чи централізація? Публічне управління: теорія та практика. 2013. № 1 (13). С. 66–71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2013_1_13 (дата звернення: 05.06.2026).
15. Віхляєв М. Ю., Пилипенко Ю. П. Субсидіарність як принцип функціонування Європейського Союзу: зміст та основні гарантії дотримання. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2023. Т. 34 (73), № 4. С. 32. URL: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/4_2023/32.pdf (дата звернення: 13.01.2025).
16. Ганущак Ю. І. Територіальна організація влади. Напрями реформування в Україні. Київ, 2013. URL: <https://despro.org.ua/upload/14-Book-Ganushchak-21-08-2013.pdf> (дата звернення: 18.05.2026).

17. Гончар С. В. Сучасні характеристики феномену місцевого самоврядування. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 8. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/8_2017/21.pdf (дата звернення: 18.04.2026).
18. Горбатюк М. Реформа децентралізації в Україні: проблеми здійснення / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2021. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/gorbatiuk_reforma.pdf (дата звернення: 30.11.2025).
19. Горбач О., Сигідус К. Порівняльний аналіз Європейської стратегії безпеки (2003) та Глобальної стратегії Європейського Союзу (2016). Гуманітарні візії. 2017. Вип. 3, № 2. С. 57–62. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/shv/vsi-vypusky/tom-3-chyslo-2-2017> (дата звернення: 04.05.2026).
20. Державна стратегія регіонального розвитку / Державна екологічна інспекція Столичного округу. URL: <https://dei.kyivcity.gov.ua/strategichnyi-rozvytok/derzhavna-stratehiia-rehionalnoho-rozvytku> (дата звернення: 14.08.2025).
21. Державний контроль місцевого самоврядування в Україні: проблеми правового регулювання та правозастосування : монографія / С. Г. Серьогіна, І. І. Бодрова, О. Ю. Лялюк та ін. Харків : Право, 2023. 146 с. URL: <https://www.researchgate.net/publication/394341518> (дата звернення: 19.06.2025).
22. Децентралізація в Україні: досягнення, виклики та перспективи / Центр «Нова Європа». URL: https://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/Decentralization_ukr_web-2.pdf (дата звернення: 29.09.2025).
23. Децентралізація в Україні: соціологічний погляд / Інститут соціології НАН України; Центр соціальних експертиз; проєкт DESPRO. Київ, 2018. URL: https://despro.org.ua/media/articles/13_book_goncharuk_web.pdf (дата звернення: 18.05.2026).
24. Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 12 травня 2023 р.). Львів, 2023. URL:

https://ccu.gov.ua/sites/default/files/decentralizaciya_publichnoyi_vlady_v_ukrayini_2023.pdf (дата звернення: 08.10.2025).

25. Децентралізація та реформа місцевого самоврядування: результати соціологічного дослідження. Друга хвиля / Київський міжнародний інститут соціології; Програма Ради Європи; Міністерство регіонального розвитку України. Київ, 2016. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/> (дата звернення: 18.05.2026).

26. Децентралізація: що змінилося за рік? Досягнення, проблеми, оцінки громадян / Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. Київ, 2018. URL: <https://dif.org.ua/article/detsentralizatsiya-pozitiv-perevazhae> (дата звернення: 18.05.2026).

27. Добровільне об'єднання територіальних громад як складова реформи децентралізації / Const Journal. URL: <https://www.constjournal.com/pub/2-2018/dobrovilne-obiednannia-terytorialnykh-hromad-yak-skladova-reformy-detsentralizatsii/> (дата звернення: 28.05.2026).

28. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства) від 25.03.1957 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#doc_info (дата звернення: 10.05.2026).

29. Додаткова угода № 1 між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією, до Угоди про фінансування «Програма підтримки секторальної політики – Підтримка регіональної політики України» від 27.11.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-16#Text (дата звернення: 10.08.2025).

30. Дорожня карта з питань реформи державного управління (EU-UA). URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/UA_Dorozhnya_karta_z_pytan_reformy_derzhavnogo_upravlinnya.pdf (дата звернення: 02.09.2024).

31. Дорожня карта з питань реформи державного управління / Кабінет Міністрів України. URL:

https://api.par.in.ua/uploads/progress_report/file_uk/50/UA_Dorozhnya_karta_z_pyta_n_reformy_derzhavnogo_upravlinnya.pdf (дата звернення: 24.05.2025).

32. Закон Республіки Молдова від 27 грудня 2001 р. № 764 «Про адміністративно-територіальний устрій Республіки Молдова». URL: <https://www.csi.org.ua/publications/zakon-nr-764-ot-27122001-ob-admynystratyvno-terry/> (дата звернення: 29.03.2026).

33. Закон Республіки Молдова від 28 грудня 2006 р. № 435-XVI «Про адміністративну децентралізацію». URL: https://prg.kz/document/?doc_id=30611592 (дата звернення: 16.02.2026).

34. Закон Республіки Молдова від 28 грудня 2006 р. № 436-XVI «Про місцеве публічне управління». URL: https://prg.kz/document/?doc_id=30477089 (дата звернення: 19.10.2025).

35. Закон Республіки Молдова від 31 липня 2023 р. № 225 «Про добровільне укрупнення адміністративно-територіальних одиниць». URL: https://continent-online.com/Document/?doc_id=33316891 (дата звернення: 22.06.2023).

36. Закон України «Про асоціації органів місцевого самоврядування» від 16 квітня 2009 р. № 1275-VI. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-17#Text> (дата звернення: 08.02.2026).

37. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (дата звернення: 06.03.2026).

38. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.05.2026).

39. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» від 17 червня 2014 р. № 1508-VII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text> (дата звернення: 04.11.2025).

40.Засади державної регіональної політики / Профспілка працівників освіти і науки України. URL: <https://pon.org.ua/pravovy-zahyst/print:page,1,3862-zasadi-derzhavnoyi-regionalnoyi-politiki.html> (дата звернення: 30.05.2025).

41.Збірник матеріалів конференції ОТГ 2018 (ВАДНД). URL: <http://vadnd.org.ua/app/uploads/2018/12/Zbirnyk-OTG-2018.pdf> (дата звернення: 10.10.2024).

42.Зимогляд В. Я. Місцеве самоврядування як феномен культури. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2013. № 2 (16). С. 250–260.

43.Зливко С., Коваленко В. Аналіз становлення терміна «добре врядування» (good governance) та визначення його змісту. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2021. № 54, т. 1. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc54/part_1/9.pdf (дата звернення: 13.05.2026).

44.Зміцнення доброго демократичного врядування та стійкості в Україні : проєкт / Рада Європи. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/strengthening-good-democratic-governance-and-resilience-in-ukraine> (дата звернення: 16.04.2026).

45.Кагановська Т. Є., Серьогін В. О. Багаторівневе врядування: загальна теорія і шляхи реалізації в Україні в контексті євроінтеграції. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2025. Вип. 39. С. 10–33. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-39-01> (дата звернення: 18.05.2026).

46.Камінська Н. В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз : навч. посіб. Київ : КНТ, 2010. 232 с.

47.Ініціатива ЄС «Східне партнерство»: можливості для України : метод. рек. до викладання навчального курсу із застосуванням інтерактивних методів навчання для студентів спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» Інституту гуманітарних і соціальних наук / уклад. Я. Б. Турчин, О. В. Юринець, О. Я. Івасечко, О. О. Цебенко, Д. Т. Рослонь,

I. Ю. Сухорольська. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2022. 128 с.
URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2022/3/27/paragraphs/39476/metodichka-skhp.pdf> (дата звернення: 11.09.2025).

48.Кириченко Ю. Місцеве самоврядування як форма реалізації народовладдя. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2014. Вип. 24, т. 3. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c84cd6f1-d2be-42f5-86dd-a78d926e6b98/content> (дата звернення: 15.09.2025).

49.Конституція Грузії. URL: <https://matsne.gov.ge> (дата звернення: 15.05.2025).

50.Конституція Республіки Молдова (зі змінами станом на 2024 р.). URL: https://presedinte.md/app/webroot/Constitutia_RM/Constitutia_2024_ru.pdf (дата звернення: 27.10.2025).

51.Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 04.02.2026).

52.Конституція України. Розділ XI. Місцеве самоврядування. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-xi> (дата звернення: 12.05.2026).

53.Костючков С. К. Місцеве самоврядування як фактор становлення громадянського суспільства в Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». Сімферополь, 2011. 16 с.

54.Кравченко В. В. Органи місцевого самоврядування: теоретичні підходи до визначення поняття. Правничий вісник Університету «КРОК». 2011. Вип. 10. С. 4–10.

55.Крайній П., Нечаєва-Юрійчук Н. Місцеве самоврядування України в умовах російської збройної агресії: відповідь на виклики воєнного часу. Влада та управління. Чернівці, 2022. № 9. URL: <https://journals.chnu.edu.ua/vtu/article/view/607> (дата звернення: 12.09.2025).

56.Круглашов А., Швидюк С. Місцеве самоврядування України в умовах війни: адаптація до нових викликів. Літопис Волині. 2025. № 32. С. 238–246. URL: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2025.32.39> (дата звернення: 14.03.2026).

57.Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф., Васильєва О. І., Лелеченко А. П. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень. Київ, 2017. URL: <https://ir.dpu.edu.ua/handle/123456789/5558> (дата звернення: 18.05.2026).

58.Лист Голови Асоціації міст України О. Кулеби / Асоціація міст України (АМУ). URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/lyst_o.kulebi_0.pdf (дата звернення: 09.11.2025).

59.Мазепа С. О. Імплементация європейських стандартів інформаційної безпеки в національне законодавство: проблеми та перспективи. Право та державне управління. 2025. № 3. С. 6. URL: https://law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2025/8.pdf (дата звернення: 22.01.2026).

60.Марчук В. В. Стан інтеграції європейського досвіду у функціонування системи місцевого самоврядування України. URL: <http://repository.ukd.edu.ua/bitstream/handle/123456789/940/6.pdf> (дата звернення: 05.05.2025).

61.Матеріали конференції молодих вчених (21.11.2025) / Національний університет «Львівська політехніка». URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2023/pages/22148/materiali-konferencii-molodikh-vchenikh-211125.pdf> (дата звернення: 18.02.2026).

62.Мери за економічне зростання: запуск III фази в Україні / Програма розвитку ООН (ПРООН). URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/mery-za-ekonomichne-zrostannya-zapusk-iii-fazy-v-ukrayini> (дата звернення: 27.10.2025).

63.Методологія наукових досліджень та приклади її використання : навч. посіб. / А. І. Бідюк та ін. Київ : НУХТ, 2022. 385 с. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/2e87cf56-8154-4565-9392-2e34b0f60356/content> (дата звернення: 03.12.2025).

64.Муніципальне право України : підручник / за ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 352 с.

65.Міжнародний центр перспективних досліджень. Результати експертного опитування на тему «Оцінка проведення реформи децентралізації». Київ : МЦПД, 2015. URL: <https://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/ekspertneopituvannya.pdf> (дата звернення: 08.10.2025).

66.Мінрозвитку продовжує підготовку до скринінгу з Єврокомісією щодо переговорного розділу про регіональну політику / Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minrozvytku-prodovzhuie-pidhotovku-do-skryninhu> (дата звернення: 19.03.2026).

67.Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації : наук. доп. / Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, В. В. Толкованов та ін. ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка. Київ : НАДУ, 2014. 128 с.

68.Місцеве самоврядування в Україні: євроінтеграційний шлях : колективна монографія / за заг. ред. Р. М. Плюща. Київ : Рідна мова, 2016. 808 с.

69.Місцеве самоврядування в умовах відновлення України: виклики та перспективи : матеріали міжнар. круглого столу (Київ, 9 грудня 2023 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи, В. С. Колтун, Ю. Ф. Дехтяренка. Київ, 2023. URL: <https://www.researchgate.net/publication/368918927> (дата звернення: 16.01.2026).

70.Місцеве самоврядування під час війни: досвід і нововведення. Центр політико-правових реформ. 2025. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/mistseve-samovryaduvannya-pid-chas-vijny-dosvid-i-novovvedennya/> (дата звернення: 25.11.2025).

71.Малиновський В. Я. Територіальна організація влади України : концептуальні засади трансформації : монографія. Луцьк : Ініціал, 2010. 351 с. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/29c729d6-6302-4231-9bee-8c045f6c843d/content> (дата звернення: 16.03.2026).

72.НАДС: Як TAIEX і Twinning допомагають Україні на шляху до ЄС / Національне агентство України з питань державної служби. URL:

<https://nads.gov.ua/news/na-shliakhu-do-ies-iak-taiekh-i-twinning-dopomahaiut-ukraini> (дата звернення: 13.05.2025).

73.Новий інвестиційний план ЄС для країн Східного партнерства / EU Neighbours East. URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/explainers/novyj-investycijnyj-plan-yes-dlya-krayin-shidnogo-partnerstva/> (дата звернення: 30.11.2025).

74.Асоціація міст України : офіційний сайт. URL: <https://www.auc.org.ua/> (дата звернення: 07.05.2026).

75.Німецьке товариство міжнародного співробітництва (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit, GIZ). Регіони діяльності. URL: <https://www.giz.de/en/regions?r=all> (дата звернення: 27.10.2025).

76.Окуновська Ю., Примуш М. Local Self-Government in Ukraine in the Context of a Full-Scale Invasion. European Political and Law Discourse. 2024. Vol. 11, no. 3. P. 43–50. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2024/2024-11-3/06.pdf> (дата звернення: 16.01.2026).

77.Окуновська Ю., Примуш М., Гижко А., Польовий М. Specifics of Decentralization Reform in Poland and Ukraine. European Journal of Transformation Studies. 2020. Vol. 8 (1). P. 35–52. URL: <https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/journal-transformation/article/view/5570> (дата звернення: 25.11.2025).

78.Олексій Чернишов: Завершено основний етап реформи адміністративно-територіального устрою / Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/oleksij-chernishov-zaversheno-osnovnij-etap-reformi-administrativno-teritorialnogo-ustroyu> (дата звернення: 15.07.2025).

79.Офіційний вебсайт Європейського інвестиційного банку (EIB). Support for Georgia's road infrastructure : пресреліз. 2021. URL: <https://www.eib.org/en/press/news/support-for-georgias-road-infrastructure> (дата звернення: 12.05.2026).

80.Органічний закон Грузії «Кодекс місцевого самоврядування». URL: <https://matsne.gov.ge/en/document/view/2244429> (дата звернення: 21.01.2026).

81. Освітній проект «Локальна демократія: роль громад та органів місцевого самоврядування». Суми, 2024. URL: <https://kfcp.law.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/12/TEXTBOOK.pdf> (дата звернення: 26.03.2026).

82. Особливості організації та здійснення місцевого самоврядування в Україні в умовах воєнного стану. 2023. URL: <https://www.researchgate.net/publication/387345829> (дата звернення: 23.09.2025).

83. Панейко Ю. Л. Теоретичні основи самоврядування. Мюнхен, 1963. 450 с.

84. Пивовар М. С. Особливості законодавчого регулювання інституту державного нагляду та контролю за рішеннями органів місцевого самоврядування в Україні та Польщі. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. № 6, ч. 1. С. 228–232.

85. Пивовар М. С. Перспективи розвитку транскордонного співробітництва на рівні місцевого самоврядування в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2024. Т. 11, № 3 (43). С. 178–185.

86. Пивовар М. Статути територіальних громад як невід'ємна основа функціонування учасницької демократії. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.36>. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/320153> (дата звернення: 17.02.2026).

87. Пивовар М., Ковальчук С. Напрямки реформування громадянського суспільства та органів публічної влади в умовах війни в Україні. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. URL: <https://scholar.google.com/scholar?cluster=9274673184912372033> (дата звернення: 12.09.2025).

88. Пирога І. Конституційні основи місцевого самоврядування в Україні. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2024. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/04/30.pdf> (дата звернення: 17.02.2026).

89. Погорілко В. Ф. Місцеве самоврядування. Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3 : К–М. 792 с.

90. Політологія : підручник / за ред. М. М. Вегеша. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2008. 556 с. URL: <https://politics.ellib.org.ua/pages-2629.html> (дата звернення: 04.11.2025).

91. Попова Н. Концепція європеїзації та можливості її використання для аналізу відносин Україна – ЄС. Історико-політичні проблеми сучасного світу. 2017. № 35–36. С. 149–160. URL: <https://mhpi-old.chnu.edu.ua/index.php/issues/article/view/85/69> (дата звернення: 12.09.2025).

92. Прийнято Стратегію реформи державного управління в Республіці Молдова на 2023–2030 роки / Уряд Республіки Молдова. URL: <https://old.gov.md/ru/content/prinyata-strategiya-reformy-gosupravleniya-v-respublike-moldova-na-2023-2030-gody> (дата звернення: 28.01.2026).

93. Петришина М. О. Нормотворчі повноваження органів місцевого самоврядування. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Харків : Право, 2008. Вип. 15. С. 128–135. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/items/8a319e97-ee43-4f43-9d36-41d428e77739> (дата звернення: 11.05.2026).

94. Павлович-Сенета Я. П. Становлення та перспективи розвитку місцевого самоврядування в Україні // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Вип. 91, ч. 1. С. 286–291. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/09/44.pdf> (дата звернення: 21.03.2026).

95. Про підписання угоди про фінансування програми «U-LEAD з Європою» / Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-pidpisannya-ugodi-pro-finansuvannya-u-lead-z-yevropyu-programa-m-260619> (дата звернення: 21.07.2025).

96. Проблеми та перспективи розвитку місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні : аналіт. зап. / Нац. ін-т стратег. дослідж.

Київ : НІСД, 2013. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/politika/schodonapryamiv-udoskonalennya-konsepicii-reformuvannya-miscevogo> (дата звернення: 08.06.2024).

97. Про реформу. Децентралізація : урядовий портал. URL: <https://decentralization.ua/about> (дата звернення: 07.05.2026).

98. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p> (дата звернення: 19.10.2025).

99. Про Форум Східного партнерства / EaP CSF. URL: <http://eap-csf.org.ua/pro-nas/pro-forum-skhp/> (дата звернення: 30.09.2025).

100. Програма Interreg NEXT Басейн Чорного моря / Запорізька обласна державна адміністрація. URL: <https://www.zoda.gov.ua/article/2655/programa-Interreg-NEXT-baseyn-chornogo-morya.html> (дата звернення: 23.03.2026).

101. Програма «U-LEAD з Європою». URL: <https://u-lead.org.ua/> (дата звернення: 08.02.2026).

102. Програма «U-LEAD з Європою». Як євроінтеграція вплине на місцеве самоврядування в Україні. URL: <https://u-lead.org.ua/news/211> (дата звернення: 29.11.2025).

103. Програма «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP) / Фонд Східна Європа за підтримки Швейцарії. URL: <https://egap.in.ua/> (дата звернення: 19.10.2025).

104. Програма «Цифрова Європа» / EU4Digital. URL: <https://eufordigital.eu/uk/discover-eu/the-digital-europe-programme/> (дата звернення: 19.10.2025).

105. Програми фінансування від ЄС: можливості для громад : матеріали публічної дискусії / Аналітичний центр CEDOS. URL: <https://cedos.org.ua/events/programy-finansuvannya-vid-yes-mozhlyvosti-dlya-gromad/> (дата звернення: 10.08.2025).

106. Проект Закону України від 06.06.2024 р. № 0276 «Про ратифікацію Рамкової угоди між Україною та Європейським Союзом щодо спеціальних механізмів реалізації фінансування Союзу для України згідно з інструментом Ukraine Facility». Ліга-Закон. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JI11199I?an=1> (дата звернення: 23.10.2024).

107. Практика співробітництва територіальних громад України в умовах децентралізації / Business Inform. 2022. № 7. С. 74–78. URL: https://mail.business-inform.net/article/?abstract=2022_7_0_74_78&year=2022 (дата звернення: 25.11.2025).

108. Пухтинський М. О. Трансформація системи місцевого самоврядування в контексті реалізації міжнародно-правових стандартів місцевої демократії // Місцеве самоврядування: міжнародні стандарти та їх відображення в національному законодавстві : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, груд. 2016 р.). Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2016. С. 92–98. URL: https://www.researchgate.net/publication/312499777_Puhtinskij_M_O_2016_TRAN SFORMACIA_SISTEMI_MISCEVOGO_SAMOVRADEVANNA_V_KONTEKST I_REALIZACII_MIZNARODNO-PRAVOVIN_STANDARTIV_MISCEVOI_DEMOKRATII (дата звернення: 08.02.2026).

109. Партнерство ЄС і Грузії: економічний та інвестиційний план для Східного партнерства / European Union. 2024. URL: <https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2024/10/eu-georgia-factsheet-2024.pdf> (дата звернення: 03.05.2026).

110. Павлюк Н. Реформа місцевого самоврядування та процеси децентралізації в Україні: соціально-економічний аспект // Демократичне врядування. 2014. Вип. 14. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/feb/26775/pavljuk.pdf> (дата звернення: 27.10.2025).

111. Посилення доброго демократичного врядування і стійкості в Україні : результати восьмого Всеукраїнського соціологічного дослідження «Багаторівневе врядування в Україні в умовах широкомасштабного російського

вторгнення» / Програма Ради Європи. Київ : Рада Європи, 2024. URL: <https://rm.coe.int/op-2024-ua/1680b2bd13> (дата звернення: 16.04.2026).

112. Публічна інформація / Комітет Верховної Ради України з питань інтеграції України до Європейського Союзу. URL: <https://comeuroint.rada.gov.ua/en/news/News/73226.html> (дата звернення: 11.12.2025).

113. Публічна інформація / Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України (МРДА). URL: <https://mrda.gov.ua/?r=posts.client.view&id=82> (дата звернення: 19.09.2025).

114. Рада Європи. European Charter of Local Self-Government. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/122> (дата звернення: 05.06.2026).

115. Рада Європи. European Code of Good Administrative Behaviour. URL: <https://www.ombudsman.europa.eu/en/resources/code.faces> (дата звернення: 05.06.2026).

116. Рада Європи. Strategy on Innovation and Good Governance at Local Level. URL: <https://www.coe.int/en/web/good-governance/strategy> (дата звернення: 05.06.2026).

117. Реформа децентралізації в Україні: здобутки та перспективи / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/273/files/a41c0d22-af8e-4e5c-b072-e08dde12cdc8.pdf> (дата звернення: 17.02.2026).

118. Реформа децентралізації. Урядовий портал : офіц. вебсайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi> (дата звернення: 08.06.2026).

119. Романюк С. А. Децентралізація : теорія та практика застосування : монографія. Київ, 2018. 216 с.

120. Роль місцевого самоврядування у відбудові в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.

2023. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/283029> (дата звернення: 20.02.2026).

121. Секторальна підтримка ЄС: розпочалося фінансування проєктів регіонального розвитку / Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/sektoralna-pidtrimka-yes-rozpochalosya-finansuvannya-proektiv-regionalnogo-rozvitku> (дата звернення: 13.10.2025).

122. Сливчук В. Місцеве самоврядування: сутність поняття, специфіка та характерні ознаки. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія. 2024. Вип. 17.

123. Співпраця заради розвитку в Україні: сильні та слабкі сторони, можливості та загрози. VoxUkraine. 2021. URL: <https://voxukraine.org/spivpratsya-zaradi-rozvitku-v-ukrayini-silni-ta-slabki-storoni-mozhливosti-ta-zagrozi> (дата звернення: 14.09.2025).

124. Співробітництво з ЄС: ініціатива «Східне партнерство» / Урядовий портал. URL: <https://center.gov.ua/en/cooperation-with-the-eu-initiative-eastern-partnership/> (дата звернення: 07.01.2026).

125. Стратегія децентралізації Грузії 2020–2025. URL: <https://moi.gov.ge/uploads/publications/5e468e292b317.pdf> (дата звернення: 02.02.2026).

126. Стратегія комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року / Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-skhvalennia-stratehii-komunikatsii-z-pytan-ievropeiskoi-intehratsii-ukrainy-na-period-do-2026-t91222> (дата звернення: 24.03.2026).

127. Стратегія національної децентралізації Республіки Молдова (проєкт). URL: https://www.descentralizare.gov.md/public/files/Proiectul_Strategiei_Nationale_de_Descentralizare_in_limba_rusa.pdf (дата звернення: 26.03.2026).

128. Супрун М., Янг Д. Як євроінтеграція вплине на місцеве самоврядування в Україні. Децентралізація. URL: <https://decentralization.ua/news/19369> (дата звернення: 21.04.2026).

129. Сухий Д. Виклики та перспективи впровадження європейських стандартів управління в умовах трансформації України. Публічне управління та митне адміністрування. 2025. № 1 (77). С. 27. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-1\(77\)-27](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-1(77)-27) (дата звернення: 18.03.2026).

130. Східне партнерство / Луганська обласна військова адміністрація (І-Луг). URL: https://i-lug.gov.ua/external_relations/euro-integration-element/shidne-partnerstvo (дата звернення: 02.10.2025).

131. Тези Слобожан (електронна демократія) / Асоціація міст України. URL: https://auc.org.ua/sites/default/files/tezy_slobozhan_e-democr.pdf (дата звернення: 15.05.2025).

132. Територіальна реформа: вчора, сьогодні, завтра / Інститут громадянського суспільства. Київ, 2007. URL: <https://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2007/05/atu-vchora-sogodni-zavtra.pdf> (дата звернення: 17.05.2026).

133. Транскордонна програма ЄС для країн басейну Чорного моря (Interreg NEXT Black Sea Basin 2021–2027) / Granty.org.ua. URL: <https://granty.org.ua/transkordonna-programa-yes-dlya-krayin-basejnu-chornogo-morya.html> (дата звернення: 21.01.2026).

134. Турчин Я. Б., Івасечко О. Я., Цебенко О. О., Сухорольська І. Ю., Рослонь Д. Т. Перспективи розвитку ініціативи ЄС «Східне партнерство» в умовах геополітичних викликів : монографія. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2022. 224 с.

135. Угода (план) між Кабінетом Міністрів України та Європейською Комісією від 20.12.2024 (схвалена 26.11.2024) : документ № 9a1_001-24. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9a1_001-24#Text (дата звернення: 24.02.2026).

136. Угода між Україною та Європейським Союзом про участь України у програмі Європейського Союзу «Цифрова Європа» (2021–2027) від 23.02.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-22#Text (дата звернення: 09.02.2026).

137. Угода між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, з іншого боку (міжнародний документ від 02.02.2023, ратифікована 29.06.2023) : документ № 984_001-23. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-23#Text (дата звернення: 11.12.2025).

138. Угода між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони, щодо участі України в Механізмі цивільного захисту Союзу від 20.04.2023 (ратифікована 08.11.2023) : документ № 984_002-23. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-23#Text (дата звернення: 07.01.2026).

139. Угода між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією, про фінансування програми «U-LEAD з Європою» від 14.07.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_007-21#Text (дата звернення: 26.10.2025).

140. Угода про асоціацію між Україною та ЄС від 16.09.2014 (оновлено 14.10.2025). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 12.05.2026).

141. Угода про фінансування програми «Підтримка комплексного реформування державного управління в Україні» від 19.12.2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-16#Text (дата звернення: 31.10.2025).

142. Угода про фінансування Рамкової програми на підтримку угод між Україною та Європейським Союзом від 18.12.2013 (підписана 20.12.2013) : документ № 984_008. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-20#Text (дата звернення: 29.09.2025).

143. Україна відкриває доступ до фінансування ЄІБ на понад 908 млн євро на проекти з відновлення / Міністерство розвитку громад, територій та

інфраструктури України. URL: <https://mindev.gov.ua/news/ukraina-vidkryvaie-dostup-do-finansuvannia-ieib-na-ponad-908-mln-ievro> (дата звернення: 20.02.2026).

144. Україна отримала 18 млрд євро макрофінансової допомоги від ЄС / Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/u-2023-rotsi-ukraina-otrymala-18-mlrd-ievro-makrofinansovoi-dopomohy-vid-ies> (дата звернення: 23.09.2025).

145. Україна та Молдова скоординували позиції щодо ключових питань євроінтеграційного порядку денного / МЗС України. URL: <https://moldova.mfa.gov.ua/news/ukrayina-ta-moldova-skoordinuvali-poziciyi> (дата звернення: 16.01.2026).

146. Україна і Молдова уклали меморандум про співробітництво в процесі вступу в ЄС / Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-i-moldova-uklaly-memorandum-pro-spivrobitnytstvo-v-protsesi-vstupu-v-ies> (дата звернення: 05.11.2025).

147. Уряд подав до парламенту законопроект про вилучення у громад ПДФО / Асоціація міст України. URL: <https://auc.org.ua/novyna/uryad-podav-do-parlamentu-zakonoprojekt-pro-vyluchennya-u-gromad-pdf> (дата звернення: 19.02.2026).

148. Уряд схвалив дорожню карту реформування системи протезування / Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-skhvalyv-dorozhniu-kartu-reformuvannia-systemy-protezuvannia> (дата звернення: 11.03.2026).

149. Утвенко В. В. Теорія та історія місцевого самоврядування : навчальний посібник. Київ : Персонал, 2017. 234 с.

150. Федірко Б. О. Виклики та перспективи розвитку системи місцевого самоврядування в країнах асоційованого тріо. Актуальні проблеми сталого розвитку. 2025. Т. 2, № 9. С. 251–258.

151. Федірко Б. О. Децентралізація публічної влади в Україні: досвід європейських держав. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2023. Вип. 2 (16). С. 286–300.

152. Федірко Б. О. Реформування системи місцевого самоврядування в Республіці Молдова – вплив ЄС. Суспільство та Безпека. 2025. Вип. 2 (8). С. 44–51. URL: <https://sas.ztu.edu.ua/article/download/329562/319096/764993> (дата звернення: 24.10.2025).

153. Федірко Б. О. Співпраця ЄС та Грузії у реформуванні місцевого самоврядування: виклики та перспективи. Публічне управління і політика. 2025. Вип. 3 (7). С. 48–59. URL: <https://www.eu-scientists.com/index.php/pmap/article/view/131> (дата звернення: 16.01.2026).

154. Федірко Б. О. Співробітництво України та Європейського Союзу у сфері реформування системи місцевого самоврядування. Міжнародні та політичні дослідження. 2024. Вип. 37. С. 55–65.

155. Фінансова децентралізація і бюджети перших 159 об'єднаних громад. Децентралізація : урядовий портал. URL: <https://decentralization.ua/news/5244> (дата звернення: 07.06.2026).

156. Цебенко О. О., Федірко Б. О. Ініціатива ЄС «Східне партнерство» як інструмент підтримки реформи місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо». Публічне управління і політика. 2026. № 2 (18). URL: <https://www.eu-scientists.com/index.php/pmap/article/view/598> (дата звернення: 18.03.2026).

157. Швець К. Компаративний аналіз моделей публічної політики перехідних систем на прикладі Грузії та Молдови. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2023. № 1 (67). С. 59–64. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2511> (дата звернення: 09.10.2025).

158. Швидюк С. Вплив міжнародних організацій на трансформацію системи публічного управління в Україні в умовах війни. Публічне управління і політика. 2025. № 4 (8). С. 1–11. URL: <https://www.eu-scientists.com/index.php/pmap/article/view/157> (дата звернення: 23.09.2025).

159. Швидюк С. М. Адаптація публічного управління України до стандартів ЄС у контексті наближення до відкриття переговорних кластерів. *Право та державне управління*. 2025. № 1. С. 199. URL: https://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2025/1_2025.pdf (дата звернення: 27.01.2026).

160. Шевчук Б. М. Територіальна громада: поняття, статус та ознаки. *Ефективність державного управління*. 2019. Вип. 4 (61), ч. 1. С. 39–49. URL: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.61.2019.198494> (дата звернення: 14.09.2025).

161. Шлях Молдови до ЄС / PrismUA. URL: <https://prismua.org/shliah-moldovy-do-yees/> (дата звернення: 30.11.2025).

162. ЄБРР виділив рекордні €2.9 млрд Україні у 2025 році / Inventure. URL: <https://inventure.com.ua/uk/news/world/yeuropejskij-bank-rekonstrukciyi-ta-rozvitku-vidiliv-rekordni-euro29-mlrd-ukrayini-u-2025-roci> (дата звернення: 23.05.2026).

163. ЄБРР як партнер України / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/yeuropeyskyu-bank-rekonstruktsiyyi-ta-rozvytku-yak> (дата звернення: 28.11.2025).

164. Європейська Комісія. EU Civil Society Strategy / Civil Society Support. URL: https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/civil-society_en (дата звернення: 05.06.2026).

165. Європейська Комісія. EU4DigitalUA: Support to Digital Transformation of Ukraine / проєкт ЄС у співпраці з e-Governance Academy (Естонія) та FIAP (Іспанія). URL: <https://eu4digitalua.eu/en/> (дата звернення: 16.02.2026).

166. Європейська Комісія. EU4Moldova Programme (EU support to the Republic of Moldova) / Delegation of the European Union to the Republic of Moldova. URL: <https://eu4moldova.eu/> (дата звернення: 13.10.2025).

167. Європейська Комісія. EU4Moldova: EU and Moldova. URL: <https://eu4moldova.eu/en/eu-and-moldova/> (дата звернення: 16.04.2026).

168. Європейська Комісія. European Code of Conduct for Members of the European Commission. URL: https://commission.europa.eu/about-european-commission/service-standards-and-principles/ethics-and-good-administration_en (дата звернення: 05.06.2026).

169. Європейська Комісія. European Neighbourhood Policy (ENP). URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy_en (дата звернення: 05.06.2026).

170. Європейська Комісія. European Neighbourhood Policy – Enlargement / Directorate-General for Enlargement and Eastern Neighbourhood. URL: <https://euneighbourseast.eu/ro/enlargement/> (дата звернення: 09.10.2025).

171. Європейський досвід організації місцевого самоврядування / уклад. Величко [та ін.]. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. С. 59–64. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15132/1/Velichko_59-64.pdf (дата звернення: 05.06.2026).

172. Єрмолаєв А. В., Парахонський Б. О., Яворська Г. М., Резнікова О. О. та ін. Європейський проект та Україна : монографія. Київ : НІСД, 2012. 192 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2012-09/evrop-ea0b8.pdf> (дата звернення: 05.05.2026).

173. Європейська Комісія. Бюджетна підтримка (Budget Support) / Directorate-General for International Partnerships. URL: https://international-partnerships.ec.europa.eu/funding-and-technical-assistance/funding-instruments/budget-support_en (дата звернення: 29.11.2025).

174. Європейська Комісія. Політика Європейського сусідства: Молдова / Генеральний директорат з питань розширення та Східного сусідства. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/countries-region/moldova_en (дата звернення: 07.01.2026).

175. Європейська Комісія. Рішення Комісії від 16.07.2014 щодо річної програми дій 2014 року для Республіки Молдова (Європейський інструмент сусідства: сільське господарство та розвиток сільських територій). URL: <https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2017->

03/eni_2014_c2014_5140_final_annual_action_program_for_moldova_agriculture_and_rural.pdf (дата звернення: 26.11.2025).

176. Європейська інтеграція : навчальний посібник / за ред. М. І. Макаренка. Київ : Центр учбової літератури, 2024. 322 с.

177. Європейська Комісія. Український фонд (Ukraine Facility) / Генеральний директорат з питань розширення та Східного сусідства. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/funding-technical-assistance/ukraine-facility_en (дата звернення: 04.11.2025).

178. Європейська обсерваторія цифрових медіа (EDMO) спільно з WatchDog.MD : офіційний звіт «Summary Report on Monitoring and Mapping of Anti-EU Narratives in Moldova». URL: <https://edmo.eu/publications/summary-report-on-monitoring-and-mapping-of-anti-eu-narratives-in-moldova/> (дата звернення: 03.11.2024).

179. Європейська хартія місцевого самоврядування : міжнародний документ Ради Європи від 15.10.1985 р. ; ратифікована Законом України від 15.07.1997 р. № 452/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036 (дата звернення: 11.06.2026).

180. Євтушенко О. Н. Державна влада і місцеве самоврядування в Україні: можливі моделі взаємовідносин. Наукові праці. Серія: Політологія / Чорноморський національний університет імені Петра Могили. URL: <http://politics.chdu.edu.ua/article/view/74555> (дата звернення: 11.06.2024).

181. Європейський банк реконструкції та розвитку (European Bank for Reconstruction and Development, EBRD). Ukraine – Where We Invest. URL: <https://www.ebrd.com/home/what-we-do/where-we-invest/ukraine.htm> (дата звернення: 14.01.2026).

182. Європейський банк реконструкції та розвитку (European Bank for Reconstruction and Development, EBRD). URL: <https://www.ebrd.com/> (дата звернення: 23.03.2026).

183. Європейський банк реконструкції та розвитку. Moldova – Where We Invest. URL: <https://www.ebrd.com/home/what-we-do/where-we-invest/moldova.html> (дата звернення: 24.03.2026).

184. Європейський освітній проєкт «Модуль Жан Моне 2019/2022». Європейські стандарти місцевого самоврядування. URL: https://law.karazin.ua/resources/doks2021/mone/prezent/cherviatsova_a-o-_tema_no_3-_yevropeiski_standarty_mistsevoho_samovriaduvannia.pdf (дата звернення: 17.05.2026).

185. Євтушенко О. Н., Лушагіна Т. В. Місцеве самоврядування в Україні: теорія та практика становлення : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во Чорномор. держ. ун-ту ім. Петра Могили, 2013. 316 с.

186. Європейський інвестиційний банк (European Investment Bank, EIB). URL: <https://www.eib.org/en/index> (дата звернення: 07.01.2026).

187. Європейський інвестиційний банк. Projects in Moldova. URL: <https://www.eib.org/en/projects/country/moldova> (дата звернення: 18.02.2026).

188. Іжа М. М. Система регіонального управління: світовий досвід і Україна : монографія. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2011. 320 с.

189. Індекс «Розвиток ЦНАП» – стратегічний інструмент для розвитку адміністративних послуг у громадах / Дія.Центри. URL: <https://center.diia.gov.ua/indeks-rozvitok-cnap-strategicnij-instrument-dla-rozvitku-administrativnih-poslug-u-gromadah> (дата звернення: 14.05.2025).

190. Індекс Східного партнерства 2025: наскільки Україна наближається до ЄС / Реанімаційний Пакет Реформ. URL: <https://rpr.org.ua/news/indeks-skhidnoho-partnerstva-2025-naskilky-ukraina-nablyzhaetsia-do-yes/> (дата звернення: 14.04.2026).

191. Інструменти моніторингу допомагають громадам оцінити ефективність розвитку / U-LEAD з Європою. URL: <https://www.u-lead.org.ua/news/683> (дата звернення: 23.06.2025).

192. Ініціатива «Мери за економічне зростання» (M4EG): Про нас. URL: <https://eum4eg.com/uk/про-нас/#description> (дата звернення: 27.04.2025).

193. 2023 and 2024 Commission reports on Georgia: briefing / European Parliamentary Research Service. 2025. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA\(2025\)775845](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA(2025)775845) (дата звернення: 14.05.2026).

194. 2025 Enlargement Package shows progress towards EU membership for key enlargement partners / European Commission, Enlargement and Eastern Neighbourhood. Brussels, 04.11.2025. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/news/2025-enlargement-package-shows-progress-towards-eu-membership-key-enlargement-partners-2025-11-04_en (дата звернення: 21.07.2025).

195. 10 Cities in Armenia, Moldova and Ukraine to Receive Funding for Increased Resilience and Local Economic Growth / EU Neighbours East. URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/latest-news/10-mist-virmeniyyi-moldovy-ta-ukrayiny-otrymayut-finansuvannya-dlya-posylennya-stijkosti-j-miscevogo-zrostannya/> (дата звернення: 07.01.2026).

196. 4 întrebări mari și grele despre reforma administrației publice locale / Moldova.org. URL: <https://www.moldova.org/4-intrebari-mari-si-grele-despre-reforma-administratiei-publice-locale/> (дата звернення: 21.02.2026).

197. A joint vision: more efficient governance of neighboring communities. UNDP Moldova, 2025. URL: <https://www.undp.org/moldova/news/joint-vision-more-efficient-governance-neighboring-communities> (дата звернення: 17.05.2026).

198. About the Programme – Interreg NEXT Poland – Ukraine 2021–2027 (загальний бюджет понад 262 млн євро; внесок ЄС 235,9 млн євро). URL: <https://pl-ua.eu/en/programme/about-the-programme/> (дата звернення: 13.04.2026).

199. Advancing Participatory and Human Rights-Based Local Democracy in Georgia / Council of Europe Office in Georgia. URL: <https://www.coe.int/en/web/tbilisi/advancing-participatory-and-human-rights-based-local-democracy-in-georgia> (дата звернення: 18.02.2026).

200. ALDA Policy Paper on Public Administration Reform / European Association for Local Democracy (ALDA). 2024. URL: <https://www.alda->

europe.eu/wp-content/uploads/2024/07/163-policy-paper-par.pdf (дата звернення: 13.10.2025).

201. Amazonia Investiga. The impact of decentralization on regional development in Ukraine: challenges and opportunities in the post-war era / Y. Orel, O. Kulinich, S. Korniiievskyi, S. Serohina, L. Gryshko. Vol. 13, No. 80. 2024. P. 99–108. URL: <https://amazoniainvestiga.info/check/80/9-99-108.pdf> (дата звернення: 26.11.2025).

202. Association Agreement between the European Union and Georgia. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A22014A0830%2802%29> (дата звернення: 02.02.2026).

203. Association Agreement between the European Union and the Republic of Moldova. URL: <https://comercio.gob.es/PoliticaComercialUE/AcuerdosComerciales/acuerdoscomerciales/Moldavia/Moldova.pdf> (дата звернення: 19.09.2025).

204. Bird R. M., Ebel R. D., Wallich C. I. (eds.) Decentralization of the Socialist State: Intergovernmental Finance in Transition Economies. Washington, D.C. : World Bank, 1995. 444 p.

205. BTI Project. Country Report: Moldova / Bertelsmann Stiftung. URL: <https://bti-project.org/en/reports/country-report/MDA> (дата звернення: 24.03.2026).

206. Börzel T. A., Risse T. The Transformative Power of Europe: The European Union and the Diffusion of Ideas. KFG Working Paper Series. Berlin : Freie Universität Berlin, 2009. No. 1. 30 p.

207. CALM Strategic Plan / Congresul Autorităților Locale din Moldova. URL: <https://www.calm.md/en/despre-noi/planul-strategic-calm/> (дата звернення: 11.12.2025).

208. Capacity4Dev: EU4Digital Project Page / European Commission. URL: https://capacity4dev.europa.eu/projects/eu4digital_en (дата звернення: 16.04.2026).

209. Census 2024: How many people there are in Moldova? / Logos Press. URL: <https://logos-pres.md/en/article/census-2024-how-many-people-there-are-in-moldova/> (дата звернення: 08.02.2026).

210. Cenușa D., Longhurst K. From Associated to Candidate Trio? Ukraine, Georgia and Moldova's EU membership journey. New Eastern Europe. 2022. URL: <https://neweasterneurope.eu/2022/04/19/from-associated-to-candidate-trio-ukraine-georgia-and-moldovas-eu-membership-journey/> (дата звернення: 07.05.2026).

211. Chichinadze B. Characteristics of local self-government development in Georgia. Food Industry Economics. 2020. Vol. 12, No. 3. DOI: <https://doi.org/10.15673/fie.v12i3.1820> (дата звернення: 18.05.2026).

212. Clientelismul politic și investițiile publice locale / Expert-Grup. URL: <https://www.expert-grup.org/en/biblioteca/item/2180-clientelismul-politic-si-investitiile-publice-locale> (дата звернення: 15.05.2025).

213. Commission Opinion on the Republic of Moldova's application for membership of the European Union / European Commission. 2022. URL: <https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-06/Republic%20of%20Moldova%20Opinion%20and%20Annex.pdf> (дата звернення: 30.09.2025).

214. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours (COM(2003) 104 final). URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0104:FIN:EN:PDF> (дата звернення: 07.01.2026).

215. Communication on EU Enlargement Policy 2023 and accompanying country reports (Ukraine, Republic of Moldova, Georgia) : COM(2023) 690 final / European Commission. Brussels, 08.11.2023. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/2023-communication-eu-enlargement-policy_en (дата звернення: 08.06.2026).

216. Communication on EU Enlargement Policy 2025 : Moldova Report / European Commission, Enlargement and Eastern Neighbourhood. Brussels,

04.11.2025. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/moldova-report-2025_en (дата звернення: 13.05.2025).

217. Communication on EU Enlargement Policy 2025 : Ukraine Report / European Commission, Enlargement and Eastern Neighbourhood. Brussels, 04.11.2025. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2025_en (дата звернення: 16.02.2026).

218. Communication on EU Enlargement Policy 2025 and accompanying country reports (Ukraine, Republic of Moldova, Georgia) / European Commission. Brussels, 2025. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy_en (дата звернення: 08.06.2026).

219. Concept Paper Summary (24.12.2024) / Децентралізація : вебпортал. URL: https://decentralization.ua/uploads/attachment/document/1580/0_ConceptPaper_SUMMARY_24.12.2024_UA.pdf (дата звернення: 14.01.2026).

220. Congress Monitoring: Pays 36 / Congress of Local and Regional Authorities. URL: <https://www.congress-monitoring.eu/en/36-pays.html> (дата звернення: 23.03.2026).

221. Congress of Local and Regional Authorities (Council of Europe). URL: <https://www.coe.int/en/web/congress> (дата звернення: 04.11.2025).

222. Congress of Local and Regional Authorities: Co-operation Activities Ukraine 2023 / Council of Europe. URL: https://www.coe.int/en/web/congress/co-operation-activities-ukraine_2023 (дата звернення: 18.02.2026).

223. Congress of Local and Regional Authorities: Georgia / Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/congress/georgia> (дата звернення: 26.03.2026).

224. Cibik L., Slobodník R. Fiscal decentralization and equalization transfers in Georgia: evidence from municipality-level data. Post-Communist Economies. 2020. Vol. 32, No. 1. DOI: <https://doi.org/10.1080/14631377.2019.1640992> (дата звернення: 14.01.2026).

225. Congress of Local Authorities from Moldova (CALM): about us. URL: <https://www.calm.md/en/> (дата звернення: 13.05.2026).

226. Corruption Perceptions Index 2025 / Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2025> (дата звернення: 12.05.2026).
227. Council of Europe Action Plan for Ukraine «Resilience, Recovery and Reconstruction» 2023–2026 / Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-eng/1680aa8280> (дата звернення: 10.05.2026).
228. Chigholashvili Q. Occasional Decentralization: The Political Economy of Local Self-Government Reform in Georgia : research paper. The Hague : Erasmus University, International Institute of Social Studies. URL: <https://thesis.eur.nl/pub/55895/RP-Nino-Zotikishvili.pdf> (дата звернення: 16.04.2026).
229. Council of Europe: National Minorities / Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/minorities> (дата звернення: 29.11.2025).
230. Council of the European Union. European Peace Facility. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/european-peace-facility/> (дата звернення: 08.02.2026).
231. Covenant of Mayors East : official website. URL: <https://com-east.eu/> (дата звернення: 16.02.2026).
232. Covenant of Mayors East – Georgia. URL: <https://com-east.eu/countries/georgia/> (дата звернення: 21.01.2026).
233. Covenant of Mayors: Official Document / Covenant of Mayors. URL: https://mycovenant.eumayors.eu/storage/web/mc_covenant/documents/27/ZL1nCyMN6MxGfse89ZC-DHBvlunyiPqu.pdf (дата звернення: 03.10.2025).
234. Cozma I., Tirau A. I., Puscas S. A. Conceptual Research on the Organization of Local Public Administration in Romania and Republic of Moldova. "Ovidius" University Annals, Economic Sciences Series. 2022. Vol. XXII, Issue 1. P. 39–45. URL: <https://stec.univ-ovidius.ro/html/anale/RO/2022-2/Section%201%20and%202/6.pdf> (дата звернення: 24.02.2026).
235. DCFTA EU-Georgia / European Commission. URL: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/eu-georgia-deep-and-comprehensive-free-trade-area> (дата звернення: 10.10.2025).

236. DCFTA EU-Moldova / European Commission. URL: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/eu-moldova-deep-and-comprehensive-free-trade-area> (дата звернення: 22.02.2026).
237. DCFTA EU-Ukraine / European Commission. URL: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/eu-ukraine-deep-and-comprehensive-free-trade-area> (дата звернення: 28.01.2026).
238. Decentralisation & Good Governance / UNDP Georgia. URL: <https://www.undp.org/georgia/projects/decentralisation-good-governance> (дата звернення: 22.02.2026).
239. Decentralisation and Local Public Administration Reform in Georgia, Moldova and Ukraine: Learning from the Past – Preparing for the Future / NALAS, CEMR, PLATFORMA, KDZ. 2021. URL: <https://www.kdz.eu/en/knowledge/studies/decentralisation-and-local-public-administration-reform-georgia-moldova-and> (дата звернення: 08.06.2026).
240. Decentralization or Centralization – The Asymmetry of Local Self-Government in Georgia. *Lex localis – Journal of Local Self-Government*. 2025. URL: <https://lex-localis.org/index.php/LexLocalis/article/view/802842> (дата звернення: 07.01.2026).
241. Decentralization Strategy 2020–2025 / Ministry of Internal Affairs of Georgia. URL: <https://moi.gov.ge/pdf/5e468e292b317.pdf/Decentralization-strategy-ENG.pdf> (дата звернення: 07.01.2026).
242. Delegation of the European Union to Georgia: who we are / European External Action Service. URL: https://www.eeas.europa.eu/georgia/who-we-are_en (дата звернення: 11.05.2026).
243. Emerson M., Cenuşa D., Akhvlediani T., Blockmans S., Van der Loo G. Deepening EU-Moldovan Relations: Updating and Upgrading in the Shadow of Covid-19. 3rd ed. London : Rowman & Littlefield ; Brussels : CEPS, 2021. ISBN 978-1-5381-6245-7. URL: https://cdn.ceps.eu/wp-content/uploads/2021/09/EU_Moldova-relations-3rd-edition.pdf (дата звернення: 20.05.2026).

244. EaP Index / Eastern Partnership Civil Society Forum. URL: <https://eap-csf.eu/what-we-do/eap-index/> (дата звернення: 07.01.2026).

245. Eastern Partnership (CORLEAP) – Conference of the Regional and Local Authorities for the Eastern Partnership. European Committee of the Regions. URL: <https://cor.europa.eu/en/our-work/cooperations-and-networks/eastern-partnership-corleap> (дата звернення: 21.04.2026).

246. Emerson M., Movchan V. (eds.) Deepening EU-Ukrainian Relations: What, Why and How? Brussels : CEPS ; London : Rowman & Littlefield International, 2016. 254 p. ISBN 978-1-78660-171-1. URL: <https://cdn.ceps.eu/wp-content/uploads/2016/08/Ukraine%20e-version%20with%20covers.pdf> (дата звернення: 18.01.2026).

247. Emerson M., Kovziridze T. Deepening EU-Georgian Relations: What, Why and How? Brussels : CEPS ; London : Rowman & Littlefield International, 2016. URL: <https://3dcftas.eu/publications/deepening-eu-ge-relations-what-why-and-how> (дата звернення: 04.11.2025).

248. Eastern Partnership Index / Eastern Partnership Civil Society Forum. URL: <https://eap-csf.eu/eastern-partnership-index/> (дата звернення: 07.05.2026).

249. European Committee of the Regions. Division of Powers: Moldova / European Committee of the Regions. URL: <https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/Moldova.aspx> (дата звернення: 08.06.2026).

250. European Network of Political Foundations (ENoP). URL: <https://www.european-network-of-political-foundations.eu/> (дата звернення: 08.06.2026).

251. Eastern Partnership Territorial Cooperation (EaPTC) / Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ). URL: <https://www.giz.de/en/worldwide/52782.html> (дата звернення: 08.05.2026).

252. EconStor Document. Culture and cross-border cooperation at EU's Eastern borders / C. Turşie // CES Working Papers. Alexandru Ioan Cuza University of Iasi, Centre for European Studies. 2022. Vol. 14, Iss. 1. P. 1–23. URL:

<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/286668/1/1814198601.pdf> (дата звернення: 26.11.2025).

253. EEAS. Georgia's local self-government reform and EU support / Tamriko Mikadze, Press and Information Officer, Delegation of the European Union to Georgia. European External Action Service, 2018. URL: https://www.eeas.europa.eu/node/37923_en (дата звернення: 16.04.2026).

254. Elander I. Between Centralism and Localism: On the Development of Local Self-Government in Postsocialist Europe. Environment and Planning C: Government and Policy. 1997. Vol. 15, No. 2. P. 143–159. DOI: <https://doi.org/10.1068/c150143> (дата звернення: 16.06.2026).

255. ENC Analysis : Devolution in Moldova: Gagauzia and Transnistria in Focus / European Neighbourhood Council. 2019. URL: <http://encouncil.org/2019/03/15/enc-analysis-devolution-in-moldova-gagauzia-and-transnistria-in-focus/> (дата звернення: 04.11.2025).

256. ENPARD / EU4Georgia. URL: <https://eu4georgia.eu/enpard/> (дата звернення: 24.03.2026).

257. ENPARD Georgia. URL: <https://enpard.ge/> (дата звернення: 11.12.2025).

258. ENPARD IV Georgia / European Commission. 2020. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2020-12/annex3_enpard_iv.pdf (дата звернення: 09.10.2025).

259. EU Accession Process Halted, Aid Frozen (Закон про прозорість іноземного впливу; призупинення політичного діалогу). Civil Georgia, 09.07.2024. URL: <https://civil.ge/archives/615670> (дата звернення: 21.04.2026).

260. European Policy Centre (EPC). About us / European Policy Centre. Brussels. URL: <https://www.epc.eu/en/about-us> (дата звернення: 08.06.2026).

261. EUROPEUM Institute for European Policy. About EUROPEUM / EUROPEUM Institute for European Policy. Prague. URL: <https://europeum.org/en/about> (дата звернення: 05.05.2026).

262. EU and Moldova sign EU Reform and Growth Plan for Moldova / EU Neighbours East. URL: <https://euneighbourseast.eu/news/latest-news/eu-and-moldova-sign-eu-reform-and-growth-plan-for-moldova/> (дата звернення: 18.02.2026).

263. EU and UNDP start new Mayors for Economic Growth facility in Republic of Moldova / UN Moldova. URL: <https://moldova.un.org/en/150237-eu-and-undp-start-new-mayors-economic-growth-facility-republic-moldova> (дата звернення: 24.03.2026).

264. EU approves €30 million disbursement of macro-financial assistance to the Republic of Moldova / European Commission. 2019. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/news/eu-approves-eu30-million-disbursement-macro-financial-assistance-republic-moldova-2019-10-10_en (дата звернення: 11.12.2025).

265. EU Civil Protection and Humanitarian Aid / European Commission. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/index_en (дата звернення: 19.09.2025).

266. EU delivers additional €1.89 million to Moldova and calls businesses to invest in the country / European Commission. 2025. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/news/eu-delivers-additional-eu189-million-moldova-and-calls-businesses-invest-country-2025-09-04_en (дата звернення: 14.01.2026).

267. EU disburses €100 million in macro-financial assistance to Georgia / European External Action Service. 2020. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/georgia/eu-disburses-%E2%82%AC100-million-macro-financial-assistance-georgia-most-it-part-covid-19-support_en (дата звернення: 09.10.2025).

268. EU Enlargement for Ukraine, Moldova and Georgia. EU NEIGHBOURS east. URL: https://euneighbourseast.eu/shorthand_story/eu-enlargement-for-ukraine-moldova-and-georgia/ (дата звернення: 08.02.2026).

269. EU enlargement policy: country reports and communications / European Commission, Directorate-General for Enlargement and Eastern Neighbourhood. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/strategy-and-reports_en (дата звернення: 07.05.2026).

270. EU financial assistance to Ukraine / European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/ukraine-solidarity-financial-support/> (дата звернення: 08.06.2026).

271. EU financial support to Ukraine / European Commission. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/eu-financial-support-ukraine_en (дата звернення: 08.06.2026).

272. EU lists Georgia as safe country of origin despite democratic backsliding / European Relations. URL: <https://europeanrelations.com/briefing/eu-lists-georgia-as-safe-country-of-origin-despite-democratic-backsliding/> (дата звернення: 12.05.2026).

273. EU Project 1573 / EU Neighbours East. URL: <https://euneighbourseast.eu/projects/eu-project-page/?id=1573> (дата звернення: 30.09.2025).

274. EU Project 260 / EU Neighbours East. URL: <https://euneighbourseast.eu/projects/eu-project-page/?id=260> (дата звернення: 23.03.2026).

275. EU Project 2684 / EU Neighbours East. URL: <https://euneighbourseast.eu/projects/eu-project-page/?id=2684> (дата звернення: 04.11.2025).

276. EU suspends 30 million euros in defence aid to Georgia (Європейський фонд миру). OC Media, 10.07.2024. URL: <https://oc-media.org/eu-suspends-e30-million-in-defence-aid-to-georgia/> (дата звернення: 22.04.2026).

277. EU, Member States and Partners Launch Phase III of U-LEAD with Europe: €62 Million to Strengthen Local Self-Government and Community Recovery in Ukraine / European External Action Service. URL: <https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu-member-states-and-partners->

unveil-phase-iii-u-lead-europe-enhance-local-governance-and_en (дата звернення: 02.02.2026).

278. EU, Member States, and Partners unveil Phase III of U-LEAD with Europe to enhance local governance and development with €62 million support. European External Action Service. 2025. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu-member-states-and-partners-unveil-phase-iii-u-lead-europe-enhance-local-governance-and_en (дата звернення: 08.06.2026).

279. EU4 Integrated Territorial Development (Georgia) / European Commission. 2020. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2020-11/annex2_eu4integrated_territorial_development.pdf (дата звернення: 15.05.2025).

280. EU4Digital Georgia / EU4Digital. URL: <https://eufordigital.eu/uk/countries/georgia/> (дата звернення: 19.10.2025).

281. EU4Digital: Eastern Partner stakeholders highlight national results of EU4Digital DESI Accelerator / EU4Digital. URL: <https://eufordigital.eu/eastern-partner-stakeholders-highlight-national-results-of-eu4digital-desi-accelerator/> (дата звернення: 08.02.2026).

282. EU4Digital: Evolution and achievements: EU4Digital Steering Committee 2024 / EU4Digital. URL: <https://eufordigital.eu/evolution-and-achievements-eu4digital-steering-committee-2024-reviews-programmes-and-milestones/> (дата звернення: 27.10.2025).

283. EU4Georgia / European Union. URL: <https://eu4georgia.eu/> (дата звернення: 07.05.2026).

284. EU4Georgia Media Corner MRDI / EU4Georgia. URL: <https://eu4georgia.eu/media-corner-eu-mrdi/> (дата звернення: 16.02.2026).

285. EU4Georgia: PIRDP Decentralization and initiatives that improve the living conditions of the rural population / EU4Georgia. URL: <https://eu4georgia.eu/pirdp-decentralization-and-initiatives-that-improve-the-living-conditions-of-the-rural-population/> (дата звернення: 26.03.2026).

286. EU4Moldova Project Page / EU4Moldova. URL: <https://eu4moldova.eu/en/projects/eu-project-page/?id=1651> (дата звернення: 21.01.2026).

287. EU4Moldova: Focal Regions / United Nations Development Programme. URL: <https://www.undp.org/moldova/projects/closed-eu4moldova-focal-regions> (дата звернення: 11.12.2025).

288. EU4Moldova: Local Communities Development (LEADER). EU4Business in the Republic of Moldova. URL: <https://eu4business.md/en/projects/eu4moldova-local-communities-development-leader/> (дата звернення: 18.05.2026).

289. EU4ResilientRegions Factsheet / GIZ. 2024. URL: <https://www.giz.de/en/downloads/giz2024-en-EU4ResilientRegions-factsheet.pdf> (дата звернення: 02.02.2026).

290. European Bank for Reconstruction and Development. Georgia – Where We Invest. URL: <https://www.ebrd.com/home/what-we-do/where-we-invest/georgia.html> (дата звернення: 23.03.2026).

291. European Charter of Local Self-Government. Council of Europe, Strasbourg, 15.X.1985. Art. 3. URL: <https://rm.coe.int/european-charter-of-local-self-government-eng/1680a87cc3> (дата звернення: 29.11.2025).

292. European Commission Enlargement Report (COM 2023) / European Commission. 2023. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-06/COM_2023_338_1_EN_ACT_part1_v6.pdf (дата звернення: 13.05.2025).

293. European Commission. Annex – recommendations addressed to Georgia in the seventh visa suspension mechanism report. 2025. URL: <https://cdn.1tv.ge/app/uploads/2025/07/1752661554-European-Commision-1.pdf> (дата звернення: 10.10.2025).

294. European Commission. Evaluation of the EU's Cooperation with Georgia: Final Report. Public Administration Reform, Including Public Financial Management. Brussels : European Commission, 2022. URL: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/GEO%20CSE%20>

%20Final%20Report%20-%20September%202022.pdf (дата звернення: 05.06.2026).

295. European Commission. Georgia – EU relations and cooperation / Directorate-General for Economic and Financial Affairs. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/international-economic-relations/candidate-and-neighbouring-countries/neighbouring-countries-eu/neighbourhood-countries/georgia_en (дата звернення: 04.11.2025).

296. European Commission. Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument (NDICI) – Global Europe: Programme Statement (European Neighbourhood Instrument – ENI). URL: https://commission.europa.eu/system/files/2020-06/db_2021_programme_statement_european_neighbourhood_instrument_eni.pdf (дата звернення: 11.03.2026).

297. European Council in Copenhagen, 21–22 June 1993 : Conclusions of the Presidency. SN 180/1/93 REV 1. Brussels : Council of the European Communities, 1993. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/21225/72921.pdf> (дата звернення: 11.06.2026).

298. European External Action Service. EU Delegation to Georgia. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/georgia_en (дата звернення: 14.01.2026).

299. European Investment Bank (EIB). Projects in Ukraine. URL: <https://www.eib.org/en/projects/country/ukraine> (дата звернення: 26.03.2026).

300. European Investment Bank. Projects in Georgia. URL: <https://www.eib.org/en/projects/country/georgia> (дата звернення: 30.09.2025).

301. European Peace Facility / EEAS. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/european-peace-facility-epf_en (дата звернення: 24.02.2026).

302. European Peace Facility Factsheet / EU Neighbours East. URL: <https://euneighbourseast.eu/news/publications/the-european-peace-facility-factsheet/> (дата звернення: 22.10.2025).

303. e-Governance Academy (eGA). About us / E-riigi Akadeemia. Tallinn. URL: <https://ega.ee/about-ega/> (дата звернення: 07.01.2026).

304. European Union Advisory Mission Ukraine (EUAM) — цивільна консультативна місія ЄС з реформування цивільного сектору безпеки (з 1 грудня 2014 р.). EEAS / EUAM Ukraine. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/> (дата звернення: 18.05.2026).

305. European Union External Action Service. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. 2016. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf (дата звернення: 18.03.2026).

306. European Union Monitoring Mission (EUMM) in Georgia. URL: <https://www.eumm.eu/> (дата звернення: 30.11.2025).

307. Expert-Grup: Size matters, but there are other factors as well / Logos Press. URL: <https://logos-pres.md/en/news/expert-grup-size-matters-but-there-are-other-factors-as-well/> (дата звернення: 09.02.2026).

308. Experts group unveil new concept of administrative-territorial reform / Government of the Republic of Moldova. URL: <https://old.gov.md/en/content/experts-group-unveil-new-concept-administrative-territorial-reform-moldovan-government> (дата звернення: 28.01.2026).

309. Fiscal Decentralisation in EU Eastern Partner Countries: Analysis and Recommendations / NALAS – Network of Associations of Local Authorities of South-East Europe. Skopje, 2021. URL: <https://www.nalas.eu/wp-content/uploads/2022/12/8th-NALAS-Fiscal-Decentralisation-Indicators-Report.pdf> (дата звернення: 25.11.2025).

310. Final Evaluation: EU4Moldova Focal Regions Programme / UN Evaluation Group. URL: https://www.unevaluation.org/member_publications/final-evaluation-eu4moldova-focal-regions-programme (дата звернення: 16.01.2026).

311. Faguet J.-P. Decentralization and Governance. World Development. 2014. Vol. 53. P. 2–13. URL:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0305750X13000089?via%3Di> hub (дата звернення: 18.04.2026).

312. Financial Assistance Lost as a Result of Democratic Backsliding / EU4Georgia. 2025. URL: <https://eu4georgia.eu/financial-assistance-lost-as-a-result-of-democratic-backsliding/> (дата звернення: 11.03.2026).

313. Freedom House. Nations in Transit 2024: Georgia. URL: <https://freedomhouse.org/country/georgia/nations-transit/2024> (дата звернення: 19.03.2026).

314. Funding and technical assistance for the Eastern Neighbourhood / European Commission, Directorate-General for Enlargement and Eastern Neighbourhood. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/funding-and-technical-assistance_en (дата звернення: 06.05.2026).

315. Future Fit Cities Forum convenes in Moldova / EU Neighbours East. URL: <https://euneighbourseast.eu/news/latest-news/future-fit-cities-forum-convenes-in-moldova-marking-next-phase-of-eu-undp-m4eg-initiative/> (дата звернення: 11.03.2026).

316. Georgia accession process de facto halted / EU Neighbours East. URL: <https://euneighbourseast.eu/news/latest-news/georgia-accession-process-de-facto-halted-as-eu-calls-on-government-to-change-course/> (дата звернення: 05.05.2026).

317. Georgia Report 2025 / European Commission, Enlargement and Eastern Neighbourhood. Brussels, 04.11.2025. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/georgia-report-2025_en (дата звернення: 19.03.2026).

318. Georgia – Monitoring report / Congress of Local and Regional Authorities, Council of Europe. URL: <https://www.congress-monitoring.eu/en/41-pays.html> (дата звернення: 09.10.2025).

319. Georgia: country profile (адміністративно-територіальний устрій, кількість муніципалітетів). SNG-WOFI (OECD / UCLG). URL: https://www.sng-wofi.org/country_profiles/georgia.html (дата звернення: 18.04.2026).

320. Georgia: Macro-Financial Assistance / European Commission, Economy and Finance. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/international-economic-relations/candidate-and-neighbouring-countries/georgia_en (дата звернення: 16.04.2026).

321. GIZ: U-LEAD Contribution Information / GIZ. URL: https://www.giz.de/en/downloads/U-LEAD_UKR.pdf (дата звернення: 21.07.2025).

322. GIZ: U-LEAD Four Pager 2022 / GIZ. URL: <https://www.giz.de/en/downloads/giz2022-en-u-lead-four-pager.pdf> (дата звернення: 26.10.2025).

323. Governmental Entities of Abkhazia and the Former Autonomous District of South Ossetia in Tbilisi: Power and Legitimacy in Exile / Georgian Institute of Politics (GIP). Tbilisi, 2021. URL: <https://gip.ge/publication-post/governmental-entities-of-abkhazia-and-the-former-autonomous-district-of-south-ossetia-in-tbilisi-power-and-legitimacy-in-exile/> (дата звернення: 07.05.2026).

324. Handbook EU Funding Instruments / Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. URL: https://www.if.gov.ua/storage/app/sites/24/uploaded-files/Handbook_EU_Funding_Instruments.pdf (дата звернення: 31.10.2025).

325. Hooghe L., Marks G. Multi-level Governance and European Integration. Lanham : Rowman & Littlefield Publishers, 2001. 251 p. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=302786 (дата звернення: 12.09.2025).

326. Heinelt H., Bertrana X. The Second Tier of Local Government in Europe: Provinces, Counties, Départements and Landkreise in Comparison. London : Routledge, 2011. 352 p.

327. In 2025, EBRD investments in Moldova reached EUR 508 million / EU Neighbours East. URL: <https://euneighbourseast.eu/ru/news/latest-news/v-2025-godu-investiczii-ebrr-v-moldovu-dostigli-508-mln-evro/> (дата звернення: 23.03.2026).

328. Interreg Danube Region : official website. URL: <https://interreg-danube.eu/> (дата звернення: 20.02.2026).

329. Interreg Danube Region Programme Document. URL: <https://interreg-danube.eu/storage/media/01HW319ZVRTX2KG0H51MVF3RTF.pdf> (дата звернення: 23.09.2025).

330. Interreg Europe : official website. URL: <https://www.interregeurope.eu/> (дата звернення: 14.01.2026).

331. Interreg NEXT Black Sea Basin Programme 2021–2027 / European Union. URL: <https://blacksea-cbc.net/> (дата звернення: 08.05.2026).

332. Interreg NEXT programmes in Moldova and Ukraine / European Commission. 2024. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/whats-new/newsroom/19-11-2024-interreg-next-programmes-in-moldova-and-ukraine-equal-footing-partnerships-as-stepping-stones-on-the-european-path_en (дата звернення: 17.02.2026).

333. Interreg NEXT Romania-Moldova / Government of the Republic of Moldova. URL: https://gov.md/sites/default/files/Filepdf/1._fa_interreg_next_romania-rm_eng.pdf (дата звернення: 04.11.2025).

334. Interreg NEXT Польща-Україна: особливості програми / Український інститут міжнародної політики. URL: <https://uiip.org.ua/uk/novyny/interreg-next-polshcha-ukraina-osoblyvosti-prohramy/> (дата звернення: 02.04.2025).

335. Keohane R. O. International Institutions and State Power: Essays in International Relations Theory. Boulder : Westview Press, 1989. 270 p.

336. Lavenex S., Schimmelfennig F. EU rules beyond EU borders: theorizing external governance in European politics. *Journal of European Public Policy*. 2009. Vol. 16, no. 6. P. 791–812. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13501760903087696> (дата звернення: 13.10.2025).

337. Lege nr. 68 din 05.04.2012 pentru aprobarea Strategiei naționale de descentralizare și a Planului de acțiuni privind implementarea Strategiei naționale de descentralizare pentru anii 2012–2015. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2012.

338. Legea nr. 436 din 28.12.2006 privind administrația publică locală (Republica Moldova). URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=17373&lang=ro (дата звернення: 22.02.2026).

339. Leonard M. Europe: the new superpower. The Irish Times. 2005. URL: <https://www.cer.eu/in-the-press/europe-new-superpower> (дата звернення: 22.02.2026).

340. Leonard M. Why Europe Will Run the 21st Century. London : Fourth Estate, 2005. URL: https://primo.csu.edu.au/discovery/fulldisplay/alma990014600940402357/61CSU_IN ST:61CSU (дата звернення: 13.10.2025).

341. Lijphart A. Comparative Politics and the Comparative Method. The American Political Science Review. 1971. Vol. 65, No. 3. P. 682–693. DOI: <https://doi.org/10.2307/1955513> (дата звернення: 20.05.2026).

342. Local and regional democracy in the Republic of Moldova : monitoring report / Congress of Local and Regional Authorities, Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/local-and-regional-democracy-in-the-republic-of-moldova-monitoring-com/1680939183> (дата звернення: 02.02.2026).

343. Local elections in the Republic of Moldova (5 November 2023) / Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/local-elections-in-the-republic-of-moldova-5-november-2023-rapporteur-/1680aee2c6> (дата звернення: 07.01.2026).

344. Local governance and development: €62 million third phase of U-LEAD with Europe programme unveiled in Ukraine / EU NEIGHBOURS east. 2025. URL: https://euneighbourseast.eu/news/latest-news/local-governance-and-development-e62-million-third-phase-of-u-lead-with-europe-programme-unveiled-in-ukraine/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 14.01.2026).

345. Local self-governance reform – A new challenge for Georgia / Transparency International Georgia. URL: <https://transparency.ge/en/blog/local-self-governance-reform-new-challenge-georgia> (дата звернення: 08.06.2026).

346. Macro Financial Assistance+ for Ukraine / European Commission. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/eu-borrower-investor-relations/macro-financial-assistance-ukraine_en (дата звернення: 08.06.2026).

347. Maintaining the Momentum of Decentralisation in Ukraine / OECD. Paris : OECD Publishing, 2018. (OECD Multi-level Governance Studies). DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264301436-en> (дата звернення: 07.05.2026).

348. Making or Breaking the Republic of Moldova. The Autonomy of Gagauzia. 2014. URL: <https://www.academia.edu/9606799> (дата звернення: 16.02.2026).

349. Manners I. Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? JCMS. 2002. Vol. 40, no. 2. P. 235–258. URL: <https://www.princeton.edu/~amoravcs/library/mannersnormativepower.pdf> (дата звернення: 26.11.2025).

350. Mayors for Economic Growth Facility Phase 3 / UNDP Moldova. URL: <https://www.undp.org/moldova/projects/mayors-economic-growth-facility-phase-3> (дата звернення: 18.02.2026).

351. Mayors for Economic Growth: eight Georgian municipalities as frontrunners / EEAS. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/georgia/mayors-economic-growth-eight-georgian-municipalities-frontrunners-new-trajectories-growth_en (дата звернення: 16.04.2026).

352. Mayors for Economic Growth: Eight Georgian Municipalities as Frontrunners / Georgia Today. URL: <https://georgiatoday.ge/mayors-for-economic-growth-eight-georgian-municipalities-as-frontrunners-for-new-trajectories-of-growth/> (дата звернення: 09.10.2025).

353. MConnect Platform (Moldova) / Guvernul Republicii Moldova. URL: <https://semantic.gov.md/ru/mconnect> (дата звернення: 24.03.2026).

354. Melua D. Decentralisation and Local Public Administration Reform in Georgia / NALAS, PLATFORMA, National Association of Local Authorities of Georgia (NALAG). 2021. URL: <https://platforma-dev.eu/wp->

content/uploads/2021/10/Status-Report-Decentralisation-and-Local-Public-Administration-Reform-in-Georgia.pdf (дата звернення: 05.06.2026).

355. Moldova / European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/moldova/> (дата звернення: 13.10.2025).

356. Moldova : Background and U.S. Policy / Congressional Research Service. Washington, 2025. URL: <https://www.congress.gov/crs-product/R48664> (дата звернення: 24.02.2026).

357. Moldova : Report 2022 (Commission staff working document) / European Commission. EUR-Lex, CELEX:52022DC0406. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022DC0406> (дата звернення: 26.03.2026).

358. Moldova Growth Plan / EU4Moldova. URL: <https://eu4moldova.eu/en/moldova-growth-plan/> (дата звернення: 11.12.2025).

359. Moldova receives over €244 million in EIB Global financing for energy and hospital upgrades / European Investment Bank. 2025. URL: <https://www.eib.org/en/press/all/2025-278-moldova-receives-over-eur244-million-in-eib-global-financing-for-energy-and-hospital-upgrades> (дата звернення: 30.09.2025).

360. Moldova, United Nations continue cooperation to strengthen social cohesion / Government of the Republic of Moldova. URL: <https://gov.md/en/press-releases/moldova-united-nations-continue-cooperation-strengthen-social-cohesion> (дата звернення: 14.01.2026).

361. Republic of Moldova: Country Page / European Commission: офіц. вебсайт. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/countries/moldova_en (дата звернення: 08.06.2026).

362. Moldova: Macro-Financial Assistance / European Commission, Economy and Finance. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/international-economic-relations/candidate-and-neighbouring-countries/neighbouring-countries-eu/neighbourhood-countries/moldova_en (дата звернення: 07.01.2026).

363. Moldovan Government approves National Development Plan 2025–2027 / Government of the Republic of Moldova. URL:

<https://old.gov.md/en/content/moldovan-government-approves-national-development-plan-2025-2027> (дата звернення: 12.05.2026).

364. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. Legea nr. 436-XVI din 28 decembrie 2006 privind administrația publică locală. 2007. Nr. 32–35. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=17385&lang=ro (дата звернення: 14.01.2026).

365. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=81982&lang=ru (дата звернення: 04.11.2025).

366. More than 340 mayoralities of Moldova start voluntary amalgamation process. Moldpres, 06.02.2026. URL: <https://www.moldpres.md/eng/society/more-than-340-mayoralities-of-moldova-start-voluntary-amalgamation-process> (дата звернення: 18.05.2026).

367. Municipal Changes 2014–2017 in Georgia / Droa.ge. 2018. URL: <https://droa.ge/wp-content/uploads/2018/01/2014-2017-municipalities.pdf> (дата звернення: 13.10.2025).

368. National Association of Local Authorities of Georgia (NALAG): Mission and Goals. URL: <https://nala.ge/en/mission-and-goals/> (дата звернення: 23.03.2026).

369. NDICI Global Europe / European Commission. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/funding-technical-assistance/neighbourhood-development-and-international-cooperation-instrument-global-europe-ndici-global-europe_en (дата звернення: 04.11.2025).

370. New Local Self-Government Code: Overview of Main Novelties / Transparency International Georgia. 2014. 14 Mar. URL: <https://www.transparency.ge/en/blog/new-local-self-government-code-overview-main-novelties> (дата звернення: 18.05.2026).

371. Nicola I. Drept administrativ. Sibiu : „Lucian Blaga” University Publishing House, 2007. 420 p.

372. Nicola I. Managementul serviciilor publice locale. Ed. a 2-a. București : C. H. Beck, 2010. 224 p.

373. Nye J. S. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York : Public Affairs, 2004. URL: <https://www.academia.edu/37597511> (дата звернення: 08.02.2026).

374. Ongaro E., Van Thiel S. *The Palgrave Handbook of Public Administration and Management in Europe*. Cham : Palgrave Macmillan, 2018. 1428 p. URL: <https://www.scribd.com/document/741307868/Edoardo-Ongaro-Sandra-Van-Thiel-Eds-The-Palgrave-Handbook-of-Public-Administration-and-Management-in-Europe-Palgrave-Macmillan-UK-2018> (дата звернення: 27.10.2025).

375. OECD. *The Principles of Public Administration*. Paris : OECD Publishing, 2023. DOI: <https://doi.org/10.1787/7f5ec453-en> (дата звернення: 06.05.2026).

376. Organic Law of Georgia No. 1958-II's "Local Self-Government Code", 05.02.2014. URL: <https://matsne.gov.ge/en/document/download/2244429/15/en/pdf> (дата звернення: 19.10.2025).

377. Organic Law of Georgia on Local Self-Government, 2006. URL: <https://leap.unep.org/en/countries/ge/national-legislation/organic-law-georgia-local-self-government> (дата звернення: 08.06.2026).

378. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). *Science, Technology and Innovation Policy (STIP) Compass: Policy Initiative*. URL: <https://stip.oecd.org/stip/interactive-dashboards/policy-initiatives/2025> (дата звернення: 26.03.2026).

379. Organization for Democracy and Economic Development — GUAM: official website. URL: <https://guam-organization.org/en/> (дата звернення: 14.05.2026).

380. Osadci A. *Decentralisation and Local Public Administration Reform in Moldova / Congress of Local Authorities from Moldova (CALM), NALAS*. 2021. URL: <https://nalas.eu/wp-content/uploads/2022/12/Status-Report-Decentralisation-and-Local-Public-Administration-Reform-in-Moldova.pdf> (дата звернення: 16.02.2026).

381. Particip.gov.md Platform (Document 17480) / Guvernul Republicii Moldova. URL: https://particip.gov.md/ro/download_attachment/17480 (дата звернення: 16.02.2026).

382. Petroia A. Fiscal Decentralization in the Republic of Moldova. SSRN Electronic Journal. 2010. 18 p. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2730473 (дата звернення: 18.05.2026).

383. Phase III of the EU-funded Mayors for Economic Growth Facility Launches in Ukraine (фаза III, 2025–2028 pp.; мережа понад 430 муніципалітетів). UNDP, 24.07.2025. URL: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/phase-iii-eu-funded-mayors-economic-growth-facility-launches-ukraine> (дата звернення: 18.05.2026).

384. Pilot Integrated Regional Development Programme (Georgia) / Ministry of Internal Affairs of Georgia. URL: <https://moi.gov.ge/files/1/Pilot%20Integrated%20Regional%20Development%20Programme.pdf> (дата звернення: 15.05.2025).

385. PISM Policy Paper no. 4 (87) / Polish Institute of International Affairs. URL: [https://www.files.ethz.ch/isn/177215/PISM%20Policy%20Paper%20no%204%20\(87\).pdf](https://www.files.ethz.ch/isn/177215/PISM%20Policy%20Paper%20no%204%20(87).pdf) (дата звернення: 26.03.2026).

386. Prodi R. A Wider Europe – A Proximity Policy as the Key to Stability. Brussels, 2002. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_02_619 (дата звернення: 21.01.2026).

387. Proiect Program ROMD 2014–2020 / Ministerul Mediului al României. URL: https://www.mmediu.ro/app/webroot/uploads/files/2015-05-18_Proiect_Program_ROMD_2014_2020.pdf (дата звернення: 02.02.2026).

388. Petrov R., Van Elsuwege P. Implementation of Association Agreements between the EU and Ukraine, Moldova and Georgia: Legal and Constitutional Challenges. Post-Soviet Constitutions and Challenges of Regional Integration. Cham :

Springer, 2016. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-27383-9_10 (дата звернення: 16.06.2026).

389. Public administration in the Republic of Moldova / SIGMA. 2023. URL: https://www.sigmaweb.org/content/dam/sigma/en/publications/reports/2023/10/public-administration-in-the-republic-of-moldova_4a6a0732/0bbe9e93-en.pdf (дата звернення: 22.10.2025).

390. Public administration in Ukraine / OECD. 2024. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/02/public-administration-in-ukraine_27a46a58/078d08d4-en.pdf (дата звернення: 29.11.2025).

391. Public support to decentralisation reform in Ukraine reaches 77% / Council of Europe Office in Ukraine. 2024. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/public-support-to-decentralisation-reform-in-ukraine-reaches-77-> (дата звернення: 10.05.2026).

392. Public support to decentralisation reform in Ukraine reaches 77% / Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/public-support-to-decentralisation-reform-in-ukraine-reaches-77-> (дата звернення: 07.01.2026).

393. Pyvovar M. Osobliwości procesów decentralizacyjnych w Polsce i ich wpływ na samorząd terytorialny w Ukrainie. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2023. Т. 10, № 3 (39). С. 273–280.

394. Pyvovar M. Zasady tworzenia prawa w Polsce i w Ukrainie przez organy samorządu terytorialnego: aspekt teoretyczno-prawny. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2023. Т. 10, № 3 (39). С. 266–272.

395. Rebuilding Ukraine by reinforcing regional and municipal governance / OECD. 2022. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/uk/publications/reports/2022/12/rebuilding-ukraine-by-reinforcing-regional-and-municipal-governance_63099658/a5a7939d-uk.pdf (дата звернення: 18.03.2026).

396. Reform and Growth Facility for Moldova / European Commission. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/funding-technical-assistance/reform-and-growth-facility-moldova_en (дата звернення: 30.11.2025).

397. Reform and Growth Facility for the Republic of Moldova : Regulation (EU) 2025/535 / European Parliament, Council of the EU. 2025. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2025/535/oj/eng> (дата звернення: 26.11.2025).

398. Regional Cooperation with Eastern partners / European Commission, Directorate-General for Enlargement and Eastern Neighbourhood. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/regional-cooperation-eastern-partners_en (дата звернення: 08.05.2026).

399. Republic of Moldova / Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe (Recommendation 436(2019); monitoring report 2025). URL: <https://www.coe.int/en/web/congress/republic-of-moldova> (дата звернення: 10.05.2026).

400. Republic of Moldova : country profile / OECD, UCLG, SNG-WOFI. URL: https://www.sng-wofi.org/country_profiles/republic_of_moldova.html (дата звернення: 28.01.2026).

401. Republic of Moldova: Cadrul normativ / Guvernul Republicii Moldova. URL: <https://gov.md/ro/cadrul-normativ-0> (дата звернення: 09.02.2026).

402. Rodríguez-Pose A. In search of an explanation of why countries decentralise // *Quaestiones Geographicae*. 2024. Vol. 43, No. 4. URL: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/qg/article/view/45609> (дата звернення: 28.01.2026).

403. Republica Moldova. Pentru aprobarea Strategiei naționale de descentralizare și a Planului de acțiuni privind implementarea Strategiei naționale de descentralizare pentru anii 2012–2018 : Legea nr. 68 din 05.04.2012. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94917&lang=ro (дата звернення: 19.10.2025).

404. Rusadze N., Chikviladze N., Nadiradze-Gogoladze T. Local Self-Government as a Form of Public Administration in Georgia. *Globalization and*

Business. 2020. No. 10. P. 150–155. URL: <https://www.researchgate.net/publication/348236147> (дата звернення: 16.01.2026).

405. Schimmelfennig F., Sedelmeier U. Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe. *Journal of European Public Policy*. 2004. Vol. 11, no. 4. P. 661–679. URL: <https://www.researchgate.net/publication/40865491> (дата звернення: 25.11.2025).

406. Self-Government in Georgia – Imitating Change Without Purpose? / Heinrich Böll Stiftung, Tbilisi. URL: <https://ge.boell.org/en/2023/05/15/self-government-georgia-imitating-change-without-purpose> (дата звернення: 08.06.2026).

407. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. Brussels : European External Action Service, June 2016. URL: https://www.eeas.europa.eu/topics/eu-global-strategy/17304/global-strategy-european-unions-foreign-and-security-policy_en (дата звернення: 11.06.2026).

408. Shvydiuk S. The impact of international organizations on the transformation of the public administration system in Ukraine under war conditions. *Public Management and Policy*. 2025. Vol. 4 (8). URL: <https://doi.org/10.70651/3041-2498/2025.4.03> (дата звернення: 19.03.2026).

409. SIGMA : official website. URL: <https://www.sigmaxweb.org> (дата звернення: 26.10.2025).

410. SIGMA: Baseline Measurement Report: web publication. URL: https://www.sigmaxweb.org/en/publications/baseline-measurement-report-georgia_17780c0d-en.html (дата звернення: 05.05.2026).

411. SIGMA: Baseline Measurement Report: Georgia. 2018. URL: https://www.sigmaxweb.org/content/dam/sigma/en/publications/reports/2018/05/baseline-measurement-report-georgia_4b732d86/17780c0d-en.pdf (дата звернення: 11.03.2026).

412. SIGMA: Georgia Support Page. URL: <https://www.sigmaweb.org/en/partners-and-regions/georgia.html> (дата звернення: 30.09.2025).

413. SIGMA: Moldova Support Page. URL: <https://www.sigmaweb.org/en/partners-and-regions/moldova.html> (дата звернення: 21.07.2025).

414. SIGMA: Public administration in the Republic of Moldova : web publication. URL: https://www.sigmaweb.org/en/publications/public-administration-in-the-republic-of-moldova_0bbe9e93-en.html (дата звернення: 31.10.2025).

415. SIGMA: The Principles of Public Administration. URL: https://www.sigmaweb.org/en/publications/the-principles-of-public-administration_7f5ec453-en.html (дата звернення: 12.09.2025).

416. SIGMA: Ukraine Support Page. URL: <https://www.sigmaweb.org/en/partners-and-regions/ukraine.html> (дата звернення: 20.02.2026).

417. Six cities across Armenia, Moldova and Ukraine join City Financial Advisory Programme / UNDP. URL: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/six-cities-across-armenia-moldova-and-ukraine-join-city-financial-advisory-programme-under-eu-funded-m4eg-initiative> (дата звернення: 23.09.2025).

418. Status Report on Decentralisation in Georgia / KDZ – Centre for Public Administration Research. URL: https://issuu.com/kdz_austria/docs/status_report_georgia (дата звернення: 13.10.2025).

419. Statutul Congresului Autorităților Locale din Moldova (CALM). URL: <https://www.calm.md/despre-noi/statutul-calm/> (дата звернення: 22.02.2026).

420. Svanishvili A. The Local Self-Government Code of Georgia, the Issue of Self-Organization, and the Concept of Self-Government According to the European Charter of Local Self-Government. Journal of Politics and Democratization. 2016. Vol. 1-1. URL: <https://gipa.ge/uploads/files/Svanishvili%201-1.pdf> (дата звернення: 13.10.2025).

421. Sîmboteanu A. Administrația publică: teorie, istorie, actualitate. Chișinău : CEP USM. URL: <https://aapir.usm.md/files/original/963ddc91979f3d6b64066f72aede289b118fe3d6.pdf> (дата звернення: 11.06.2026).

422. Tabără V. Dezvoltarea capacității administrative. Bucharest : C.H. Beck Publishing House, 2012.

423. TAIEX / European Commission. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/funding-technical-assistance/taiox_en (дата звернення: 07.01.2026).

424. TAIEX and Twinning Activity Report 2023. URL: https://du.lv/wp-content/uploads/2024/04/TAIEX-Twinning-AAR-2023_EN.pdf (дата звернення: 23.03.2026).

425. TAIEX and Twinning institution-building instruments / European Commission, Directorate-General for Enlargement and Eastern Neighbourhood. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/funding-and-technical-assistance/taiox_en (дата звернення: 07.05.2026).

426. Tanský P., Palanský M. Fiscal decentralization and equalization transfers in Georgia: evidence from municipality-level data // East European Politics. 2019. Vol. 35, No. 4. P. 533–554. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14631377.2019.1640992> (дата звернення: 16.02.2026).

427. Taylor & Francis Online. Ukrainian decentralization under martial law: challenges for regional and local self-governance / M. Rabinovych, T. Brik, A. Darkovich, V. Hatsko, M. Savisko // Europe-Asia Studies. 2025. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1060586X.2025.2520167> (дата звернення: 26.03.2026).

428. Terms of Reference: Final Evaluation of EU4-Moldova Resilience / Solidarity Fund PL in Moldova. 2025. URL: https://solidarityfund.md/wp-content/uploads/2025/06/ToR_Final-Evaluation.pdf (дата звернення: 14.01.2026).

429. The Association Agreement and the Implementation of Domestic Reforms towards Strengthening the Rule of Law in Georgia, Moldova, and Ukraine. URL: <https://www.researchgate.net/publication/352821131> (дата звернення: 05.05.2026).

430. The Contemporary Political Landscape of Moldova: More Than Meets the Eye / Transatlantic Dialogue Center. 2025. URL: <https://tdcenter.org/2025/03/20/the-contemporary-political-landscape-of-moldova-more-than-meets-the-eye/> (дата звернення: 19.10.2025).

431. The EU-Georgia Civil Society Platform / European Economic and Social Committee. URL: <https://www.eesc.europa.eu/en/sections-other-bodies/other/eu-georgia-civil-society-platform> (дата звернення: 11.05.2026).

432. The Growth Plan for the Republic of Moldova. European Commission, Enlargement and Eastern Neighbourhood. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/funding-technical-assistance/growth-plan-moldova_en (дата звернення: 17.05.2026).

433. Teles F., Swianiewicz P. (eds.). Intermunicipal Cooperation in Europe: Institutions and Governance. New York : Palgrave Macmillan, 2018. Review published in: Local Government Studies. 2019. Vol. 45, No. 3. P. 466–468. URL: https://www.researchgate.net/publication/331225146_A_review_of_Swianiewicz_P_and_Teles_F_eds_2018_Intermunicipal_Cooperation_in_Europe_Institutions_and_Governance_New_York_NY_Palgrave_Macmillan (дата звернення: 22.10.2025).

434. The situation of local and regional democracy in Georgia : rapporteurs' report / Congress of Local and Regional Authorities, Council of Europe. 2024. URL: <https://rm.coe.int/the-situation-of-local-and-regional-democracy-in-georgia-rapporteurs-c/1680b4a4d1> (дата звернення: 22.02.2026).

435. Treisman D. Decentralization and the Quality of Government // IMF Working Paper. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/2000/fiscal/treisman.pdf> (дата звернення: 21.04.2026).

436. The Ukraine Facility / European Commission. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/ukraine-facility_en (дата звернення: 08.06.2026).

437. The Ukraine Reparations Loan: How to Fix Europe's Financial Plumbing / Centre for European Reform. 2025. URL: <https://www.cer.eu/insights/ukraine-reparations-loan-how-fix-europes-financial-plumbing> (дата звернення: 22.02.2026).

438. Treaty on European Union. Official Journal of the European Communities. 1992. C 191. Art. 5. URL: http://constitution-europeenne.info/an/eu_treaty.pdf (дата звернення: 29.11.2025).

439. Turchyn Y., Ivasechko O., Tsebenko O. The EU as a promoter of democracy in Eastern Partnership countries. Romanian Journal of European Affairs. 2023. Vol. 23, iss. 2. P. 144–167.

440. U-LEAD Achievements 2016–2021 / GIZ. URL: https://www.giz.de/de/downloads/U-LEAD%20Achievements%202016-2021_en.pdf (дата звернення: 12.05.2026).

441. U-LEAD with Europe: Contact. URL: <https://www.u-lead.org.ua/en/contact> (дата звернення: 30.11.2025).

442. Umland A., Romanova V. Ukraine's Decentralization Reforms Since 2014: Initial Achievements and Future Challenges // Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization. 2019. Vol. 27, No. 2. P. 219–238. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3479568 (дата звернення: 09.02.2026).

443. U-LEAD with Europe's achievements / U-LEAD with Europe. 2024. URL: <https://u-lead.org.ua/storage/admin/files/3a3f703c8c6082e282b1009b69f8b01c.pdf> (дата звернення: 09.02.2026).

444. Ukraine. European Council, Council of the European Union : офіц. вебсайт. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/ukraine/> (дата звернення: 08.06.2026).

445. Ukraine: new EU4ResilientRegions programme to boost local development in up to 80 communities / EU NEIGHBOURS east. 2021. URL: <https://euneighbourseast.eu/news/latest-news/ukraine-new-eu4resilientregions-programme-to-boost-local-development-in-up-to-80-communities/> (дата звернення: 08.05.2026).

446. UN E-Government Data Center / United Nations. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/Data-Center> (дата звернення: 18.03.2026).

447. UNDP Evaluation Document. Mayors for Economic Growth (M4EG): Final Evaluation / A. M. Augustyn. United Nations Development Programme, 2024. URL: <https://erc.undp.org/evaluation/documents/download/23754> (дата звернення: 22.02.2026).

448. UNECE Document. Conference of Regional and Local Authorities for the Eastern Partnership (CORLEAP). CORLEAP after Brussels. URL: https://unece.org/fileadmin/DAM/hlm/prgm/other/Workshop_on_SmartCityIndicators/Rakvere_presentations/CoR_CORLEAP_after_Brussels.pdf (дата звернення: 13.10.2025).

449. UNHCR: official website / United Nations High Commissioner for Refugees. URL: <https://www.unhcr.org/> (дата звернення: 07.01.2026).

450. UEU4Moldova: Local Communities programme presents its results: water and sanitation, better jobs, and living conditions / EU NEIGHBOURS east. 2025. URL: <https://euneighbourseast.eu/news/latest-news/eu4moldova-local-communities-programme-presents-its-results-water-and-sanitation-better-jobs-and-living-conditions/> (дата звернення: 26.05.2026).

451. U-LEAD with Europe. Rebuilding Ukraine through partnerships with EU municipalities / U-LEAD with Europe. URL: <https://www.u-lead.org.ua/en/news/642> (дата звернення: 18.05.2026).

452. United Nations Development Programme (UNDP), Multi-Partner Trust Fund Office. Joint SDG Fund (JMD00). URL: <https://mptf.undp.org/fund/jmd00> (дата звернення: 22.02.2026).

453. United Nations Development Programme. EU for Integrated Territorial Development (EU4ITD). URL: <https://www.undp.org/georgia/projects/eu4itd> (дата звернення: 23.03.2026).

454. United Nations Development Programme. UNDP Georgia. URL: <https://www.undp.org/georgia> (дата звернення: 12.05.2026).

455. United Nations E-Government Survey 2024: Accelerating Digital Transformation for Sustainable Development / United Nations, Department of Economic and Social Affairs. New York, 2024. 205 p. ISBN 978-92-1-106728-6. URL: <https://publicadministration.desa.un.org/publications/un-e-government-survey-2024-0> (дата звернення: 08.06.2026).

456. UNP EaP CSF Position: The needs of Ukraine's post-war reconstruction must be incorporated into future EaP initiatives / Eastern Partnership Civil Society Forum. 2024. URL: <http://eap-csf.org.ua/en/2024/11/14/unp-eap-csf-position-the-needs-of-ukraine-s-post-war-reconstruction-must-be-incorporated-into-future-eap-initiatives/> (дата звернення: 16.04.2026).

457. U-LEAD with Europe. Contribution to a Transparent, Accountable and Responsive Multi-Level Governance in Ukraine. 2022. URL: <https://www.giz.de/de/downloads/giz2022-en-u-lead-four-pager.pdf> (дата звернення: 09.10.2025).

458. UNSDCF Georgia Cooperation Framework Results Framework 2026–2030 / United Nations Sustainable Development Group. 2025. URL: <https://unsdg.un.org/sites/default/files/2025-10/UNSDCF%20Georgia%20Cooperation%20Framework%20Results%20Framework%202026%20to%202030.pdf> (дата звернення: 18.02.2026).

459. URBACT : official website. URL: <https://urbact.eu/> (дата звернення: 24.03.2026).

460. Walking the Tightrope towards the EU : conclusions and recommendations / Clingendael Institute. The Hague, 2022. URL: <https://www.clingendael.org/pub/2022/walking-the-tightrope-towards-the-eu/conclusions-and-recommendations/> (дата звернення: 09.02.2026).

461. Zheltovsky V. Civil Society as an Actor in the Political Processes of Local Governance Reform in Ukraine. *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne*. 2019. URL: <https://www.researchgate.net/publication/334102459> (дата звернення: 12.05.2026).

462. Zheltovsky V. Decentralization Issue in Ukrainian Political Discourse: Selected Cases. *Studia Wschodnioeuropejskie*. 2019. URL: <https://www.researchgate.net/publication/350416939> (дата звернення: 30.09.2025).

463. Zheltovsky V. Impact of Eastern Partnership Initiatives on Europeanization Processes in Ukraine. *On-line Journal Modelling the New Europe*. 2021. URL: <https://www.researchgate.net/publication/354959700> (дата звернення: 11.12.2025).

464. Zheltovsky V. The Eastern Partnership and Its Impact on Self-Governance Reform in Ukraine. 2019. URL: <https://www.researchgate.net/publication/338123904> (дата звернення: 14.01.2026).

465. Șaptefrăți T. The Evaluation of the Process of Decentralization in Moldova: Achievements and Challenges. 2016. URL: <https://aapir.usm.md/files/original/f295d51b5dcbefe931257f55583603ba97e7e297.pdf> (дата звернення: 27.10.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А.

**Зовнішні та внутрішні виклики співпраці ЄС та України у сфері
реформування місцевого самоврядування [118; 403-407].**

Зовнішні виклики	Внутрішні виклики
- війна (обмеження фінансово ресурсу територіальних громад; тимчасово окуповані цілі територіальні громади або їх частини). - сепаратистські рухи в Україні, заохочувані сусідніми державами (пряма загроза державному суверенітету в окремих прикордонних громадах). - пошук грантових коштів та партнерство з іноземними громадами (частково ускладнилось через війну, але і збільшились можливості по залученню додаткової допомоги).	- обмеження повноважень органів місцевого самоврядування (держава посиляючись на військовий стан зміцнює управлінську вертикаль, тим самим позбавляючи місцеве самоврядування основної його суті самоврядування). - інституційна паралельність (військові адміністрації/місцеве самоврядування). - безпека (пов'язаний з попереднім пунктом, цей виклик потребує постійної уваги як зі сторони держави так і місцевих органів влади). - відновлення публічної влади на територіях, які перебували під окупацією. - фінанси (окрім обмеження фінансового ресурсу, додалися і проблеми релокації бізнесу з прифронтових ОТГ, відтік населення, а відповідно і зменшення податків). - відсутність кваліфікованих кадрів (зменшення кількості кваліфікованих кадрів для виконання поставлених завдань). - інтеграція внутрішньо переміщених осіб (вимагає залучення великого фінансового, людського та матеріально-технічного ресурсу, який частково лягає на місцеві органи влади).

	- проблеми з доступом населення до електро та газопостачання. - замороження інфраструктурних проектів. - казначейські виплати (стосується окупованих територій, де місцевим органам влади, які покинули окуповані території, не завжди вдається вчасно проводити необхідні виплати та здійснювати свої повноваження). - комунікація та координація зусиль (як всередині окремих громад, так і між окремими ТГ; підготовка спільного плану дій на випадок критичних ситуацій). - корупція (високий рівень корумпованості в Україні, що безпосередньо впливає на якість надання державних послуг, їх необхідний рівень та закордонну підтримку).
--	--

Додаток В.

SWOT-аналіз реформування місцевого самоврядування в Україні

[37;89;116;118;408-411]

Сильні сторони	Фінансова самостійність територіальних громад у забезпеченні своїх жителів суспільними благами; Створення передумов для успішного розвитку громадянського суспільства; Отримання мешканцями територіальних громад практичного досвіду участі у демократичних змінах; Адміністративні питання тепер можна вирішити у адміністративному центрі громади, оскільки вона тепер має повноваження міста обласного значення, відповідно і надаватиме весь перелік адміністративних послуг; Високий рівень довіри суспільства до інституту місцевого самоврядування; Безпрецедентна фінансова, технічна та експертна підтримка з боку ЄС.
Слабкі сторони	Ускладнення процесу перерозподілу фінансових ресурсів через бюджет та управління бюджетним процесом у цілому; Складність узгодження локальних потреб територіальних громад із макроекономічними потребами країни; Інституційна паралельність (військові адміністрації/міське самоврядування); Інтеграція внутрішньо-переміщених осіб (вимагає залучення великого фінансового, людського та матеріально-технічного ресурсу, який частково лягає на місцеві органи влади); Казначейські виплати (стосується окупованих територій, де місцевим органам влади, які покинули окуповані території, не завжди вдається вчасно проводити необхідні виплати та здійснювати свої повноваження); Комунікація та координація зусиль (як всередині окремих громад, так і між окремими ОТГ; підготовка спільного плану дій на випадок критичних ситуацій);

	Гострий кадровий голод (відсутність фахівців з євроінтеграції на місцях); Нерівномірність розвитку: прірва між спроможними (великими) та дотаційними (малими/сільськими) громадами.
Потенційні можливості	Підвищення прозорості та підзвітності; Мобілізація місцевих громадських ресурсів; Створення умов для кращого забезпечення потреб місцевого населення; Зростання відповідальності місцевих органів влади перед населенням; Формування ефективної системи вирівнювання з метою стимулювання розвитку територій; Врівноваження владних повноважень на різних рівнях управління; Прямий доступ громад до структурних фондів ЄС у процесі переговорів про вступ; Залучення приватних іноземних інвестицій через механізми міжнародного муніципального партнерства.
Потенційні загрози	Політична агресія – використання політичного впливу, шантажу, зовнішнє втручання в політику суверенних держав зі сторони третіх держав; Зростання конкуренції; Ототожнення децентралізації з об'єднанням громад; Створення надто великих громад; Військова агресія (обмеження фінансово ресурсу територіальних громад; тимчасово окуповані територіальні громади або їх частини); Втрата державного контролю; Корупційні скандали на місцях, що можуть відлякати європейських донорів від прямого фінансування.

Зовнішні та внутрішні виклики співпраці ЄС та Республіки Молдова у сфері реформування місцевого самоврядування [116;412-415]

Зовнішні виклики	Внутрішні виклики
- Геополітичний тиск (вплив рф, підтримка Придністров'я, суперечності між орієнтацією на ЄС і традиційними зв'язками з країнами СНД) - Економічна нестабільність у регіоні (кризи в сусідніх країнах впливають на інвестиції та реалізацію місцевих проєктів) - Недостатність ресурсів ЄС (обмеженість фінансової та технічної допомоги, що не покриває масштабів проблем у Республіці Молдова) - Ризики глобальної безпеки (війна в Україні створює загрози стабільності та впливає на пріоритетність реформ) - Міжнародна конкуренція за ресурси (інші країни регіону також отримують значну частину фінансування ЄС, що зменшує можливості Республіки Молдова)	- Недостатня політична воля (часті зміни урядів, небажання еліт втрачати контроль над ресурсами, що гальмує реформи) - Корупція (високий рівень корупції на місцевому рівні уповільнює реформи та викликає недовіру до влади) - Слабка інституційна спроможність (брак кваліфікованих кадрів і ресурсів для впровадження європейських стандартів управління) - Опір децентралізації (спротив центральних органів влади передачі повноважень та недовіра громадян до змін) - Економічна нерівність регіонів (різниця у рівнях розвитку між сільськими та міськими громадами) - Низький рівень довіри громадян (слабка віра в ефективність місцевої влади через попередні випадки корупції й неефективного управління) - Проблема Придністров'я (відсутність контролю над регіоном заважає впровадженню реформ на всій території країни) - Інформаційна ізоляція (брак обізнаності громадян про переваги реформ через слабку комунікацію між владою та суспільством)

Додаток D.

**SWOT-аналіз співпраці ЄС та Республіки Молдова у сфері реформування
місцевого самоврядування [116;416-419]**

Сильні сторони	Фінансова підтримка ЄС для реалізації реформ, включаючи гранти та технічну допомогу; Експертна допомога ЄС, яка забезпечує навчання, консультації та обмін найкращими практиками; Законодавча гармонізація та підтримка адаптації законодавства до європейських стандартів; Політичний діалог та постійний зв'язок для моніторингу й коригування реформ; Доступ до європейських програм, таких як Interreg та ENI; Механізми моніторингу діяльності органів місцевого самоврядування; Підтримка громадянського суспільства, фінансування організацій, що сприяють децентралізації.
Слабкі сторони	Залежність від зовнішнього фінансування; Частина проєктів реалізуються лише за умов підтримки ЄС; Нестача кваліфікованих кадрів для ефективної реалізації реформ; Бюрократичні перешкоди та висока складність виконання вимог ЄС на національному та місцевому рівнях; Нестабільність політичного середовища. Часті зміни урядів ускладнюють реалізацію довгострокових реформ; Низький рівень залучення населення до процесів управління та прийняття рішень; Результати впроваджених реформ часто виявляються недостатньо швидкими.
Потенційні можливості	Європейська інтеграція, посилення політичних зв'язків та майбутнє членство в ЄС; Завершення процесу децентралізації, ефективне управління та розвиток регіонів; Формування стійких демократичних інституцій; Фінансове залучення через інтеграцію до європейського ринку;

	Регіональна стабільність та посилення безпеки.
Потенційні загрози	Загроза замороження допомоги або припинення фінансування через невиконання вимог; Загроза згорання децентралізаційних реформ через часту зміну урядів; Крах євроінтеграційного курсу та скорочення демократії; Політичний спротив та соціальна напруга. Незадоволення місцевого населення; Ускладнення управлінських процесів через посилення бюрократії та брак кваліфікованих кадрів.

Додаток Е.

**Зовнішні та внутрішні виклики співпраці ЄС та Грузії у сфері
реформування місцевого самоврядування [420-422]**

Зовнішні виклики	Внутрішні виклики
- Геополітична нестабільність в регіоні - Динаміка ухвалення рішень та прогресу в діалозі між Грузією та ЄС - Глобальні економічні та політичні кризи - Інтеграційні чинники - Слабкість інструментів ЄС в умовах політичної невизначеності Грузії - Переважання російського впливу в грузинській політиці	- Обмежена інституційна спроможність муніципалітетів - Залежність місцевих еліт від центральної влади - Корупційні ризики та непрозорість у прийнятті рішень - Нерівномірний економічний розвиток регіонів - Скорочення індексу демократії та євроінтеграційних реформ - Обмежена управлінська культура та нестача стратегічних підходів

Додаток F.

**Таблиця. SWOT-аналіз співпраці ЄС та Грузії у сфері реформування
місцевого самоврядування [117;423-427]**

Сильні сторони	Політична підтримка на найвищому рівні; Поступова децентралізація повноважень; Фінансова підтримка з боку міжнародних партнерів; Поліпшення прозорості та залучення громадськості.
Слабкі сторони	Нерівномірність інституційної спроможності муніципалітетів; Залежність від центральної влади та політизація місцевих еліт; Корупційні ризики й брак прозорості на місцях; Неузгодженість реформ і слабка послідовність у їх реалізації.
Потенційні можливості	Поглиблення європейської інтеграції та політичного співробітництва; Завершення процесу децентралізації та розвиток регіонального управління; Формування стійких демократичних інституцій; Зміцнення регіональної стабільності та безпеки.
Потенційні загрози	Ризик припинення фінансової та технічної підтримки; Загроза згорання децентралізаційних реформ через політичну нестабільність; Послаблення євроінтеграційного курсу та демократичних процесів; Соціальна напруга та політичний опір реформам.

Додаток Г.**Анкета для представників органів місцевого самоврядування України,
Грузії та Республіки Молдови:**

1. Оцініть стан та рівень впровадження реформ місцевого самоврядування та децентралізації у вашій державі
2. Оцініть рівень задоволення населення від проведених реформ місцевого самоврядування та децентралізації
3. Чи є реформа децентралізації та місцевого самоврядування важливою на шляху вашої держави до ЄС
4. На скільки ЄС підтримує реформи місцевого самоврядування у вашій державі
5. Як ви оцінюєте рівень поінформованості про можливості від ЄС для місцевих територіальних громад
6. Оцініть стан наявності інформаційних матеріалів про переваги децентралізації та реформи місцевого самоврядування зі сторони ЄС
7. Оцініть стан впливу реформування місцевого самоврядування на якість життя населення
8. Оцініть стан залучення громадянського суспільства та місцевих представників до процесу реформування місцевого самоврядування
9. Оцініть стан розуміння етнічних, соціо–культурних, історичних чинників в політиці ЄС щодо процесу реформування місцевого самоврядування
10. Оцініть рівень відкритості та прозорості у фінансуванні та прийнятті рішень зі сторони ЄС під час процесу реформування місцевого самоврядування
11. Оцініть стан корупційної ситуації після проведення реформ місцевого самоврядування
12. Оцініть рівень впливу корупційної ситуації на політику ЄС щодо процесу реформування місцевого самоврядування

Додаток Н.**Методологічні засади, мета, завдання, об'єкт, предмет та практичне значення дослідження процесу реформування місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо».**

Основними завданнями дослідження є:

- Проаналізувати та порівняти експертні оцінки стану та рівня впровадження реформ місцевого самоврядування в Україні, Грузії та Республіці Молдова.
- Оцінити та порівняти рівень задоволеності населення проведеними реформами в досліджуваних країнах.
- Визначити сприйняття важливості реформи децентралізації для євроінтеграційного шляху держав «Асоційованого тріо».
- Дослідити та порівняти оцінки рівня підтримки реформ з боку ЄС та поінформованості органів місцевого самоврядування про можливості, що надаються ЄС.
- Проаналізувати вплив реформування місцевого самоврядування на якість життя населення та рівень залучення громадянського суспільства.
- Оцінити, наскільки політика ЄС враховує місцеві особливості та забезпечує прозорість у підтримці реформ.
- Дослідити сприйняття змін у корупційній ситуації після реформ та впливу корупції на політику ЄС щодо реформування.
- Розробити порівняльну модель ефективності реформ місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо».
- Сформулювати практичні рекомендації для урядів держав «Асоційованого тріо» та інституцій ЄС щодо оптимізації процесів реформування.

Об'єктом дослідження є процес реформування системи місцевого самоврядування в державах «Асоційованого тріо».

Предметом дослідження є експертні оцінки представників органів місцевого самоврядування щодо стану, рівня впровадження, ефективності,

викликів реформи місцевого самоврядування, рівня задоволеності населення, ролі та впливу ЄС на ці процеси в Україні, Грузії та Республіці Молдова.

Методологія дослідження:

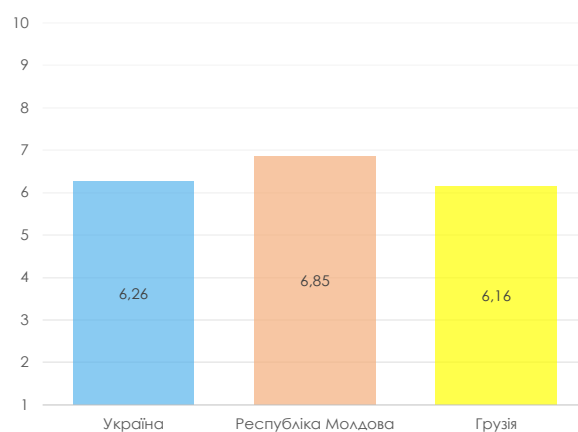
- Анкетування. Кількісне опитування представників органів місцевого самоврядування.
- Інструментарій. Стандартизована анкета (12 запитань) зі шкалою оцінювання від 1 (найнижча оцінка) до 10 (найвища оцінка).
- Вибірка. Близько 10% від загального складу громад (органів місцевого самоврядування) кожної з держав «Асоційованого Тріо». В Україні було опитано 126 офіційних представників територіальних громад з загальної кількості 1469; в Республіці Молдова 11 з загальної кількості 97 (60 міст, 5 муніципіїв, 32 райони), в Грузії 6 з 67 муніципалітетів.

Практичне значення:

- Результати дослідження можуть бути використані урядами України, Грузії та Республіки Молдова для коригування стратегій та планів дій щодо реформи місцевого самоврядування.
- Інституції ЄС можуть використати дані для підвищення ефективності своїх програм підтримки децентралізації в регіоні.
- Органи місцевого самоврядування та асоціації місцевого самоврядування отримають аналітичний матеріал для адвокації своїх інтересів та обміну досвідом.
- Наукова спільнота отримає нові емпіричні дані для подальших досліджень.

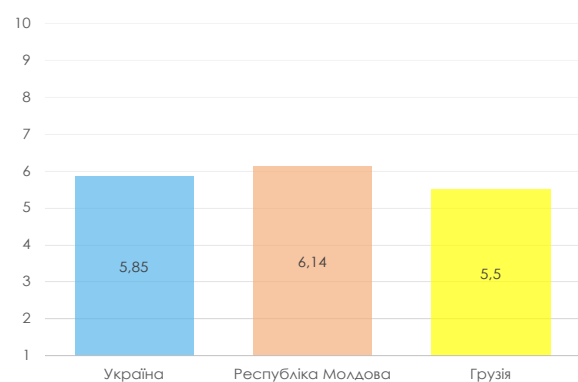
Додаток І.

Оцініть стан та
рівень
впровадження
реформ
місцевого
самоврядуванн
я та
децентралізації
у вашій державі

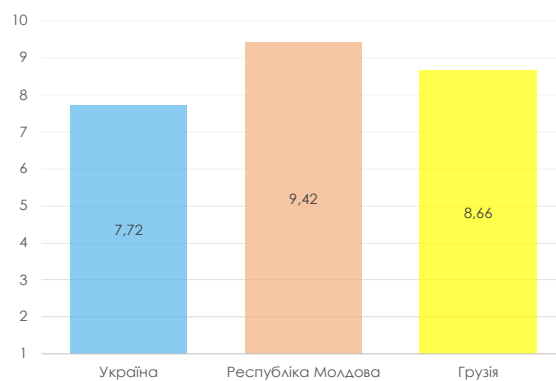
Додаток J.

Оцініть рівень
задоволення
населення від
проведених
реформ
місцевого
самоврядування
та децентралізації

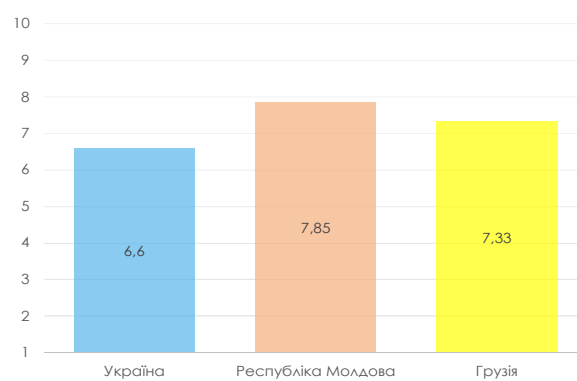
Додаток К.

Чи є реформа
децентралізації та
місцевого
самоврядування
важливою на
шляху вашої
держави до ЄС

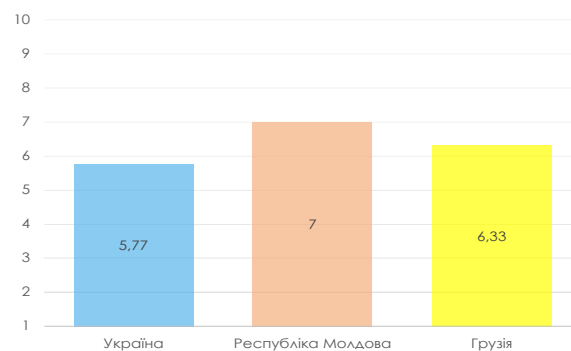
Додаток Л.

На скільки ЄС
підтримує
реформи
місцевого
самоврядування у
вашій
державі

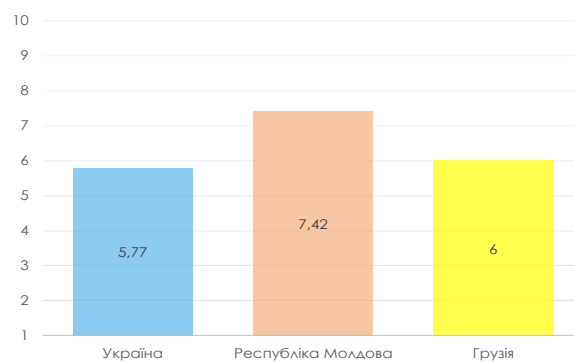
Додаток М.

Оцініть стан наявності інформаційних матеріалів про переваги децентралізації та реформи місцевого самоврядування зі сторони ЄС

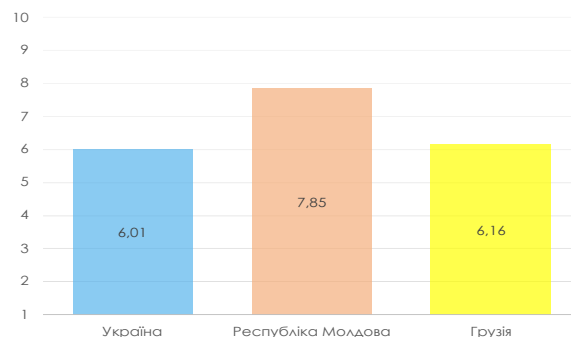
Додаток N.

Як ви оцінюєте рівень поінформованості про можливості від ЄС для місцевих територіальних громад

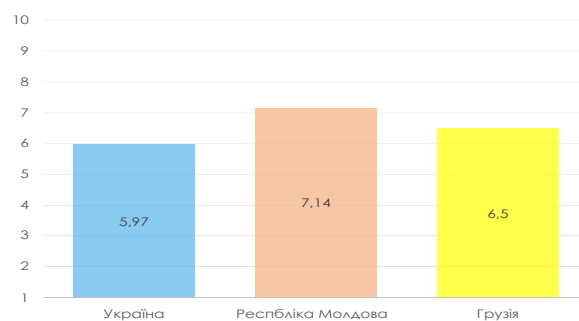
Додаток О.

Оцініть стан впливу реформування місцевого самоврядування на якість життя населення

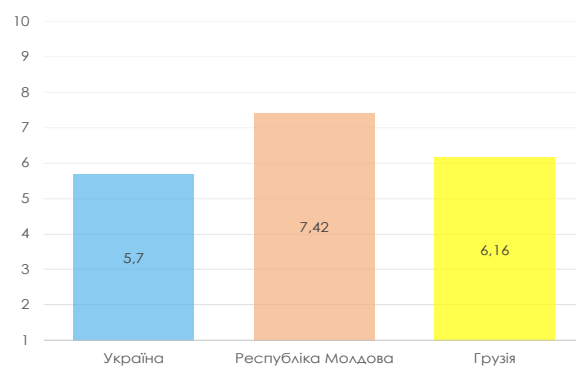
Додаток Р.

Оцініть стан залучення громадянського суспільства та місцевих представників до процесу реформування місцевого самоврядування

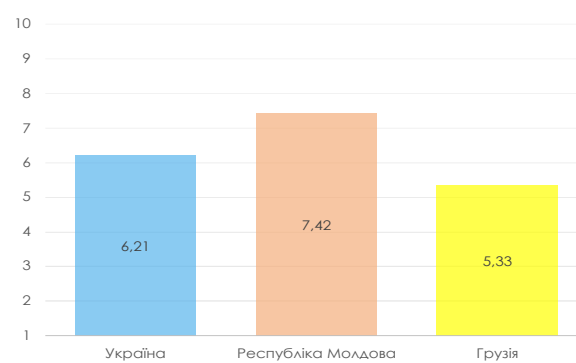
Додаток Q.

Оцініть стан розуміння етнічних, соціо-культурних, історичних чинників в політиці ЄС щодо процесу реформування місцевого самоврядування

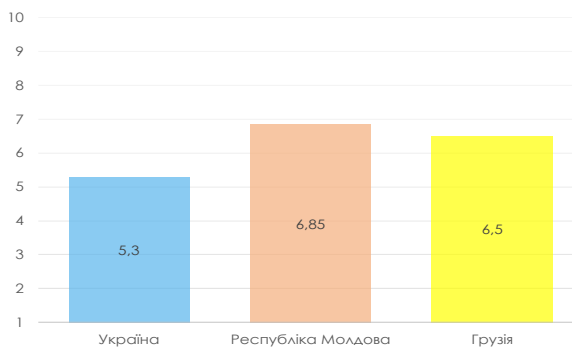
Додаток R.

Оцініть рівень відкритості та прозорості у фінансуванні та прийнятті рішень зі сторони ЄС під час процесу реформування місцевого самоврядування

Додаток S.

Оцініть стан
корупційної
ситуації після
проведення
реформ
місцевого
самоврядування

Додаток T

Оцініть рівень
впливу
корупційної
ситуації на
політику ЄС
щодо процесу
реформування
місцевого
самоврядування

